

Національна академія наук України
Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва
Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Матеріали XX міжнародної науково-
практичної конференції

Том I. Частина II

м. Одеса, Україна 7-11 вересня 2015 р

Київ-Одеса
2015

УДК 001.92+ 330.1

Рецензенти:

Богорош А.Т., д.т.н., проф.

Терехов В.І., д.е.н., проф.

Редакційна рада збірника: Малицький Б.А., д. е. н., проф., заслужений діяч науки і техніки України – Голова ради; Балан О.С., к.т.н., доц.; Бельтюков Є.А., д.е.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України; Буркинський Б.В., академік Національної Академії Наук України, д.е.н., проф.; Головатюк В.М., д. е. н., с.н.с.; Денисюк В.А., к. т. н., с.н.с.; Захарченко В.І. д.е.н., проф.; Капіца Ю.М., к. юр. н.; Кияк Б.Р., д. е. н.; Ковтуненко К.В., д.е.н., доц.; Кореняко Г.І., к. х.н.; Литвинко А.С., д.і.н., с.н.с.; Макаренко І.П., к. е. н.; Малих С.В., к.е.н., доц.; Нехорошева Л.М., д. е. н., проф.; Окландер М.А., д.е.н., проф.; Онопрієнко В.І., д. філос. н., проф.; Онопрієнко М.В., к. філос. н.; Попович О.С., д.е.н., с.н.с.; Сенченко В.В., к. т. н.; Слепокуров О.С.; Соколовська З.М., д. е. н., проф.; Соловійов В.П., д. е. н., проф.; Філіппова С.В., д. е. н., проф.; Харічков С.К., д. е. н., проф.; Храмов Ю.О. д. ф.-м. н., проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України.

Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки:

Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 7 - 11 вересня 2015р. Том I. Частина II / Національна академія наук України, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України, Київ-Одеса: 2015. – 198 с.

Матеріали представлені науковими та науково-технічними організаціями, вищими навчальними закладами, інноваційними підприємствами та окремими авторами з України, Німеччини, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан.

У підготовці конференції брали участь: Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАНУ; Одеський національний політехнічний університет; Інноваційний центр НАНУ; Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів; Всеукраїнська спілка вчених економістів; Рада з наукознавства Міжнародної асоціації академії наук; Європейська економічна палата; Інститут експертизи та управління власністю; Інститут еволюційної економіки.

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

ISBN 978-617-648-085-3

- © Національна академія наук України, 2015
- © Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, 2015
- © Одеський національний політехнічний університет, 2015

ПЕРЕДМОВА

Цьогорічна міжнародна науково-практична конференція, присвячена проблемам та перспективам інноваційного розвитку економіки, проходить вже 20 раз. Постійним її ініціатором є Національна академія наук України.

Нинішня ювілейна конференція відбувається в нових для України суспільно-політичних та економічних реаліях сьогодення, обумовлених підписанням у 2014 р. Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Це надає нові можливості країні щодо європейської інтеграції, але, водночас, накладає і поглиблені зобов'язання.

В Україні, як країни з перехідною економікою, зберігається та продовжує розвиватися науково-дослідний потенціал, незважаючи на низько-ефективні держані механізми його підтримки й недостатність промислового впровадження результатів досліджень наукових установ та університетів. З другого боку, в промисловому секторі економіки, незважаючи на наявність виробництв сучасної технологічної спрямованості (космічна промисловість, літакобудування, машинобудування), значна частка промислової продукції є низько-технологічною. Тому в показникові світового експорту високотехнологічної продукції за 2013 р. питома вага України складала всього 0,11%.

Результатом є також і те, що в міжнародних рейтингах за рівнем інноваційності та конкурентоспроможності українська економіка суттєво поступається провідним державам світу. Так, Всесвітній економічний форум за загальною оцінкою індексу глобальної конкурентоспроможності присвоїв Україні на 2014–2015 рр. 76 ранг із 144 країн (4,14 бала із 7 можливих). Окремо за величиною субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу», за яким безпосередньо оцінюється інноваційність економік присвоїв ще нижчу оцінку – 92 ранг (3,41 бала).

За таких обставин не можна вважати, що розвиток української економіки відбувається переважно за рахунок досягнень у здійснюваних інноваційних перетвореннях. Немає підстав стверджувати, що зміни в економіці відбуваються за рахунок якісного та суттєвого поліпшення інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища, яке сприяє й стимулює в суспільстві мотивації для розвитку інноваційних процесів та науково-інноваційного потенціалу.

У зазначеному контексті проблемна орієнтованість ситуації полягає в тому, щоб забезпечити такі умови зростання української економіки, за яких мінімізувалася б соціальна поляризація суспільства, досягнення чого можливо у випадку, коли сучасні соціальні та технологічні зміни сприятимуть формуванню суспільно-політичних механізмів, завдяки яким вигода інвестування матиме тенденцію належати не лише одній чи двом соціальним групам, а працюватиме на посилення соціальної солідарності суспільства в цілому.

У зв'язку з цим дуже важливо проаналізувати не лише європейський досвід регіонального розвитку інновацій, але й взяти до уваги досвід тих регіонів України, для яких регіональне управління інноваціями не є чимось абсолютно новим (зокрема, Київського, Харківського, Львівського).

Сподіваємось, що учасники конференції зможуть краще розібратися у сучасній ситуації розвитку української економіки й надати конструктивні пропозиції щодо вдосконалення механізмів подальшого ефективного нарощування науково-інноваційного потенціалу та зростання її продуктивності.

Будемо також сподіватись, що ретельний аналіз практики управління інноваціями в низці регіонів України в контексті її національної інноваційної політики, зацікавлене обговорення практики регіонального управління інноваціями в інших країнах з перехідними економіками, дискусії з експертами про можливості адаптації в Україні європейського досвіду інноваційного розвитку, дозволить усім учасникам конференції краще зрозуміти сучасні проблеми інноваційного розвитку економіки, шляхів вирішення цих проблем і дозволить налагодити нові комунікації щодо спільної творчої співпраці в цьому напрямі.

Оргкомитет

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДГОТОВКА КАДРІВ В УМОВАХ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Вітренко Ю.М., Ковтунець В.В.

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Інститут вищої освіти НАПН України, Альянс Програми сприяння зовнішньому тестуванню в Україні

У зв'язку зі спробами реформування системи української освіти серед освітян і дослідників освіти розгорнулася дискусія щодо допустимості ринкових методів регулювання в освіті. З точки зору частини учасників дискусій освітня діяльність не може мати ринкового характеру, найбільш радикальні заперечували навіть право користуватися терміном «освітня послуга» як надміру ринковим і надто утилітарним для освіти.

З іншої точки зору – в освіті мають діяти ринкові механізми, які забезпечують справедливу конкуренцію серед надавачів освітніх послуг і тим самим мають забезпечити постійне підвищення якості освіти.

Гостроти дискусіям додає конституційне поняття «безоплатної освіти», що створює ілюзію надання освіти як деякого блага, дарованого ледь не Богом, якість якого не може контролювати особа, яка освіту здобуває («дарованому коню в зуби не дивляться»).

1. Історичні корені проблеми.

В різні періоди історії цивілізації, у різних народів освіта відігравала різну роль. Однак у цьому рольовому спектрі можна виділити дві ключові позиції:

- 1) освіта визнається як необхідне суспільне благо, що забезпечує поступ суспільства (масова освіта); тоді суспільство заохочує своїх членів до здобуття якісної для свого часу освіти;
- 2) освіта як переважно індивідуальне благо, доступне лише для обраних (освіта для обраних); у цьому випадку відбувається певна сакралізація освіти і освіченості.

При цьому ці дві позиції неоднаково застосовувались до різних видів освіти, серед яких виділимо два основних: початкова освіта, яка передбачає вміння читати, писати і рахувати; і вища освіта, яка дає особі найвищі для свого часу знання і певні навички самостійно здобувати чи створювати нові знання.

У стародавній Греції значною мірою сакралізувалася філософська освіта, яку за нинішніми мірками можна визнати вищою. Наприклад, для доступу до відомої філософської школи (Платона, Арістотеля, Піфагора тощо) потрібно було пройти певний обряд освячення.

Початкова освіта часто не була доступною або ж лишалася важкодоступною для нижчих верств: рабів, кріпаків. Наявність же хоча б такої освіти давало людині перевагу як у суспільному статусі, так і в економічній діяльності. Однак обмеження доступу до початкової освіти в розвинених цивілізаціях не спостерігається.

Вища ж освіта була оточена ореолом сакральності до появи перших університетів і навіть у перші століття функціонування таких університетів.

Окремо слід сказати про професійну, чи, точніше, ремісничу освіту, яку особи здобували під керівництвом майстрів у відповідних видах діяльності (гончарство, шиття, будівництво, ковальство тощо). В окремих випадках цехова солідарність майстрів надала і цьому виду освіти ознак утаємниченості, сакральності, однак зростання попиту на професії

змушувало робити ремісничу освіту все більше масовою. Варто зауважити, що для доступу до ремісничої освіти як правило, необхідно було мати освіту початкову.

Промислова революція XIX століття не лише різко збільшила попит на професійну освіту, але і підвищила вимоги до рівня загальної освіченості. Вже до початку XX століття початкова освіта стає необхідною для кожного члена суспільства, в європейських державах йде масовий процес організації громадських шкіл, які починає все більшою мірою фінансувати держава. А потреби виробництва (ринку праці) вимагають від робітника не лише початкової освіти, але і знання основ природничих наук. Так цивілізація переходить до масової середньої освіти, де здобуття такої освіти забезпечується державою.

Швидкий розвиток технологій у XX столітті приводить до того, що вища освіта тепер потрібна не лише тим, хто розробляє нові технології, машини, проектує будівлі, але і тим, хто має це експлуатувати. Так масовою стає і вища освіта. Зважаючи на це, частина європейських держав (Німеччина, Нідерланди, Польща тощо) почали відрізняти класичні університет, які орієнтовані переважно на дослідження, від університетів професійних (університети прикладних наук), основне призначення яких полягає в підготовці фахівців з вищою освітою для ринку праці.

Разом з тим у сучасному світі залишається місце і для освіти для обраних. Такою є підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації, підготовка фахівців у галузі мистецтва та спорту.

Наведений короткий огляд дозволяє зробити висновки. По-перше, розвиток економіки, зміна економічних відносин впливали на роль і місце освіти в суспільстві. По-друге, рівень освіченості особи як правило, впливає на її суспільне і економічне становище. По-третє, в міру розвитку економіки, технологій, з високих рівнів освіти поступово знімається ореол утаємниченості, обмеженої доступності і цей рівень стає масовим. По-четверте, внаслідок переліченого вище здобуття освіти в умовах ринкової економіки стає важливим фактором конкуренції на ринку праці і тому допомога особі у здобутті освіти, яка формально визнається ринком праці (надання освітніх послуг) стає важливим видом економічної діяльності.

2. Надання освітніх послуг як вид економічної діяльності.

На макроекономічному рівні в Україні надання освітніх послуг розглядається як вид економічної діяльності. Детальний аналіз економічних показників цього виду діяльності, в т.ч. в системі національних рахунків, що відповідає міжнародному стандарту СНР-2008 (SNA-2008), можна знайти у роботах [1-2].

В той же час на рівні суб'єктів надання освітніх послуг ситуація кардинально інша – освіта тут і досі розглядається як певне безоплатне для споживача благо без урахування економічних факторів. По суті, маємо справу з абсолютно необґрунтованим перенесенням на переважно масову освіту засад освіти для обраних. Цьому є кілька причин. По-перше, пострадянський традиціоналізм, коли «значна кількість науковців, які досліджують проблеми освітньої діяльності (а ще більше практиків, які організують зазначену діяльність) знаходяться, ... у полоні догм марксистсько-ленінської науки, згідно якої діяльність в освіті відносилась до так званої “невиробничої сфери” і не брала участі у створенні національного доходу» [1]. По-друге, державні і комунальні навчальні заклади мають статус бюджетних установ. По-третє, (що є наслідком другого фактору) збереглась система фінансування освіти за рахунок видатків Державного та місцевих бюджетів у формі утримання навчальних закладів, тоді, коли за логікою економічної діяльності це мало б бути фінансування здобуття особою освіти.

До такого стану речей спонукало і трактування статті 53 Конституції України в освітніх законах, зокрема, в Законі «Про загальну середню освіту», згідно з яким особа після закінчення старшої школи має отримати документ про загальну середню освіту незалежно від результатів навчання. Таке розуміння конституційної норми про обов'язковість повної загальної середньої освіти звільняє педагогів від відповідальності за надані освітні послуги,

що суперечить засадам ринкової економіки і сприяє формуванню точки зору про «позавиробничу» природу діяльності навчального закладу.

3. Вартість освітніх послуг.

Відповідно до сказаного вище в державі тривалий час відсутнє поняття вартості освітньої послуги. Наголосимо, що надання освітніх послуг не тотожно поняттю освітньої діяльності: поняття освітньої послуги передбачає вартісну оцінку [1].

Одразу зауважимо, що запровадження нормативного (формульного) підходу до визначення обсягу освітньої субвенції законами про Державний бюджет протягом останніх років не ґрунтується на вартості освітньої послуги, хоча і є важливим кроком до визначення такої вартості.

Невизначеність вартості освітніх послуг має наслідком перекоси в економічній діяльності у сфері освіти. Так, вартість здобуття вищої освіти за кошти юридичних та фізичних осіб (вартість «контрактного» навчання) суттєво вища від видатків Державного бюджету з розрахунку на одну особу без урахування стипендій. Так у 2013 році середні витрати на рік навчання студента ВНЗ з Держбюджету склали біля 12,5 тис. грн., що суттєво менше від вартості навчання за контрактом (за винятком напряму «право» у декількох провідних ВНЗ).

Наголосимо, що при збереженні за державними і комунальними навчальними закладами статусу бюджетних установ і відповідного ведення бухгалтерського обліку об'єктивне визначення вартості освітніх послуг є складною проблемою.

Однак без визначення вартості освітніх послуг будь-які вагомні реформи в освіті неможливі.

4. Конкуренція в освітній діяльності.

Визнання економічної природи надання освітніх послуг в умовах ринкової економіки неминуче ставить питання про конкуренцію в освіті.

Навіть побіжний погляд на освітню діяльність показує наявність конкуренції: конкурсний відбір до престижних середніх шкіл, конкурсний відбір до престижних закладів профтехосвіти, домінування у відборі кращих вступників провідних ВНЗ, чиї дипломи забезпечують конкурентні переваги на ринку праці.

Природно, конкуренція в освіті має свої особливості, до речі, як і в багатьох інших видах економічної діяльності.

Однак сучасне законодавство про освіту фактично не визнає наявності конкуренції у цій сфері. Справедлива конкуренція передбачає отримання певних переваг тими суб'єктами діяльності, які забезпечують вищу якість або краще співвідношення ціна/якість. Нині такі переваги мінімальні і забезпечуються лише надходженнями додаткових коштів від фізичних осіб, нерідко – за межами законодавства.

5. Освіта як фактор інноваційного розвитку економіки.

Запровадження інновацій в економіці (якщо не брати до уваги питання державної політики) базується на двох важливих факторах: створення нових знань та нових технологій і наявність освіченого персоналу, здатного інноваційні ідеї реалізувати. Обидва фактори прямо залежні від освіти: вищої та професійної. Інноваційний розвиток економіки може бути успішним лише в умовах ринкової економіки з відповідним правовим регулюванням, яке забезпечує справедливу конкуренцію, майнові права, право інтелектуальної власності тощо.

Логічно стверджувати, що в таких умовах має функціонувати і система освіти як основний фактор інноваційного розвитку економіки.

Однак готовність української економіки до інновацій надзвичайно низька [3, стор 10]. Звідси можна зробити висновок як про те, що наслідком такого стану економіки є невисока якість освіти, про що почали останнім часом говорити публіцисти. Однак проблеми економіки очевидним чином впливають і з рівня освіти, перш за все топ-менеджменту, а потім і решти персоналу компаній.

Таким чином, треба визнати частку відповідальності системи освіти за стан економіки. Однак освіта спроможна змінитися в кращу сторону лише за умови проведення

глибоких системних реформ, які неможливі без визнання дії ринкових механізмів і забезпечення законодавчого регулювання таких механізмів.

Варто зазначити, що певні кроки для реформування вищої освіти зроблені новим Законом України «Про вищу освіту». Це і розширення майнових прав ВНЗ, і розширення академічної автономії. Однак в умовах відсутності автономії в економічній діяльності через збереження статусу бюджетних установ приведення вищої освіти у відповідність до вимог ринку (праці, технологій тощо) виглядає малоімовірним.

Висновки.

Системні реформи освіти в Україні мають базуватися на визнанні економічної природи надання освітніх послуг на всіх рівнях і запровадження механізмів регулювання, відповідних ринковій економіці, природно, в допустимих межах, що гарантують дотримання конституційних прав особи на освіту.

Серед першочергових кроків слід вказати такі:

- 1) надання навчальним закладам права обирати статус неприбуткової (некомерційної) організації із збереженням податкових пільг бюджетних установ;
- 2) визначення вартості освітніх послуг для різних рівнів освіти і на цій основі запровадження прогресивних механізмів фінансування освіти за кошти Державного та місцевих бюджетів;
- 3) розробка державних стандартів освіти, які дозволяють визначати вартість відповідних освітніх послуг.

Література

1. Вітренко Ю.М., Освіта як вид економічної діяльності в Україні. //Економіка України, № 10, 2010. стор. 4-15.
2. Вітренко Ю.М. Освіта України в Системі національних рахунків.// Вища освіта України, 3, 2013. стор. 9-22.
3. Жилияев І.Б., Ковтунець В.В.,Сьомкін М.В., Вища освіта України: стан та проблеми. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 стор.

Вітренко Юрій Миколайович, Ковтунець Володимир Віталійович ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В доповіді подано дослідження ролі освіти у ринковій економіці і оцінка допустимості ринкових регуляторів щодо освітньої діяльності. Основна увага в дослідженні приділяється вищій освіті.

Витренко Юрий Николаевич, Ковтунец Владимир Витальевич

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В докладе представлено исследование роли образования в рыночной экономике и оценка допустимости рыночных регуляторов образовательной деятельности. Основное внимание уделено высшему образованию.

Yuriy M. Vitrenko, Volodymyr V. Kovtunets EDUCATIONAL ACTIVITY IN MARKET ECONOMY

Presentation deals with research of role of education in market economy and evaluation of acceptance of market tools for regulation of educational activity. Attention is focused on higher education.

USE OF CVP-ANALYSIS AS AN ELEMENT OF THE ENTERPRISE COST MANAGEMENT

Odessa National Polytechnic University

Urgency of the problem. In difficult conditions and under the influence of the financial and economic crisis, namely the use of Costs – Volume – Profit - Analysis arises as a key to success in the management of any income formation and maintenance of the production - economic activity.

Analysis of recent researches and publications. The theoretical basis of the method and especially the use of everyday financial activities became known thanks to careful research of economists, philosophers and logisticians from different parts of the world. The most contribution was made by countries of western part of the world, as they dealt with market economy for much longer period of time. The following researchers can be pointed out as the ones who contributed most to the research of this problem: L. Anderson, R. Andrews, K. Chan, John. H. Johnson and Stettler.

Unsolved parts of the research problem. Considering the rapid change in the situation in the domestic market and Technological Progress, which grows exponentially, we can conclude that there is a need of modernizing and simplifying of the different methods and their use, as well. The adaptation to the market is one of the most important problems of enterprises worldwide, explained also by a need to display the most realistic prospects of the company.

The aim of the research is to explain why Costs – Volume – Profit - Analysis is an effective tool, which is used by managers, and to find out different influences between the price, expenditures, profit and sales volume. The second question will be “How to maximize net profit through different combinations of variable and fixed costs?”

The main material. The given method presents the notion of the Costs – Volume – Profit - Analysis as a holistic notion, the most common and convenient method of cost management. Roughly speaking, the analysis includes the concepts of variable and fixed costs, contribution margin, net profit and helps to determine the breakeven point for a product or service, figure out its cost and profit structure.

Costs – Volume – Profit - Analysis or Operational Analysis assumes different calculation methods, depending on the nature of business and purpose of the research. For example, due to the possibility of modeling probable situations and possible outcomes, accountants can perform “what-if” method, which reflects the dependence of cost volume and production scale, to observe improvement potential.

The results of cost and profitability analysis usually help to determine shortfalls that cause high costs and to develop possible solutions on enhancing situation.

Another point is that in order to realize the importance of cost and profitability analysis, understanding the consequences of cost mismanagement is needed. Thus, for instance, bad cost management results in wrong pricing, harmful decision-making and inexplicable rise of various types of costs. On the contrary, in case cost management is performed in a proper way, company is able to affect the cost and profit structure in a positive way, as reasons for pitfalls are obvious. This also leads to more efficient resource utilization, better pricing and increases chances of a company to compete with other market players successfully.

The main purpose of financial management is to achieve high profits from the sale of products / goods / services, and its steady growth. To achieve the desired result (profit growth) should be given to the following measures:

1. The cost of production and the cost of sales;
2. The volume of sales;
3. The planned price per unit.

This analysis determines the operational relationship of these indicators, which is called the analysis "Cost - Volume - Profit". The essence of operational analysis is identifying the relationship between costs of production and marketing, sales, price and profits. Also, this analysis helps to maximize the profit by choosing the most effective combination of variable and fixed costs.

Optimization of asset structure and liabilities of the company to increase its revenue is called "leverage". There are 3 types of leverage:

1. Financial leverage;
2. Production leverage;
3. Industrial and financial leverage.

In other words, leverage - is a slight change which will lead to significant changes in the production and financial activity.

Nevertheless, cost and profitability analysis has numerous peculiarities, needed to be taken into account. Some of them are insufficiency of historical data, difficulty of allocating costs to products and departments of a company and many others. However, if these peculiarities are treated carefully, the analysis will provide relevant and useful results.

Conclusion. Understanding the mechanism of formation of the profit using the elements of Costs – Volume – Profit - Analysis will help managers to predict and to prevent the chance of falling into the financial instability area, when the level of financial strength is sharply reduced by the influence of the above factors. Wrapping everything up, it can be said that Costs – Volume – Profit - Analysis is an efficient method of cost management, essential for every company in order to perform relevant and reliable decision-making.

References

1. Бланк І.А. Основи фінансового менеджменту / І.А. Бланк // Основи фінансового менеджменту - 1998. С.160-173.
2. James R. Martin, Ph.D. Management Accounting: Concepts, Techniques & Controversial Issues / James R. Martin, Ph.D. // Conventional Linear Cost-Volume-Profit Analysis – 2008. С 120-121
3. Андрійчук Р.В. Методичні підходи до аналізу рентабельності та беззбитковості виробництва продукції та оптимізації її асортименту / Р.В. Андрійчук // Економіка АПК. – 2007. С. 133.

Герасимова Л.М.

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ЛАНЦЮГАМИ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Одеський національний політехнічний університет

Глобалізація ринку товарів і послуг, а також значні зміни в інформаційних технологіях вимагають забезпечення чіткості матеріальних потоків як необхідної умови безперервності господарських процесів. Для сучасних ринків характерно стрімке зростання товарів (послуг), більш короткий життєвий цикл продукції у зв'язку з високими темпами розробок нових товарів. Завдання сучасної логістики як раз і полягає в забезпеченні умов для задоволення потреб цих ринків.

До проблем логістики направили інтереси багатьох дослідників і практиків. Витрати підприємств розвинутих країн на логістику залежності від бізнесу, масштабу діяльності та інших факторів коливаються від 5 до 35% від обсягу продажів, причому зберігається тенденція збільшення цих витрат [1].

Схема взаємозв'язків підприємств відображається ланцюгом поставок. Управління ланцюгами поставок включає організацію ефективної взаємодії бізнес- процесів постачання, виробництва, складування, збуту, доставки товарів (послуг) клієнтам, сервісному обслуговуванні споживачів.

Управління ланцюгами поставок в інноваційних проектах дозволяє оптимізувати процеси організації планування, виконання та контролю потоків матеріальних ресурсів проекту, а також забезпечити ефективний сервіс за рахунок отримання оперативної інформації про переміщення ресурсів.

Успішне впровадження інноваційних проектів потребує тісної взаємодії всіх учасників цього процесу, забезпечення чіткості матеріальних потоків, достовірності інформації.

В загалі, як свідчить практика, найбільш вагомими проблемами ланцюгів постачань в інноваційних проектах є [2]:

- управління запасами;
- транспортування ;
- досягнення максимальної точності;
- збір та аналіз інформації;
- інтеграція даних і недостатня їх доступність.

Інформація відіграє дуже важливу роль у логістичних системах. Особливо якщо мова йде про зміни попиту на ресурси впродовж реалізації інноваційного проекту. Це значно впливає на важливі параметри логістичного ланцюга, що зв'язує постачальника ресурсів з кінцевим споживачем. Однак чим більш рівнів в цьому ланцюзі, тим більш можливість появи «шумів» в інформації про необхідні ресурси, і як наслідок - значне накопичення надлишків на всіх етапах руху ресурсів. Подібне явище отримало назву «ефект бичачого батога» (The Bullwhip Effect) [3].

- Серед чинників «ефекту бичачого батога» основними є, насамперед,
- помилки прогнозування попиту в ланках ланцюга поставок ресурсів;
  - збільшення розмірів партій поставок;
  - коливання цін;
  - квотування обсягів виконання замовлень;
  - відхилення від планових обсягів і термінів поставок.

Розглянемо їх більш детально.

Помилки прогнозування . Керівник проекту формує план замовлень на ресурси згідно з прогнозними розрахунками, використовує досвід з закінчених проектів. При цьому статистичні прийоми обробки даних минулого періоду екстраполюють, що ні завжди дозволяє уникнути помилок, як у бік збільшення, так і у бік зменшення.

Відповідно постачальник ресурсів, аналізуючи замовлення, прогнозує свої потреби з ще більшим розкидом.

Збільшення розмірів партій поставок. Найчастіше замовлення клієнтів поєднуються в партії за нормою завантаження транспортного засобу. Тому, чим більше розмір такого замовлення і чим рідше робиться замовлення, тим більше буде ступінь його відхилення від дійсно потрібного.

Колівання цін. У періоди зниження цін або проведення спеціальних акцій клієнти можуть формувати значні запаси. Після закінчення цих акцій настає спад замовлень, оскільки клієнти починають витратити свої запаси. Така політика штучно збільшує розбіжності між попитом на ресурси і фактичною потребою в них.

Квотування обсягів виконання замовлень. У відповідь на політику квотування в умовах дефіциту деяких ресурсів посередники часто завищують обсяг замовлення. Така політика обумовлена намірами постачальників, бажаючих досягти скорочення витрат за рахунок призначення "обов'язкових квот" для дистриб'юторів.

Період доставки ресурсів по замовленню. Чим більше період доставки ресурсу, тим вище невизначеність з виконанням замовлення і , відповідно, - величина

страхового запасу споживача. В результаті, в кожній ланці ланцюжка поставок при розрахунку точки переказа та рівня страхового запасу пропорційно з збільшується відхилення реальної картини попиту. При цьому, чим більше ланок у логістичного ланцюга, тим більш вираженим буде Bullwhireфект.

В цьому зв'язку, значний практичний інтерес має логістична концепція «точно в строк» (just - in - time, JIT) [4]. Концепція «точно в строк» є найбільш широко поширеною логістичною концепцією, яка забезпечує усунення запасів і відсутність страхових запасів. Ця концепція з'явилася, коли японські фірми, наприклад, компанія ToyotaMotors, почали активно впроваджувати логістичну систему KANBAN. Це обумовило принципіальні зміни традиційного підходу виробничого менеджменту до управління запасами.

Первісним положенням концепції «точно в строк» було потенційне виключення запасів матеріалів, комплектуючих у процесі виробництва автомобілів. Це положення базується на тому, якщо виробничий розклад задано, то можна так організувати рух матеріальних потоків, що всі необхідні для виробництва або збірки готової продукції компоненти будуть надходити в потрібне місце і в необхідній кількості згідно з призначеним терміном.

Важливими рисами концепції «точно в строк» є наступні:

- мінімальні (нульові) запаси матеріальних ресурсів, незавершеного виробництва, готової продукції;
- короткі виробничі цикли;
- невеликі обсяги виробництва готової продукції;
- взаємовідносини зі закупівель матеріальних ресурсів з невеликим числом надійних постачальників і перевізників;
- ефективна інформаційна підтримка;
- висока якість готової продукції та логістичного сервісу.

Рух матеріальних ресурсів в концепції «точно в строк» визначається попитом. Концепція «точно в строк» припускає, таким чином, що потоки матеріальних ресурсів ретельно синхронізовані з виробничою потребою в них. Подібна синхронізація потребує координацію двох базисних логістичних функцій: постачання і виробничого менеджменту з метою мінімізації витрат, пов'язаних із створенням запасів. Також синхронізація процесів постачання матеріальних ресурсів, виробництва, поставки готової продукції споживачам потребує точність інформації та прогнозування.

Логістична система, що побудована на принципах концепції «точно в строк», працює як двохбункерна система управління запасами. Один бункер використовується для задоволення попиту на матеріальні ресурси у виробництві, другий - поповнюється в міру витрачання першого. При цьому, розташування обладнання повинно забезпечити безперервний процес виробництва. Тому впроваджується автоматизація всіх можливих виробничих процесів, а також стандартизація часових циклів у межах щомісячного виробничого плану. Така практика перетворює виробничий процес в відносно короткі виробничі цикли виробництва готової продукції невеликими партіями з відповідної тривалістю циклів постачання матеріальних ресурсів.

Дійсно, поширення використання в практиці підприємств концепції «точно в строк» обумовило не тільки низький рівень матеріальних ресурсів в запасах, в незавершеному виробництві, але і скорочення виробничих площ, зниження браку, підвищення гнучкості при зміні номенклатури продукції, а також хорошими відносинами з постачальниками. Фірма в загальному намагається вибрати невелике число постійних постачальників, які характеризуються високим ступенем надійності та якості поставок. Практичне використання концепції «точно в строк» потребує також зміни до контролю та управління якістю ресурсів на всіх етапах виробничого процесу і подальшого сервісу.

Логістичні системи з використанням принципів концепції «точно в строк» відносяться до «тянущих» систем (pull systems), в яких розміщення замовлень на поповнення запасів матеріальних ресурсів відбувається тоді, коли їх кількість досягає певного критичного

рівня – крапки переказу. При цьому запаси «втягуються» від постачальників матеріальних ресурсів по розподільних каналах.

Ця концепція успішно застосовується в дистрибуції, системах збуту готової продукції і в макрологістическіх системах.

Сучасні логістичні системи, збудовані на технології «точно в строк», стали більш інтегрованими і комбінуються з різних варіантів логістичних виробничих концепцій і розподільних систем, що дозволяє мінімізувати запаси в логістичних каналах: логістичні системи швидкого перемикавання, вирівнювання рівня запасів, групові технології, превентивне гнучке автоматизоване виробництво, сучасні логістичні системи загального статистичного контролю та управління циклами якості продукції і т. п. [4]. Тому в даний час такі технології прийнято відносити до нової версії концепції «точно в строк» - концепції ЛТП .

Основною метою логістичної концепції ЛТП є максимальна інтеграція всіх логістичних функцій фірми для мінімізації рівня запасів в інтегрованій логістичній системі , забезпечення високої надійності і рівня якості продукції та сервісу для максимального задоволення запитів споживачів. Системи, засновані на принципах ЛТП, використовують гнучкі виробничі технології випуску готової продукції в невеликих обсягах на базі раннього прогнозування попиту .

В останні роки значного поширення в практиці західних фірм набула логістична концепція «стрункого виробництва», яка є подальшим розвитком концепції «точно в строк», і включає в себе елементи логістичних систем KANBAN і MRP [5]. Сутність цієї логістичної концепції полягає у поєднанні низького рівня запасів, високої якості та невеликого розміру виробничих партій, гнучких виробничих технологій. Впровадження концепції «стрункого виробництва» забезпечує, таким чином, потрібні стандарти якості продукції, швидке реагування на зміну попиту при мінімальному часу переналагодження обладнання та низьких виробничих витратах.

Ця концепція частково базується на «тягнутих системах» (push systems), що означає відсутність ємних складів – тільки мінімальні запаси ресурсів, а всі решті запаси - на робочих місцях.

Серед інших логістичних концепцій велике поширення отримали також чотири варіанти концепції реагування на коливання попиту (demand - driven techniques - DDT): концепція «швидкого реагування» (quick response - QR); концепція «точки замовлення» (re - order point - ROP); концепція «безперервного поповнення запасів» (continuous replenishment - CR); концепція «автоматичного поповнення запасів» (automatic replenishment - AR) [6] .

Основна мета концепції «швидкого реагування» (QR) полягає в тому, щоб отримати тимчасові конкурентні переваги за рахунок швидкого реагування на зміни у попиту на ресурс. Застосування цього методу стало можливим тільки після появи відповідних інформаційних технологій, зокрема електронного документообігу, штрихового кодування і лазерних сканерів, системи «електронної точки продажів» (інформаційна система EPOS).

Це дозволило оцінювати попит в реальному масштабі часу. Використання інформації при впровадженні цієї концепції сприяє оптимізації рівня запасів. Одночасно, концепція дозволяє оптимізувати не тільки рівень запасів, но і такий важливий логістичний параметр, як тривалість логістичних циклів, тому, що зменшується час на розміщення замовлення.

В загалі, концепція QR вимагає високих фіксованих витрат, однак поетапні витрати, пов'язані з поліпшенням сервісу, будуть відносно низькими.

Логістична концепція «швидкого реагування» виникла у легкій промисловості США , де витрати традиційної системи підтримки рівнів запасів в дистрибуції були досить значними. Підприємствам, які застосували метод «швидкого реагування», вдалося досягти зниження витрат до 17,8 на 100 доларів продаж [6].

За допомогою системи EPOS інформація про потреби кінцевого покупця фіксується на етапі продажу і швидко передається по ланцюгу поставки, скорочуючи цикл виконання замовлення і зменшуючи рівень запасів в дистрибутивній мережі. При цьому переваги

отримують всі учасники ланцюга поставок від постачальників волокна до роздрібно торгівлі.

Один з прикладів ефективного використання концепції QR виступає американська компанія ProcterandGamble (P&G). Початкові інвестиції P&G в інформаційну систему стеження за продажами в реальному масштабі часу були значні, однак, перший досвід роботи за технологією QR показав, що період окупності витрат становить менше двох років.

Такий результат досягнуто за рахунок того, що оперативні дані про продажі P&Gотримує безпосередньо від найбільш великого роздрібного торговця - компанії Wal -Mart. Використовуючи інформацію про щоденне замовлення, P &C може спланувати власне виробництво і поставки в магазини Wal -Mart. Як наслідок відчутну вигоду отримують всі учасники ланцюга постачань: у Wal -Mart запаси товарної продукції і втрати від дефіциту - мінімальні, уP&G- економія на виробництві і на матеріально- технічному постачанні(за рахунок своєчасного попередження про зміну попиту і істотного підвищення обсягу продажів у роздрібно мережі магазинів.

Всі чотири концепції націлені на підвищення ефективності компаній, але їх застосування залежить від спрямованості компанії, її розмірів і цілей на ринку. Крім того, не можна недооцінюватизначимість правильного підходу до управління логістичними ланцюгами. Кожен же з чотирьох методів припускає певний стиль управління. Правильний підхід до вибору управління логістичними ланцюгами є основою для успішного і якісного функціонування ланцюгів поставок в конкретно заданих умовах розрізі годинних, ресурсних, економічних і інших показників.

На Україні основною проблемою ланцюга поставок є відсутність налагодженого обміну інформацією між окремими учасниками ланцюга поставок і недостатній розвиток кооперації. Щоб поліпшити ефективність і гнучкість своїх ланцюжків постачаньпотрібна інтеграція окремих компонентів логістичних рішень в бізнес конкретного клієнта.

З метою вирішення проблеми ланцюжка поставок більшість компаній збираються впровадити інформаційні технології. Разом з цим, інформаційні технології коштують недешево. Томуменеджеру, який відповідає за ланцюжок поставок, досить складно обгрунтувати значні витрати на впровадження нових технологій. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли на перше місце стає зниження витрат, у тому числі транспортних.

Однак, побудова ефективних ланцюгів поставок в інноваційних проектах на основі використання сучасних концепцій і методів управління інтегрованої логістикою є запорукою успішного впровадження проекту в цілому.

Література

1. СтокДж.Р. Стратегическоеуправлениелогистикой: пер.с 4-го англ.изд. / Дж.Р. Сток, Д.М. Ламберт. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 355 с.
2. Дитхелм Г. Управление проектами / Г. Дитхелм . - СПб.: Бизнес-пресса, 2004. - Т.1. – 400 с; Т.2. – 288 с.
3. Смирнов И. Эффектбычьегокнута. //Дистрибуция и логистика. – 2008. - № 10. – С. 81-88.
4. Логистика и управлениецепями поставок. Теория и практика: учебник / под ред. Б.А.Аникина и Т.А.Родкиной. - М.: Проспект, 2013. - 216 с.
5. DiederichF. AcetyleneChemistry / F. Diederich, P.J.Stang, R. R. Tykwinsky. - Wiley-VCH, Weinheim, 2004. – 570 s.
6. WoheG. Einfuhrung indieAllgemeine Betriebswirtschaftslehre / G.Wohe, U.Doring. – Munchen: Verlag Franz Vahlem, 2000.- 1260 s.
7. Первушин В.А. Практика управления инновационными проектами / В.А.Первушин – М.: Издательскийдом «Дело» РАНХиГС, 2014. – 208 с.
8. Герасимова Л.М. Логістична система підприємства: поняття та етапи створення / Л.М. Герасимова // МатеріалиIX Міжнародної науково-практичної конференції «Ключовивьприси в сьвременната наука – 2013» (Софія, 17 -25 квітня 2013 р.) – Софія: «БялГРАД- БГ» ООД, 2013. – С. 45-47.

Герасимова Людмила Миколаївна
**УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ЛАНЦЮГАМИ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ В
 ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ**

Робота присвячено проблемі управління ланцюгами постачань матеріальних ресурсів при впровадженні інноваційних проектів. Також показані основні проблеми, які виникають на підприємствах в практиці управління логістичними ланцюгами.

У роботі описано основні концепції управління ланцюгів постачань, висвітлені їх основні достоїнства та недоліки. Наведені основні напрямки поліпшення управління логістичними ланцюгами в практиці реалізації інноваційних проектів.

Герасимова Людмила Николаевна
**УПРАВЛЕНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ ЦЕПЯМИ: ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В
 ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ**

Работа посвящена проблеме управления цепями поставок материальных ресурсов при внедрении инновационных проектов. Также показаны основные проблемы, возникающие на предприятиях в практике управления логистическими цепями.

В работе описаны основные концепции управления цепями поставок, освещены их основные достоинства и недостатки. Показаны основные направления улучшения управления логистическими цепями в практике реализации инновационных проектов.

Liudmyla N.Gerasymova
**MANAGEMENT OF LOGCTICHESKIMI BY CHAINS: PRACTICE OF APPLICATION IS IN
 INNOVATIVE PROJECTS**

Work is devoted the problem of management the chains of supplying with financial resources at introduction of innovative projects. Basic problems, aris in gupon enterprise sin practice of management tlogistic chains, are alsos shown.

Basic conceptions of management the chains of deliveries are described in work, their basic dignities and failings are lighted up. Basic directions of improvement of management logistic chains are shown in practice of realization of innovative projects.

gerasimovalng@rambler.ru

Гуменюк А. Ю.

**ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ КАДРОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСПІРАНТУРИ І
 ДОКТОРАНТУРИ**

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім.
 Г.М.Доброва НАН України», м. Київ

Глобалізація та розвиток інформаційних технологій, трансформація українського суспільства та перехід до створення національної інноваційної системи – такими є зовнішні та внутрішні імперативи, що впливають на розвиток вітчизняного кадрового науково-технічного потенціалу. Як осередок інтелектуальних ресурсів суспільства кадровий потенціал науково-технічної сфери впливає на конкурентоспроможність економіки та переважно визначає місце держави на світовому глобалізованому ринку. Стратегічним завданням України є ефективне використання цього потенціалу, що обумовлюється досягненням гармонізації основних параметрів науково-технологічної сфери (внутрішніх чинників) та сприяння зростанню попиту на науково кваліфіковані кадри в економіці (зовнішніх чинників). Для вирішення цього завдання необхідним є побудова гнучкої, адекватної системи кадрового забезпечення, здатної не лише ефективно реагувати на

зовнішні виклики, а й сприяти формуванню перспективних напрямів науково-технологічного розвитку країни як підґрунтя її суспільно-економічного прогресу[1].

З часів здобуття України незалежності, всупереч світовим тенденціям, в сфері науково-технічної діяльності склалися негативні тенденції. Щорічно скорочувалася загальна чисельність кадрів, зайнятих у сфері наукових досліджень і розробок. Це зниження постійно відбувалося на тлі зниження чисельності організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, та загальної кількості виконаних наукових та науково-технічних робіт. Україна позиціонується в міжнародному науковому співтоваристві як країна з дворівневою системою підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, основними формами якої є аспірантура і докторантура (PhD, доктор наук). Минуло більше десяти років після приєднання нашої країни до Болонського процесу, але реальні реформи в системі докторського освіти почалися тільки в 2014 році з прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту». В даний час широко обговорюються зміни до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відповідальність за організацію докторського освіти несе Міністерство освіти і науки України.

Україна є державою, що володіє достатньо вагомим науково-технічним кадровим потенціалом, який відчутно впливає на її соціально-економічний розвиток. За рівнем такого впливу - 4,6 дослідників на 1000 осіб економічно активного населення - Україна дещо поступається країнам ЄС (5,7 – для перших 15 країн ЄС), проте випереджає нових членів цього Союзу, зокрема Словенію (4,5), Словаччину та Угорщину (3,7), а також Польщу (3,3). Одночасно чисельність наукових кадрів в Україні на відміну від переважної більшості європейських країн зменшується, що погіршує передумови успішної реалізації євроінтеграційних прагнень держави.

У період економічного зростання України протягом 2000-2003 рр. відновився попит на вітчизняну науково-технологічну продукцію, внаслідок чого збільшилися обсяги фінансування ДіР (частка видатків на ДіР зросла з 1,20 % ВВП у 2000 р. до 1,37 % – У 2003 р.). Це загальмувало процеси руйнації науково-технічного потенціалу, проте ще більше актуалізувало проблему невідповідності його структури ані поточним завданням трансформації держави, ані перспективам її зростання. На відміну від тієї ж Росії, в якій економічне зростання 1999 р. відновило позитивні процеси нарощування інтелектуального потенціалу суспільства, у тому числі зайнятого у сфері ДіР, в Україні кадрова криза наукового потенціалу триває [1].

В останнє десятиліття країні намітилися негативні тенденції в розвитку докторського освіти. Постійно зменшується кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи (з 1510 у 2005 році до 1143 в 2013 р), і чисельність виконують їх фахівців (з 170.6 тис чол в 2005 р до 123,2 тис чол в 2013 р), Однак при цьому різко збільшилася кількість організацій, які мають аспірантуру і докторантуру (з 496 у 2005 році до .... 518 в 2013р.) [2].

Якщо в період з 1990 року до 2005 року спостерігалось значне зростання кількості аспірантів (з 13,4 тис.чол до 29,9 тис. Чол.), То надалі темпи зростання знизились, а за два роки (2012 р і 2013 г .) відбулося помітне зниження (з 33,6 тис.чол. до 31,5 тис.чол.). Аналогічна тенденція спостерігається і в динаміці чисельності докторантів.

Така ж картина спостерігається і в співвідношенні чисельності аспірантів і чисельності населення України віком 20 -29 років - в найбільш підходящому віці вступу в наукове середовище. Якщо процентне відношення чисельності аспірантів і чисельності населення у віці 20-29 років збільшувалася з 1990 року до 2010 год (0,18% -0,47%), в 2010-2011 рр. було незмінним на рівні 47%, то в 2013 році відбулося помітне зниження до 0,44%. [2]. Це свідчить про те, що інтерес молоді України до наукової діяльності, до кар'єри вченого і викладача вузу знизився. [2].

Очевидно, що причини цього криються в труднощах тривалої і складної перехідної економіки країни, кризовому стані науки, зниженні престижу учених, недостатній

увазі державної влади до формування нової генерації учених. Необхідна нова стратегія розвитку Докторська освіти в країні[2]

При загальній тенденції скорочення чисельності виконавців наукових досліджень і розробок чисельність докторів та кандидатів наук в їх числі зменшувалася набагато повільніше, а саме на 35 % в 2013 році порівняно з 1990 роком. Але їх питома вага в чисельності фахівців, зайнятих науковою та науково-технічною діяльністю в 2013 році зросла у порівнянні з 1990 роком на 15% і становила 26 %..[2]. На наш погляд, це можна пояснити, по перше, різким зменшенням загальної чисельності виконавців наукових і науково-технічних робіт здебільшого за рахунок відтоку наукових кадрів, які не мали вченого ступеню, і по друге, активним збільшенням інституцій докторської освіти в Україні (аспірантури і докторантури).

За останні двадцять п'ять років спостерігався стрімкий розвиток мережі організацій, які здійснювали підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, і активне зростання кількості аспірантів і докторантів. Так, за період 1990 – 2013 рр. кількість організацій, які мали аспірантуру, виросло в 1,8 рази (з 291 до 518 організацій), а загальна чисельність аспірантів в 2 рази (з 13374 до 31482 осіб). Кількість організацій, що мають докторантуру, зросла в 1,4 рази (з 114 до 276 організацій), докторантів в 1,5 рази (з 503 до 1831 осіб).[2.3]Це вплинуло на різкий зріст кількості здобувачів наукових ступенів. Особливо високі темпи зростання кількості аспірантур, докторантур та здобувачів наукових ступенів спостерігалися до 2010 року. Це зростання здебільшого відбулося за рахунок вузівської науки і в таких галузях науки, як економічні, юридичні, психологічні та соціологічні науки. Після 2010 року спостерігалася нова тенденція - деякий спад у кількісних показниках розвитку системи підготовки наукових кадрів. На наш погляд, в цей період це відбувалося за рахунок факторів активної комерціалізації і посилення корупції в системі підготовки та атестації наукових кадрів, притаманних майже всім сферам суспільного життя в період владних повноважень злочинного уряду Януковича, що безумовно позначилося на привабливості цієї системи.

За результатами аналізу діючої системи підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в роки незалежності були виявлені наступні системні проблеми в сфері підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації, які обумовлені складною загальною ситуацією в науці та соціальними умовами сучасного суспільства.. А саме:

- низький рівень забезпеченості економіки країни науковими кадрами вищої кваліфікації;
- наявність катастрофічного факту, що кількість вищих навчальних закладів, які мають аспірантуру, значно перевищує кількість вузів, які виконують наукові та науково-технічні роботи (в 2013 році більше на 69 вузів), що недопустимо;
- не сприяє підвищенню якості виконання дисертаційних робіт та нової генерації наукового потенціалу стан, коли вузи, які мають аспірантуру і докторантуру не забезпечені керівним, консультативним і експертним потенціалом вищої кваліфікації в необхідній кількості;
- невідповідність організації атестації наукових кадрів вищої кваліфікації (створення і функціонування діючих спеціалізованих вчених рад в наукових установах і експертних рад при ДАК МОН України) європейським та світовим вимогам до процесу атестації, а саме непрозорість і відсутність гласності у прийнятті рішень, наявність корупційних схем і методів особливо на рівні державної атестації.

Отже основною причиною занепаду є невизначеність щодо стратегічних цілей та напрямів науково-технологічного розвитку держави та, відповідно, зволікання з реформуванням наявної науково-технологічної системи, у тому числі її кадрового потенціалу. Низьке фінансування (низький рівень заробітної плати), неналежне управління науково-технічною діяльністю, недостатність та недосконалість законодавчого забезпечення.

Література

1. http://old.niss.gov.ua/book/2004_html/010.htm
2. По даним Державної статистики України. <http://ukrstat.gov.ua>
3. Л.С. Лобанова. Системы подготовки научных кадров в европейских странах и Украине: сравнительный анализ в контексте формирования Единого европейского образовательного и научного пространства/ Киев - 2010

Задорожнюк Н.О.

ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Одеський національний політехнічний університет

В умовах стрімкого зростання науки, технік та інновацій, а також процесів глобалізації економіки, перед Україною постало ключове завдання відтворення і посилення її інноваційного та наукового потенціалів. Основними і найбільш активними учасником цього процесу стає молодь країни, тому що молоді люди краще пристосовані до впровадження інноваційних проектів і технологій у різних сферах, вони мобільні та повні сил для пізнання принципово нових знань і генерації нових ідей. Проте при посиленні наукового та інноваційного потенціалів країни виникає низка проблем, які потребують вирішення. Тому виявлення та вирішення проблем, а також визначення шляхів активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді України є сьогодні надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволяє виділити вчених, науковий інтерес яких полягає у вивченні суспільних інновацій, науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді України, вирішенні проблем та усуненні бар'єрів, пов'язаних з їх активізацією тощо. Це такі українські та зарубіжні науковці, як Данілова К.О., Іванченко С.М., Ковцева І.П., Петрунько О.В., Патрикеева Е.Г., Соловійова О.А., Селезньова Т.А., Фролов П.Д. та інші, внесок яких в досліджувальну проблематику є значним [1-6]. Проте залишаються недостатньо дослідженими декілька відкритих питань, серед яких проблеми, а також визначення шляхів активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді України.

За результатами досліджень, здійснених науковцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України [7], виявлено, що і доросле населення, і молодь мають досить приблизні та неоднозначні уявлення про інновації.

Молодь, зокрема молоді вчені (віком до 35 років) формують інтелектуальний резерв не тільки української науки, а й усього суспільства. Вони здатні не тільки виконувати спеціалізовані функції, але й генерувати нові ідеї, пропонувати нестандартні шляхи вирішення проблем, приймати інноваційні рішення в різних сферах діяльності.

На підставі проведених раніше досліджень [1-7] можна виділити бар'єри, які гальмують активізацію науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді, зокрема молодих вчених.

1. Недостатнє фінансування наукової та/або інноваційної діяльності.
2. Труднощі отримання гранту на участь у конференції, публікацію статті в журналі, який входить до міжнародних наукометричних баз.
3. Нестача в інформуванні щодо майбутніх наукових заходів.
4. Відсутність вільного часу або інтересу до даної проблематики.
5. Відсутність пільг для молодих вчених та аспірантів.
6. Доволі низька заробітна плата наукових і педагогічних працівників у ВНЗ і наукових установах.
7. Відсутність стимулювання наукових досліджень.

8. Недостатній взаємозв'язок між науковцями та практиками.
9. Бюрократія багатьох процесів, що супроводжують наукову діяльність.
10. Для технічних напрямів – відсутність необхідного обладнання.
11. Досить низький рівень впровадження перспективних НДР.
12. Наявність адміністративних бар'єрів.

Також, важливо визначити проблеми, які перешкоджають активізації науково-дослідного та інноваційного процесів. Ці проблеми доцільно об'єднати у три основні групи [2].

Перша група проблем. Системна нестабільність, ознаки якої виявляються в усіх сферах суспільного життя, в усіх ланках освітнього, науково-дослідного та інноваційного процесів. Через ці проблеми науково-педагогічна спільнота повсякчас перебуває в нестабільному стані та психологічному дисбалансі. Науково-педагогічна спільнота змушена:

- балансувати між традиційними основами, методами та інструментами та інноваційними аспектами, що характеризуються такими ознаками викладання, як динамічність та змінювальність;

- швидко та гнучко реагувати на нововведення;

- постійно стимулювати молодь до динамічної наукової та інноваційної діяльності тощо.

Друга група проблем. Постійна недостатність ресурсів, тобто дефіцит необхідних ресурсів по всіх напрямках:

- фінансових;

- інформаційних;

- усвідомлення стратегічних цілей і завдань науково-дослідної та інноваційної діяльності;

- успішної практичної участі в інноваційних процесах, що дає впевненість у правильності своїх дій і закріплення нового позитивного досвіду.

Третя група проблем. Безліч організаційних змін, що призводять до безладу та хаосу, що виявляється як:

- найчастіше незбіг інтересів і потреб керівництва, ініціаторів інновацій з виконавцями на місцях та адресатів інновацій;

- неузгодження зусиль із просування інновацій та науково-дослідних проєктів, як зусиль представників різних ланок освітнього процесу з одного боку, так і зусиль керівництва та підлеглих на всіх рівнях організації – з іншого;

- неузгодження і розбалансування технологічних та психологічних засобів і впливів.

Унаслідок цих груп проблем можна визначити такі негативні результати, як:

1. Уникання чи психологічне блокування науково-дослідної та інноваційної діяльності серед молоді України.

2. Психологічне блокування та/або зменшення мотивації й інноваційної ініціативи, як серед молоді, так й серед сформованих спеціалістів та науковців.

3. Нездатність обирати та оптимально використовувати доступні інноваційні ресурси і технології, на яку можуть впливати як психологічні, так і організаційні чинники.

4. Зниження ефективності та результативності інноваційних технологій (при тих значних зусиллях, які докладаються для їх реалізації) тощо.

Як показують численні дослідження, виконані в різних ВНЗ України, серед множини освітніх інновацій, що впроваджуються в освітньому просторі країни, викладачі і студенти диференціюють тільки Болонську систему та комп'ютеризацію освітнього процесу. Однак, попри потужне позиціонування цих інновацій і докладені зусилля з їх реалізації, переважна більшість викладачів і студентів:

- мають досить суперечливі уявлення про їх цілі, перспективи, стратегічні завдання і переваги;

- диференціюють лише окремі деталі й окремі задачі цих інновацій, які не складаються в їхній свідомості в єдине ціле;

- оцінюють ці нововведення переважно як функцію, технічний інструмент з оптимізації навчального процесу, який щось впорядковує, пришвидшує, полегшує, оптимізує тощо [2; 7].

Важливо відзначити, що слід враховувати психологічні аспекти ставлення молоді до інновацій та інноваційної діяльності. Так, позитивне ставлення молоді до рефлексованих нею освітніх та інших інновацій ґрунтується на таких уявленнях:

- організаційно-ресурсний потенціал інновації (що дає підстави бути впевненим у її реалізації);
- доцільність і актуальність інновації для суспільства (що дає змогу оцінювати її як необхідну і нагальну);
- «екологічність» та безпечність інновації (що істотно зменшує страх і спротив інноваційним змінам);
- особиста причетність до інновації (розуміння її зисків особисто для себе);
- «прозорість» і прогнозованість інновації (що послаблює психологічні захисні реакції, пов'язані з нею);
- сучасність інновації, узгодження зі світовими стандартами (що посилює її конкурентоспроможність і авторитет в очах адресатів);
- демократичність та гуманістичне спрямування інновації (що зменшує відчуття примусовості інновації, нав'язування її ззовні).

Тож, якщо інновація активує у свідомості її адресатів щойно перелічені уявлення, ставлення до неї та її образ матимуть позитивну модальність.

В свою чергу негативне ставлення до інновацій ґрунтується на таких уявленнях:

- недемократичність, авторитаризм, нав'язування ззовні (створюють відчуття дискомфорту і тиску та посилюють спротив інноваціям);
- непрогнозованість (активує страх, тривогу, психологічні захисні реакції тощо);
- «непрозорість», незрозумілість (створюють когнітивний дисонанс, активують поведінку уникання);
- несучасність і нереалістичність (зменшують шанси на включення в інноваційні зміни та на підтримку їх);
- неактуальність, непросоціальність (істотно зменшують шанси на соціальну підтримку);
- неналежна ресурсна й організаційна база (зменшує довіру до інновації);
- копіювання зарубіжного досвіду (активують відчуття меншовартості, посилюють недовіру до інновації, зумовлюють оцінку її як непотрібної, поведінку заперечення чи уникання інновації і тощо) [2; 7].

Інструментальний підхід до інновацій мінімізує не лише потенційно можливі результати їх упровадження, а й оптимізм з приводу інноваційних змін. За такого погляду на інновації втрачається сама ідея інновативності. Адже, коли людям пропонується новий інструмент, існує велика ймовірність того, що ним скористаються. При цьому багато людей (не серед молоді) не бачать необхідності в зміні звичного і апробованого ними «старого» інструментарію на новий. У цьому полягає одна з причин природного спротиву людей інноваційним змінам.

Отже, великого значення набувають саме освітні інновації – це не так інструмент, як важливі, докорінні зміни у свідомості педагогічної спільноти і студентства – зміни, які спонукають людей активно і добровільно шукати нові інструменти і бути готовити їх застосовувати. Низку причин гальмування освітніх інновацій можна поділяти на системні та соціально-психологічні [2].

До системних причин належать ті, що мають концептуально-методологічний характер, спричинені недостатністю або нераціональним використанням ресурсів і зумовлені соціально-політичною й соціокультурною ситуацією. Це передусім:

- невизначені уявлення про суспільство, яке розбудовується, в т.ч. про те, якою має бути його освітня система – традиціоналістською, модерністською чи національно орієнтованою;

- відсутність політичної волі для реалізації інновацій, в т.ч. освітніх;

- суспільної недовіра до ініціаторів і авторів інновацій, невизнання їх як політичної еліти, яка має право ініціювати суспільні зміни;

- відсутність традиції широкого громадського обговорення інновацій, а отже, відсутність зворотного зв'язку і згоди між суспільною елітою і широким загалом;

- недостатня державна підтримка інноваційних процесів: фінансова, матеріальна та технологічна;

- недостатня кількість компетентних кадрів, здатних реалізувати якісну освіту в умовах дії інноваційних освітніх технологій.

Соціально-психологічні причини зумовлені дією соціокультурних, психосоціальних та психологічних чинників, якими детермінована більшість помилок, пов'язаних із діяльністю людей у сфері освіти:

- помилки неналежної інформованості;

- помилки мотивації і ставлення;

- помилки низької ініціативи (уникання інноваційних змін, ігнорування, спротив інноваціям як природна захисна реакція тощо) [2].

Таким чином, постає питання щодо управління інноваціями з урахуванням психології управління, яке передбачає наступне [1].

1. Управління знаннями і мотивацією (активація інтересу та розширення знань і уявлень про інноваційний процес, його цілі та вигоди та створення мотиваційної готовності до застосування нового), а отже, застосування традиційних інформувальних технологій впливу.

2. Управління рефлексіями (ставленнями, переконаннями, настановами, думками тощо), а отже, застосування технологій рефлексивного управління (активації рефлексивної позиції учасників інноваційного процесу, активації колективної рефлексії), які діють на основі зворотного зв'язку.

3. Управління поведінкою, в т.ч. участю в інноваційній діяльності, що передбачає застосування [2]:

а) інтервенційних технологій, або технологій активного соціального;

б) технологій нетворкінгу, або конструювання соціальних мереж.

Системне використання визначених вище психологічних технологій здатне не лише формувати позитивний образ освітніх інновацій у свідомості адресатів та управляти інноваційним процесом, а й активізувати інноваційні ресурси суб'єктів інноваційного процесу та створювати необхідний інноваційний контекст.

На активізацію науково-дослідної та інноваційної роботи молоді України впливають:

1. Співпраця та консультування з науковим керівником і фахівцями в досліджуваній галузі знань.

2. Цілеспрямованість, наполегливість і працьовитість.

3. Знання, отримані в процесі навчання.

4. Відвідування та участь у різних наукових заходах, головним чином у наукових конференціях, в ході яких здобуваються нові знання.

5. Спілкування з колегами та однодумцями, участь у конкурсах, проектах, грантах.

Таким чином, визначено ключові проблеми які перешкоджають активізації науково-дослідного та інноваційного процесів, з виявленням наслідків для науково-інноваційного потенціалу країни та суспільства в цілому. Щодо шляхів активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді України, то у сучасних умовах недостатнього фінансування науки та інноваційної діяльності в цілому, для молодих вчених невід'ємною частиною підтримки їхніх досліджень і розробок є грантова система. Тому одним з ключових шляхів активізації науково-дослідної та інноваційної є підвищення ефективності конкурсного

фінансування наукових досліджень в цілому; застосування нових форм і механізмів вирішення фінансових проблем молодих учених для залучення та закріплення молоді України в дану сферу. У світовій практиці однією з найбільш розвинених форм ресурсного забезпечення та стимулювання дослідницької та інноваційної роботи сьогодні є фандрайзинг - залучення коштів, що виділяються різноманітними фондами на конкурсній основі [4; 6]. Залучення технологій фандрайзингу в сферу науки і освіти дозволять підтримати молодих учених, дати додаткову можливість для професійного зростання за рахунок освоєння нових технологій і методів, стимулювати академічну мобільність і розвивати практику колективного використання науково-дослідної інфраструктури в сучасних і добре обладнаних лабораторіях.

Література

1. Іванченко С.М. Критерії оцінки соціально-психологічних технологій формування позитивного образу суспільних інновацій / С.М. Іванченко // Соціальна психологія. – № 2. – 2010. – С. 150-159.
2. Петрунько О.В. Проблеми впровадження освітніх інновацій в Україні / О.В. Петрунько. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.psyh.kiev.ua/>.
3. Фролов П.Д. Представления об инновациях в молодежной среде / П.Д. Фролов // Проблемы політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. Зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2010. – Вип. 10. – С. 180-191.
4. Данилова К.А. Определения стимулов и барьеров для научно-исследовательской и инновационной деятельности молодых ученых Белгородской области / К.А. Данилова // Молодой ученый. – 2013. – №7. – С. 354-357.
5. Патрикеева Э.Г. Влияние виртуального пространства сети Интернет на жизненные ценности современной молодежи / Э.Г. Патрикеева, О.А. Соловьева, Т.А. Селезнева // Молодой ученый. – 2015. – №10. – С. 1342-1346.
6. Ковцева И.П. Фандрейзинг высшего учебного заведения как инструмент развития экономического потенциала России Экономика и предпринимательство / И.П. Ковцева // Экономика и предпринимательство. – М. – 2011. – № 3. – С. 45-50.
7. Круглий стіл «Образ суспільних та освітніх інновацій як складова позитивного іміджу України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_31.htm.

Задорожнюк Наталія Олексіївна

ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Обґрунтована актуальність та важливість активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді України. Визначені бар'єри, які гальмують активізацію науково-дослідної та інноваційної діяльності молоді, зокрема молодих вчених. Позначені ключові групи проблем, які перешкоджають активізації науково-дослідного та інноваційного процесів, з виявленням наслідків для науково-інноваційного потенціалу країни та суспільства в цілому. Виділені чинники, що впливають на науково-дослідну та інноваційну діяльність молоді України.

Задорожнюк Наталья Алексеевна

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ АКТИВИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДЕЖИ УКРАИНЫ

Обоснована актуальность и важность активизации научно-исследовательской и инновационной деятельности молодежи Украины. Определены барьеры, которые тормозят активизацию научно-исследовательской и инновационной деятельности молодежи, в частности молодых ученых. Обозначены ключевые группы проблем, которые препятствуют активизации научно-исследовательского и инновационного процессов, с выявлением

последствий для научно-инновационного потенциала страны и общества в целом. Выделенные факторы, влияющие на научно-исследовательскую и инновационную деятельность молодежи Украины.

Natalia A.Zadorozhniuk

PROBLEMS AND WAYS TO ENHANCE RESEARCH AND INNOVATION YOUTH UKRAINE

The urgency and importance of stepping up research and innovation youth Ukraine. The identified barriers that inhibit activation of research and innovation activities of young people, particularly young scientists. Marked core group of problems that prevent activation of research and innovation processes, identifying effects of scientific and innovative potential of the country and society as a whole. Dedicated factors affecting research and innovation youth Ukraine.

zadorozhnyuk.nat@mail.ru

Захарченко Н.В.

ВЕНЧУРНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Інститут інноваційної та післядипломної роботи
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Для економіки України в період рецесії зберігається пріоритетне завдання вдосконалення інноваційного ринку виробничої сфери. Для виходу на світові ринки капіталу потрібно скоротити до мінімуму технологічний лаг у виробництві товарів і послуг за допомогою розвитку венчурних фірм.

В Україні реалізація довгострокових проектів не рентабельна через погіршення економічного клімату: високе зростання інфляції, збільшення ставки рефінансування, податкове навантаження. Для розробки і впровадження венчурних проектів необхідний високий професіоналізм всіх його учасників, проведення точних попередніх оцінок і прийняття адекватних управлінських рішень.

Венчурний капітал – це капітал інвесторів для фінансування нових, зростаючих підприємств і тому пов'язаний з високим рівнем ризику; довгострокові інвестиції в ризиковані цінні папери або підприємства в очікуванні високого прибутку. Цей капітал, як правило, асоціюється з інноваційними компаніями, технологічно новаторськими підприємствами.

Головні партнери венчурної фірми – професіонали інвестиційного бізнесу. Інвестори венчурних фондів – партнери з обмеженою відповідальністю – заможні особи та інститути, які володіють великим капіталом. Це можуть бути державні або приватні фонди, університетські фінансові фонди, страхові компанії, посередники об'єднаних інвестицій. У роботі венчурної фірми можуть брати участь партнери та підприємці на тимчасовій основі. Венчурні партнери укладають контракти і отримують прибуток тільки від реалізації венчурних проектів, з якими вони працювали (на відміну від головних партнерів, які отримують прибуток від усіх укладених контрактів). Цей бізнес передбачає диверсифікацію ризиків між венчурним інвестором і підприємцем, тривалий період «спільного проживання» і відкрите декларування обом сторонам своїх цілей на початковому етапі загальної роботи. У цьому полягає основна відмінність венчурного інвестування від банківського кредитування або стратегічного партнерства.

Венчурне фінансування є дорогим джерелом капіталу, який найбільш підходить для підприємств, яким необхідний величезний стартовий капітал, і які не можна профінансувати дешевшими методами, наприклад, борговим фінансуванням. Венчурний капітал превалює у технологічних галузях, які швидко розвиваються.

Малий інноваційний бізнес, який реалізований через венчурні запозичення капіталу, сприяє збільшенню наукового потенціалу країни та реалізації конкурентно-технологічних нововведень виробництва. Актуальна проблема сучасної України збільшується відставанням в галузі створення високотехнологічних виробництв, здатних успішно конкурувати на світових ринках товарів і послуг [1].

Складність отримання фінансування – стримуючий фактор розвитку венчурних фірм і особливо малих високотехнологічних підприємств. Впроваджуючи на ринок нові технологічні продукти, вони діють в умовах високої невизначеності. Крім того, як правило, такі організації володіють переважно нематеріальними активами і не можуть надати адекватну заставу. Все це робить їх малопривабливими для банків в плані надання інвестицій. Але саме на ранніх стадіях розвитку цих фірм особливо важливим є потужний фінансовий поштовх для отримання конкурентних переваг, реалізації нових наукових розробок.

Переваги венчурного інвестування інноваційних проектів для приватних інвесторів з великим капіталом: відсутність посередників; можливість зробити результативне капітальне вкладення; участь в управлінні нового підприємства, або такого, що створюється.

Актуальне завдання адаптації венчурного механізму фінансування інноваційних підприємницьких проектів в сучасній Україні важко реалізоване. Узагальнюючий показник самих різних форм ризику в умовах ринку – фінансовий ризик підприємця і довірених в його проект інвесторів – характеризує можливі втрати у разі невдалого (незалежно від конкретної причини) завершення запланованого проекту. Чим вище фінансовий ризик, тим важче одержати відсутні підприємцю кошти і тим вище ціна залучених фінансових ресурсів.

Відмова від реалізації ризикованих, але перспективних підприємницьких проектів негативно впливає на економіку країни зважаючи можливої втрати конкурентоспроможності національних виробників на зовнішньому і внутрішньому ринку, а значить, неминуче скорочення виробництва, зниження доходів громадян і бюджету держави, зростання безробіття та інших негативних наслідків.

Недоліки венчурного фінансування: низька ліквідність; більш високий рівень невдач в порівнянні з фінансуванням розвинених компаній; високий рівень тривоги; обмежена можливість диверсифікації виробництва; значні часові витрати.

Тому багато приватних інвесторів воліють не вдаватися до венчурного фінансування, незважаючи на те, що високі ризики припускають доходи в межах 30-40 % річних.

Формування системи реалізації пріоритетів повинно ґрунтуватися на довгостроковому прогнозі науково-технічного розвитку і стратегічних програмах і планах у сфері науки та інновацій як складової концепції соціально-економічного розвитку країни на середньо- і довгострокову перспективу [5].

Для розвитку інноваційного потенціалу України необхідна наявність розвинутої мережі венчурних фірм. Основний індикатор технологічного прориву – середньострокові або довгострокові венчурні проекти. Грошові вливання з таких фірм в капітал компаній з інноваційними ідеями збагачує ринок капіталу, залучає зовнішні запозичення в галузі потенційного зростання з боку ринків національного та іноземного капіталів.

Проблема венчурних фірм – підбір команди професійних менеджерів із залученням грошових коштів і встановлення корисних контактів. У сучасних умовах для підприємства найбільш ефективною можливістю уникнення негативних наслідків є прямий управлінський вплив. Наприклад, перевірка передбачуваних партнерів, підбір кваліфікованого персоналу, ретельний аналіз і оцінка проведених інноваційних та антикризових заходів та інша професійна команда, яка необхідна для успішних переговорів і залучень інвестицій у компанію, підготовка бізнес-плану з обґрунтованими розрахунками ефективності проекту. Для інвесторів, охочих познайомитися з командою менеджера щодо реалізації проекту, вагомим критерієм у прийнятті позитивного рішення з фінансування інноваційного проекту будуть професійні якості управлінців.

Керівники венчурних фірм шукають джерела початкового фінансування з боку бізнес-партнерів, які бажають інвестувати в ризикові і разом з тим перспективні інноваційні проекти. Багато венчурних фондів приймають рішення щодо здійснення інвестицій в невідомі їм стартові компанії тільки за умови, що останні представляють докази інноваційності своєї технології, товару або послуги. Стартові компанії шукають також можливості самофінансування і тільки потім звертаються до зовнішніх інвесторів. Ця практика, названа самозабезпеченням, вимагає мінімальних зовнішніх запозичень на етапі зародження.

Саморегулювання венчурних фондів у країнах з розвинутою ринковою економікою пояснює тим, що:

- держава не може приймати грамотні інвестиційні рішення, оскільки керується не отриманням прибутку, а суспільним благом;
- участь держави спричинить нове регулювання і відсторонить приватних інвесторів [3].

Інновації – це комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу для кращого задоволення потреб людей в тому соціальному середовищі, в якому здійснюється їх життєвий цикл. Крім того, специфіку інноваційної діяльності формують: галузева спрямованість; сфера діяльності; вид інноваційних розробок; цілі інноваційної діяльності тощо [4]. Нарощування інноваційного потенціалу за рахунок венчурних фірм сприяє:

- розвитку нових виробництв;
- появи нових вакансій для безробітних і нових спеціальностей;
- конкурентної переваги вітчизняних товарів;
- збільшення потоку грошових коштів на ринок з подальшим зменшенням ліквідності фінансових сфер.

В Україні механізм інвестування венчурних фірм не перейшов в ринкову систему саморегулювання. Підвищений ризик інвестування венчурних проектів в умові кризи, вимагає участі держави по реалізації комплексу заходів з підтримки інноваційного потенціалу. Мається на увазі:

- збагачення законодавчої бази в галузі венчурного фінансування, спрямовану на стимулювання інвестицій через венчурні фонди і видачу гарантій інвесторам;
- розробка програм зі стимулювання спеціальних інноваційних ставок за кредитами і часткового страхування венчурних проектів;
- створення наглядового органу, контролюючого реалізацію венчурними фірмами перспективних проектів;
- тимчасове звільнення від податкових платежів спеціальних лізингових компаній;
- полегшення порядку з охорони та передачі інтелектуальної власності, сертифікації інноваційних продуктів;
- розвиток відкритого ринку венчурних фірм [6].

Форми і методи державного стимулювання венчурного бізнесу мають передбачати:

- пряму фінансову підтримку, яка включає безпосереднє кредитування перспективних наукоємних виробництв за рахунок бюджетних коштів; надання пільгових кредитів і грантів; державне замовлення на продукцію оборонного призначення; державні виплати науковим установам і вченим;
- непряму фінансову допомогу, яка передбачає пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; податковий кредит і податкові пільги для навчальних і наукових організацій; відстрочку митного збору та ін. [2].

Ефективне функціонування венчурних фірм неможливо без інноваційної моделі управління, включаючи антикризовий менеджмент. Така модернізація підштовхне розвиток економіки країни і скорочення тимчасового лага в технології виробництва порівняно із західними компаніями. Такий напрям зможе вплинути і на оздоровлення фінансового сектору.

Реальне поліпшення ситуації в інноваційному бізнесі та розвиток венчурного підприємництва вимагає проведення цілеспрямованої державної політики в цьому секторі.

Література

1. Инновационная фирма: теория и практика развития /Под ред. В.В. Титова, В.Д. Марковой. – Новосибирск, ИЭОПП СО РАН, 2011. – 392 с.
2. Приткіна О.А. Інноваційна політика України та інтеграція до ЄС /О. А. Приткіна, Ю.М. Стасюк, О.В. Шипанова //Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 36-43.
3. Риск-анализ инвестиционного проекта : [Учебник для вузов] /Под ред. М.В. Грачевой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 351 с.
4. Філіппова С.В. Особливості процесу комерціалізації інноваційних розробок промислового підприємства : [монографія] /С.В. Філіппова, Ю.В. Ковтуненко. – Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2013. – 214 с.
5. Федулова Л.І. Інноваційна економіка /Л.І.Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
6. Шлафман Н.Л. Механізми регулювання розвитку підприємницького сектору /Н.Л. Шлафман. – Херсон: ХНТУ, ІПРЕЕД НАН України, - 2010. – 284 с.

Захарченко Наталя Вячеславівна

ВЕНЧУРНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проведено аналіз стану венчурного бізнесу в Україні в умовах реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, особливостей венчурного фінансування малого і середнього бізнесу та роль держави в забезпеченні становлення та розвитку венчурної індустрії.

Захарченко Наталия Вячеславовна

ВЕНЧУРНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Проведен анализ состояния венчурного бизнеса в Украине в условиях реализации инновационной модели развития экономики, особенностей венчурного финансирования малого и среднего бизнеса и роль государства в обеспечении становления и развития венчурной индустрии.

Natalia V.Zakharchenko

VENTURE BUSINESS IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE INNOVATIVE MODEL OF DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE

The analysis of venture business in Ukraine in terms of the implementation of an innovative model of economic development, the features of venture capital financing of small and medium-sized businesses and the role of the state in ensuring the establishment and development of the venture capital industry.

Козакова О. М., Козаков В. В.

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Одеський національний політехнічний університет

Трансформаційні процеси, які відбуваються в усіх сферах суспільного життя України, з усією гостротою ставлять проблему якісно нового підходу до процесу формування кадрового потенціалу країни. Саме кадровий потенціал як складова трудового потенціалу

національної економіки здатний забезпечити її ефективне функціонування. Через діяльність освічених, здатних до інноваційних рішень виконавців модернізація будь-якої сфери діяльності наповнюється реальним позитивним змістом.

Розвиток кадрового потенціалу в сучасних умовах стає визначальним фактором конкурентоспроможності держави та її регіонів, національної безпеки та міжнародного іміджу. Підтвердженням цього є той факт, що у розвинутих країнах світу значні інвестиції спрямовуються саме в освіту, підготовку і перепідготовку кадрів.

Між тим, в Україні склалися несприятливі умови щодо збереження і відтворення трудового і кадрового потенціалів. Це є результатом насамперед затяжної кризи в політичній, соціально-економічній, ідеологічній, культурній сферах. Отже, Україна може втратити можливість перетворення на розвинуту демократичну соціальну країну, в якій багатством суспільства є людина з її інтелектом та знаннями.

В цих умовах проблема формування кадрового потенціалу набуває особливо стратегічного значення. Вона обумовлює необхідність глибокого дослідження сучасного стану підготовки кадрів в Україні, планування і прогнозування кадрового забезпечення, розробки теоретико-методологічних засад системи формування та відтворення якісного кадрового потенціалу на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Теоретико-методологічним та економіко-організаційним аспектам формування кадрового потенціалу присвячено багато наукових розробок. Вагомий внесок в їх вирішення зробили такі українські науковці як Антонюк В., Богиня Д., Грішнова О., Данилишин Б., Долішній М., Куценко В., Лібанова Е., Лісогор Л., Тумакова Е., Шаульська Л. та інші. Теоретичні доробки мають російські вчені Вечканов Г., Мірабян Л., Бектуров С., Карпукін Д., Чижова Л., Шаталова Н. Розглядається широке коло питань щодо підготовки кадрів, пошуку напрямів ефективного функціонування ринку праці тощо. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, на практиці не створено ефективного механізму формування і відтворення кадрового потенціалу з урахуванням соціально-економічних і демографічних особливостей країни та її регіонів. Залишаються невирішеними проблеми регулювання самої структури кадрового потенціалу, його планування і прогнозування у відповідності з сучасними тенденціями розвитку економіки, її пріоритетними напрямками. Не приділено достатньої уваги розгляду формування кадрового потенціалу в умовах модернізації економіки, потреб інноваційного розвитку. У практичному вирішенні цих питань одне з центральних місць займає регулювання використання кадрового потенціалу, яке забезпечує розподіл та перерозподіл суспільної праці за видами економічної діяльності у відповідності із структурою суспільних потреб та форм власності.

У цьому контексті метою запропонованого дослідження є визначення потенційних можливостей формування кадрового потенціалу в умовах модернізації економіки.

Відповідно до зазначеної мети поставлені такі завдання:

- визначити основні поняття, що використовуються в дослідженні;
- проаналізувати існуючі проблеми та окреслити перспективи формування кадрового потенціалу;
- запропонувати елементи практичного інструментарію регулювання використання кадрового потенціалу.

Об'єктом дослідження є кадровий потенціал в умовах модернізації економіки як сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених можливостей висококваліфікованої робочої сили. Предмет дослідження – соціально-економічні відносини, що виникають у процесі формування, розвитку та використання кадрового потенціалу в умовах модернізації економіки.

В науковій літературі поняття «кадровий потенціал» трактується досить широко, що обумовлено різними поглядами та підходами до нього. Це поняття безпосередньо пов'язується з кадрами, трудовими ресурсами, трудовим потенціалом.

Термін «потенціал» (від лат. *potentia* – сила) означає можливості, наявні сили, засоби, що можуть бути використані [1, с.425]. За певних умов потенціал як сукупність можливостей, які притаманні будь-якому ресурсу, може бути реалізованим.

На нашу думку, поняття «кадри» і «кадровий потенціал» є близькими, але не тотожними. Більшість вчених трактує поняття «кадри» як основний (постійний, штатний) кваліфікований склад працівників підприємства чи установи (організації), які мають спеціальні знання, навички, досвід в певній сфері діяльності. Кадри розглядаються і як сукупність працівників конкретної галузі, регіону чи взагалі держави [2].

Під трудовим потенціалом слід розуміти сукупність природних і сформованих у процесі навчання та отримання освіти здібностей працездатного населення. Трудовий потенціал країни – це діюча сукупна робоча сила, яка займається суспільно-корисною працею і створює матеріальні й духовні блага, та потенційна робоча сила, яка здатна за певних умов їх створювати (населення, яке тільки готується до трудової діяльності, люди працездатного віку, робоча сила яких не затребувана, та особи, які вийшли з працездатного віку та із сфери зайнятості). Трудовий потенціал країни має розглядатися як здатність країни забезпечити потреби економіки трудовими ресурсами.

Під трудовими ресурсами слід розуміти частину населення країни, яка має безпосереднє відношення до праці, тобто за своїми фізичними і духовними здібностями, отриманій освіті та професійному рівню здатна працювати, займається суспільно-корисною працею.

Кадровий потенціал є частиною трудового потенціалу і відрізняється від нього рівнем потенційної трудової дієздатності, тобто рівнем знань, здібностей і можливостей людей [3, с.24]. Це сукупність висококваліфікованих осіб, що здійснюють чи можуть здійснювати суспільно-корисну діяльність у різних сферах суспільного життя. Очевидно, що кадровий потенціал має характеризуватися більшою активністю у порівнянні з малокваліфікованими і некваліфікованими працівниками, здатністю до творчої діяльності, мотивацією до самореалізації, прийняттю нестандартних інноваційних рішень. Важливими характеристиками представників кадрового потенціалу науковці вважають такі риси як високий освітньо-культурний та професійний рівень підготовки, розвиток творчих здібностей та підприємливості, генерування нових ідей та сприяння новаторству, потужні мотиваційні стимули діяльності, високі мобільні та адаптаційні можливості, спроможність довести інноваційну ідею до впровадження, здатність до високопродуктивної діяльності на рівні міжнародних стандартів [4].

Між тим, маємо констатувати, що сучасний стан кадрового потенціалу України характеризується низкою проблем негативного характеру.

Насамперед, звужується демографічна база відтворення кадрового потенціалу. За критеріями чисельності, природного та міграційного руху населення протягом усього періоду з часу отримання незалежності Україною простежуються такі тенденції: від'ємні природний та міграційний прирости населення, погіршення статеві-вікової структури та загальне старіння населення [5]. За даними Державної служби статистики за період незалежності України населення скоротилося з 52 млн осіб до 43 млн осіб. Станом на 1 травня 2015 р. чисельність населення України становила 42,8 млн осіб, з них економічно активне населення у віці 15-70 років – 19,9 млн осіб у порівнянні з 20,8 млн осіб у 2013 році [6].

Що стосується структури зайнятого населення, то вона, на наш погляд, не відповідає сучасним викликам модернізації економіки. Структура зайнятого населення за 2014 рік показує, що переважна працездатна частка населення у віці 40-59 років складає 45,8 %. Ця частина трудових ресурсів, як правило, структурована за фахом, але вона формувалась в умовах економічної стратегії 20-30 річної давнини. І тільки 8,3 % населення у віці 15-24 років становить резерв кадрового потенціалу, який можливо готувати у відповідності до сучасних реалій розвитку технічного прогресу [6].

За галузями промисловості зайнятість населення України станом на 1.05.2015 р. має таку структуру: машинобудування, металообробка – 34,3%, легка – 6,7%, харчова – 14,9%, паливна – 10,1%, чорна металургія – 9,8%, будматеріалів – 6,6%, хімічна та нафтохімічна – 4,7%, лісова і деревообробна – 4,4%, електроенергетика – 4,7%, інші – 3,8% [6]. Безперечно, питома вага кадрового потенціалу зосереджена у наведених галузях промисловості, але слід брати до уваги існування неформального сектору економіки. Під неформальним сектором розуміємо економічну діяльність, що з різних причин не враховується офіційною статистикою і не входить до валового внутрішнього продукту. Між тим, неформальний сектор економіки в значній мірі впливає на використання кадрового потенціалу. На одному полюсі у спектрі видів неформальної зайнятості перебувають висококваліфіковані послуги, що надаються в індивідуальному порядку професіоналами (наприклад, лікарями, викладачами, адвокатами). На іншому – малопродуктивна діяльність висококваліфікованих кадрів, яка спрямована на забезпечення першочергових потреб громадян (наприклад, виробництво продуктів в домашньому господарстві для подальшої реалізації). Ще одним додатковим сегментом, що впливає на структуру використання кадрового потенціалу, є мале підприємство. Воно може носити індивідуальний характер, тобто не мати належного юридичного оформлення та залишатися поза офіційної звітності.

Формуванню і відтворенню кадрового потенціалу не сприяє економічна політика щодо ціни робочої сили. Низька вартість робочої сили, що успадкована з радянської адміністративної системи, та відповідно низький рівень заробітної плати веде до втрати нею основних функцій – відтворення робочої сили, стимулювання праці та регулювання економіки. Відтворення сукупної робочої сили відбувається на рівні набагато нижчому ніж суспільно-необхідний. Це негативно позначається на здоров'ї громадян, їх освіті, інтелектуальному рівні. Незначна градація в рівнях оплати простої (некваліфікованої) та складної (кваліфікованої) праці стає бар'єром на шляху людського розвитку [7, с.189]. Знижується мотивація працездатного населення до економічної активності, здобуття якісної освіти, оновлення знань, прагнення займатися інтелектуальними видами діяльності. Все це веде до знецінення трудового та кадрового потенціалів країни.

Не відповідає сучасним вимогам формування кадрового потенціалу інституціональна база на рівні держави і регіонів. Йдеться, насамперед, про регулювання кадрів на ринку праці через систему інституцій, що мають забезпечувати розподіл та перерозподіл суспільної праці за видами економічної діяльності у відповідності із структурою суспільних потреб та форм власності. Існуюча практика регулювання кадрів базується на залученні значного обсягу емпіричного матеріалу, який лише констатує «розрив» на ринку праці між його складовими – попитом на робочу силу, пропозицією робочої сили та ціною товару «робоча сила». На сьогодні чітко простежується дисбаланс між потребами ринку праці в інноваційно-спроможному кадровому потенціалі та насиченні ринку праці спеціалістами, які не відповідають вимогам модернізації економіки. Як наслідок – високий рівень безробіття, незайняті вакансії та знецінення навичок, досвіду трудового потенціалу.

Формуванню кадрового потенціалу в умовах модернізації економіки не сприяє «дезінтеграція» функціонування освітянської і наукової частин системи кадрового забезпечення, стан самої освіти. Освітній потенціал має бути одночасно джерелом поповнення науки кадрами та головним фактором оволодіння населенням сучасними знаннями. На сьогодні підготовка якісних конкурентоспроможних інтелектуальних кадрів в Україні ліпше виняток, ніж система.

Ринкові реформи в Україні, які проводилися, як правило, лише заради зміни форм власності, звільнення процесу первісного накопичення капіталу від контролю держави, лібералізації цін, комерціалізації всіх видів людської діяльності, у тому числі освітянської, майже зовсім не спиралися на ті величезні можливості, які закладені в освітньому потенціалі суспільства. «Досвід» таких реформ свідчить про суттєве зниження якості освітньої діяльності у формуванні робочої сили, в тому числі її найбільш висококваліфікованої частини. Маємо констатувати наступне:

- майже повністю знищена середня ланка системи професійної підготовки кадрів – технікуми і професійно-технічні училища. А саме вони мають виконувати функцію формування робочої сили шляхом поєднання передових знань і сучасних технологічних навичок. На даний час реальний сектор економіки в значній мірі відчуває потребу передусім в таких фахівцях, але розвиток системи професійної освіти гальмує зниження престижності робітничих професій. У свою чергу це обумовлено тим, що у вітчизняній економіці домінують робочі місця низько технологічної складності, які є мало привабливими для сучасних фахівців;
- вища освіта спрямована більш на тривалість навчального процесу, ніж на фахову приналежність. З фаховими дисциплінами студенти починають знайомитися з другого, третього року навчання. А саме з першого курсу студент має бути чітко зорієнтований на майбутню спеціальність;
- освіта, особливо вища, надмірно комерціалізована. В умовах зростаючої економічної диференціації населення країни поширення платності освіти стає нездоланною перешкодою на шляху отримання якісної освіти для значної частини української молоді. Між тим, контрактна форма навчання стає важливим джерелом забезпечення навчальних закладів. За таких умов вимоги до знань стають другорядними у порівнянні з фінансовими потребами;
- повністю ліквідована вечірня форма підготовки спеціалістів, яка раніше була найбільш продуктивною. Можливість одержати освітню кваліфікацію без відриву від виробництва мала ще й матеріальну складову;
- освітні заклади не приділяють достатньої уваги забезпеченню ринку праці кваліфікованими фахівцями для виконання вимог кадрового забезпечення інноваційного розвитку держави та мають низький рівень соціальної відповідальності.

Таке становище в стані освітньої підготовки не сприяє вирішенню питань формування якісної складової кадрового потенціалу. Очевидно, що сама освіта потребує модернізації, спрямованості на інноваційний розвиток, інтелектуалізацію праці. Ключовим завданням модернізованої освіти має стати формування такого фахівця, для якого нагальною потребою є безперервна освіта – самостійне отримання нових знань, вміння адекватно аналізувати нову інформацію та використовувати її для подальшого самовдосконалення.

Отже, назріла потреба зміни філософії підходу до підготовки кадрів, виявлення резервів трудового і кадрового потенціалів та раціонального їх використання. Ринок праці потребує науково обґрунтованого алгоритму планування перспектив розвитку.

Досягнення цього фокусується, на наш погляд, в площині таких змін:

- насамперед, необхідно змінити стару законодавчу базу в частині правовідносин освітніх закладів і суспільства. Якісні показники фахової робочої сили повинні набути визначення категорії «товар» та бути представленими на ринку праці за діючими законами. Тільки у такий спосіб навчальні заклади будуть вимушені готувати фахівців відповідно до обсягу і структури попиту на робочу силу, а не поповнювати лаву безробітних. Особлива роль в цьому належить вищим навчальним закладам. Саме вони повинні бути на «хвилі прогресу», мати тісні зв'язки з роботодавцями усіх форм власності для формування своїх програм залучення молоді;
- у законодавчому порядку доцільно запровадити облік економічно-активного населення. Йдеться про запровадження єдиної системи електронного карткового обліку (замість «трудоових книжок»). На нашу думку, фахівці після закінчення освітнього закладу мають отримувати разом з дипломом про освіту електронну облікову картку, яка видається одна на весь працездатний період робітника. Картка має свій ідентифікаційний код і заноситься в державний реєстр економічно активного населення. Роботодавці мають бути зобов'язані вносити відповідні зміни в картки щодо використання робочої сили. Алгоритм поповнення відомостей власника картки повинен містити його резюме, мати захищені пріоритетні рівні доступу до відомостей про нього, відповідний рівень доступу для централізованої обробки даних;

- для обліку роботодавців доцільно вдосконалити діючий класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД) суб'єктів всіх форм власності, доповнивши його персоніфікованим кодом, який суб'єкт господарювання одержує при державній реєстрації.

Ми вважаємо, що впровадження такої комплексної системи виведе з тіні як суб'єктів господарювання, так і робітників, дозволить керувати стадіями формування та використання кадрового потенціалу як єдиним процесом. Це сприятиме своєчасному виявленню та усуненню факторів, що перешкоджають розвитку кадрового потенціалу та раціональному його використанню.

Запропоновані заходи є основою вдосконалення формування кадрового потенціалу в умовах модернізації економіки і можуть бути розширені та конкретизовані в залежності від результатів оцінки та прогнозу його стану.

Література

1. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / Авт. и сост. А. Б. Борисов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Книжный мир, 2005.– 860 с.
2. Арзамазова О. В. Дефініція "кадровий потенціал": дослідження сутності / Арзамазова О. В. // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2015. – № 4.
3. Федорова В. А. Формування та використання кадрового потенціалу національної економіки / Федорова В. А., Карпенко Т. В. // Проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 24-28.
4. Стратегія державної кадрової політики – основа модернізації країни : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 травня 2012 р. : до 15-річчя галузі науки "Державне управління". – К.: НАДУ, 2012. – 572 с.
5. Ткаченко Л. Г. Робоча сила може стати дефіцитом / Ткаченко Л. Г. // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 236 (5122).
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.

Козакова Олена Миколаївна, Козаков Віктор Вікторович

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах модернізації економіки об'єктивно необхідним стає якісно новий підхід до процесу формування кадрового потенціалу. Визначено проблеми підготовки кадрів в Україні та запропоновано практичні рекомендації щодо ефективного регулювання кадрового потенціалу в Україні.

Ключові слова: ринок праці, трудові ресурси, кадри, трудовий потенціал, кадровий потенціал.

Козакова Елена Николаевна, Козаков Виктор Викторович

ФОРМИРОВАНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В условиях модернизации экономики объективно необходимым становится качественно новый подход к процессу формирования кадрового потенциала. Обозначены проблемы подготовки кадров в Украине и предложены практические рекомендации по эффективному регулированию кадрового потенциала в Украине.

Ключевые слова: рынок труда, трудовые ресурсы, кадры, трудовой потенциал, кадровый потенциал.

Kozakova Elena Nikolaevna, Kozakov Viktor Viktorovich

HUMAN RECOURSES FORMATION IN A PERIOD OF ECONOMY MODERNIZATION

In terms of economic modernization are objectively requested to create a qualitatively new approach to the formation of human resources. Have identified the staff training problems in Ukraine and suggested practical recommendations of effective human resources adjustment in Ukraine.

Key words: labour market, human resources, work forces, labour potential.

e.n.kozakova@esmid.in

Меркулов М.М.

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Виходячи з численних визначень менеджменту, можна зробити висновок про те, що це багатоплановий процес, що охоплює процеси, які відбуваються в організації на рівні внутрішнього і зовнішнього середовища. У той же час таке судження дає можливість розгляду процесу управління організацією з різних точок зору - залежно від того, які процеси є наріжним каменем [1].

Аналізуючи розвиток менеджменту, неважко помітити, що його теорія еволюціонує до розробки сучасних технологій прийняття рішень. Рішення визначають такі напрями менеджменту, як управління на основі контролю над виконанням, управління за допомогою екстраполяції минулого в майбутнє, управління за допомогою передбачення змін, управління шляхом гнучких екстрених рішень. Світовою і вітчизняною наукою в ХХ столітті розроблена нова галузь знань - теорія прийняття рішень. Виникла при вирішенні військово-стратегічних завдань, вона поширилася і на область економічного управління [5, с.7].

Прийняття рішень є важливою частиною будь-якої управлінської діяльності. Це «центр», навколо якого обертається життя підприємства. Рішення можна розглядати як продукт управлінської праці, а його прийняття - як процес, що веде до появи цього продукту. Основою управління стає рішення керівника і головним в діяльності - є організація практичного виконання прийнятих рішень [2].

Багатоаспектність поняття «управлінське рішення» полягає в самій суті цього явища, тому зачіпає всі сторони функціонування підприємства і спрямоване на вирішення виникаючих проблем на всіх етапах процесу управління підприємством. Управлінська праця представляється нам як вид суспільної праці, завданням якої є координація діяльності соціальної організації, тобто організації в якій цілеспрямовано і планомірно комбінуються елементи технічної, матеріальної та соціальної природи, що в загальноприйнятій термінології виражено визначенням - менеджмент. Дійсно в організації основна соціальна функція представлена необхідністю зв'язку воедино всіх факторів виробництва, використання їх раціонально і ефективно, що виливається у набутті конкурентної переваги. Це і є функцією менеджменту.

У чому ж відмінність термінів «управлінський праця» і «менеджмент»? Саме в соціальному факторі, тоді коли йде про соціальну складову на рівні об'єкта і суб'єкта управління, то доцільно застосування терміна - менеджмент, і навпаки, якщо є необхідність характеристики технічного аспекту підприємства, то доцільно ототожнення з процесом управління, тобто управління технічними процесами підприємства.

«Управлінські рішення» не завжди «управлінські» і не завжди «рішення». Керівництву підприємства у практичній діяльності доводиться стикатися з багатьма (якщо не з усіма) видами управлінських рішень. Існуюча класифікація на сьогоднішній момент не відображає (або не в повному обсязі відображає) цю особливість. Перш за все, необхідно провести класифікацію за функціональною приналежністю управлінських рішень.

Як правда «управлінськими» можуть бути визнані тільки ті рішення, які мають формальну основу і безпосередньо пов'язані з процесом управління саме на підприємстві, а не за її межами у зовнішньому середовищі або все ж у внутрішньому середовищі, але в інших аспектах (технічному, соціальному, політичному).

«Неформальні управлінські рішення» (або управлінські рішення, що приймаються в рамках неформальної структури підприємства) безумовно, мають величезне значення при управлінні підприємством, і мова не йде про зниження тієї ролі, яка їм відводиться, але два неоднакових по спрямованості, значенням, семантиці поняття не можуть мати синонімічний сенс.

Спрямованість даної роботи полягає не в запереченні багатоплановості процесу управління, а в необхідності розробки та застосування різних форм управлінських рішень у взаємозв'язку з конкретними напрямками управління.

Підприємство має як формальну, так і неформальну організаційну структуру. Системний підхід, як методологія менеджменту передбачає багатоаспектний аналіз і дає можливість сприймати формальну і неформальну структуру як підсистеми управління організацією. Вся система управління є сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, в даному випадку підсистем управління на основі формальної і неформальної структури, що так само вірно на основі існування принципу (закону) емерджентності. Тільки поєднання елементів дає можливість появи синергетичного ефекту, що є сенсом утворення будь-якого підприємства.

На цій основі організація (соціальна, тобто обов'язково має неформальну структуру, складна організація повинна мати в системі управління (керівництва) два (як мінімум) рівня: рівень розробки управлінського рішення формальної спрямованості та, відповідно, неформальної.

Дана пропозиція не суперечить існуючій класифікації [5, с.40] а лише доповнює її, збільшує можливості по швидкості реакції на раптові зміни ситуації, розширює адаптивні можливості підприємства.

На підставі аналізу класифікації управлінських рішень за функціональною ознакою: економічні, соціальні, технічні, політичні, організаційні можна зробити висновок про необхідність співвіднесення їх до певних управлінських процесів на підприємстві. Звичайно, не можна заперечувати, припустимо, існування політичних рішень, але яке відношення вони мають до менеджменту підприємства.

Політична складова - це середовище непрямого впливу і в результаті її прояви можна з позицій управління тільки пристосувати входи і виходи, через які підприємство взаємодіє із зовнішнім середовищем. В рамках організаційної структури управління на підприємстві важко прийняти політичне рішення, і якщо так станеться, то воно не буде відноситися до управління, тим більше до менеджменту. Так само втрачається потреба у вище наведеній класифікації у співвідношенні з функціями менеджменту.

Повертаючись до формальних управлінських рішень, тут мають на увазі, управлінські рішення, що мають місце у формальній структурі підприємства, на відміну від формалізованих і неформалізованих [4, с.40], на підставі даних отриманих емпіричним шляхом можна зробити висновок, що більшість рішень приймаються по типових ситуаціях, тобто застосовується одна з відомих моделей з коригуваннями на основі можливих специфічних особливостей ситуації.

Запропонована автором градація дозволяє провести синтез процесу управління в рамках індуктивної моделі [3], розмежувати його і більш точно визначити відповідність обраної моделі управлінського рішення у співвідношенні з ситуацією. На основі

необхідності розмежування застосування термінів «управління» і «менеджмент», яка описана вище, напрошується необхідність розмежування цих понять щодо терміну «управлінське рішення».

Якщо в якійсь мірі термін «управлінське рішення» є похідним від терміну «управління» (іншого припустити неможливо) то, на підставі вищепредставлених доводів по точності застосування терміну «менеджмент» слід зробити висновок, що семантичне вираження терміну «управлінське рішення» є неточним, а якщо говорити більш категорично – невідповідним загальній категорії застосування. Якщо «управління» найбільш загальний термін, що поєднує в собі як управління в соціальних середовищах (що і є - «менеджмент»), так і управління виробничим процесом (виробництвом), тобто технологічної складової, то «управлінське рішення» утворюється саме в соціальних середовищах, а значить – це «менеджмент».

Тому, на підставі вищенаведених висновків, потрібно більш точна і спеціалізована термінологія, припустимо, замість «управління» необхідно застосовувати «менеджмент» в тому випадку, якщо мова йде про процес прийняття рішення в рамках формальної структури соціальної організації.

Література

1. Захарченко В.И. Основы менеджмента : [уч. пособие] /В.И. Захарченко. – Одесса: ОНУМ, 1998.
2. Захарченко В. Інноваційний менеджмент : [навч. посібник] /В. Захарченко, М. Меркулов, Н. Корсікова. – Київ : ЦУЛ, 2012.
3. Литвак Б.Г. Разработка управленческого решения : [учебник] /Б.Г. Литвак. – М. Дело, 2006.
4. Ломакин А.Л. Управленческие решения /А.Л. Ломакин. – М.: ИНФРА-М, 2005.
5. Юкаева В.С. Управленческие решения /В.С. Юкаева. – М.: Дашков, 2006.

Меркулов Микола Миколайович ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Розкрито прикладні аспекти удосконалення науково-методичного підходу до прийняття рішень у процесі управління стратегічними змінами на підприємствах, що функціонують у динамічному бізнес-середовищі.

Меркулов Николай Николаевич ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Раскрыто прикладные аспекты совершенствования научно-методического подход к принятию решений в процессе управления стратегическими изменениями на предприятиях, функционирующих в динамичной бизнес-среде.

Merkulov N.Nikolay APPLIED ASPECTS OF THE THEORY OF DECISION-MAKING IN THE PROCESS OF IMPROVING THE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Opened applied aspects of improving the scientific and methodological approach to decision making in the management of strategic changes in enterprises operating in the dynamic business environment.

АРХАЇЧНІ НОРМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ ЯК ФАКТОР СТРИМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Київський університет права Національної академії наук України

Поставлено задачу проаналізувати норми трудового законодавства в частині його вимог до підприємств, установ, організацій стосовно провадження ними інноваційної діяльності. Розглянуто норми законодавства прямої дії, а також питання суперечності деяких з них із іншими законодавчими нормами. Здійснено розгляд умовних типових ситуацій, що можуть виникнути на підприємстві в Україні, як при здійсненні ним інноваційної діяльності, так і звичайної статутної діяльності.

Законом України № 3694-ХІІ від 15 грудня 1993 року було уточнено одну з зобов'язальних норм Кодексу законів про працю. Так статтю 158 «Обов'язок власника або уповноваженого ним органу щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників» виклали в наступній редакції: *«Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний вживати заходів щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації виробництва, вимог ергономіки, позитивного досвіду з охорони праці, зниження та усунення запиленості та загазованості повітря у виробничих приміщеннях, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювань тощо»*. Разом з тим з деякими змінами (Законом України № 3694-ХІІ від 15 грудня 1993 року та Законом України № 5462-VI від 16 жовтня 2012 року) залишилася чинною норма Кодексу законів про працю, передбачена статтею 156 «Заборона передачі у виробництво зразків нових машин та інших засобів виробництва, впровадження нових технологій, що не відповідають вимогам охорони праці» в наступній редакції: *«Виготовлення і передача у виробництво зразків нових машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, а також впровадження нових технологій без дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, забороняється»*.

Аналізуючи ці дві взаємопов'язані норми, на перший погляд, зобов'язальна норма статті 158 є дуже прогресивною, адже власника будь-якого підприємства (уповноважений ним орган) зобов'язують вживати заходів не в звуженому змісті «для оздоровлення умов праці», а в широкому сенсі – *«для полегшення і оздоровлення умов праці»*. Іншими словами, будь-яку інновацію на підприємстві можна охарактеризувати такою, що здійснена на виконання вимоги статті 158 Кодексу законів про працю, адже кожен з них можна охарактеризувати як *заходи щодо полегшення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки*. Разом з тим, стаття 156 своїм текстом ставить чітке і жорстке обмеження на впровадження будь-яких технологій, яке полягає в необхідності дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці на впровадження нових технологій.

Базова суперечність статті 158 Кодексу законів про працю полягає у невідповідності змісту і назви самої статті. Якщо назва статті відповідає розділу Кодексу, в якій її розміщено – «Охорона праці», то її зміст, по-суті, виходить далеко за межі не тільки питання регулювання охорони праці, а й за межі Кодексу законів про працю як такого, оскільки робить неможливим впровадження будь-якої інновації на будь-якому підприємстві без дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Власне не ставиться під сумнів необхідність дотримання умов охорони праці не лише при впровадженні інновацій, а при будь-якій статутній діяльності підприємства взагалі, тим паче існує цілий ряд інших норм Кодексу законів про працю, що належним чином реалізують питання необхідності дотримання норм охорони праці. Так, наприклад, стаття

155 «Заборона введення в експлуатацію підприємств, які не відповідають вимогам охорони праці» передбачає, що жодне підприємство, цех, дільниця, виробництво не можуть бути прийняті і введені в експлуатацію, якщо на них не створено безпечних і нешкідливих умов праці. Більше того, введення в експлуатацію нових і реконструйованих об'єктів виробничого та соціально-культурного призначення без дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, забороняється. Власне сама стаття 155 реалізується її абзацом третім, відповідно до якого, власник, який створив нове підприємство, зобов'язаний одержати від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, дозвіл на початок його роботи.

Розглянемо приклад впровадження на підприємстві комп'ютерної програми, що спростить ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. За формальними ознаками, така дія може бути віднесена до впровадження нової технології (при переході від паперового обліку наприклад). Парадокс полягає в тому, що прямо і формально дотримуючись норм статті 156 Кодексу законів про працю, на підприємстві така дія вважатиметься впровадженням нової технології, а отже вимагатиме дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці. І байдуже, якщо на цьому ж підприємстві ВЖЕ був встановлений комп'ютер і не один, що на ньому вже працювали співробітники бухгалтерії, наприклад, набираючи і друкуючи звіти, накази, довіреності на одержання товарно-матеріальних цінностей, тощо, що означає, що за законодавством, вони вже апіорі мали би бути ознайомлені з нормами охорони праці, а саме – правилами безпечного поводження з таким приладом як комп'ютер – все одно згідно законодавства для впровадження будь-якої інновації, а значить і такої, формально, потрібен дозвіл центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Принагідно, в контексті, даної проблематики, зацитувати статтю 159 «Обов'язок працівника виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці» Кодексу законів про працю, відповідно до якої, працівник зобов'язаний:

- знати і виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці, правила поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- додержувати зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою, трудовим договором) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, установи, організації;
- проходити у встановленому порядку попередні та періодичні медичні огляди;
- співробітничати з власником або уповноваженим ним органом у справі організації безпечних та нешкідливих умов праці, особисто вживати посильних заходів щодо усунення будь-якої виробничої ситуації, яка створює загрозу його життю чи здоров'ю або людей, які його оточують, і навколишньому природному середовищу, повідомляти про небезпеку свого безпосереднього керівника або іншу посадову особу.

Таким чином, бачимо серед першого пункту обов'язків – в тому числі, правила поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва. Тобто при встановленні (інсталяції) комп'ютерної програми, що дозволяє оптимізувати процеси пов'язані виключно з офісно-адміністративними функціями ми з одного боку бачимо необхідність дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці на інсталяцію нової програми, а з іншого боку – факт ознайомлення працівника правилами поводження працівника з комп'ютером апіорі, оскільки свою трудову діяльність він і раніше здійснював з використання комп'ютера, а отже ознайомлений з правилами поводження з комп'ютером що з самого першого допуску до нього у відповідності до законодавства.

Інший приклад – це зміна дизайну продукції. Сучасна парадигма інновацій, зокрема, європейська, відносить зміну дизайну до нових технологій. Дизайн, як такий, зазвичай,

охороняється патентом на промисловий зразок. Тобто за документооборотом на підприємстві, зміна чергового дизайну підтверджується зміною нематеріального активу – промислового зразка, і потребує підготовки підтверджувальних бухгалтерських документів, тощо, що в свою чергу підтверджує впровадження нової технології. Подекуди, зміна дизайну, це просто зміна етикетки, чи кольорової гама фонового кольору упаковки з деякими елементами (зі зміною логотипу чи без такої), а отже не потребує не те що нового обладнання, а навіть зміни сировини, хіба що крім пропорції купованої фарби під виробничу лінію, проте за статтею 156 Кодексу законів про працю і така дія формально згідно букви закону зможе вважатися впровадженням нової технології, а отже вимагатиме дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Власне сама суперечність законодавства про працю і, скажімо, «інноваційного законодавства», в контексті досліджуваної проблеми полягає у додаткових вимогах, які законодавець впровадив Законом 3694-ХІІ від 15 грудня 1993 (змінами до Кодексу законів про працю) і залишив незмінними, незважаючи на наявність і активний розвиток ряду законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності. Власне ця суперечлива стаття 154 «Додержання вимог щодо охорони праці при проектуванні, будівництві (виготовленні) та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва» характеризується таким самим виходом змісту тексту статті за межі назви самої статті. Так, зміст статті передбачає, що *проектування виробничих об'єктів, розробка нових технологій, засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту працюючих повинні провадитися з урахуванням вимог щодо охорони праці. Виробничі будівлі, споруди, устаткування, транспортні засоби, що вводяться в дію після будівництва або реконструкції, технологічні процеси повинні відповідати нормативним актам про охорону праці.* Якщо питання розробки технологічних процесів більш-менш вплітається в канву Кодексу законів про працю шляхом зобов'язання розробника технологічних здійснювати таку розробку у відповідності до нормативних актів про охорону праці. То вимога провадити розробку нових технологій з урахуванням вимог щодо охорони праці, абсолютно суперечить критеріям патентоздатності об'єктів промислової власності, які чітко передбачають єдиний критерій як для винаходів і корисних моделей так і для промислових зразків – «промислова придатність». Тобто вимога патентоздатності передбачає наявність доказів у винахідника щодо можливості процесу (виробництва продукту) за патентною технологією у промислових масштабах (а не в одиничній чи випадковій кількості). І саме вимога такого характеру відповідає міжнародним патентним нормам. Однак норми міжнародного патентного права не містять положень щодо охорони праці. Проте саме в контексті необхідності дотримання *всіх* норм законодавства підприємства можуть стикатися з проблемами, не лише патентування (адже це цілий окремий і складний напрям діяльності підприємства) а й зі складнощами, викликаними зокрема статтею 154, відповідно до якої мало провести НДР і НДДКР і запатентувати винахід, а треба ще й слідкувати за дотриманням норм праці при роботі ще неіснуючого обладнання, охоронюваного *потенційним* винаходом.

Тобто, якщо для технологічного процесу достатня просто їх відповідність нормативним актам про охорону праці, то для розробки нових технологій передбачена необхідність їх провадження з урахуванням вимог щодо охорони праці. Але перелік таких вимог є умовно невичерпний, оскільки стаття 157 Кодексу законів про працю «Державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці» містить формально невичерпний перелік документів, якими необхідно керуватися при розробці провадження розробки нових технологій. Так, абзац перший містить визначення поняття державних міжгалузевих та галузевих нормативних актів про охорону праці, що є «правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та **іншими документами**, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання». Опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних державних міжгалузевих та галузевих нормативних актів про охорону праці проводяться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної

політики у сфері охорони праці, за участю інших державних органів і професійних спілок у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Стандарти, технічні умови та інші нормативно-технічні документи на засоби праці і технологічні процеси повинні включати вимоги щодо охорони праці і погоджуватися з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці. Більше того, у разі відсутності в нормативних актах про охорону праці вимог, які необхідно виконати для забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на певних роботах, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний вжити погоджених з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, заходів, що забезпечать безпеку працівників.

Таким чином, з урахуванням положень статті 157 Кодексу законів про працю стає чітко зрозумілим, що законодавець мав на увазі не стільки необхідність погодження з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці будь-якої інновації чи технології, а радше зобов'язання як етап вже впроваджувальних робіт прописати умови охорони праці розробника таких технологій, у відповідності до галузі, щоби кінцевий споживач такої технології – підприємство-впроваджувач технологій, вже одразу мав готові розробки з питань охорони праці і міг їх впровадити паралельно з самим інноваційним процесом. Проте прописати такий тонкий підхід в законодавчому полі, тим паче в документі, що має статус кодексу вкрай складно. Тому й маємо як результат наявність невиконуваних, а подекуди й суперечливих з іншими законами, норм.

Пропозиції. З урахуванням казуїстики описаних архаїчних норм, з метою уникнення бюрократичної тяганини з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці щодо одержання дозволу на впровадження нових технологій, пропонується наступне. При впровадженні нових технологій за формальними ознаками уникати в технічній документації конкретно визначених слів, що містяться в статті 156 Кодексу законів про працю: зразок нової машини (машин), нова(і) машина(и), зразок механізму (механізмів), механізм(и), зразок устаткування, устаткування, засіб виробництва, впровадження нових технологій, нові технології. Замінити такі слова текстуально новими, наприклад: інновації, оптимізація, реінжиніринг, рефакторинг, технологічні процеси, тощо. Це хоча й не ставить у безперечно виграшну позицію підприємство при потенційному судовому розгляді питання впровадження інновацій на підприємстві без дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, але дає певний шанс на тривалу судову тяганину і значно ускладнює доведення своєї правоти центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці в рамках адміністративного судового розгляду.

При розробці нового трудового кодексу необхідно чітко прописати випадки необхідності погодження з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, що можуть бути прямо чи опосередковано бути пов'язані з інноваційною діяльністю підприємств, щоби уникнути такого бюрократичного тягаря для необмеженої кількості підприємств в необмеженій кількості випадків, або в розділити такі погодження на дозволи різного рівня. Скажімо, якщо і залишити питання дотримання умов безпеки праці, то при впровадженні технологій шляхом задіяння нових машин – на підприємствах впроваджувальниках таких машин – повідомленням регіонального відділення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці шляхом інструктування співробітників щодо правил поводження з *новою* машиною чи приладом, про що співробітник ставить підпис, в тому числі на документі, що буде направлено як повідомлювальний для контролю «правильності» впровадження технологій. Але для підприємств-розробників складних технологічних процесів дійсно варто залишити зобов'язання вже на етапі підготовки до впровадження нових технологій (перед передачею таких технологій підприємствам-впроваджувальникам) забезпечити розробку і затвердження типових правил роботи з приладом, механізмом, машиною, тощо, які в обов'язковому

порядку мають проходити затвердження в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Висновки. Безумовно, робити далекоглядні висновки на базі хоча й діючого законодавчого акту але застарілого справа неперспективна. Не перший рік вже йде мова про ухвалення нового трудового кодексу. Разом з тим, одним із спільних завдань як юристів так і економістів є формування такого законодавчого поля, яке дозволить безперешкодно здійснювати звичайну статутну діяльність з дотриманням законодавства, а й здійснювати інновації на підприємствах без надзвичайних, хоча й законних на сьогодні, бюрократичних процедур.

Література

1. Кодекс законів про працю України.
2. Закон України «Про внесення змін і доповнень, що стосуються охорони праці, до Кодексу законів про працю України» № 3694-ХІІ від 15 грудня 1993 року.
3. Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі».
4. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки».

Мойсеєнко Юрій Валентинович

**АРХАЇЧНІ НОРМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ ЯК ФАКТОР
СТРИМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ**

Проаналізовано проблемні питання трудового законодавства з питань впровадження підприємствами України інновацій з урахуванням застарілих норм законодавства.

osenka@i.ua

Моисеенко Юрий Валентинович

**АРХАИЧНЫЕ НОРМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ТРУДЕ КАК ФАКТОР
СДЕРЖИВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Проанализировано проблемные вопросы трудового законодательства по вопросам внедрения предприятиями Украины инноваций с учётом устаревших норм законодательства.

osenka@i.ua

Yuriy V.Moyseyenko

**ARCHAIC REGULATIONS ON LABOR LEGISLATION
AS A DETERRENT FACTOR TO INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES**

Problematic issues of labor legislation on the applying of innovations by enterprises of Ukraine are analyzed taking into account the obsolete regulations of the legislation.

osenka@i.ua

Onyusheva I.V.

**INNOVATION DEVELOPMENT IN ENTREPRENEURSHIP: THE CONCEPT, MODELS
AND INTERRELATIONS WITH BUSINESS SCALE**

University of International Business, Almaty, Republic of Kazakhstan

Modern economists and managers rarely understate the importance of industrial innovation. In a world where such consensus are rare, the common view holds that, in all highly-industrialized nations the long-term growth of business and regions stems from their ability to continually develop and produce innovative products. Indeed, Chris Freeman, the doyen of innovation theorists, goes further, suggesting that “not to innovate is to die” [1]. While one may

quibble about the appropriateness of such imperatives, it is nonetheless clear that innovations, of varying scale and scope, positively impact upon the performance of firms in aggregate and, by implication, economies. Moreover, in contrast to earlier convictions, it has gradually become clear that there is no business scale uniquely suited to innovation. That is, both large and small firms have significant, and often complementary, roles to perform in the process of technological development and innovation broadly defined. With this in mind, this article seeks to outline the distinct contribution made by entrepreneurship to innovation, and identifies some key enabling and constraining factors.

The clearest link between innovation and entrepreneurship may arguably be traced to the early work of Joseph Schumpeter. With respect to the nature of innovation, Schumpeter identified five principal sources of ‘creative destruction’ [2].

Schumpeter’s forces of creative destruction are:

- The introduction of a new good (or a significant improvement in the quality of an existing good);
- The introduction of a new method of production (i.e. an innovation in processes);
- The opening of a new market (in particular an export market in a new territory);
- The ‘conquest of a new source of supply of raw materials or half-manufactured goods’;
- The creation of a new type of industrial organization (i.e. an administrative innovation).

This conception is far broader than technical advance, narrowly defined, though Schumpeter was unambiguous in excluding merely marginal or aesthetic changes. Moreover, this more eclectic view is certainly attractive. As an OECD workshop on ‘SMEs: employment, innovation and growth’ concluded that “most high growth firms are not innovative in a technical sense, but may include marketing innovations or cross-national alliances. Most high-tech firms are not high growth . . . Most new jobs are created by low innovation, low growth traditional firms” [3].

In other words, the best-performing firms are those occupying mature industries and engaged in marketing or administrative innovations, and not the high-technology or new-technology-based firms that dominate policy deliberations. However, notwithstanding this observation, a narrow technological view of innovation dominates the academic and popular debate. A prime example is the influential pan-European Community Innovation Surveys (CIS), which have until recently been exclusively concerned with product and process innovations and with substantive changes in the technology underlying these. Undoubtedly, this is a little disappointing and will afford only a partial understanding of innovations and innovators - most especially in large sections of the small firms sector. Indeed, perhaps the most worrying consequence of this approach is the almost inevitable conclusion that service firms are not innovative. While this is a long-held view in the economic literature, there is an emerging body of work that points to considerable innovation within services (particularly organizational innovation) and the inadequacy of the narrow technical view [4].

Unfortunately, however, the current article cannot fully resolve these weaknesses. In part this is an issue of space: in part a function of how much we know. A great deal of work remains to be done to elaborate these broader patterns of innovation, most especially within services. In contrast, our understanding of product and process innovation in manufacturing is reasonably well developed. Moreover, while there may be some ambivalence with regard to the performance of individual firms, innovations of this type undoubtedly impact upon economic performance in aggregate. To that extent, a narrow technical focus is not without merits. While the picture painted will be incomplete, it is nonetheless valuable. Indeed, one should note that Schumpeter's five forms of innovation are not mutually exclusive. Process innovations, for instance, are often accompanied by changes in workforce organization. Similarly, product innovations often serve new markets or require new methods of engaging with existing markets. Indeed, it is increasingly difficult to simply categorize innovations in accordance with Schumpeter’s taxonomy [5].

What is obvious is that all kinds of innovation involve ‘newness’. That is, innovation is fundamentally concerned with novelty. However, this is not to say that innovation is simply

invention. Invention is only part of the process - and, indeed, may not be part of the process at all. The concept of innovation is more involved and embraces the commercial application of inventions. Thus, innovation incorporates both creation or discovery aspects and diffusion or utilization aspects. The difficulty, however, is that novelty is ultimately a relative concept. When we say that something is 'new', to whom do we mean it is new, and in what respect do we measure this 'newness'? For example, was the first online travel agency innovative even though the medium and technology had previously been used successfully to sell books? Was the IBM personal computer, which revolutionized the personal computer market, an innovation, even though it was essentially an amalgam of existing technologies (e.g. television monitor, memory chips, semiconductors and so on) [5, p.642]?

In this regard, a number of simple models have been developed to better understand the 'domain of innovation'. Picture 1 outlines one of the most popular of these. This model is commonly used in studies of small-firm innovation to distinguish levels of 'innovativeness' and has been central to the measurement of innovation in successive Community Innovation Surveys. These surveys have explicitly asked firms whether they had introduced new products or processes in a given time period and whether these were new to the industry or new to the firm only. Implicit in the distinction is the existence of a hierarchy of innovation. Products or processes that are new to the firm, but not to the industry or market, are essentially imitations (though the term 'imitation' should not be understood pejoratively). In contrast, products or processes that are new to both the firm and the market fit more closely with Schmookler's classic, if contended, the following definition of innovation: "When an enterprise produces a good or service or uses a method or input that is new to it, it makes a technical change. The first company to make a given technical change is an innovator. Its action is innovation" [6].

Newness to company	New product lines		New to the world products
	Improvements to existing products	Additions to existing lines	
		Repositioning	
	Newness to market		

Picture 1 – Classification of Innovations

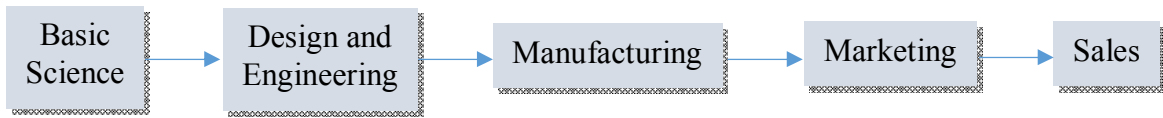
Note – Source: [7].

The empirical literature often labels these levels of innovation 'incremental' and 'novel', respectively. While the jargon is simply a matter of convenience, there is some evidence that firms introducing relatively 'novel' innovations (i.e. those that are new to the industry or market) differ from their less- and non-innovative peers along a number of dimensions, including the propensity to co-operate, access to finance, training and performance [8]. Without doubt, the distinctions implied in Picture 1 are helpful in understanding and categorizing innovations and have contributed to both academic debate and policy formation. However, models of this type are concerned with innovation outputs and inevitably have less to say about the innovation processes.

To the extent that innovation is concerned with discovery through to diffusion, it is clear that understanding innovation involves understanding process as well as measuring output. One easy inference to draw from this is that innovation, as a commercial phenomenon, is somehow a linear process - beginning with basic science and ending in sales, or beginning with an articulated

customer need, which is subsequently developed into a saleable product. Indeed, just such a conception dominated academic and industrial thinking from the 1950s up until the early 1970s; conceived of as either ‘science-push’ innovation in which the emergence of new opportunities based upon new technologies drives the process (see Picture 2) or ‘demand-pull’ innovation reflecting more stationary technology, an increase in the importance of marketing to firm growth and a 'needs'-driven innovation agenda (see Picture 3).

Picture 2 – Science-push innovation model (1950s-mid 1960s)

Note – Source: [8, p.952].

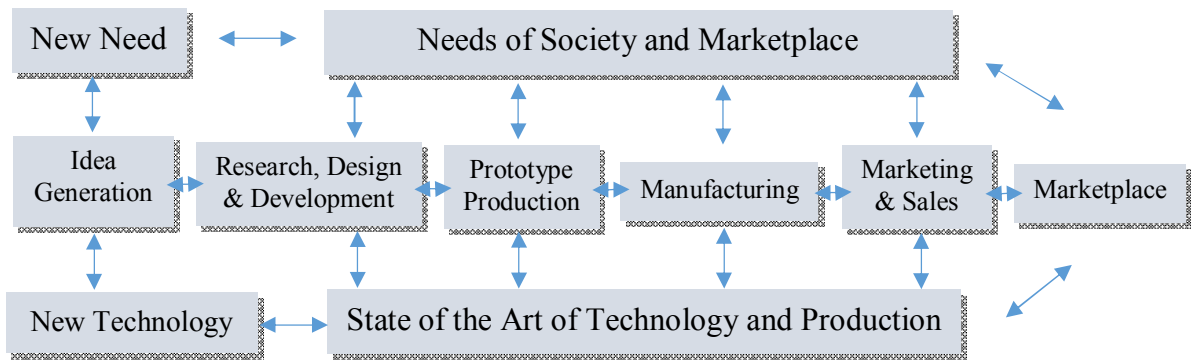
Rothwell terms these linear approaches the ‘First-generation Innovation Process’ and the ‘Second-generation Innovation Process’ respectively, and notes that systematic empirical evidence, available for the first time in the mid-1970s, had suggested that, ‘the technology-push or need-pull models of innovation were extreme and atypical examples of a more general process of interaction between, on the one hand, technological capabilities and, on the other, market needs’. It is this idea of interaction that underpins current thinking [9].

Picture 3 – Demand-pull innovation model (mid 1960s – early 1970s)

Note – Source: [8, p.954].

This view of innovation, as a process of complex links and feedback mechanisms, is most notably represented by Kline and Rosenberg’s ‘chain-linked’ model and by Rothwell and Zegveld’s ‘coupling’ model (see Picture 4). In both these models innovation is conceived of as a network of inter-organizational and extra-organizational communication paths, linking the various in-house functions and allowing the firm to articulate with both the marketplace and the wider scientific and technological community. At each stage of the development process, innovation endeavors may be informed by internal and external user constituencies and by the external technological state of the art. The principal difference between the models relates to the source of innovative ideas. In Kline and Rosenberg’s model the process is seen as starting with the identification of a market need. Rothwell and Zegveld, however, are less prescriptive and allow for the interplay of markets and technology during the idea-generation process. Irrespective of these differences, the basic premise of bilateral interaction and feedback underpins both models. With a view to conceptualizing innovation, this is certainly a more satisfactory representation of the intricacy one would anticipate, given the degree of market and technological uncertainties involved. Moreover, persistent internal and external feedback mechanisms and reference points are likely to reduce waste and increase the speed of acceptance of the final product or process, thus contributing, ultimately, to innovation success.

Picture 4 – The ‘coupling’ model

Note – Source: [9, p.186].

Rothwell designated this the ‘third generation’ and proceeded to describe a further two generations: the fourth-generation ‘parallel/integration’ model (inspired by innovation practices at Nissan) and the fifth-generation ‘systems integration and networking’ model (with the emphasis on time/cost trade-offs). However, to the extent that the third generation represents innovation as a process of ‘interactive learning and collective entrepreneurship’, it is broadly in line with accepted wisdom (providing conceptual underpinning for the CIS). Central to the third generation is the pervasive idea that ‘innovation by firms cannot be understood rely in terms of independent decision making at the level of the firm’ [10]. Nor, realistically, is it likely to be confined to a series of simple phased, bilateral or dyadic interactions, as Picture 4 suggests. Rather, many commentators now hold that innovation is increasingly a matter of collective action.

In other words, innovation may, more appropriately, be considered the product of networks of related actors, operating within systems of innovation. Tether argues that, in consequence, ‘the old debates about firm-size, market structure and innovation are becoming outmoded, as the boundaries of the firm are becoming increasingly ‘fuzzy’ [11]. While one may feel that this overstates the case, there is little doubt that the idea of ‘innovation networks’ enjoys considerable favor in both policy and academic circles. Indeed, the benefits of innovation networking may be of particular relevance to small firms and we return to this issue towards the end of the chapter. In the meantime, our concern is, more directly, with the relationship between innovation and firm size.

Before outlining some of the more popular approaches to the issue of business scale and innovation, it is worth revisiting Schumpeter’s contribution to the debate and the influence it has had upon prevailing thought. In his initial deliberations, what one may term ‘Schumpeter Mark I’, Schumpeter proposed that it was the exceptional creative drive of independent entrepreneurs that led to the introduction of radical new products and the creation of new industries, undermining the status quo and driving changes in market structures [2, p.68]. This is the Schumpeter who takes pride of place in many undergraduate entrepreneurship courses. However, further Schumpeter adopts what appears to be a diametrically opposite position, arguing that “The monopolist firm will generate a larger supply of innovations because there are advantages which, though not strictly unattainable on the competitive level of enterprise, are as a matter of fact secured only on the monopoly level” [12].

Essentially, this later Schumpeter or so called ‘Schumpeter Mark II’ suggests that, since the process, or task, of innovation has become increasingly routinized (over the first half of the twentieth century), admitting increasing returns to scale, large firms are likely to possess advantages over smaller rivals. For instance, large firms may be able to spread the risk of innovation over a number of projects, adopting a portfolio approach, whereas smaller firms are often constrained to put ‘all their eggs in one basket’. Moreover, if firms are liable to innovate only where positive post innovation returns, accounting for development costs, are anticipated, one may plausibly assume that a high degree of market power (i.e. the ability to set prices above marginal cost), frequently

associated with larger size, would be the first best condition for innovation. Indeed, a belief in the importance of monopoly power in stimulating innovation underpins the international system of patents. At the risk of oversimplifying, successful patents, conferring exclusive rights to make and sell a given product, create fixed-term monopolies, preventing imitation and allowing firms to recoup research and development expenses [13]. Importantly, Schumpeter was primarily concerned with how these market structure effects, rather than business scale per se, would impact upon the propensity to innovate. Yet, while a high degree of market power often implies larger size, the two are not inevitably associated.

In contrast, J.K. Galbraith was more direct in his assessment of the relationship between innovation and business scale, noting that “there is no more pleasant fiction than that technical change is the product of the matchless ingenuity of the small man forced by competition to employ his wits to better his neighbor... Because development is costly, it follows that it can be carried on only by a firm that has the resources which are associated with considerable size” [14].

To sum up, the view, that ‘big is best’ in innovation business development, or that large firms are at the heart of the process of innovation and wealth and welfare creation, dominated academic and policy thinking through most of the second half of the twentieth century. However, in the last years a ‘new learning’ has emerged. Empirical foreign and domestic studies noted that, subject to certain sectoral variations, ‘small firms can keep up with large firms in the field of innovation’ and, indeed, may more efficiently use research and development inputs to generate innovation outputs. In other words, rather than searching for some business scale uniquely and unequivocally optimal for innovation, it is vital that we recognize that small and large businesses may fulfill different and often complementary roles.

References

1. Freeman, C. and Soete, L. (2010) *The Economics of Industrial Innovation*, Pinter, London.
2. Schumpeter, J. (1934) *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge
3. OECD (1996) *SMEs: Employment, Innovation and Growth*. The Washington Workshop.
4. Drejer, I. (2004). Identifying innovation in surveys of services: a Schumpeterian perspective. - *Research Policy*, Vol. 33, pp. 551-562.
5. Coad, A. and Rao, R. (2008) Innovation and firm growth in high-tech sectors: a quintile regression approach. *Research Policy*, Vol. 37, pp. 633-648.
6. Schmookler, J. (1966) *Invention and Economic Growth*, Harvard University Press, Cambridge.
7. Cooper, R.G. (2011) *Winning at New Products: Accelerating the Process From Idea to Launch*, Perseus Books, Reading.
8. Tether, B. (2012) Who cooperates for innovation, and why? An empirical analysis. *Research Policy*, Vol. 31, pp. 947-968.
9. Rothwell, R. and Zegveld, W. (1985) *Reindustrialization and Technology*, Longman, Harlow.
10. Rothwell, R. (1994) Towards the fifth-generation innovation process. *International Marketing Review*, Vol.11, pp. 7-31.
11. Tether, B. (2012). Who cooperates for innovation, and why? An empirical analysis. *Research Policy*, Vol. 31, pp. 947-968.
12. Schumpeter, J. (1942) *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row, New York.
13. Burns, P. *Entrepreneurship and small firms*. 3rd ed. McGraw-Hill. – pp. 243-252.
14. Galbraith, J.K. (2010) *American Capitalism*, Houghton Mifflin, Cambridge.

**INNOVATION DEVELOPMENT IN ENTREPRENEURSHIP:
THE CONCEPT, MODELS AND INTERRELATIONS WITH BUSINESS SCALE**

In the article it is considered the innovation development in business. It is studied in detailed the concept what is innovation. It is represented an evolutionary overview of innovation models, it is hold their comparative analysis, it is defined the peculiarities of each stage of development. Particular attention is paid to the relationship between innovation development and business scale.

Keywords: innovation, development, entrepreneurship, model, business scale.

Онюшева Ирина Валерьевна
**РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИЙ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ:
ПОНЯТИЕ, МОДЕЛИ И ВЗАИМОСВЯЗЬ С РАЗМЕРОМ ФИРМЫ**

В статье рассмотрены вопросы развития инноваций в предпринимательстве. Подробно изучен термин инновация. Представлен эволюционный обзор моделей развития инноваций, проведен их сравнительный анализ, выявлены особенности каждого этапа развития. Особое внимание уделено взаимосвязи между инновационным развитием и размером бизнеса.

Ключевые слова: инновация, развитие, предпринимательство, модель, размер бизнеса.

Онюшева Ірина Валеріївна
**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙ В ПІДПРИЄМНИЦТВА:
ПОНЯТТЯ, МОДЕЛІ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З РОЗМІРОМ ФІРМИ**

У статті розглянуті питання розвитку інновацій у підприємстві. Детально вивчений термін інновація. Представлений еволюційний огляд моделей розвитку інновацій, проведено їх порівняльний аналіз, виявлено особливості кожного етапу розвитку. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між інноваційним розвитком та розміром бізнесу.

Ключові слова: інновація, розвиток, підприємництво, модель, розмір бізнесу.

dr.iris@mail.ru

Патрик Э.И., Никитин Ю.В., Соломински Е.Ф.

**ЗАРУБЕЖНЫЕ СТАЖИРОВКИ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Международная Академия менеджмента и технологий INTAMT, Германия

В современных условиях стремительного развития науки и технологий базовая концепция непрерывного образования «От образования на всю жизнь к образованию через всю жизнь» предусматривает систематическое изучение специалистами новейших достижений в их профессиональной сфере. Важнейшую роль в этом процессе играют зарубежные стажировки и семинары, направленные на изучение передового мирового опыта, как в технологической сфере, так и в области совершенствования принципов и методов принятия управленческих решений.

Основной целью зарубежных образовательных проектов является предоставление участникам мероприятий возможности для изучения практических результатов, достигнутых в посещаемых странах. Современные средства телекоммуникаций предоставляют широкие возможности для чтения лекций в дистанционном режиме, поэтому ехать в другую страну и слушать там лекции специалистов, на наш взгляд, нецелесообразно из-за существенных временных и материальных затрат. Во время зарубежных стажировок их участники должны

знакомиться с практическими результатами тех инноваций, о которых они слышали в дистанционных лекциях или читали в информационных материалах.

С целью организационной и методической поддержки мероприятий по повышению квалификации специалистов и трансферу инновационных технологий в апреле 2005 года в Дюссельдорфе (Германия) была учреждена Международная академия управления и технологий INTAMT („Internationale Akademie für Management und Technologie“ e.V.). За прошедший период Академия провела около 400 стажировок и семинаров в 24 странах мира, в которых приняли участие более 5000 руководителей и специалистов из России, Казахстана, Украины, Азербайджана, Белоруси, Молдовы, Узбекистана, Киргизии, Таджикистана.

Тематические направления проводимых Академией INTAMT мероприятий отражают актуальные мировые тенденции развития образования, науки и технологий:

1. Образование:

- система образования ведущих стран мира;
- законодательные и нормативно-правовые основы образования;
- образовательные стандарты;
- государственно-частное партнерство в образовании и подготовке специалистов;
- инновационный менеджмент в образовании;
- образовательный маркетинг;
- инновационные методики обучения;
- проектно-ориентированное обучение;
- дистанционное обучение;
- инклюзивное воспитание и обучение;
- выявление и развитие одаренности у детей и подростков;
- создание и сертификация систем менеджмента качества учебных заведений;
- «Дуальная» и «Триальная» системы профессионального образования;
- инновационные модели практикоориентированного высшего образования;
- «Дуальная система» высшего профессионального образования;
- привлечение студентов к творческой деятельности в процессе обучения;
- «двойные дипломы»: этапы реализации процесса;
- международная сертификация учебных программ.

2. Наука и инновации

- государственная инновационная политика экономически развитых стран;
- нормативно-правовая поддержка развития инновационной экономики;
- управление и стимулирование научной и инновационной деятельности;
- источники финансирования научной и инновационной деятельности;
- стимулирование инноваций путем финансирования их потребителей;
- основные инфраструктурные компоненты развития инновационной экономики;
- деятельность органов власти по развитию инновационного предпринимательства;
- технопарки, техноцентры, бизнес-инкубаторы, бизнес-акселераторы;
- кластеризация – синергетический инструмент развития территорий;
- система защиты прав на интеллектуальную собственность.

3. Менеджмент и технологии

- бизнес-процессы управления предприятиями и компаниями;
- корпоративное управление;
- конверсия и модернизация производства;
- инновационные производственные технологии и оборудование;
- кластерная организация и технологическая оптимизация производства;
- „Green Production“ – ресурсосбережение при производстве продукции;
- „Lean Production“ – «Бережливое производство»;
- организационные и технологические информационно-управляющие системы;
- создание, внедрение и сертификация систем менеджмента качества предприятий;
- деятельность предприятий и компаний в соответствии с требованиями ВТО;

- стратегии продвижения продукции на международные рынки.

4. Государственное и муниципальное управление

- структура государственного и муниципального управления;
- взаимодействие законодательных и исполнительных органов власти;
- взаимодействие органов власти и управления с населением;
- информационная поддержка деятельности органов власти и управления;
- «Электронное правительство»;
- подготовка специалистов для органов власти и управления.

5. Организация жилищно-коммунальной сферы

- нормативно-правовое регулирование работы жилищно-коммунальной сферы;
- управление жилищным фондом;
- коммунальная энергетика;
- водоснабжение и водосброс;
- сбор, транспортировка и утилизация бытовых отходов;
- автономные системы жизнеобеспечения;
- ресурсосбережение и энергоэффективность в коммунальной сфере;
- автоматизированные системы учета электро-, тепло- и водопотребления.

6. Территориальное планирование и строительство

- территориальное планирование как инструмент социально-экономического развития;
- технологии и методы территориального планирования;
- рекультивация территорий ликвидируемых предприятий;
- инновационные технологии в строительстве;
- «Зеленое строительство».

7. Энергетика, ресурсосбережение и экология

- либерализация рынка генерации и распределения энергии;
- рыночные механизмы стимулирования инноваций в энергетике;
- электростанции с высоким КПД и минимизацией эмиссионных выбросов;
- организация управления и эксплуатации электростанций;
- когенерационные и тригенерационные установки;
- энергоэффективность и энергосбережение;
- нормативно-правовые основы развития возобновляемой энергетики;
- оборудование для производства энергии из возобновляемых источников;
- интеграция возобновляемых источников энергии в общую энергосистему;
- интеллектуальные электрические сети Smart Grid;
- порядок формирования тарифов на услуги энергетических компаний;
- нормативно-правовые основы ресурсосбережения и охраны окружающей среды;
- экологический менеджмент;
- методы и средства экологического мониторинга территорий;
- инновационные технологии защиты окружающей среды;
- рециклинг отходов;
- отходы, как источник энергии.

8. Здравоохранение и медицинские технологии

- организационная структура системы здравоохранения;
- финансирование здравоохранения и медицинское страхование;
- менеджмент медицинских учреждений;
- системы менеджмента качества в медицине;
- стандартизация методов и технологий диагностики и лечения больных;
- инновационные медицинские технологии и оборудование;
- медицинская реабилитация и уход за больными;
- практика работы «домашних врачей»;
- индивидуальные программы обучения медицинских работников.

9. Занятость и социальная защита населения

- організація та інфраструктура системи трудоустроювання населення;
- управління персоналом;
- організація роботи з безробітними та їх соціальна захиста;
- нормативно-правові основи та організація соціальної захиста населення;
- правова захиста та соціальна підтримка неісвершеннолітніх;
- державна підтримка малоімущих сімей та молодіжі;
- нормативно-правові основи та організація соціальної захиста інвалідів;
- соціальна інтеграція інвалідів;
- створення доступної середовища для інвалідів;
- інклюзивне виховання та освіта інвалідів;
- професійна інтеграція та трудоустроювання інвалідів;
- технічні засоби реабілітації інвалідів;
- організації самопомощі інвалідів.

Наивно полагать, что зарубежный опыт удастся напрямую использовать в своей практической деятельности. Но мы уверены, что зарубежные стажировки не только расширяют кругозор их участников, но и дают специалистам серьезный импульс для творческого переосмысления своей работы – а это и есть, на наш взгляд, основная цель образовательных проектов по повышению квалификации специалистов.

Академия INTAMT ведет также разнообразную работу в области трансфера инновационных технологий, реализуя в статусе головной организации ряд научных, образовательных и социальных проектов в рамках крупнейших международных программ ERASMUS+, UNICEF и др.

Академия INTAMT готова к активному сотрудничеству с украинскими организациями в научной, образовательной, инновационной и социальной сферах.

Полянська А.С., Савка Ю.В.

БЮДЖЕТУВАННЯ З НУЛЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу

Постановка проблеми. Розвиток підприємств в умовах глобальної економіки вимагає досягнення і підтримання ними конкурентної позиції на ринковому просторі. А це залежить від спроможності досягати високої інновативності у діяльності та фінансово підтримувати інноваційні процеси як на рівні національної економіки, так і окремих підприємств [1]. Зважаючи на слабкість державної системи стимулювання інноваційної діяльності, вітчизняним підприємствам життєво важливо вишукувати можливості її забезпечення. І ці можливості розглядати у площині фінансово-інвестиційної діяльності. Залучення інвестицій у інноваційний розвиток підприємств може відбуватись як за рахунок власних фінансових ресурсів, так і за рахунок інвесторів, яких необхідно зацікавити у такій ініціативі. Управлінською технологією, яка здатна вирішувати завдання обґрунтування інноваційних рішень, робить прозорою структуру витрат на інноваційну діяльність, розподіляє відповідальність за виконану роботу, мотивує виконавців за результати діяльності є бюджетування. Особливої уваги заслугоує технологія «бюджетування з нуля» (ZBB – Zero Base Budgeting), яка на сьогодні не знайшла широкого застосування у вітчизняній практиці, а тому потребує додаткового вивчення.

Аналіз публікацій із досліджуваної проблеми. Питання бюджетування широко розглядаються у вітчизняних та в зарубіжних публікаціях. Фахівець із менеджменту Пітер Друкер «бюджетування з нуля» розглядає як метод, який можна і потрібно застосовувати у

будь-якій ситуації в якості інструменту періодичного систематичного оцінювання продукції, ринків і напрямів діяльності. На його думку, «бюджетування з нуля» може слугувати інструментом систематичної відмови від усього застарілого, непродуктивного, непотрібного [2]. У зарубіжній практиці метод «бюджетування з нуля» розглядається як сучасна технологія управління, спрямована на підвищення ефективності управління організаціями [3], а фахівці, звертаючи увагу на особливості застосування даного методу, виділяють основні характеристики процесу «бюджетування з нуля» та пропонують кроки до впровадження даного методу на практиці [4, 5]. Попри те, що у вітчизняній практиці використовують різні методи бюджетування, досвід застосування методу «бюджетування з нуля» є незначним, проте зважають на його переваги. Зокрема, В. Савчук зазначає, що на відміну від бюджетування через прирощення, «бюджетування з нуля» дає можливість виявити проблеми і вирішувати їх на стадії планування, і в той же час акцентує увагу на доцільності поєднання методу «бюджетування з нуля» та методу бюджетування через прирощення. А саме планувати витрати на основі даних попередніх періодів з врахуванням змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі, і проводити аналіз діяльності та можливостей зміни існуючої ситуації, обґрунтовуючи значні зміни витрат і продаж в порівнянні із фактичними результатами [6].

Таким чином, заслуговує на увагу питання обґрунтування можливостей упровадження цього методу в умовах інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, враховуючи, що інноваційний розвиток вимагає значних змін, суттєвих витрат та прозорого обґрунтування витрат. Відтак, метою даної публікації є обґрунтування доцільності застосування методу «бюджетування з нуля» у вітчизняній практиці інноваційного розвитку, розгляд основних особливостей та характеристик даного методу, окреслення основних шляхів його імплементації.

Виклад основного матеріалу

Бюджетування з нуля є зусиллями цілеспрямованого перерозподілу витрат, який базується на підході до планування ресурсів за принципом «усе з чистого листка». Даний метод відрізняється від традиційних методів бюджетування дослідженням усіх витрат для кожного нового періоду. Планування витрат починається із перегляду візії бізнесу і вивчення, які види діяльності та ресурси потрібні, щоб конкурувати в поточних і в майбутніх періодах. І хоча наскрізною ідеєю бюджетування є зменшення витрат на управління діяльністю, у табл. 1 представлено відмінності в управлінні витратами на основі цільового скорочення витрат та методу «бюджетування з нуля».

Таблиця 1

Порівняльна характеристика підходів до управління витратами

Цільове скорочення витрат	Бюджетування з нуля
Обґрунтовує витрати, які необхідно скоротити чи ліквідувати	Обґрунтовує витрати, необхідні для здійснення певної діяльності
Фокусує увагу на масштабах діяльності, що дозволяють зменшувати витрати або інструментах зменшення витрат	Розглядаються усі сфери виникнення витрат і найширші можливості встановлення інструментів зменшення витрат
Розглядає можливості досягнути покращення діяльності (н-д, через досягнення ефекту, зростання ефективності)	Розглядається, які види діяльності будуть виконуватись і як вони будуть виконуватись
Формує цілеспрямовану ініціативу планування скорочення витрат і виконання цього завдання	Розвиток деталізованої і зрозумілої ініціативи організування, планування і виконання

Примітка: сформовано на основі джерела [4]

«Бюджетування з нуля» досліджує кожен сферу витрат з більш повним набором інструментів, ніж при цільовому зменшенні витрат. Даний метод аналізує, які види діяльності повинні бути виконані, на якому рівні і як часто та досліджує, як вони могли б

бути потенційно краще виконані – через упорядкування, стандартизацію, аутсорсинг, офшоринг, чи автоматизацію [3].

Метод вимагає зосередити увагу менеджерів на структуруванні всіх витрат і вимагає обґрунтування кожного їх виду. Це дозволяє компаніям радикально перебудувати структуру своїх витрат і підвищувати конкурентоспроможність. Даний процес корисний для узгодження розподілу ресурсів зі стратегічними цілями, хоча і супроводжується певними труднощами, зокрема може займати багато часу і ускладнюватись кількісним обрахунком віддачі витрат на такі види діяльності як дослідження.

Для прикладу, основними етапами складання бюджету з нуля, зокрема, для впровадження нової технологічної лінії слід розглядати такі: визначення цілі нового проекту та її узгодження із візією та стратегією підприємства; вибір критеріїв досягнення цілей інноваційної діяльності (частка ринку, прибуток, ефективність); дослідження альтернатив, враховуючи втрачену вигоду від відмови від даного проекту; оцінка ефекту від реалізації розглянутих альтернатив; оцінка витрат на реалізацію проекту; оцінка фінансово-інвестиційних можливостей реалізації даного проекту; ідентифікація факторів, що обмежують ефективність даного проекту; виділення видів діяльності, що дозволять реалізувати проект та досягнути значень вибраних критеріїв досягнення цілей.

Слід зазначити, що хоча «бюджетування з нуля» доволі трудомістка діяльність, вона вимагає використання ключових інструментів, що, на противагу іншим інструментам бюджетування, дозволяють формувати бюджет із урахуванням як потенційних витрат на здійснення діяльності, так і невикористаних можливостей підприємства, зокрема, втраченої вигоди.

Для впровадження бюджетування з нуля, компанії повинні зробити наступні кроки:

- переглянути бачення бізнесу та обґрунтувати, які види діяльності і ресурси будуть дійсно необхідні, щоб конкурувати в ринкових умовах, з наступним встановленням чіткої місії, стратегічних цілей діяльності та цілей витрат;
- сформуванню комплексну фактологічну базу по поточних пропозиціях, функціях і витратах;
- використовувати підхід до планування з "чистого аркуша паперу", щоб побудувати бажаний стан та визначити життєздатні пропозиції;
- вибудувати майбутній стан, враховуючи принцип «знизу-вгору», обґрунтовуючи види діяльності, які повинні виконуватись [3].

Основна вимога бюджету з нуля полягає у тому, що менеджери готують свій бюджет для найнижчого рівня можливої вартості здійснення операцій. Потім вони повинні розрахувати витрати і вигоди прийняття часткових бізнес-рішень, що може призвести до збільшення вибраного рівня витрат. Порушуючи бюджет через набір різноманітних рішень, менеджер таким чином полегшує вибір конкуруючих запитів на дефіцитні ресурси. У зарубіжних літературних джерелах зазначається, що регулювання бюджетів, відповідна реорганізація підприємств та впровадження «бюджетування з нуля» спрямовані на вирішення наступних питань: протистояти звичайному мисленню і розподілу ресурсів, розглядаючи кожен елемент витрат на діяльність та припущень щодо їх зміни; допомагати організаціям, діяльність яких є складною через злиття і поглинання; формувати ключові стратегічні імперативи, відмовляючись від значних витрат, що не створюють доданої вартості; погоджувати місію функціонування підприємства з ресурсами; обґрунтовувати пропоновану діяльність з ресурсами [3].

Висновки. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що інноваційний розвиток підприємств вимагає не тільки застосування інноваційної продукції і послуг, а також управлінських технологій їх виробництва та реалізації, зокрема бюджетування. Проте для окремих підприємств процес бюджетування може бути ускладнений як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками. Метод «бюджетування з нуля» фокусується на практичних труднощах реалізації, визначенні значних витрат праці, необхідності використання засад стратегічного управління. Особливі переваги, які надає метод «бюджетування з нуля» це –

можливість обґрунтування кардинальних інноваційних змін у діяльності вітчизняних підприємств.

Література

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // Матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 року За загальною редакцією професора В. І. Полохала. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48719>
2. Друкер Питер Ф. Менеджмент / Питер Друкер; Пер. с англ. – М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2010. – 704 с.
3. Rigby D. Management Tools & Trends 2013 / Darrell Rigby and Barbara Bilodeau // [Електронний ресурс]. Bain & Company. INSIGHTS. – Режим доступу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
4. Paul Cichocki Radical redesign through zero-based budgeting. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bain.com/Images/BAIN_BRIEF_Radical_redesign_through_zero_based_budgeting-PI.pdf
5. Джон Паркинсон Бюджетирование “с нуля” – как это делается. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gaap.ru/articles>
6. Савчук В. Годовое бюджетирование: цели, способы, подходы и последовательность составления (Continuous Budgeting). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.budtech.ru/annual_budgeting.html

Полянська Алла Степанівна, Савка Юлія Василівна «БЮДЖЕТУВАННЯ З НУЛЯ» ЯК ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено питання впровадження методу «бюджетування з нуля» у вітчизняну практику в умовах інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, враховуючи те, що такий розвиток вимагає значних змін, суттєвих витрат та їх прозорого обґрунтування для цілей інноваційний розвиток. Метою даної публікації є обґрунтування застосування методу «бюджетування з нуля» у вітчизняній практиці інноваційного розвитку, розгляд його особливостей та характеристик, окреслення основних шляхів його імплементації.

Полянская Алла Степановна, Савка Юлия Васильевна «БЮДЖЕТИРОВАНИЕ С НУЛЯ» КАК ТЕХНОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Исследован вопрос о внедрении метода «бюджетирование с нуля» в отечественную практику в условиях инновационного развития отечественных предприятий, учитывая то, что такое развитие требует значительных изменений, существенных затрат и их прозрачного обоснования для целей инновационного развития. Целью данной публикации является обоснование использования метода «бюджетирование с нуля» в отечественной практике инновационного развития, рассмотрение его особенностей и характеристик, очертание основных путей внедрения.

Alla S. Poljanska, Julija V. Savka "ZERO BASE BUDGETING" AS MANAGEMENT TECHNOLOGY OF ENTERPRISES INNOVATIVE DEVELOPMENT

The question of "Zero Base Budgeting" method implementation in to the domestic practice in conditions of domestic enterprises innovative development is investigated, considering that such development requires significant changes, significant cost and its transparent reasoning for innovative development. The aim of this publication is the grounding of the "Zero Base Budgeting" method using in domestic practice of innovation development, review of the main features and characteristics of this method, identify of the main ways of its implementation.

К ОЦЕНКЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНСКОЙ НАУКИ

ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала и истории науки» им.
Г.М.Доброва НАН Украины

Кадровый потенциал украинской науки подвергся за последние десятилетия беспрецедентным изменениям, большая часть которых не могла не вызывать обеспокоенности специалистов в области науковедения и инноватики. Предметом их особой тревоги и вполне обоснованной озабоченности являлось прежде всего уникальное для современного мира сокращение количества исследователей (см., например, [1 – 4]): сегодня наша официальная статистика констатирует, что численность специалистов, занятых научной и научно-технической деятельностью за годы независимости уменьшилась более, чем в четыре раза (!). Обращалось внимание на уменьшение притока молодежи в науку и прогрессирующее старение научных работников, на опасность образования возрастного разрыва между учеными старшего поколения и молодым пополнением научных коллективов. Эта тревожная проблема, подхваченная и во многом утрированная средствами массовой информации, подбросила общественному сознанию сомнения в том, а не доведена ли уже наша наука до состояния, когда ставить перед ней какие-либо серьезные задачи бесперспективно.

Полностью разделяя тревоги авторов упомянутых работ, мы все же считаем необходимым и своевременным изучить как изменилась реальная возрастная структура основных отраслей украинской науки, что она представляет собой сегодня, с точки зрения ее влияния на возможности нашей науки выполнить стоящие перед ней задачи обеспечения инновационного развития страны. При этом сосредоточимся в основном на кадрах высокой квалификации – докторов и кандидатах наук, так как прежде всего именно они определяют результативность исследовательского процесса.

Для этого построим возрастные профили докторов и кандидатов наук в 2002 году (статистика за предыдущие годы отсутствует) и в 2013 году – как для украинской науки в целом, так и для основных ее отраслей¹.

На рис. 1. представлены возрастные профили докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины в 2002 и в 2013 годах. Как видим, обе кривые до возраста 59 лет почти совпадают. На этом участке кривых самое большое отличие наблюдается для возрастной группы 30 – 39 лет: число докторов такого возраста в 2013 году стало почти вдвое больше, чем в 2002. Далее: возрастная группа 60-69 лет в конце исследуемого периода стала примерно процентов на 10 меньше, чем вначале, но численность тех, кому более 70 увеличилась вдвое. Мы далеки от мысли, что какой-либо из этих профилей близок к идеальному. К тому же каким он должен быть этот идеальный профиль?

В свое время науковедами на основе изучения изменения с возрастом продуктивности и ролевых функций исследователей, высказывалось пожелание, чтобы в научном коллективе исследователей до 30 лет было где-то (20 – 22) %, а тех, кто старше 56 лет ~ 13% [5]. Основной смысл этой рекомендации сводится к тому, что большинство в эффективно работающем научном коллективе должны составлять ученые наиболее продуктивного

---

¹ Конечно, значительные изменения возрастной структуры высококвалифицированных научных работников происходили и в девяностые годы и их интересно было бы изучить, но в конечном счете для достижения главной нашей цели – уловить тенденции и проанализировать современное состояние научного потенциала – этого вполне достаточно.

возраста – где-то от 30 до 50 лет. Но в данном случае речь идет не об исследовательской группе, а о совокупности докторов наук, работающих в разных коллективах, хотя, конечно, закономерности изменения продуктивности с возрастом на них тоже распространяются.

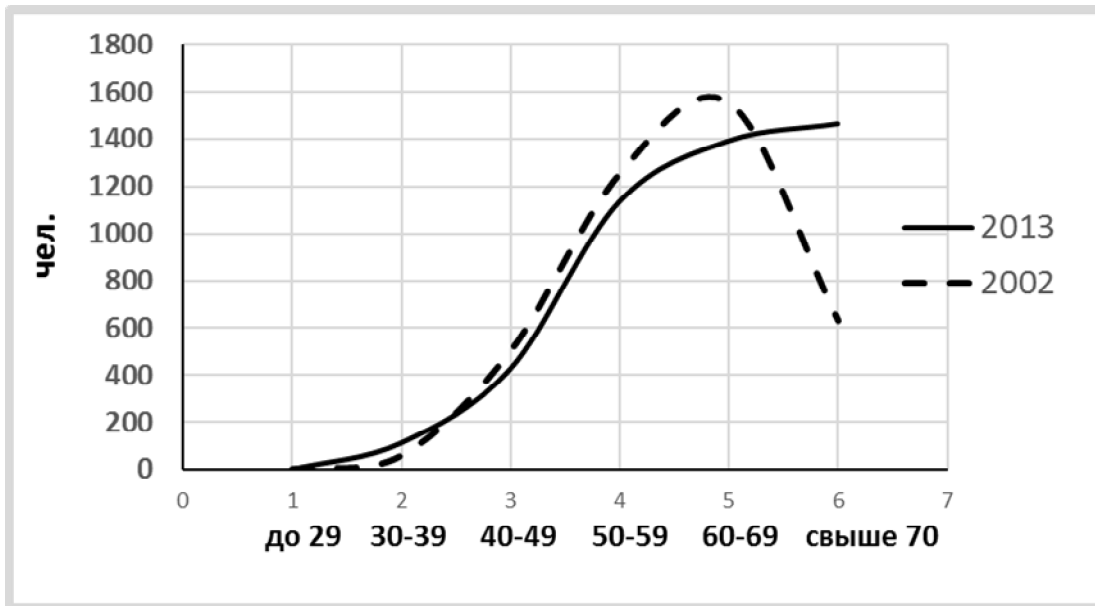

Рис. 1. Возрастные профили докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины, в начале и в конце исследуемого периода².

Но обратим внимание на тот факт, что в профиле 2013 года присутствуют практически в том же количестве все наиболее продуктивные креативные группы, определявшие возрастную структуру 2002 года. То, что к ним прибавились еще и ученые более старшего возраста, вряд ли можно рассматривать как фактор, снижающий творческие возможности научной системы. Скорее наоборот – можно говорить, что вполне работоспособная, находящаяся в расцвете творческих сил группа в большей степени обогатилась знаниями и опытом старшего поколения.

Существенно иная ситуация сложилась с кандидатами наук. Рис. 2 демонстрирует, что произошло весьма существенное обновление кандидатского корпуса украинской науки. Только значительным притоком новых молодых исследователей можно объяснить, что максимум кривой 2013 года приходится на возрастную группу 30 – 39 лет. И несмотря на то, что возрастная группа старше 70 выросла более чем втрое, она сравнительно невелика – это подтверждает тот факт, что весьма значительная часть кандидатов наук в возрасте от 40 до 70 лет в эти годы ушла из науки. В результате на более чем на 40% уменьшилась общая численность кандидатов, работающих в науке, чем, конечно, ослаблен общий ее потенциал. Но сложившаяся к 2013 году возрастная структура вполне работоспособна, она свидетельствует об омоложении кандидатского корпуса украинской науки за последнее десятилетие и наиболее продуктивные возрастные группы представлены в ней сейчас довольно мощно. Некоторое снижение кривой в районе 40 – 49 лет невелико и при благоприятных обстоятельствах будет легко устранено в ближайшие годы.

² здесь и во всех последующих рисунках – построено авторами на основе статистических данных [6].

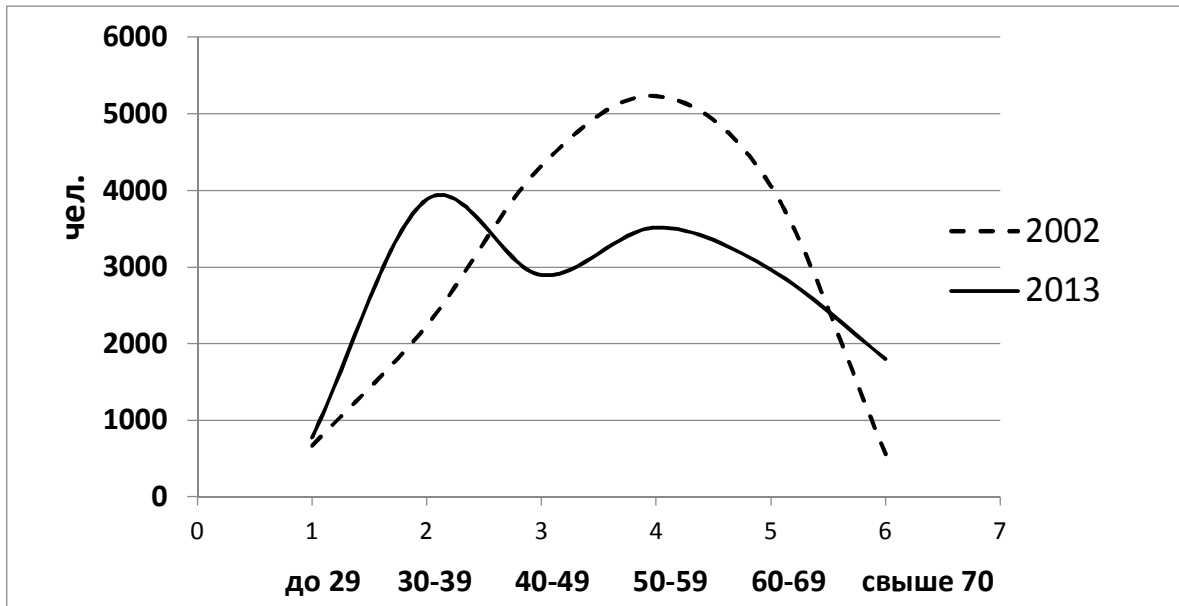

Рис. 2. Возрастные профили кандидатов наук, работавших в научных учреждениях Украины, в начале и в конце исследуемого периода.

Очень близка к показанной на рис.1. и динамика возрастного профиля докторов наук естественнонаучного профиля, хотя сдвиг в сторону «постарения» основного состава здесь на пару лет больше (см. рис 3.)

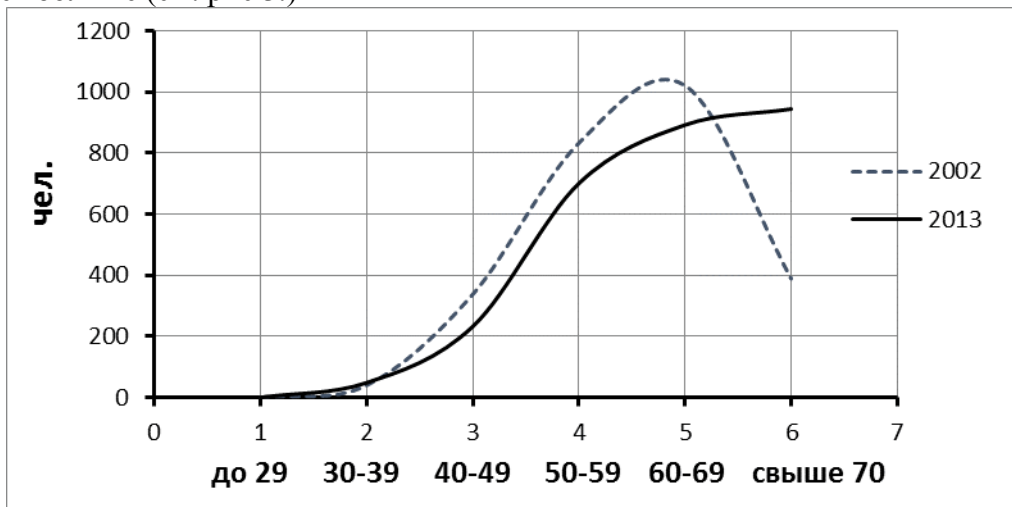

Рис. 3. Изменение возрастной структуры докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины естественнонаучного профиля.

Следует заметить, что возрастной профиль докторов различных направлений естественных наук подобен, но не тождествен. Если для биологических наук он практически совпадает с рис. 3, то для физико-математических наук сдвиг в сторону постарения несколько больше, для химических – еще больше. Докторский корпус медицинских наук вообще демонстрирует некоторое омоложение.

Несколько иная ситуация в технических науках (см. рис. 4). Здесь более отчетливо сказалось существенное сокращение соответствующих учреждений (фактически сворачивание технических наук) и недостаточное пополнение новыми докторами. Тем не менее, приведенные выше аргументы о наличии в возрастной структуре довольно мощной

компоненты, относящейся к возрастам большой научной продуктивности можно, хоть и с некоторыми ограничениями, отнести и к докторам технических наук.

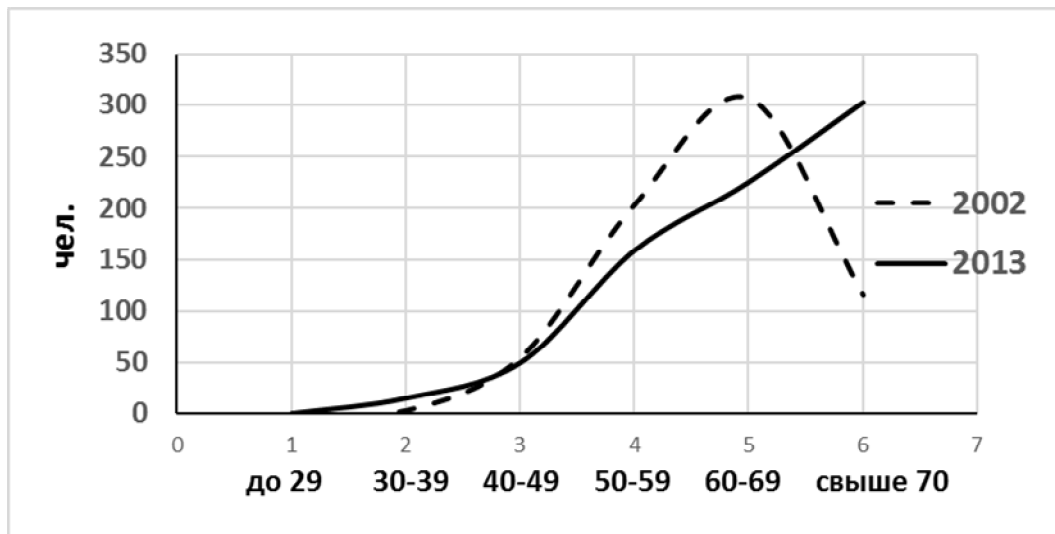

Рис.4. Изменение возрастной структуры докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины технического профиля.

Изменение возрастной структуры кандидатов наук, работавших в научных учреждениях естественнонаучного профиля настолько похоже на рис. 2, что вряд ли стоит их приводить, но в возрастном профиле кандидатов технических наук произошли более заметные изменения (см. рис. 5).

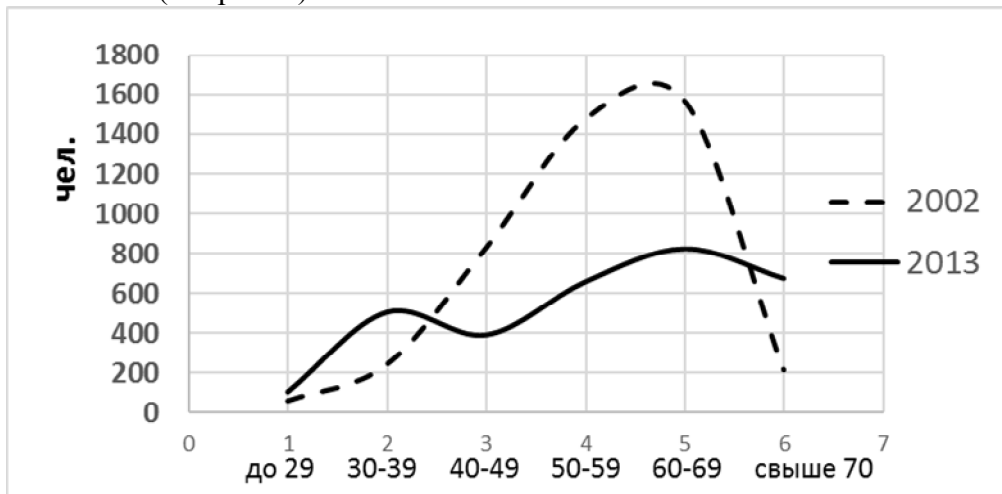

Рис. 5. Изменение возрастной структуры кандидатов технических наук, работавших в научных учреждениях Украины.

Они отражают прежде всего значительное уменьшение общего количества кандидатов наук, работающих в этой области науки, что, конечно, по меньшей мере странно: страна, действительно стремящаяся перестроить экономику на инновационной основе, никогда не позволила бы сворачивать исследования и разработки в технических науках, непосредственно ответственных за технологическое перевооружение производства.

Кандидаты наук в большинстве случаев представляют собой основной действующий костяк научного коллектива и столь серьезное его сокращение, несомненно свидетельствует о весьма существенном снижении научного потенциала данной отрасли знания. Но если

анализировать саму по себе сложившуюся к 2013 году возрастную структуру, представленную на рис. 5 сплошной кривой, то она представляется даже более здоровой, чем была в 2002 году: возник максимум в районе 30-39 лет, свидетельствующий о появлении в научных учреждениях технического профиля значительного числа молодых кандидатов наук, «провал» в районе 40-49 лет неглубок и, следовательно, легко может быть восполнен в ближайшие годы за счет более молодого пополнения.

Совсем иначе менялась возрастная структура научных специальностей, которые в рассматриваемый период наращивали свой кадровый потенциал. Таковыми в Украине являются гуманитарные и общественные науки.

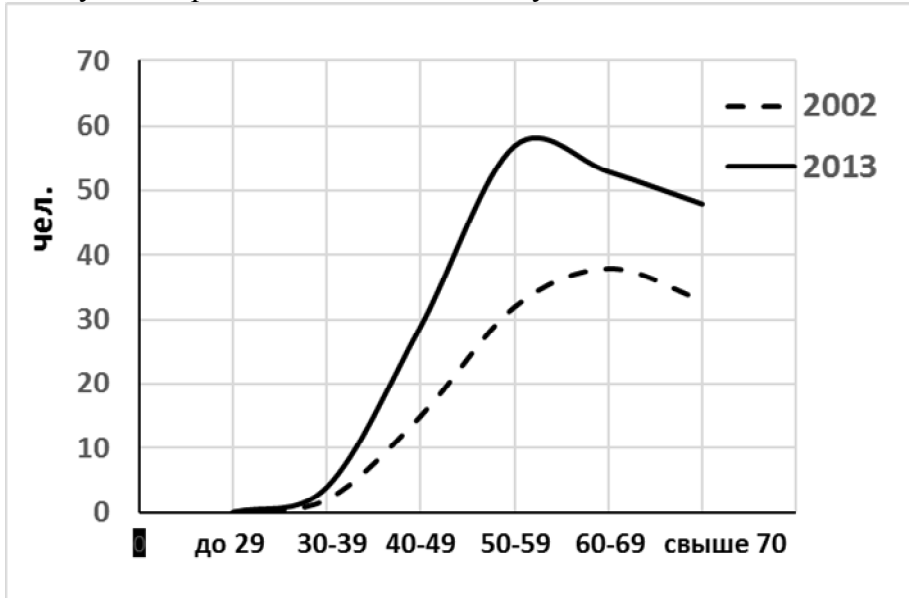

Рис. 6. Изменение возрастной структуры докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины гуманитарного профиля.

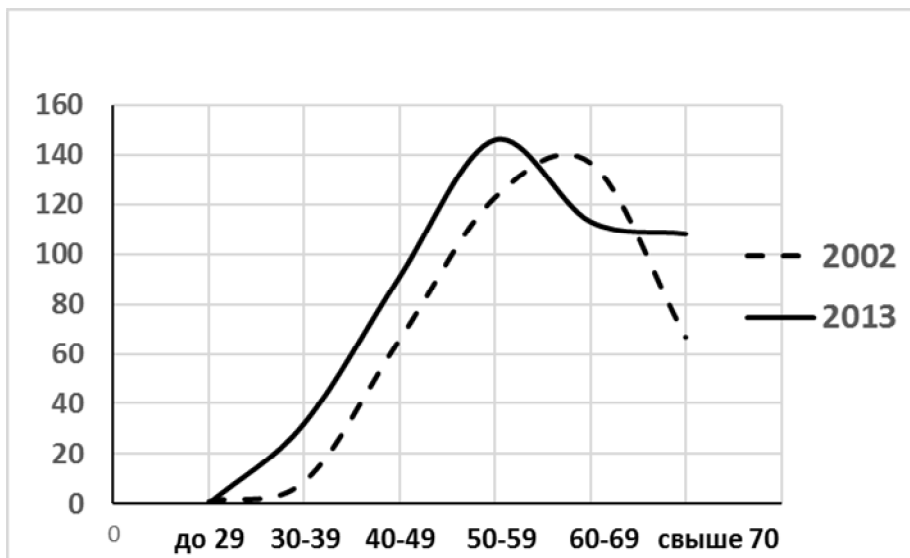

Рис. 7. Изменение возрастной структуры докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины обществоведческого профиля.

Как видим из рис.6 и 7, в обоих случаях максимальное значение сдвинулось в сторону омоложения докторского корпуса (где-то на около семи лет). При этом значительно выросло количество докторов в гуманитарных науках (на 59%). Количество докторов в учреждениях общественных наук почти не изменилось, но основная их масса стала моложе. И тем более в

этом случае, как и в обсуждавшихся выше, совершенно нет никаких оснований утверждать, что наличие несколько большего количества докторов старше 70 лет отрицательно влияет на творческие возможности докторского корпуса обществоведов.

Тем более нет никаких оснований говорить о каких-либо тревожных тенденциях в изменении возрастной структуры кандидатов наук, работавших в научных учреждениях гуманитарного или обществоведческого профиля (см. рис. 8 и рис. 9).

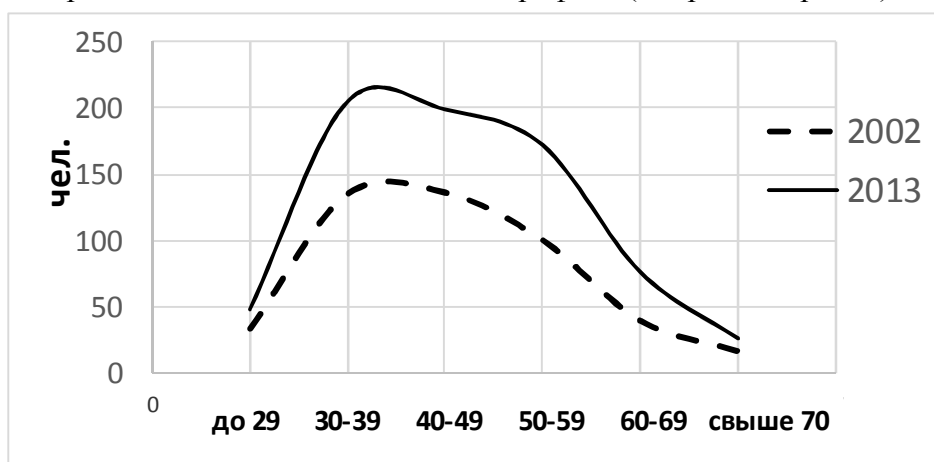

Рис. 8. Изменение возрастной структуры кандидатов наук, работавших в научных учреждениях Украины гуманитарного профиля

Для гуманитарных наук (рис. 8) отмечается просто рост численности с незначительным изменением профиля, а для общественных – весьма значительное увеличение доли кандидатов наук в возрасте 30-39 лет.

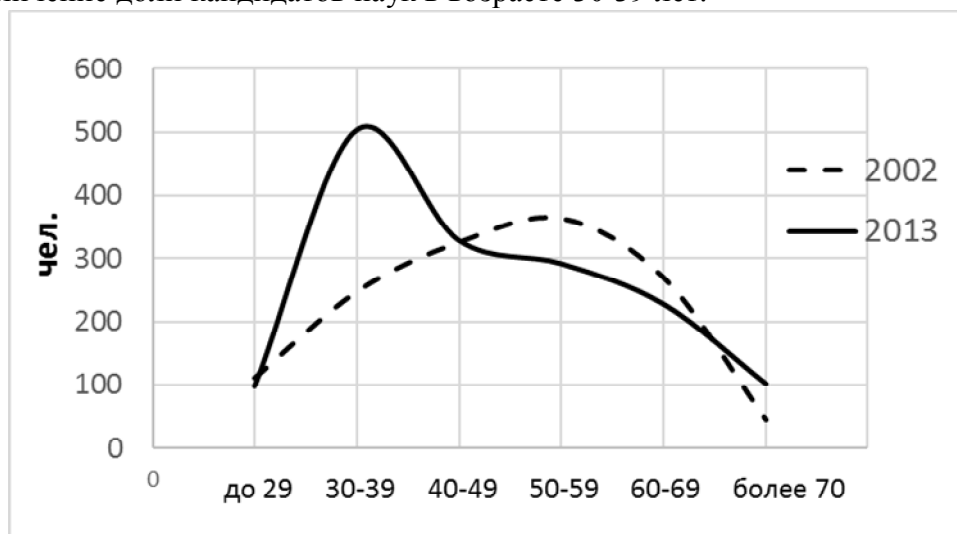

Рис. 9. Изменение возрастной структуры кандидатов наук, работавших в научных учреждениях Украины обществоведческого профиля

Таким образом, произведенный анализ позволяет сделать вывод о том, что для утверждений о тотальном постарении кадрового потенциала украинской науки нет достаточных оснований. Тем более безосновательны заявления о том, что произошедшие изменения возрастной структуры научных работников привели к вымыванию из науки в первую очередь квалифицированных работников наиболее продуктивного возраста. Научные учреждения нашей страны сохранили и даже несколько приумножили свой докторский корпус. В нем существенно выросла доля научных работников старше 70 лет, несколько

уменьшилась возрастная группа 50 – 70 лет, но остались практически неизменными младшие возрастные группы, соответствующие годам наибольшей продуктивности ученого.

Значительно (на 43%) уменьшилась численность работающих в науке кандидатов наук, хотя в условиях, когда общая численность исследователей упала в четыре раза, это можно трактовать как стремление лидеров сохранить возможности для будущего возрождения. Кандидатский корпус науки потерял за последний десяток лет значительную часть научных работников в возрасте более 40 лет, но приведенные данные свидетельствуют, что последствия этого в значительной степени преодолены за счет притока молодежи – сегодня в возрастном профиле кандидатов наук наибольшей является возрастная группа 30 – 39 лет. Общая динамика кадровой структуры украинской науки определяется в основном естественными и техническими науками, поэтому для них подтверждаются аналогичные закономерности с той разницей, что последние потеряли больше исследователей, чем остальные. Но приведенные данные свидетельствуют, что именно в технических науках началось омоложение кадрового состава.

В принципе, возрастная структура высококвалифицированных украинской науки производит впечатление сжатой пружины, которая готова при соответствующих условиях распрямиться и выполнить положенную ей работу. Нынешнее состояние кадрового потенциала не оптимально, но сориентировано на рост, на ускоренное развитие. Он в состоянии осуществить научное обеспечение инновационного развития экономики. Для того, чтобы запустить этот процесс, нужна политическая воля, четкое формулирование задач и поддержка власти.

Литература

1. Маліцький Б.А. Науково-технологічний потенціал України: сучасний стан та перспективи розвитку/ Б.А.Маліцький // Наука та наукознавство. — 2005. — № 3. — С. 4 — 19.
2. Попович О.С., Червінська Т.М. Основні тенденції в динаміці кадрового потенціалу української науки останнього десятиріччя // Наука та наукознавство. — 2008. — № 3. — С. 53—66.
3. Вашуленко О.С. Вікова структура кадрового потенціалу наукової системи України / О.С. Вашуленко // Наука та наукознавство. — 2009. — № 3. — С. 31-45. — Бібліогр.: 19 назв. — укр.
4. Грига В.Ю., Вашуленко О.С. Оцінка стану наукових кадрів України: віковий аспект.// Наука і наукознавство. – 2013. - № 1(79). – С. 38 – 46.
5. Добров Г.М., Тонкаль В.Е., Савельев А.А. и др. Научно-технический потенциал: структура, динамика эффективности. – Киев, Наукова думка, 1988. – 347 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. / Держкомстат України. — К., 2002, 2003, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013

Попович Александр Сергеевич, Кострица Елена Петровна ОБ ОЦЕНКЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА НАУКИ

Произведено сравнение возрастной структуры кандидатов и докторов наук, работавших в научных учреждениях Украины в 2002 и 2013 годах (как в целом по Украине, так и по основным отраслям науки). Показано, что сохранен и даже несколько приумножен докторский корпус, несмотря на значительное увеличение старших возрастных групп, в нем по-прежнему практически в том же количестве представлены ученые наиболее продуктивного и креативного возраста. Весьма существенное уменьшение численности кандидатов наук в возрасте от 40 до 60 лет сопровождалось их значительным обновлением. Особенно это характерно для технических наук.

Кадровый потенциал украинской науки начал более интенсивно пополняться молодыми учеными, и его возрастная структура не является препятствием для более интенсивного развития.

Попович Олександр Сергійович, Костриця Олена Петрівна
ДО ОЦІНКИ МОЖЛИВОСТЕЙ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

Проведено порівняння вікової структури кандидатів і докторів наук, які працювали в наукових установах України у 2002 та 2013 роках (як в цілому по Україні, так і по основних галузях науки). Показано, що збережений і навіть дещо збільшений докторський корпус, незважаючи на значне збільшення старших вікових груп, в ньому як і раніше практично в тій же кількості представлені вчені найбільш продуктивного та креативного віку. Досить істотне зменшення чисельності кандидатів наук у віці від 40 до 60 років супроводжувалося їх значним оновленням. Особливо це характерно для технічних наук.

Кадровий потенціал української науки почав більш інтенсивно поповнюватися молодими вченими, і його вікова структура не є перешкодою для більш інтенсивного розвитку.

Alexandr S.Popovich, Yelena P.Kostritsa
EVALUATING THE HUMAN CAPACITIES IN UKRAINIAN R&D

A comparison of the age structure of candidates and doctors of sciences working in Ukrainian research institutions in 2002 and 2013 (at national and disciplinary level) is made. It is shown that the corpus of doctors of science could be preserved and even increased; given a considerable growth in elder age categories in this corpus, researchers of most productive and creative age groups are still an essential segment of it. Quite strong reduction in the numbers of candidates of sciences aged 40–60 has been in parallel with their essential renewal, which is especially characteristic for technical disciplines. Also, given more intensive inflow of young researchers in the Ukrainian R&D, its age structure is not a barrier for the intensive development.

Слава С. С.

**ПЕРЕДУМОВИ ТА ЦІЛЬОВА КОНЦЕПЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ТРИКУТНИКА
 ЗНАНЬ В УКРАЇНІ: РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ**

Ужгородський національний університет
 Закарпатський регіональний центр соціально-економічних та гуманітарних досліджень
 НАН України

Сучасний стан процесів економічного розвитку в Україні вимагає переосмислення підходів до його формування, і безсумнівно – звернення до новітніших моделей просування інноваційної діяльності. У розвинених країнах світу університети вважаються базовою ланкою економіки знань, отже важливо зрозуміти основні тенденції, що сприяють їх залученню в економіку як важливої продуктивної сили. Натепер сучасна світова динаміка у контексті даного питання стосується переходу від моделі національної інноваційної системи [1], [2], [3], яка розглядає підприємство як структуру, що грає найважливішу роль в галузі інновацій, і від моделі трикутника [4], [5], в якій держава є привілейованим гравцем, до моделі потрійної спіралі [6], яка стверджує, що університет грає провідну роль в інноваційній діяльності у суспільствах, базованих на зростаючій економіці знань [7]. Безперечно, попередні системи не зникають, а інтегруються з новими функціями у новітнішу модель. Автори [6] вважають, що концепція третьої місії університету з'явилася після Другої світової війни, але її поширення набуло значення у вигляді «другої академічної революції» після завершення холодної війни.

Нові вимоги суспільства та ринку до університетів щодо зміни їх інноваційної поведінки у свою чергу призводять до необхідності модифікації управлінських підходів та рівня самостійності університетів. Таким чином, можна стверджувати про глобальний тиск на університети урізноманітнювати місії у їх діяльності і опанувувати більш підприємницьку (а значить, самостійнішу) модель управління щодо інтелектуальної вартості, яку університет створює, з метою набуття навичок працювати у все більш конкурентнішому середовищі, що призводить до виникнення так званого академічного капіталізму. Тепер вважається, що місії університету у першу чергу (!) будуються на дослідженнях, які генерують знання, на викладанні, яке передає знання, і на внеску у місцевий та регіональний добробут й економічний розвиток [7].

Концепція третьої місії не є абсолютно новою в університетах розвинених країн. Крім того, в один і той самий час існували різні типи університетів в межах однієї країни. Наприклад, в кінці 19-го століття деякі технічні університети Німеччини співіснували з Університетом Гумбольдта, де їх головна мета була присвячена третій місії [8]. Тим не менше, не може бути ніяких сумнівів у тому, що останні тридцять років характеризуються глибокою експансією співпраці університетів та підприємств в розвинених країнах та за їх межами [9]. Тому аналіз стану трикутника знань в Україні є актуальним і потребує оцінки можливих його вдосконалень з метою забезпечення його життєздатності та можливості інтеграції з європейським освітнім та дослідним простором, чому і присвячене дане дослідження.

Ефективне функціонування трикутника знань залежить, великою мірою, від зовнішнього середовища - регуляторних актів науково-освітньої діяльності, та активно сформованих потреб бізнесу.

Відповідно до огляду McKinsey «Криза – рік потому», серед найважливіших структурних зрушень у галузях промисловості керівники транснаціональних корпорацій вказують на подальшу консолідацію активів (54%), інтенсивніші інновації (45%), жорсткіше регулювання (36%) і посилення конкуренції (35%) [10]. Пошук зовнішніх джерел фінансування посідає серед пріоритетів світових ТНК лише десяте місце (10%), а лобювання законодавства в інтересах компанії – останнє, 13-е місце (6%). Понад 50% респондентів вважають, що роль інновацій в економічному зростанні після кризи буде набагато істотнішою, ніж раніше. Отже, у середньостроковій перспективі глобальний бізнес перебуватиме під впливом визначених чинників, основними з яких будуть:

- *ключове значення інновацій;*
- зростання ролі держави;
- нижчі темпи зростання економіки;
- зниження темпів глобалізації;
- наростання скептицизму відносно вільного ринку.

Наявність інноваційної стратегії також є ключовим показником, за яким оцінюється ефективність діяльності ради директорів іноземних компаній. З тих компаній, які заявили, що їхнє керівництво успішно справляється з кризою, 68% пов'язували це саме з інноваційними стратегіями управління ризиками й пошуком нових можливостей розвитку [11]. Таким чином, *підтримка інновацій та створення сприятливого інноваційного клімату* має стати центральним складником державних та регіональних антикризових програм.

Важливим при налагодженні діяльності трикутника знань є розуміння підходів до формування рейтингів інноваційності країн у цілому, факторів, які на них вплинули, оскільки це дає можливість виявлення і використання кращого досвіду. На основі Європейського рейтингу інноваційності (EIS) країни Європи поділено на 4 групи відносно середнього значення по ЄС [12]:

- *Лідери інновацій* : Швеція, Німеччина, Данія та Фінляндія – це країни, що домоглися результатів значно вище середнього показника по ЄС;

- *Країни, які наздоганяють лідерів*: Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Великобританія, Австрія, Ірландія, Франція, Словенія, Кіпр та Естонія – це всі країни, які мають результати вище середнього показника по ЄС;

- *Помірні новатори*: Італія, Іспанія, Португалія, Чехія, Греція, Словаччина, Угорщина, Мальта, Литва - результат нижче середнього показника по ЄС;

- *Новаторів зі скромними результатами*: Польща, Латвія, Румунія та Болгарія мають набагато нижчі результати, ніж в середньому по ЄС.

Європейське інноваційне табло з 2013 року використовує 24 показника, які згруповані у три основні категорії (групи), що містять по 8 індикаторів, і які відповідним чином повинні опосередковано впливати на формування підходів та заходів з просування інноваційної діяльності в країнах:

- "базові передумови" – основні елементи, які сприяють появі інновацій (*людські ресурси, відкриті та прогресивні системи досліджень*, а також фінансування і підтримка);

- "діяльність підприємств" – відображення зусиль підприємств у сфері інновацій (*інвестиції, активність комунікацій з наукою, інтелектуальні активи підприємств*);

- "продукти" – відображення того, як *інновації перетворюються на користь* для всієї економіки (економічні результати інноваційної діяльності, в т.ч. поява нових якісних місць праці).

Також, аналіз Глобального інноваційного рейтингу, складеного агентством Bloomberg, виявляє, що Україна за охопленням населення вищою освітою займає 6-е місце у світі, рівнем патентної активності - 17-е місце, інтенсивності проведення наукових досліджень 39-е місце, тоді як за рівнем інноваційності та досвідченості бізнесу - 79-е місце, що і є однією з основних причин підсумкової низької ефективності економіки країни. Скупний рейтинг – 63 місце [13]. Усього до рейтингу увійшли 143 країни з усіх регіонів світу, а очолили його цього року Швейцарія, Великобританія і Швеція. Росія – на 49-му місці, Білорусь – на 58-му, Казахстан – на 79-му. Значення українського індексу інновацій досягло максимуму останніх чотирьох років і склало 36,3 бала, що перевищує середнє значення індексу серед держав з рівнем доходу нижче середнього (29,5), але все ще помітно не дотягує до середньоєвропейського рівня (47,2).

Тим часом, в черговому рейтингу Bloomberg Україна увійшла в ТОП-50 найбільш інноваційних країн світу. Так у січні 2014 наша країна посіла 49-те місце. За рік Україна втратила 7 позицій – ще в 2013 році в аналогічному дослідженні вона розташовувалася на 42-ій позиції рейтингу. Також в рамках Глобального інноваційного індексу аналітики розподілили країни на три сегменти – лідери, учні та нерозвинені країни – залежно від розміру ВВП на душу населення при оцінці впливу на нього інноваційних ринків. Україна опинилася ближче до центру кривої в сегменті «учні», що означає, що наша країна рухається вперед на шляху до вищого рівня інноваційності. Індекс складений за 81 індикатором, які відображають інноваційні можливості країн, якість інновацій, їх результати та розвиток інноваційної інфраструктури країн-учасниць. Серед іншого оцінюється і розвиток галузей ІТ і онлайн-складової бізнесу.

Представляють також інтерес динамічні оцінки рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності по Україні за показниками освіти та інновацій[14]:

- «12.04. Співробітництво університетів і бізнесу в сфері наукових досліджень» (University-industry collaboration in R&D) - 62-е (2013-2014 р. - 77-е; 2012-2013 р. – 69-е; 2011-2012 р. – 70-е);
- «12.06. Наявність наукових та інженерних кадрів» (Availability of scientists and engineers) – 105-е (2013-2014 р. – 46-е; 2012-2013 р. - 25-е; 2011-2012 р. – 51-е).

Наведені вище дані свідчать, що рейтинги показників, які стосуються якості вищої та професійної освіти в цілому у декілька разів вищі за ті, що відносяться до наявності наукових й інженерних кадрів, що якраз і генерують інноваційну діяльність. Це теж є однією з причин необхідності інтенсифікації різних складників трикутника знань саме у відношенні

до інноваційної діяльності. Позитивно, що показник співробітництва університетів і бізнесу в сфері наукових досліджень в Україні підвищило свій рейтинг до 62 позиції.

Загалом, у досліджуваному контексті можна стверджувати, що вітчизняна наука зберегла свій потенціал для вирішення складних і необхідних суспільству завдань у багатьох сферах, у т.ч. у сфері математики, механіки, інформатики, фізики, хімії, фізіології та медицини. Вона має унікальні технології з електрозварювання, радіоелектроніки, біотехнологій, розробки нових матеріалів, інформаційних технологій, засобів зв'язку та телекомунікацій. Україна входить до вісімки країн світу, спроможних забезпечити повний цикл проектування і виробництва космічної техніки, до п'ятірки країн світу, спроможних забезпечити повний цикл виробництва броньованих машин, та до десятки найбільших суднобудівних країн світу. У середині 2012 року Україна ввійшла до першої десятки країн Європи за кількістю інтернет-користувачів, доступ до всесвітньої павутини мають близько 15 мільйонів українців. Створено національну GRID-інфраструктуру, яка інтегрована з європейською і активно працює над вирішенням надскладних задач сучасної фізики, хімії та біології. Українські вчені брали участь у створенні найбільшого у світі прискорювача елементарних часток - Великого Адронного Коллайдера і наразі продовжують брати активну участь у наукових дослідженнях у цьому напрямі [15].

При цьому, сучасні тенденції розвитку наукової та інноваційної діяльності в університетах України характеризуються такими особливостями:

- наявність високого рівня інноваційного потенціалу університетів України;
- в університетах накопичений новий досвід втілення розробок у промисловість, створено ряд служб і підрозділів, орієнтованих на підтримку цього процесу;
- за останні роки з метою комерціалізації завершених розробок в університетах були створені малі інноваційні фірми різних форм власності;
- з метою формування середовища для підтримки малих фірм в ряді університетів були створені бізнес - інкубатори, інноваційно-технологічні центри;
- передача науково-технічних організацій галузевої науки до складу вищих навчальних закладів (університетів).

Експерти Європейського союзу дають своє бачення низької науково-дослідницької активності української економіки і наводять 4 основні причини:

1. Традиційні галузі (металургія, вугледобування, енергетика, основна хімія) домінують в національній економіці. Ці галузі не є науково інтенсивними і не створюють попит на НДР
2. Активність банківського сектору спрямована на загальну підтримку підприємств, а не спеціально на підтримку інновацій. Висока інфляція, коливання курсу і, як наслідок, високі процентні ставки не створюють сприятливого клімату для інвестицій в НДР.
3. Існуючі інструменти підтримки інновацій (приватні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори та центри трансферу технологій) як правило погано забезпечені, не мають кваліфікованого персоналу і обмежені у фінансових можливостях
4. Фінансові інститути масово залучені в інші типи підприємницької діяльності, які є більш прибутковими в наших умовах (торгівельні операції, будівництво, операції з нерухомістю). Вони не мають стимулів для підтримки НДР [16].

У той же час українські підприємства основними чинниками, які перешкоджали здійснювати їм інновації, називають цінові, інформаційні, ринкові, а також домінування певних підприємств (сильні конкуренти) або невизначений попит на інноваційні товари або послуги. Досить серйозною перешкодою для інновацій є відсутність цільових коштів у підприємства або групи підприємств, а також занадто високі витрати на інновації (про що зазначила найбільша частка підприємств) [16].

Підсумовуючи, можна зробити загальний висновок. В Україні спостерігається нерівномірність і дисбаланс у розвитку різних складників інноваційної діяльності та факторів підвищення ефективності економіки. З одного боку, ми маємо досить високий рівень освіченості, освітньої та наукової інфраструктури, кваліфікації наукових кадрів, з іншого боку, інституційна та організаційна складові, у тому числі залучення компаній до

інноваційних процесів, конкурентність на внутрішньому ринку, регуляторне середовище мало сприяють перетворенню інновацій в масове і всеосяжне явище, яке визначало б розвиток економіки. На сьогодні значна частина результатів науково-дослідної діяльності залишається невпровадженою у практику, не приносить доходи через відсутність організаційних та економічних механізмів комерціалізації розробок, що мають потенціал практичного використання. Все це свідчить про дефіцит національної інноваційної системи, що несприятливо впливає на конкурентоспроможність економіки країни, у цілому. У поточній інноваційній системі інституційні та мережеві структури (інноваційні центри, центри трансферу технологій, технологічні інкубатори), які пов'язують дослідні організації та компанії і установлюють організаційні рамки співпраці, слабкі або відсутні взагалі відносно певних регіональних зрізів. Тому багато результатів досліджень і розробок не досягають сфери виробництва або досягають її з великим запізненням. *Мобільність робочої сили між базами знань та компаніями слабка.*

Отже, на основі ситуаційного аналізу можна стверджувати, що принципова схема трикутника знань через 5-6 років не повинна сильно змінитися, очевидною буде зміна організаційного та функціонального наповнення його складників. Можливою зміною відносно взаємодії складників буде тісніше залучення державних органів та партнерських організацій, як на макро-, так і мезо- рівнях (рис.1).

Таким чином, функціональне призначення трикутника знань через 5-6 років націлено на те, щоб(рис.1):

- збільшити кількість комерціалізованих винаходів,
  - збільшити кількість продуктів для громади,
- через*
- покращення взаємодії між складниками трикутника з посилення мотивуючої функції для їх учасників відповідними стимулюючими інтервенціями на макро- та мезорівнях,
  - формування інноваційної культури як середовище відгуку на творчі, креативні ідеї розвитку економіки та суспільства,
  - вдосконалення і урізноманітнення організацій трансферу знань, зокрема, становлення трьохсторонніх зв'язків з покращенням інтегруючих функцій,
  - підвищення рівня міждисциплінарної інтеграції між складниками трикутника для покращення якості відгуку на потреби в інноваціях,
  - розширення бази впровадження інновацій через формування модифікованих і сучасніших схем взаємної відповідальності освіта - дослідження - інновації - влада.

Пропоновані типи організацій для участі у трикутнику знань та їх функції.

Макрорівень:

- Міносвіти (загальне координування, формування інноваційного клімату на рівні країни),
- Мінекономіки (фінансування становлення продуктивних зв'язків наука та освіта – підприємства),
- створити Національну раду України з питань науки і технологій як консультативно-дорадчий орган з питань формування єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності та передбачення дієвих механізмів по реалізації розробленої нею політики,
- створити технологічні платформи за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки,
- створити партнерський дослідний фонд з участю бізнесу для безпосереднього фінансування прикладних досліджень.

Рис. 1 Розвиток концептуальної схеми трикутника знань в Україні у перспективі

Для того, щоб Угорщина змогла досягти вимог Лісабонської та Барселонської угоди щодо конкурентної та динамічної базованої на знаннях економіки (досягнення витрат на дослідження і розробки до 3% ВВП) цілком новий Дослідний та технологічний інноваційний фонд був створений у 2004 р. Цей фонд охопив два найбільших існуючих фонди – Фонд досліджень і розробок та Національну програму досліджень і розробок, і він складається з двох основних компонентів – бізнесового внеску та державних коштів [17]

Мезорівень -створити:

- регіональні інноваційні кластери,
- партнерські ради з питань досліджень та інновацій,
- партнерські венчурні фонди,
- регіональні дослідницькі альянси,
- тематичні інноваційні мережі, які координуються університетом,
- регіональні інноваційні мережі, які координуються університетом,
- дослідницькі фонди,
- “Центри передового досвіду” для зміцнення зв'язків між науковими установами та промисловістю у сфері наукових досліджень.

Центри передового досвіду виконують функцію інституцій з нагромадження прикладів найкращої практики за кожним із визначених напрямів. Вони інвестують кошти та пропагують передові дослідження в партнерстві з промисловістю,

коледжами, університетами, дослідницькими клініками та іншими зацікавленими сторонами в державному й приватному секторах. У такий спосіб вони стимулюють інновацію у напрямках, які становлять особливий інтерес для суспільства [17].

Мікро - рівень:

- університети,
- науково-дослідні організації,
- науково-дослідні парки,
- університетські бізнес-інкубатори,
- університетські інноваційні лабораторії,

Інноваційна лабораторія - це концепція, тісно пов'язана з відкритими інноваціями, що створює середовище проведення експериментів, в рамках якого підприємства, державні органи та громадяни беруть спільну участь у розробці продуктів / послуг / технологій. Інноваційні лабораторії найкраще діють на основі відкритих інновацій. Хоча різні організації перебувають на початкових стадіях реалізації моделей ВІ, стандартизований набір моделей, які компанії можуть застосовувати на свій розсуд, відсутній. У результаті цього на основі прикладів з практики були визначені наступні п'ять загальних моделей для українських університетів: створення платформ, конкурс ідей, розробка за участю клієнтів, спільне проектування і розробка продукту та інноваційні мережі [18].

Конкурси бізнесових ідей є найбільш поширеним способом заохочення підприємницьких ідей студентів. Деякі приклади спостерігаються в університетах США та Великобританії, а також в інших країнах у всьому світі. Це конкурси, в яких групи студентів представляють свої ділові ідеї і, можливо, також прототипи, а журі вирішує відповідно до набору правил, яка ідея заслуговує отримання призового фонду для реалізації цієї ідеї. Організація таких конкурсів ідей здійснюється спільно університетом та місцевими підприємствами, які забезпечують призовий фонд. Іноді місцеві органи влади беруть участь в підтримці розвитку місцевих підприємців та створенні нових підприємств [18].

- підприємства,
- трансферні організації,
- організації підтримки бізнесу,
- університетські дослідні та інженерні центри,

Університетські дослідні та інженерні центри розміщуються в основних університетах та забезпечують добрі умови вищій освіті для співпраці з промисловістю з метою концентрації їх знань і ресурсів для створення нових технологій. Поєднане використання освіти, інтегруючої знання та технології, є спільним інтересом, який розвиває не тільки майно компанії, але також і університетські програми. Додатковим результатом є те, що університети та компанії отримують поштовх для формування і переформування їх стратегій з досліджень і розробок. Провідна установа такого консорціуму може бути тільки установа, яка має право аспірантської підготовки [17].

- партнерські ради з бізнесом.
- громадські науково - технічні об'єднання.

Література

1. Lundvall, B.-A Innovation as an interactive process: from user–producer interaction to the national system of innovation./ Dosi, G. Freeman, C., Nelson, R., Silverberg, G., Soete, L. Eds., Technical Change and Economic Theory. – London: Pinter. - 1988. - Pp. 349–369.

2. Lundvall, B.-Å. National Systems of Innovation. - London: Pinter. – 1992. Pp. 213–231.
3. Nelson, R.R. National Innovation Systems: a Comparative Study. - New York: Oxford Univ. Press. -1993. Pp. 165-186.
4. Sa'bato, J., el. Pensamiento latinoamericano en la problemática ciencia–tecnología–desarrollo–dependencia. Paidó's, Buenos Aires. - 1975. Pp. 143-207.
5. Sa'bato, J. La Producción de Tecnología Autónoma o Transnacional / Sa'bato, J., Mackenzi, M. Nueva Imagen, Mexico. - 1982. – 290 p.
6. Etzkowitz H. The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations/ Etzkowitz H., Leydesdorff L. Journal on Innovation and Sustainability. ResearchPolicy. № 29 (2000). Pp. 109–123. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://revistas.pucsp.br/index.php/risus/article/view/7281/5278>
7. Value-added partnering and innovation in a changing world/ edited by Marina van Geenhuessen. [et al]/ International Series on Technology Policy and Innovation. – USA, West Lafayette: Purdue University Press. – 2009. – 392 p.
8. Martin, B. The changing social contract for science and the evolution of the university, In Aldo G., Ammon J. Salter and W. Steinmueller W. (eds) Science and innovation: rethinking the rationales for funding and governance. - Cheltenham: Edward Elgar. – 2003.- Pp. 7-29.
9. С. Слава. Інноваційна практика в Україні та Білорусі: контекстне визначення потреб / С. Слава, К. Калантарідіс/ Проект Програми ТЕМПУС 530429-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPHES. – Ужгород: Патент, 2014. – 192 с.
10. The Crisis – one year on. McKinsey Global Survey Results. September 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/sharvan316/mckinsey-thecrisis-one-year-later-sept-09>
11. McKinsey. Quarterly, February 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mckinseyquarterly.com/Six_ways_to_make_Web_20_work_2294
12. Європейські та українські інноваційні програми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovation-ukraine.blogspot.com/>
13. Україна 63 у рейтингу інновацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galnet.org/newsticker/172696-ukrajina-63-u-rejtnihu-innovatsijukrajina-63-mistsi-u-hlobalnomu-rejtnihu-innovatsijukrajina-na-63-mistsi-sered-143-krajin-v-hlobalnomu-innovatsijnomu-indeksi>
14. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Education/NE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014%20%281%29.pdf
15. Постанова Верховної Ради України "Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави" від 11 лютого 2015 року № 182-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/182-19>
16. Халавка Ю. Зруйнований трикутник знань. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://usw.com.ua/profiles/blogs/2031682:BlogPost:108014>
17. Слава С. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку: український та міжнародний досвід/ Слава С., П. Сегварі, Р.Моркунайте. – Київ: К.І.С., 2008. -112 с. (книга), 106 с. (компакт-диск)
18. Венесаар У. Інноваційні лабораторії в Україні та Білорусі: розробка концепції / Венесаар У., Калласте М., Кюттім М., Слава С. / Проект Програми ТЕМПУС 530429-TEMPUS-1-2012-1-UK-TEMPUS-JPHES. – Ужгород: Патент, 2014. – 71 с.

Слава С. С.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЦІЛЬОВА КОНЦЕПЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ТРИКУТНИКА ЗНАНЬ В УКРАЇНІ: РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ

У дослідженні здійснено аналіз новітніх інтеграційних тенденцій у просуванні інновацій. Виявлено, щопринципова схема трикутника знань в Україні через 5-6 років не повинна

сильно змінитися, очевидно очікується зміна організаційного та функціонального наповнення його складників. Особливий внесок в інтеграційну діяльність з метою здійснення і просування інновацій очікується від університетів. Можливою зміною відносно взаємодії складників буде тісніше залучення державних органів та партнерських організацій, як на макро-, так і мезо- рівнях.

S.Slava

PRECONDITIONS AND TARGET CONCEPT OF FUNCTIONALITY OF KNOWLEDGE TRIANGLE IN UKRAINE: THE ROLE OF UNIVERSITIES

The study analyzes the latest integration trends in promoting the innovations. It was revealed that the basic scheme of the knowledge triangle in Ukraine in 5-6 years will not be much changed; change is obviously expected in organizational and functional content of its components. A special contribution to the integration activities for the implementation and promotion of innovation is expected from universities. Possible changes regarding the interaction of the components will be closer involvement of public authorities and partner organizations, both at macro and meso levels.

Слава С. С.

ПРЕДПОСЫЛКИ И ЦЕЛЕВАЯ КОНЦЕПЦИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ ТРЕУГОЛЬНИКА ЗНАНИЙ В УКРАИНЕ: РОЛЬ УНИВЕРСИТЕТОВ

В исследовании проведен анализ новейших интеграционных тенденций в продвижении инноваций. Выявлено, что принципиальная схема треугольника знаний в Украине через 5-6 лет не должна сильно измениться, очевидной будет изменение организационного и функционального наполнения его составляющих. Особый вклад в интеграционную деятельность с целью осуществления и продвижения инноваций ожидается от университетов. Возможным изменением относительно взаимодействия составляющих будет более тесное взаимодействие государственных органов и партнерских организаций, как на макро-, так и мезо уровнях.

svitlanasl@gmail.com

Смоквіна Г.А

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Одеський національний політехнічний університет

Витрати є однією з найважливіших економічних категорій, які безпосередньо впливають на фінансовий результат діяльності промислового підприємства машинобудівної галузі, тим самим, визначаючи фінансові результати та його подальший розвиток.

Методичні основи щодо складу, класифікації та розподілу загальновиборничих витрат у бухгалтерському обліку в Україні регламентує П(С)БО 16 "Витрати", але, незважаючи на це, практичне його застосування свідчить про широке коло питань, які необхідно вирішувати працівникам бухгалтерії самостійно при веденні обліку [1].

Особливої актуальності набувають проблеми теоретичного характеру, що обумовлені відсутністю чіткої позиції вчених щодо місця загальновиборничих витрат в собівартості та накладних витратах промислових підприємств. Це обумовлено тим, що в структурі собівартості продукції є витрати, які прямо відносяться на собівартість виробленого продукту чи наданих послуг, однак в сучасних умовах господарювання суттєво зростає питома вага витрат, що безпосередньо пов'язані з технологічним

процесом виробництва, але не можуть бути чітко ідентифіковані з окремим видом продукції. Їх правильний розподіл і віднесення до собівартості продукції за її видами є інструментом управління прибутковістю окремих видів продукції, а також однією з проблем управління витратами на підприємстві, зокрема в частині визначення методу калькулювання та бази розподілу загальноновиробничих витрат, які б достовірно відображали списання витрат на собівартість [2].

Теоретичні положення бухгалтерського обліку загальноновиробничих витрат на підприємствах різних галузей національної економіки стали об'єктом наукового дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Глен А. Велш, М.Г. Грещак, В.Г. Лебедев, С.В. Мочерний, П.В. Іванюта, М.В. Реслер, А.М. Турило, В.В. Кулішов, Є.В. Мних.

Розглянемо поняття та місце загальноновиробничих витрат у науковій літературі, що дозволить обґрунтувати їх сутність та ідентифікувати їх особливості для цілей відображення в обліку табл.1.

В результаті аналізу різних поглядів науковців на трактування поняття «загальноновиробничі витрати» свідчить, що всі вони розкривають під різними кутами зору одне й те ж саме явище.

Таблиця 1– Поняття «загальноновиробничі витрати» в науковій літературі

Джерело	Поняття
Глен А. Велш [3]	Загальноновиробничі витрати – це витрати на організацію виробництва й управління роботою цехів та інших підрозділів основного і допоміжного виробництва
М.Г. Грещак [4]	Загальноновиробничі витрати, як складова частина виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), не мають безпосереднього зв'язку з технологічним процесом основних і допоміжних структурних підрозділів підприємства, а пов'язані лише з його організацією й обслуговуванням і створенням для підрозділів необхідних умов виробництва та здійснення управління
В.Г. Лебедев [5]	Загальноновиробничими є витрати, пов'язані з обслуговуванням основних і допоміжних цехів та управлінням ними
С.В. Мочерний [6]	Загальноновиробничі витрати – це непрямі витрати, які пов'язані з організацією виробництва і керівництвом цехами, бригадами, відділеннями та іншими структурними підрозділами підприємства
М.В. Реслер [7]	Загальноновиробничі витрати – це витрати, пов'язані з процесом виробництва, які не можна віднести до певних виробів економічно доцільним шляхом
А.М. Турило [8]	Загальноновиробничі витрати - це витрати на обслуговування роботи цехів основного і допоміжного виробництва та управління ними, а також витрат на організацію та координацію виробничого процесу в них
В.В. Кулішов [9]	Загальноновиробничими (накладними) є ті витрати, які не відносяться до основних витрат, обумовлених технологією виробництва; тих які формують технологічну вартість (собівартість) продукції (робіт, послуг): витрати на технологічні матеріали, робочу силу і на експлуатацію засобів праці. Це – всі інші витрати цехів, дільниць, які являються організаційно- управлінськими, додатковими, тобто виробничими накладними витратами. Це витрати підрозділів на організацію виробництва і управління виробничими процесами.
Є.В. Мних[10]	Виробничі витрати на організацію виробництва і управління цехами, дільницями, відділеннями, бригадами та іншими підрозділами основного і допоміжного виробництва, а також витрати на управління та експлуатацію машин та обладнання, інші витрати, пов'язані з процесом виробництва, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат називають загальноновиробничими витратами.

Узагальнюючи наведені думки, рекомендовано загальновиробничими вважати витрати цехів, дільниць, підрозділів на організацію та управління процесом виробництва, витрати на управління та експлуатацію машин та обладнання, будівель, які не можна віднести на конкретний об'єкт витрат.

Говорячи про загальновиробничі витрати як непрямі виробничі витрати, які, в свою чергу, є накладними витратами підприємства, розглянемо їх з позиції накладних витрат промислових підприємств машинобудування.

Накладні витрати – це витрати, які не пов'язані безпосередньо з технологічним процесом виготовлення продукції, а утворюються під впливом певних умов роботи по організації, управлінню та обслуговуванню виробництва [2]. Прикладом таких витрат є допоміжні матеріали, заробітна плата обслуговуючого персоналу, витрати на утримання і ремонт будівель, приміщень, устаткування, амортизація і страхування основних засобів, орендна плата, оплата комунальних послуг тощо.

В П(С)БО 16 “Витрати” не надається тлумачення накладних витрат, як власне, й поняттю загальновиробничих витрат, проте даним положенням передбачено склад таких витрат до яких належать витрати що надано на рис. 1.

Рисунок 1 – Класифікація накладних витрат з урахуванням положень П(С)БО 16 “Витрати”

Але згідно з П(С)БО 16 "Витрати" – загальновиробничі витрати включаються до собівартості виготовленої продукції, при чому лише в частині змінних загальновиробничих та постійних розподілених загальновиробничих витрат. Нерозподілені ж постійні загальновиробничі витрати включаються до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг). Проте представлений порядок визначення собівартості виготовленої продукції (робіт, послуг) є трудомістким, порівняно з порядком, визначеним Податковим кодексом України [1].

Згідно інструкції № 291 про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій – загальновиробничі витрати – це виробничі накладні витрати на організацію виробництва та управління цехами, дільницями, відділеннями, бригадами та іншими підрозділами основного й допоміжного виробництва [1].

Дослідження економіко-правової сутності загальновиробничих витрат як об'єкта бухгалтерського обліку дозволило визначити, що за сучасних умов господарювання сутність загальновиробничих витрат слід розглядати більш широко – як витрати, обумовлених функціями діяльності підприємства внаслідок споживання ними відповідних ресурсів, що підлягають розподілу для формування собівартості окремих видів продукції (робіт, послуг).

Проте, зазначене не дає можливість сформулювати теоретичні положення бухгалтерського обліку загальновиробничих витрат, в частині їх сутності та місця в системі витрат підприємства. Для вирішення даного питання необхідно також визначити місце загальновиробничих витрат в класифікації витрат підприємства, а також обґрунтувати напрями класифікації власне загальновиробничих витрат.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>.
2. Іванюта О.В. Економічний аналіз стану загальновиробничих витрат великих промислових підприємств / О.В. Іванюта // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2014. – № 2(68). – С. 41-53.
3. Глен А. Основи фінансового обліку / Глен А., Деніел Г. Шор ; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с.
4. Грещак М.Г. Управління витратами: [Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / М.Г. Грещак, О.С. Коцюба. – КНЕУ, 2002. – 131 с.
5. Лебедев В.Г. Управление затратами на предприятии: учеб. пособ. / В.Г. Лебедев [и др.] / под ред. проф. Краюхина Г. А – СПб: Бизнес-пресса, 2004 – 256 с.
6. Мочерний С.В. Економічна теорія: [посібник для студентів вищих закладів освіти] / С.В. Мочерний – К.: Видав. Центр "Академія", 2005. – 640 с.
7. Реслер М.В. Облік витрат та доходів операційної діяльності: [монографія] / Реслер М.В. – Мукачево: Карпатська вежа, 2009. – 208 с.
8. Турило А.М. Управління витратами підприємства: навч. посібник / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 120 с.
9. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навчальний посібник / В.В. Кулішов. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2004. – 216 с.
10. Мних Є. В. Економічний аналіз : підруч. [для студентів вищих навчальних закладів] / Є. В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.

11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

Таран Г.В.

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Одеський національний політехнічний університет

Корінні перетворення в економічному устрої викликали системну кризу, складовою частиною якої стала глибока технологічна та інноваційна криза, пов'язана зі зниженням інвестиційної активності, що не покриває моральний і фізичний знос виробничого парку машин, устаткування, технології і вичерпанням ефективності багатьох з них, а також руйнуванням науково-технічної сфери. Цьому сприяли нерозвиненість ринку науково-технічної продукції, неефективність системи управління нововведеннями, фінансово-інвестиційний дефіцит для технічного оновлення виробництва на інноваційних засадах.

Динамічно-поступальний розвиток економіки України, віднесений до вищих пріоритетів державної політики, обумовлює актуальність і необхідність рішення проблеми забезпечення ефективності інноваційних процесів в середньо- і довгостроковій перспективі і усунення асиметрії інноваційного розвитку економіки.

У світовій практиці склалися 3 моделі впровадження інновацій. Перша- «традиційна» модель, яка представлена в основному у таких країнах як: США, Великобританія, Німеччина, Франція. Це модель повного інноваційного циклу - від формування інноваційної ідеї до масового виробництва готового продукту. Як правило, модель включає усі компоненти структури інноваційної системи: фундаментальну і прикладну науку, дослідження і розробки, виробництво дослідного зразка і масове виробництво нової продукції, венчурне фінансування, організаційні зміни і відтворення кадрів. Друга модель інноваційного розвитку - «модель орієнтації на випуск високотехнологічної продукції», представлена в основному у країнах Східної Азії: Японією, Південною Кореєю, Китаєм. У цій моделі інноваційному циклі відсутній компонент фундаментальної науки. Дана інноваційна модель орієнтована на випуск високотехнологічної продукції, при цьому запозичуються і впроваджуються технології країн «Традиційній моделі». Третя модель інноваційного розвитку - «модель використання регіональних переваг», знайшла застосування в країнах, де сільське господарство грає значну роль в економіці, в країнах, що не відрізняються багатими запасами сировини, технології переробки або продажів якого могли б стати основою національної конкурентоспроможності. Як правило, інноваційна політика таких країн зосереджена на розвитку освіти в області економіки, менеджменту, соціології і психології, в навчанні кадрів для фінансової і банківської сфер, в розвитку легкої промисловості, індустрії і рекреації. Прикладами такої моделі інноваційного розвитку можна привести системи Таїланду, Туреччини, Португалії, Чилі і Йорданії.

У таблиці 1 наведено матрицю вибору моделей інноваційного розвитку з урахуванням типів економіки. Знаком «+++» позначена модель, абсолютно відповідна для певного типу економіки країни (регіону), знаком «++» позначена модель, яка могла б підійти для вибраного типу економіки, але за наявності деяких умов, знаком «+» позначена модель, яка могла б підійти, але вірогідність цього не велика[1].

Матриця вибору моделі інноваційного розвитку країни (регіону)

Таблиця 1

Країна (регіон)	Моделі інноваційного розвитку		
	Модель повного інноваційного циклу	Модель орієнтації на випуск високотехнологічної продукції	Модель використання переваг країни (регіону)
Із сировинною орієнтацією	++	+++	+
З індустріальною економікою	++	+++	+
З економікою, яку орієнтовано на випуск сільськогосподарської продукції і туристичну діяльність	+	+	+++
З постіндустріальною економікою	+++		
Зі змішаною економікою	++	++	+++

Виходячи з наведеної вище типізації економіку нашу країну можна віднести до змішаної економіки.

Рівень інновативності економіки країни багато в чому визначається рівнем розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств, оскільки саме в реальному секторі економіки здійснюється процес виробництва нової продукції, вирішуються питання ефективного використання ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних тощо).

Вітчизняний і світовий досвід також свідчить, що своєчасна орієнтація товаровиробників промислової продукції на активізацію впровадження і стимулювання освоєння науково-технічних досягнень дозволяє швидше, з меншими витратами і упевненіше просуватися вперед у своєму розвитку і пристосуватися до ринкового середовища.

Державна інноваційна політика задає вектори, на які, вибираючи шляхи свого розвитку, з урахуванням стратегічного потенціалу, орієнтуються промислові підприємства. При формуванні інноваційної моделі не слід повністю спиратися на вектори, визначені державою, необхідно вибрати з урахуванням потенціалу підприємства власний шлях розвитку. Інноваційна складова має бути в системі кожного підприємства, але в різному виді.

Інноваційна модель поступального розвитку підприємства припускає його перетворення, орієнтовані на розробку, виробництво і впровадження інновацій, характеризуються як процес створення і збереження під контролем таких необхідних змін, які дають можливість підприємству пристосуватися до умов, що змінюються, щодо зовнішнього і внутрішнього економічного середовища. Системні перетворення є раціонально спланованим, свідомо викликаним і контрольованим процесом комплексної трансформації. Системні перетворення на усіх рівнях виробничо-господарської і фінансової діяльності обумовлюються необхідністю адаптації внутрішнього середовища суб'єкта господарювання до умов зовнішнього середовища, що якісно змінилися, її життєдіяльності. Кінцевою метою системних перетворень є стійкість і ефективність функціонування і розвитку підприємств [1].

Концептуальні основи перетворення щодо розвитку підприємств наведені у таблиці 2.

Концептуальні основи перетворення щодо розвитку підприємств

Найменування	Зміст
Ресурсозабезпеченість	Визначає необхідність і достатність матеріальних, трудових, науково-технічних, інфраструктурних можливостей підприємства для впровадження інновацій і реалізації системних перетворень.
Збалансованість	Характеризується наявністю збалансованої системи оцінки показників фінансово-економічної і виробничо-управлінської діяльності підприємства, оцінки ефективності впровадження інновацій і системних перетворень, в порівнянних умовах, включаючи кількісну і якісну оцінку.
Керованість	Відповідність фактичного стану інноваційного процесу запланованому стану, після реалізації процесів зміни системи управління бізнес-процесами.
Синхронізація	Синхронізація за часом, термінам і ресурсам впровадження інноваційних процесів і продуктів з необхідними організаційними перетвореннями.

Як правило, структурні перетворення неоднорідні по мірі дії на економічні процеси, серед них можна виділити наступні ключові дії, орієнтовані на:

- скорочення транзакційних і операційних витрат - автоматизація ключових бізнес-процесів, впровадження енерго—і ресурсозберігаючих технологій, модернізація і заміна машин і устаткування;

- перепроєктування і розширення номенклатури продукції, що випускається, і послуг, що надаються;

- оптимізація організаційної і управлінської структури підприємства—створення системи управління бізнес-процесами і контролю якості, їх сертифікація за прийнятими стандартами.

Для систематизації можливих змін може бути використана наступна їх класифікація, таблиця 3.

Таблиця 3

Класифікація структурних змін та їх характеристика

Метод змін	Характер перетворень
Модернізація	Проведення процесів технічного оновлення промислового потенціалу підприємства, за рахунок приведення основних фондів у відповідність з сучасними вимогами і нормами ведення бізнесу, техніко-технологічними умовами, показниками якості, у тому числі що забезпечують зниження енергоспоживання при виробництві продукції.
Переозброєння	Технічно-організаційні заходи, спрямовані на підвищення ефективності структурних підрозділів, окремих промислових комплексів, потокових ліній, об'єктів, що становлять єдиний цикл виробництва. У комплексі забезпечувати посилення конкурентних позицій підприємств на ринку за рахунок випуску якісної продукції (робіт, послуг) і розширення її номенклатури.
Реконструкція	Вдосконалення технологій випуску продукції, за рахунок автоматизації виробничих процесів, впровадження нових технологій, а також повне або часткове оновлення активної частини основних виробничих фондів.

Метод змін	Характер перетворень
Реінжиніринг	Перепроєктування і оптимізація бізнес-процесів, переформатування взаємозв'язків, у внутрішньому середовищі підприємства (при необхідності, кардинальне). Оптимізація бізнес-процесів здійснюється з метою зменшення операційних витрат, підвищення якості продукції (робіт, послуг), поліпшення взаємовідносин із споживачами і т. п. Створення нових поведінкових і таких, що управляють профілів менеджменту, до яких відноситься: виділення центрів відповідальності, наділення погодженими повноваженнями структурних підрозділів і окремих працівників, стимулювання інновацій і т. п.
Реструктуризація	Значне перетворення структури і організації управління, включає зміни організаційної структури, системи управління бізнес-процесами, також, при необхідності, — зміна організаційної стратегії. Перепрофілювання виробничих підрозділів, у тому числі заміна і модернізація машин і устаткування, оптимізація управління, впровадження сучасних систем аналітичної обробки даних і автоматизованих експертних систем ухвалення рішень.
Реорганізація	Комплекс заходів, що носять найбільш кардинальні зміни (розподіл, приєднання, виділення, скорочення і т. п.), що характеризуються переформатуванням юридичної особи з метою отримання додаткового і синергетичного ефекту від зміни структури основного і додаткового капіталу, реструктуризації балансу, усунення дублювання повноважень і функцій, скорочення операційних витрат при збільшенні обсягу виробництва, використання ефекту масштабу і т. д.

Випереджаючий напрям системних перетворень припускає впровадження в практику політики гнучкості і активне управління формалізованими ризиками. Подібна практика відповідає стратегії інноваційного управління підприємством, здійснюваною до настання застійних і кризових явищ. Випереджаючі перетворення націлені на збільшення темпів економічного і соціального розвитку, забезпечення відповідної зміни ринкової вартості підприємства в довгостроковій перспективі.

Застережливий напрям припускає проведення функціональної діагностики підприємства і завчасне виявлення кризових тенденцій в його розвитку, щоб мати можливість виконати попереджуючі дії, і є комплексною системою заходів, спрямованих на усунення прострочених заборгованостей підприємства, оптимізацію показників, що характеризують структуру капіталу, а також збільшення активів, що забезпечують внутрішні і зовнішні зобов'язання.

Перепроєктування системи організаційних, економічних та інших відносин, що забезпечують розвиток підприємства, можливо на основі впровадження інноваційних технологій і нової техніки, збільшення масштабів виробництва і скорочення термінів випуску продукції.

Особливу важливість для підприємства придбаває правильний вибір форми системних перетворень з урахуванням вибраних напрямів і інструментів вдосконалення інноваційної діяльності, які дозволять не лише вийти з кризи, але зайняти лідируюче положення у своїй галузі.

Розробка плану реалізації системних перетворень будується з урахуванням його особливостей, сильних і слабких сторін і впливу зовнішніх чинників. Складність полягає в неможливості, з великою мірою вірогідності, спрогнозувати ринкову ситуацію, тому необхідно передбачити обмежену безліч варіантів і впровадити гнучку систему регулювання реалізації вибраного напрямку перетворень при використанні інновацій.

На підставі вище викладеного, найбільш доцільним видається перехід до інноваційних систем управління, виконаними за процесним принципом.

При реалізації на практиці процесного підходу, об'єктами управління стають бізнес-процеси, що виконуються з метою досягнення заданих результатів. Подібна система управління має ряд переваг, таких як формалізованість, адаптивність і наявність зв'язків на стижах процесів.

Література

1. Новикова А.Э. К вопросу о предпосылках и факторах инновационного развития российских регионов / А.Э.Новикова, Т.И. Точеная. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа з: egec.ru/articles/2013/vol4/4.pdf.
2. Мнейн М.Г. Динамический образ инноваций. Алгоритмы инновационного развития. —М.: Витус-К, 2006. —240.

Таран Георгій Владилєнович

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Визначено моделі впровадження інновацій в економіку країни, які склалися у світовій практиці: традиційна, модель орієнтації на випуск високотехнологічної продукції, модель використання регіональних переваг. Визначено концептуальні основи системних перетворень щодо розвитку промислових підприємств. Класифіковано структурні зміни у діяльності підприємства та наведено їх характеристики.

Таран Геогий Владилєнович

ИННОВАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Определены модели внедрения инноваций в экономику страны, сложившиеся в мировой практике: традиционная, модель, ориентированная на выпуск высокотехнологичной продукции, модель использования региональных преимуществ. Определены концептуальные основы системных преобразований в развитии промышленных предприятий. Классифицированы структурные изменения в деятельности предприятия и приведены их характеристики.

Georgi V.Taran

INNOVATIVE MODEL OF DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISE IS IN MODERN TERMS OF MANAGEMENT

The models of introduction of innovations are certain in an economy the countries folded in world practice: traditional, model, oriented to producing of hi-tech products, model of the use of regional advantages. Conceptual bases of system transformations are certain to development of industrial enterprises. Structural changes are classified in activity of enterprise and their descriptions over are brought.

taran@ex.ua

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВНЗ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кіровоградський національний технічний університет

В сучасних умовах ринкової економіки, рівень розвитку будь-якої країни, поряд з геополітичним розташуванням, природно-кліматичними умовами, наявністю природних та біоресурсів, залежить від інтелектуальної складової її населення. Дана складова, в свою чергу, охоплює широкий спектр важливо необхідних напрямків для перспектив розвитку держави – її економіко-соціального рівня, політичної стабільності та захищеності населення, інноваційної спрямованості подальшого розвитку, схильності до економічного зростання та підвищення добробуту, що є важливим елементом захищеності її громадян, які є головною цінністю будь-якої країни. Таким чином, в умовах глобалізаційних перетворень та превалювання ринкових умов господарювання рівень розвитку людського капіталу є вкрай важливим, адже для основних споживачів, що зацікавлені у використанні людських ресурсів – роботодавців, досить вагомою стає компонента знань, вмінь, таланту працівника, схильності до постійного навчання, креативності мислення, винахідливості тощо. Особливо гостро дана проблема виникає нині, коли більшість розвинених країн світу переходять на новий етап свого розвитку – формування економіки знань.

За визначенням О.А. Грішної, людський капітал – це економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинених унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають в їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу [1, с. 16-17].

При цьому науковець зазначає, що людський капітал – це категорія, яка на сучасному етапі найповніше відображає наукові погляди на роль і місце людини в економічній системі суспільства і має посісти належне місце у вітчизняній економічній культурі.

Загалом, поняття людського капіталу є досить багатограним і, з огляду на його значимість в умовах розвитку ринкової економіки, даній економічній категорії приділено досить багато уваги. Так, О. В. Романова провела дослідження та кількісно згрупувала ряд ознак, які є найбільш поширеними при трактуванні цієї дефініції науковцями (рис. 1).

Рис. 1. Ознаки, які включені науковцями до поняття «людський капітал», %
Джерело: складено автором на основі джерела [3]

З рис. 1 бачимо, що основною ознакою людського капіталу є саме притаманність людині цінних якостей, серед яких, вважаємо, превалюючою є саме освіта, адже згідно з сучасною парадигмою людського існування, в основі якої лежать нові знання та глобальне

мислення, метою розбудови людського суспільства має стати освіта, сформована на задачах безперервного розвитку людини, формування нею можливості критичного мислення та об'єктивності в прийнятті рішень, а також соціальної активності в діях. Як наслідок, глобальна економіка диктує необхідність урядам країн посилити увагу до підвищення якості підготовки кадрів, що можливо зробити, насамперед, через ефективну систему освіти, яка є продуцентом людського потенціалу та капіталу, зокрема.

Як показує зарубіжний досвід, з огляду на те, що висококонтурна третинна освіта є потужним індикатором розвитку та високого рівня людського капіталу, українська економіка потребує модернізації механізмів національної системи вищої освіти шляхом комплексної перебудови всієї системи, посиливши інвестиції у дану сферу та взаємодію між учасниками освітнього процесу та суб'єктами, які мають потребу у висококваліфікованих кадрах, а саме – роботодавцями, зокрема перейти від стадії «де-юре» взаємодії на «де-факто», адже теоретична база підготовки не може у повній мірі забезпечити підготовку практичну, що, як наслідок, щорічно призводить до випуску студентів, не адаптованих до реалій ринку праці, або, іншими словами, відсутність практичних навичок та підготовки не дає змогу випускникам у повній мірі конкурувати на ринку праці. Тому реформування підготовки кадрів закладами сфери вищої освіти повинно ґрунтуватися, в першу чергу, на посиленні співпраці з потенційними роботодавцями та підготовці студентів до необхідності постійного саморозвитку та самоосвіти, адже в умовах турбулентного середовища конкурентоздатний фахівець із схильністю до швидкого перенавчання, постійного вдосконалення рівня якості своїх знань та навичок є затребуваним у будь-якій сфері.

Перш ніж перейти до особливостей реформування національної системи вищої освіти на сучасному етапі, вважаємо за доцільне провести порівняльну характеристику значень між рівнем людського капіталу України, ряду високорозвинених країн та країн колишнього постсоціалістичного простору.

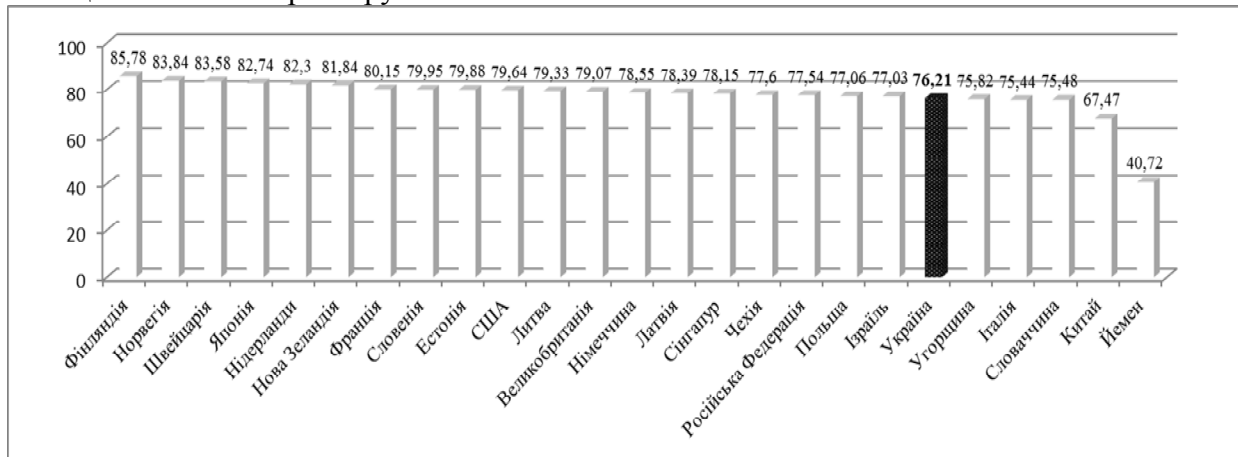

Рис. 2. Розподіл країн за рівнем людського капіталу у розрізі країн світу відповідно до бальної шкали оцінювання за 2015 рік, бали

Джерело: складено автором на основі джерела [6]

З рис. 2 спостерігаємо, що найвищий рівень людського капіталу притаманний Фінляндії, найнижчий – південно-західній країні Азії Ємену, значення якого становить лише 40,72, Україна має 76,21 бали, що на 9,57 менше, ніж значення країни-лідера Фінляндії, тому з огляду на те, що значення рівня людського капіталу країни дає змогу оцінити здатність населення країни до навчання, інновацій, схильність до працездатності та життєздатності, що є досить важливими ціннісними ознаками трудового потенціалу країни, можна говорити про досить вагомий потенціал, характерний для України.

Поряд з тим, національній економіці притаманний дисонанс – порівняно достатній рівень людського капіталу та низький рівень національної системи вищої освіти, що

підтверджується міжнародною комплексною рейтинговою оцінкою національних систем вищої освіти «The Universitas 21».

Рейтинг «The Universitas 21», або U21, є єдиним у світі для оцінки національних систем вищої освіти, і відповідає даній необхідності переходу від обговорення рейтингу кращих університетів світу, до безпосередньо кращих національних систем у кожній країні [7].

U21 розроблений в якості орієнтира для урядів, освітніх установ та різного кола осіб, і спрямований на те, щоб підкреслити важливість створення сильного середовища для вищих навчальних закладів, внести свій внесок в економічний і культурний розвиток, забезпечити високу якість обслуговування для студентів, і допомогти установам, що конкурують за кордоном аплікантів. U21 вказує на кращі освітні системи кожної країни і включає чотири області, зокрема: «ресурси», «середовище», «зв'язки» і «випуск».

Компонент «ресурси» охоплює державні витрати, загальні витрати, витрати у ВНЗ на дослідження і розробки. Модуль «середовище» включає в себе кількісний індекс політичного та нормативно-правового середовища, гендерний баланс студентів і викладачів. Компонент «зв'язки» включає взаємодію з бізнесом і промисловістю, чисельність іноземних студентів, наукових статей, написаних з міжнародними партнерами, а також інтернет-комунікації. «Випуск» охоплює дослідження та їх вплив, наявність університетів світового класу, кваліфікацію робочої сили.

За даними табл. 1 порівнюємо рейтингові позиції представлених країн за 2014-2015 роки. Відмітимо, що до рейтингу ввійшло всього 50 країн.

Табл. 1. Позиції національних систем вищої освіти країн світу за рейтингом «The Universitas 21» у 2014-2015 роках

Країна	Загальна позиція рейтингу		у тому числі за компонентами:							
			Ресурси		Середовище		Зв'язки		Випуск	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
США	1	1	4	7	3	1	15	12	1	1
Швеція	2	5	3	4	10	20	2	3	4	5
Канада	3	6	2	2	33	33	10	11	3	3
Данія	4	3	1	1	36	31	4	4	7	4
Фінляндія	5	4	5	6	6	3	11	7	5	8
Швейцарія	6	2	7	5	35	17	1	1	8	5
Нідерланди	7	7	10	10	1	4	9	8	9	9
Великобританія	8	8	21	26	16	8	3	5	2	2
Австралія	9	10	16	18	8	6	8	13	6	7
Сінгапур	10	9	9	3	11	9	5	6	19	16
Австрія	12	13	11	11	23	23	6	2	21	20
Бельгія	13	11	14	13	5	7	12	9	13	12
Німеччина	14	14	17	15	34	29	14	14	10	11
Нова Зеландія	16	16	23	27	2	5	13	10	15	18
Франція	18	17	15	16	14	18	20	18	17	15
Японія	20	20	25	24	21	19	31	22	11	13
Чехія	26	23	33	22	12	22	19	19	30	30
Італія	27	29	35	36	42	42	27	28	26	24
Польща	31	32	30	33	7	11	47	44	32	32
Чилі	33	31	31	30	25	13	37	35	37	37
Китай	35	34	46	47	28	24	46	47	25	25
РФ	35	33	36	40	29	25	48	40	28	28
Бразилія	38	40	34	34	40	37	43	46	33	34
Румунія	39	42	38	45	13	10	42	39	45	46
Болгарія	40	43	49	48	9	38	38	36	36	40
Аргентина	41	38	37	35	38	39	41	42	40	36
Україна	42	41	28	28	43	46	44	41	38	45
Іран	49	47	42	38	44	45	50	50	43	43
Індія	50	50	40	39	47	47	49	49	48	47

Джерело: складено автором на основі джерела [7]

Аналізуючи табл. 1, спостерігаємо, що рейтинг у 2014-2015 роках (як, до речі, і в 2013 році) очолюють США, Швеція, Канада, Данія, Фінляндія, Швейцарія, Нідерланди, Великобританія, Австралія та Сінгапур. В тому числі, лідером залишились США, Швеція поступилась другій позиції Швейцарії, Канада змістилась з третього місця на шосте, Сінгапур зміцнився на дев'ятій. Україна у 2014 році займала лише 42 позицію, тоді як у 2015 році позиція України у загальному рейтингу національних освітніх систем закріпилась на 41 місці, у тому числі за компонентою «ресурси» - 28, «середовище» - 43 у 2014 році та 46 у 2015 році, «зв'язки» - 44 у 2014 році та 41 у 2015 році відповідно та «випуск» - 38 та 45 позиції, відповідно. На останній позиції рейтингу 2014-2015 років є Індія.

Як бачимо, для більшості країн притаманний відносний баланс позицій рівня людського капіталу та національної системи освіти, наприклад США – 1 позиція рейтингу нацсистем та 17 позиція за рейтингом людського капіталу, Швейцарія має 2 позицію за системою та 3 за людським капіталом, Данія – 3 та 7 позиція, відповідно, для Фінляндії характерні 1 та 4 місця, Японія має 20 та 5 позиції, Індія – остання позиція рейтингу нацсистем (50) та останні позиції рейтингу людського капіталу 100 із 124 (57,62), натомість Україна, маючи 31 позицію серед 124 країн за рівнем людського капіталу, займає лише 41 позицію з 50 країн світу рейтингу національних систем вищої освіти.

Спробою усунути дану проблему є створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке:

- формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його Міністерства освіти та науки України (МОН) для затвердження;
- аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;
- проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти;
- формує галузеві експертні ради у складі від дев'яти до 15 членів на строк не більше ніж три роки з числа осіб, які мають науковий ступінь у відповідній галузі знань або досвід фахової роботи в галузі не менше п'яти років, крім представників органів студентського самоврядування;
- формує і подає МОН перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, згідно із Законом України "Про вищу освіту" для внесення в установленому порядку Кабінетові Міністрів України;
- погоджує розроблені МОН стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю;
- формує єдину базу даних з питань запроваджених вищими навчальними закладами спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти;
- приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми;
- формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків, вищих навчальних закладів, за якими можуть складатися рейтинги вищих навчальних закладів та ін. [5].

Крім цього, у попередні роки, з метою посилити якісну сторону підготовки фахівців закладами III-IV рівня акредитації було введено обов'язкове проходження абітурієнтами зовнішнього незалежного оцінювання з метою відсіяти можливість вступу випускників загальноосвітніх шкіл, базовий рівень знань яких не відповідає навіть мінімальним вимогам ВНЗ. Таким чином, у 2015 році до ВНЗ країни мали змогу вступити не всі випускники загальноосвітніх шкіл, оскільки одним із обов'язкових предметів є українська мова та література, тест з якої склало лише 91,6 % випускників [4], це свідчить про те, що ряд загальноосвітніх закладів країни здійснює неякісну підготовку, якщо навіть базовий предмет випускник не зміг здати.

Зокрема, з рис. 3 спостерігаємо наступне: найбільша кількість випускників, які не склали ЗНО, знаходиться у Закарпатській області, відсутні такі у Київській, Луганській та Черкаській областях. При цьому, необхідно відмітити, що при розрахунку враховувалися лише ті школи, в яких чисельність перевищувала 10 чоловік, тобто реальна чисельність випускників, які не склали ЗНО, є ще більшою. Така чисельність випускників свідчить про неефективне здійснення освітнього процесу в межах шкіл та необхідність переатестації педагогічного складу.

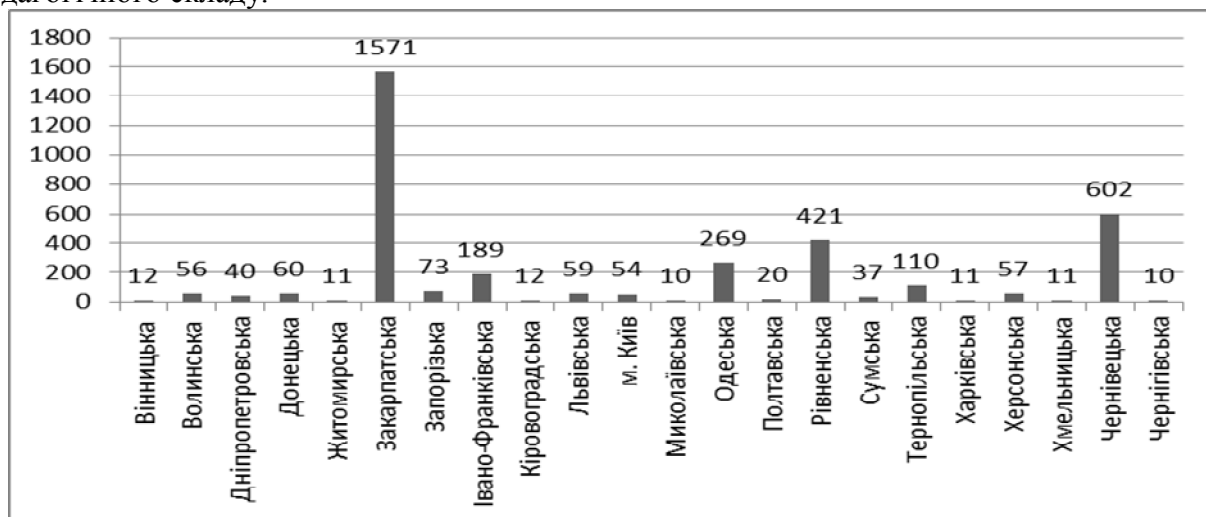

Рис. 3. Кількість випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які не подолали поріг зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури у розрізі областей у 2015 році, осіб

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Поряд тим, з рис. 4 спостерігаємо, що лише 1839 чоловік з 275 тисяч випускників шкіл здали ЗНО на максимальний бал – 200. Серед лідерів: м. Київ (304 чол.), Львівська (232 чол.) та Харківська (171 чол.) області. Найнижча чисельність – Луганська (12 чол.), Чернівецька (16 чол.) та Кіровоградська області (18 чол.).

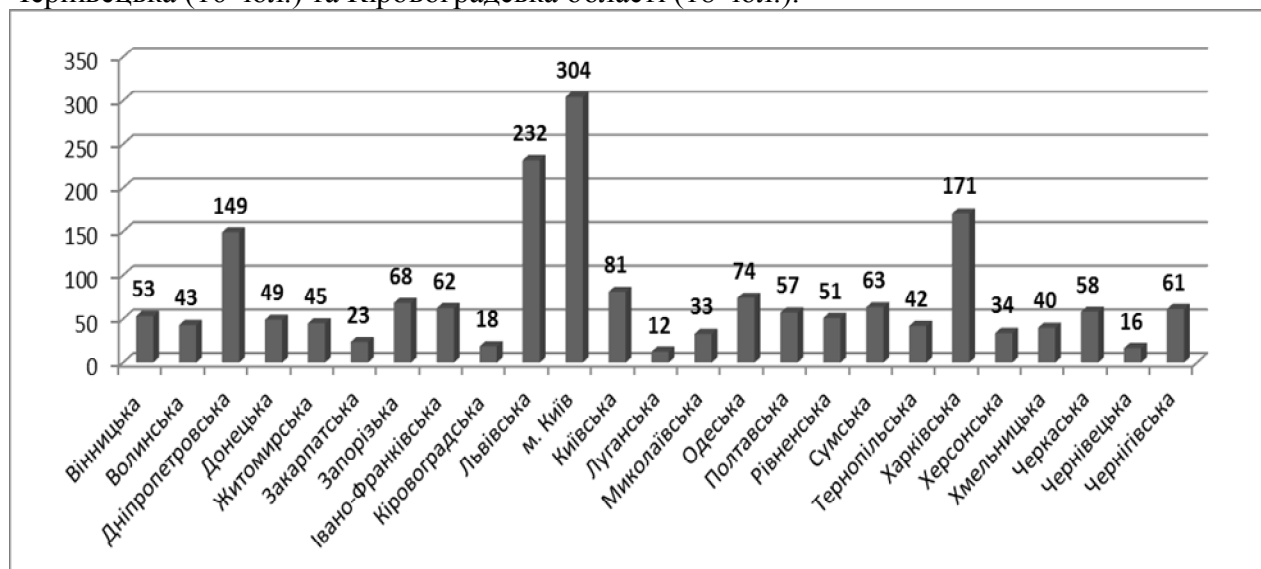

Рис. 4. Регіональні показники про учасників ЗНО, які отримали 200 балів за рейтинговою шкалою у 2015 році, осіб

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Значення максимальних результатів у розрізі регіонів, як свідчить статистика, може слугувати основою при здійсненні групування абітурієнтів за ВНЗ тієї чи іншої області та, в результаті, потенціалу кожного ВНЗ регіону при здійсненні підготовки майбутніх випускників. Адже, саме три області, випускники яких отримали найкращий результат,

мають порівняно найвищі якісні позиції у підготовці висококваліфікованих кадрів для ринку праці та саме в цих регіонах знаходяться найбільш популярні ВНЗ країни серед абітурієнтів.

Тому важливо адекватно оцінити основні проблеми конкурентоспроможності вищої освіти України з метою прискорення процесу їх подолання та, в результаті, посилити якість підготовки висококваліфікованих професійних кадрів. При оцінці сучасного стану системи вищої освіти та професійної підготовки кадрів в країні доцільним є застосування комплексного підходу та урахування різних аспектів, зокрема:

- кількісних аспектів розвитку сфери вищої освіти;
- динаміки змін у структурі спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців;
- обсягів та джерел фінансування сфери вищої освіти;
- матеріального забезпечення діяльності ВНЗ та розвитку інфраструктури;
- якості професорсько-викладацького складу;
- особливостей сфери професійного розвитку та підвищення кваліфікації персоналу [2, с. 107].

Таким чином, позиція України з-поміж зарубіжних систем вищої освіти підтверджує той факт, що нині якість освіти в країні не відповідає вимогам ринку праці, що унеможливує розвиток людського потенціалу та людського капіталу, зокрема, у тій мірі, яка б прискорила економічний розвиток країни. Причинами низької якості можна вважати, в першу чергу, недостатній рівень фінансування та застарілу матеріально-технічну базу. Також, порівнюючи методичку практики студентів України та зарубіжних країн, відмітимо, що національна система у зв'язку з низьким рівнем взаємодії із роботодавцями має розмежування, в результаті – відсутність практичних навичок. Усе це провокує відтік професійного потенціалу України за кордон, де конкурентоспроможність вищої освіти є порівняно вищою. Крім того, як показує статистика, підготовка майбутніх абітурієнтів є недостатньо високою, що знижує ймовірність відповідної їх підготовки в межах ВНЗ. Тому необхідно запроваджувати державну політику сприяння посиленню конкурентоспроможності вищої освіти шляхом підвищення рівня якості надання освітніх послуг. Проте, напрямки, визначені новоствореним Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти є лише першим кроком на шляху до підвищення якості вітчизняної вищої освіти. Адже, враховуючи, що найбільшою проблемою є саме недостатність фінансування, то, окрім «стандартних» напрямків діяльності держави, необхідно запроваджувати програми чи фонди з розбудови навчальних закладів, як продуцентів конкурентоспроможної вищої освіти країни та економіки загалом. А також, слід підійти більш ґрунтовно до підготовки старшокласників до вступу у ВНЗ. Таким чином, напрямком подальшого дослідження може слугувати саме механізм впровадження спонсорських програм, фондів у розбудову ВНЗ, покращення їх матеріально-технічної бази, а також здійснення кластерного аналізу у сфері освіти за регіонами України.

Література

1. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
2. Левченко О.М. Професійний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку [Монографія] / О.М. Левченко. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.
3. Романова О.В. Людський капітал як соціально-економічна та облікова категорія: аналіз наукових джерел / О.В. Романова // ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2013. - №2(64). – С. 153-159.
4. Український центр оцінювання якості освіти. Аналітика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/Analytyka/>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпеченням якості вищої освіти» від 15.04.15 року № 244. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46904/.

6. The Human Capital Report 2015 - World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Human_Capital_Report_2015.pdf.

7. U21 Ranking of National Higher Education Systems. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>.

Царенко Ілона Олександрівна

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВНЗ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Наведені аналіз ознак, притаманних економічній категорії «людський капітал», та безпосередньо дефініція поняття. Обґрунтовано взаємовплив рівня освіти в країні та людського капіталу. Проведено порівняльну характеристику індексу людського капіталу у розрізі країн та позицій національних систем вищої освіти. Відзначено взаємозв'язок між якістю підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів та їх потенціалу як студентів ВНЗ. Запропоновано ряд заходів щодо підвищення якості надання освітніх послуг та підготовки висококваліфікованих кадрів для ринку праці.

Царенко Илона Александровна

**ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ
ВУЗАМИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ
ЭКОНОМИКИ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ РЕШЕНИЯ**

Приведены анализ признаков, присущих экономической категории «человеческий капитал», и непосредственно дефиниция понятия. Обосновано взаимовлияние уровня образования в стране и человеческого капитала. Проведена сравнительная характеристика индекса человеческого капитала в разрезе стран и позиций национальных систем высшего образования. Отмечена взаимосвязь между качеством подготовки выпускников общеобразовательных учебных заведений и их потенциала как студентов вузов. Предложен ряд мер по повышению качества предоставления образовательных услуг и подготовки высококвалифицированных кадров для рынка труда.

Ilona O. Tsarenko

**THE PROBLEMS OF TRAINING THE HIGH QUALIFIED PERSONNEL BY THE
UNIVERSITIES OF UKRAINE IN TERMS OF FORMATION AN INNOVATIVE ECONOMIC
MODEL AND DIRECTIONS OF THEIR SOLUTION**

The analysis of features, which inherent of the economic category of "human capital" and the definition of the concept directly are cited. The interplay of the level of education in the country and human capital is found. The comparative characteristic of index of human capital to the countries and the positions of national systems of higher education is done. The interrelation between the quality of training of graduates of secondary schools and their potential as students of universities is noted. A number of measures for improving the quality of giving of educational services and training of high qualified personnel for the labor market is proposed.

ilona.tsarenko@yandex.ua

МІНІАТЮРНІ КАРДІОГРАФИ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ: ВІДПОВІДЬ НА ПОТРЕБИ ЛІКАРІВ ТА ПАЦІЄНТІВ

Інститут кібернетики НАН України, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки, Підприємство Кардіолайз

Основними викликами для медицини в Європейському Союзі в найближчі десятиліття стануть питання забезпечення незалежності літніх людей і пацієнтів, що проходять реабілітацію після серйозних захворювань, левову частку яких складають серйозні серцево-судинні захворювання. В ЄС кількість смертей від серцево-судинних захворювань на 2015 рік становить майже 2 млн. осіб на рік.

Крім того, для Європейського Союзу ключовим викликом найближчих років стане старіння населення. Проте збільшення відсотка населення старше 50 років є не лише викликом, але й можливістю для появи нових робочих місць і зростання економіки. Цей сектор економіки називають срібною економікою [1]. MerrillLynch прогнозує зростання срібної економіки з \$7 трильйонів на рік до \$15 трильйонів до 2020 року [2]. Запит на технології та послуги, які можуть продовжити працездатність і підвищити або зберегти високу якість життя буде в найближчі десятиліття тільки зростати.

В Україні серцево-судинні захворювання поширені ще ширше і в 62,5% випадків є причиною смерті, що значно більше, ніж у країнах Європейського Союзу. Важливо відзначити, що поширеність серцево-судинних захворювань в Україні має тенденцію до зростання. Так, захворюваність ІХС (ішемічна хвороба серця) з 1995 по 2005 рік зростає вдвічі - з 10 000 до більш ніж 20 000 на 100 тис. населення [3].

Цілком природно, що для держави і лікарів одним із пріоритетів стає боротьба з наслідками серцево-судинних захворювань та їх запобігання. Покращення ситуації може бути досягнуто за умови забезпечення вчасної діагностики для всіх верств населення у поєднанні з роз'яснювальною роботою.

У той же час в Україні наростає запит на якісну медицину серед людей бізнесу, в середовищі українських волонтерів - людей з почуттям достоїнства та серед людей, котрим імпонує ідея відповідального та свідомого ставлення до життя. Всі ці категорії людей з проактивною позицією, так само, як і спортсмени та лікарі народжують запит на нашу технологію на українському ринку.

На жаль, свідоме ставлення до свого життя і здоров'я не характерна риса для більшості українців. Точки зору звичайного пацієнта і доктора зазвичай кардинально відрізняються. Більше того, для більшості людей одним із головних бажань є якомога довше не бути пацієнтом. Кожен з нас у своєму житті переживав моменти, коли починає відтягувати візит до лікаря.

Тут поєднуються багато різних факторів, основними з яких є:

1. Бажання мати ілюзію контролю над власним здоров'ям, заперечення проблем та ілюзія економії при відмові від регулярної діагностики. Все це призводить до «техніки страуса», наслідком якої є лікування шляхом реанімації, замість превентивних дій, і в кінцевому підсумку призводить до більш високих витрат і набагато більших страждань від хвороби.

2. Бажання бути незалежним і не бути об'єктом для медичних працівників.

3. Страх передавати управління своїм життям іншим людям.

4. Недовіра до так званої безкоштовної медицини, котра деколи вироджується в недбалість, непрофесійність, відсутність хороших діагностичних приладів і адекватних зрозумілих пояснень про стан людини.

5. У той же час, потік пацієнтів до високопрофесійних лікарів, народжує надмірне навантаження. У наслідок цього пацієнти, бажаючи заощадити час лікаря, звертаються за допомогою, тільки коли симптоми хвороби вже неможливо ігнорувати.

Цей список, на жаль, можна продовжити і далі.

Фактори, перераховані вище, стають причиною занадто пізніх звернень до фахівця і пізньої діагностики. У таких випадках вже може знадобитися не тільки корекція способу життя, а й серйозне медикаментозне лікування або навіть хірургічне втручання. В Україні ця ситуація ускладнюється також тим, що люди без медичної освіти часто не знають та не розуміють, що хвороби серця в більшості випадків – наслідок неправильного способу життя.

У країнах ЄС та Північної Америки ці проблеми також актуальні. Як відповідь на них виникають портативні мініатюрні кардіографи індивідуального використання такі як, наприклад, CardioSecur (Німеччина) [4] і КардиРу (Російська Федерація) [5]. Усі такі розробки розраховані на індивідуальне використання пересічними громадянами. Всі такі розробки дещо відрізняються своїм функціоналом та призначенням. Так перший переважно орієнтується просто на виявлення небезпечних для життя станів серця, для того, щоб вчасно викликати лікаря. Останній розрахований на діагностування більш широкого спектру захворювань, але має свої вади, котрі ми розглянемо пізніше.

Інноваційний електрокардіографічний програмно-апаратний комплекс Cardiolyse.me, поєднуючи в собі різні технології, дозволяє подолати більшість з негативних факторів, зазначених вище:

1. Зручний інструмент контролю та прогнозування стану своєї серцево-судинної системи дозволяє вчасно реагувати на ризики захворювань до того, як ці ризики стануть реальною загрозою для життя.

2. Бажання бути незалежним і не бути об'єктом для медичних працівників досягається шляхом щоденного або регулярного самостійного контролю і виявлення ризиків серйозних серцево-судинних захворювань і дає можливість людині приймати поінформовані рішення, так само як люди це роблять на підставі показань тонометра.

3. Можливість приймати рішення ставить людину на один рівень з лікарем, перетворюючи процес лікування в творчий процес, в якому беруть активну дієву участь як лікар, так і пацієнт. Як наслідок підвищується рівень свідомого ставлення до власного здоров'я.

4. Об'єктивні показники роботи серця, представлені в зрозумілому виді, що зберігаються в незалежній базі даних дозволяють максимально полегшити як роботу медичного персоналу, так і убезпечити пацієнта від людського фактора і можливої недбалості медичного персоналу. У разі ж, коли Cardiolyse.me використовується самою людиною, то він позбавляється від багатьох незручностей, зберігаючи при цьому прямий зв'язок з лікарем.

5. Надмірне навантаження на високопрофесійних лікарів може бути знижена при дистанційному відстеженні стану пацієнтів та за рахунок автоматизації самого процесу аналізу ЕКГ.

Комплекс Cardiolyse.me включає декілька винаходів. Серед них актуальний винахід за 20-річним патентом України «Спосіб оцінки функціонального стану серцево-судинної системи (ССС) людини» [6]. Новизна способу є в тому, що ньому формують 6 груп споріднених показників з близьким фізіологічним змістом, які включають групу амплітудно-часових показників ЕКГ (1), які відповідають за оперативний контроль стану міокарда, групу показників ВРС (2), які відповідають за оперативний контроль регуляції ССС, групу показників порушень ритму серця (3), які відповідають за оперативний контроль стану ССС, групу амплітудно-часових показників ЕКГ (4), які відповідають за оцінку стану резервів міокарда, групу показників ВРС (5), які відповідають за оперативний контроль оцінки резервів регуляції ССС, групу показників порушень ритму серця (6), які відповідають за оцінку стану резервів ССС функціонального стану серцево-судинної системи (ССС) людини. Це дозволяє значно підвищити інформативність та точність кардіодіагностики.

Концепція Cardiolyse.me – дати людям, і особливо людям 40 років і старше інструмент, що дозволяє контролювати стан свого здоров'я і відстежувати на щоденній основі взаємозв'язок між змінами власного способу життя та показниками власного здоров'я.

Мета проекту – створити інструмент, здатний підвищити рівень незалежності людини і дати можливість приймати поінформовані рішення, взявши на себе відповідальність за своє здоров'я нарівні з лікарем. Технологія здатна істотно поліпшити якість життя людини і продовжити її термін.

Ця мета досягається шляхом синергії трьох ключових факторів: високоточної аналітики, зручного інтерфейсу зі зрозумілою візуалізацією і використанням хмарних технологій.

Аналізувати електрокардіограму – непросто. Саме тому до нинішнього часу це було прерогативою професійних кардіологів. Обов'язок ставити діагнози пацієнтам і призначати лікування залишиться і надалі за професіоналами, які можуть врахувати всі численні фактори, що впливають на життя пацієнта. Проте можливості сучасних медичних технологій дозволяють автоматизувати аналіз електрокардіограми, включаючи аналіз тонких змін зубців кардіограми, які неможливо помітити візуально. А адже саме так, просто візуально і аналізується ЕКГ сьогодні. Такий рівень аналітики дозволяє за півроку передбачити ризик інсульту, інфаркту та інших захворювань.

Таким чином, автоматизувавши сам процес аналізу ЕКГ, Cardiolyse.me може не тільки знизити навантаження на професійних кардіологів, а й допомогти ставити більш точні діагнози там, де у людей є доступ лише до лікарів загальної практики, а також коригувати лікування на підставі трендів, тобто динаміки показників роботи серця людини.

Існує класифікація мініатюрних портативних електрокардіографів за рівнем аналітики, наданої програмним забезпеченням.

Таблиця 1.

	За можливостями програмного забезпечення
Рівень 1	Лише візуалізація ЕКГ, вимірювання декількох найбільш простих амплітудно-часових параметрів ЕКГ і параметрів варіабельності ритму серця.
Рівень 2	Можливість негайної оцінки функціонального стану і його трендів на основі аналізу тонких змін форми тих чи інших зубців ЕКГ.
Рівень 3	Можливість негайної оцінки функціонального стану і його трендів на основі формування багатостороннього інтегрального показника. Автоматична діагностика основних порушень ритму серця.
Рівень 4	Можливість негайної оцінки функціонального стану і його трендів на основі формування багатостороннього інтегрального показника. Автоматична діагностика основних порушень ритму серця. Елементи морфологічного аналізу ЕКГ з топічної діагностикою порушень.

Таким чином, Cardiolyse.me є 4-м поколінням аналітики електрокардіограм. Програма дозволяє точно діагностувати безліч видів порушень ритму серця, та інших показників роботи серця. Аналітика включає в себе елементи морфологічного аналізу на основі широко відомого Мінесотського коду (у скороченій для 6-ти відведень версії). Включає також скорочену версію Cardiac infarction injury score (CIIS) - систему кодування, призначену для оцінки ступеня ураження міокарда, в основному, у хворих перенесли інфаркт міокарда. Це дозволяє використовувати Cardiolyse Home Care для реабілітації після інфаркту міокарда. Також аналітика дозволяє розраховувати деякі індекси, що оцінюють ризик виникнення серцево-судинних подій. Може включати ряд функціональних проб (наприклад - ортостатичну пробу).

Крім того, однією з ключових розробок, використаних в аналітичному апараті Cardiolyse є винахід способу універсальної бальної оцінки ЕКГ – Universal ECG Score. В його основі лежить поєднання аналізу тонких, невидимих оку, змін ЕКГ та формування ієрархічних діагностичних алгоритмів 5 рівнів. При цьому кожний наступний рівень отримується шляхом усереднення показників чи агрегування висновків, отриманих на попередньому рівні.

Тепер, коли ми розкрили можливості аналітичного потенціалу нашої технології, виникає логічне запитання: чи зможе все це розуміти простий споживач без медичної освіти?

Коли у людини підвищується тиск, вона, як правило, не йде в поліклініку, а використовує домашній тонометр і самостійно приймає рішення на підставі отриманих

даних. Людина знає які показники тиску для нього нормальні, а які - ні. З електрокардіографією тривалий час це уявлялося неможливим, оскільки сигнал ЕКГ - у своєму традиційному уявленні – дуже складний для інтерпретації.

Зручний інтерфейс, побудований за принципом "світлофорної" логіки, робить інтерпретацію результатів наочною і доступною самому випробуваному. Це стало можливим саме завдяки винаходу універсальної бальної оцінки ЕКГ [7]. Більше того, після декількох перших вимірювань, програма вираховує індивідуальну норму для конкретної людини і надалі показуватиме відхилення від цієї норми. Використання продукту дозволяє виявити порушення в діяльності серцево-судинної системи, що вимагають звернення до лікаря, а також миттєво визначити рівень свого функціонального стану, як говориться, "прямо зараз" і "прямо тут", отже приймати доступні навіть в домашніх умовах рішення з метою корекції свого стану, наприклад змінювати режим роботи і відпочинку, модифікувати спосіб життя, оптимізувати порядок прийому призначених лікарем препаратів, що впливають на серцево-судинну систему.

Але яким чином підтримується зв'язок між пацієнтом та лікарем? Ми прийшли до використання хмарних технологій. Кардіограф передає сигнал ЕКГ на мобільний телефон користувача, який, використовуючи Wi-Fi і мережу Інтернет відправляє сигнал в хмару *Cardiolyse*, де й аналізується. Результати аналізу повертаються на смартфон користувача і зберігаються в базі даних хмари, в особистому кабінеті користувача. Людина самостійно може дати доступ своєму лікарю до результатів своїх ЕКГ. Крім того, є можливість відсилати періодичні звіти про стан здоров'я користувача близьким людям (наприклад, своїм дітям), що особливо важливо, якщо людина літня і живе одна, далеко від своїх близьких. Хмарні технології дозволяють здешевити виробництво самих приладів, зберігши при цьому можливість отримувати результати будь-де, де є Інтернет.

Таким чином, більшості технологій, що є на глобальному ринку на даний момент, бракує однієї з цих трьох ланок. Так, наприклад, *CardioSecur* не має такого глибокого аналітичного апарату, а *КардиРу* – поступається якістю не використовує універсальної бальної оцінки ЕКГ.

Cardiolyse.me планується випускати в трьох модифікаціях для різних цільових аудиторій та їх специфічних цілей:

Cardiolyse Active Life варіант, призначений для людей, що ведуть активний спосіб життя. Дозволяє об'єктивно оцінювати ефект спортивного тренування, і на цій основі оптимізувати процес досягнення піку спортивної форми. Можливість відстежувати рівень відновлення своєї фізичної форми дає можливість корегувати графік і інтенсивність своїх тренувань для підвищення їхньої ефективності. Використання хмарних технологій дозволяє відправляти звіти тренеру і доктору. Аналітичний апарат цієї модифікації враховує особливості синдрому «спортивного серця». Додатково включає діагностику стадій хронічного перенапруження міокарда (скорочена для 6-ти відведень версія). Головна сфера застосування: люди, що займаються спортом, як аматори, так і професіонали, професійні спортивні команди, спортивні клуби.

Cardiolyse Home Care має інтерфейс, який робить інтерпретацію результатів у наочній та доступній формі для людини без медичної освіти. Функціонал програми збудований на основі потреб людей середнього та похилого віку. Окрім зв'язку з лікарем і близькими людьми, можна налаштувати пересилку інформації необхідної соціальним працівникам або особам, що піклуються про людину, таким як постійна сиділка.

Крім того, програма допоможе пацієнту слідкувати за своєчасним прийняттям необхідних ліків, що

Cardiolyse Clinic аналізує ЕКГ в 12-ти загальноприйнятих відведеннях і відновлює з них додатково 3 ортогональні відведення X, Y, Z. Призначений для діагностики основних, найбільш поширених захворювань серця, насамперед ішемічної хвороби серця з високою діагностичною точністю, в тому числі, коли стандартна ЕКГ є неінформативною, оскільки використовує сучасні технології аналізу ЕКГ. Дозволяє оцінювати обсяг ураження міокарда

у хворих з інфарктом міокарда. Крім того, дозволяє об'єктивно оцінювати ризик майбутніх серцево-судинних подій на основі кодування електрокардіограми, прийнятого в провідних клініках США і Західної Європи. Алгоритми засновані на сучасній моделі електричного генератора серця.

Використання подібних технологій на рівні місцевих поліклінік, за умови державної підтримки, може в перспективі значно спростити ранню діагностику серцево-судинних захворювань та ефективно відслідковувати стан пацієнтів та регулювати, що знаходяться у процесі лікування або реабілітації після інсульту чи інфаркту міокарда. Завдяки тому, що технологію можна використовувати самостійно, перебуваючи за межами медичних установ, у лікарів з'являється можливість проводити моніторинг стану пацієнта без необхідності викликати хворих на додаткові візити в поліклініку.

Технологія подібного рівня є конкурентоспроможною не лише на ринку України, але й на глобальному ринку, де гостро стоять питання підвищення інформованості та незалежності людей від медичної системи і зниження навантаження на медичні установи. Для поширення застосування розроблених технологій необхідна фінансова державна підтримка, а також використання нових форм підприємницької діяльності.

Література

1. http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?section=active-healthy-ageing&pg=silvereconomy
2. The Silver Dollar – Longevity Revolution Primer <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/merrill.pdf>
3. Корнацький В.М. Проблеми здоров'я суспільства та продовження життя. – Київ: Інститут кардіології ім. М.Д. Стражеска, 2006. – 46 с.
4. <https://www.cardiosecur.com/>
5. <http://www.kardi.ru/ru/aboutcardiovisor>
6. Чайковський Ілля Анатолійович (UA); Денисюк Володимир Антонович (UA) Патент України (на 20 р.) №108766 від 10.06.2015
7. Чайковский И.А. Возможности электрокардиографии 4-го поколения в функциональной диагностике наиболее распространенных заболеваний сердца // Кардиология: от науки к практике, №1, . 2012, С. 36-43
8. Чайковский И. А. Миниатюрные электрокардиографические программно-аппаратные комплексы: сфера применения, ограничения, перспективы развития // Доповіди НАН України, №5, . 2012, С. 180-187

Чайковський Ілля Анатолійович, Денисюк Володимир Антонович, Наконечна Тетяна
Борисівна

МІНІАТЮРНІ КАРДІОГРАФИ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ: ВІДПОВІДЬ НА ПОТРЕБИ ЛІКАРІВ ТА ПАЦІЄНТІВ

Проведено аналіз нових електрокардіографічних технологій, сучасного стану кон'юнктури мініатюрних ЕКГ, розглянуто технічні характеристики і особливості створених в Україні серії ЕКГ 4-го покоління «Cardiolyse.me» для професійного та індивідуального використання у порівнянні. Відзначено важливість використання сучасних наукових та технічних досягнень у різних сферах, що дозволяє надати споживачам зручні способи запобігання серйозних серцево-судинних хвороб. Наголошено потребу використання подібних розробок на державному рівні для покращення ситуації із серцево-судинними захворюваннями в Україні.

Чайковский Илья Анатольевич, Денисюк Владимир Антонович, Наконечная Татьяна Борисовна
**МИНИАТЮРНЫЕ КАРДИОГРАФЫ ДЛЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ:
 ОТВЕТ НА ПОТРЕБНОСТИ ДОКТОРОВ И ПАЦИЕНТОВ**

Проведен анализ новых электрокардиографических технологий, современного состояния конъюнктуры миниатюрных ЭКГ, рассмотрены технические характеристик и особенности созданных в Украине серии ЭКГ 4-го поколения «Cardiolyse.me» для профессионального и индивидуального использования. Отмечена важность использования достижений современной науки и технологии для предоставления потребителям удобных способов предотвращения сердечно-сосудистых заболеваний. Отмечена необходимость использования таких разработок на государственном уровне для улучшения ситуации с сердечно-сосудистыми заболеваниями в Украине.

Ilia A.Chaikovsky, Volodymyr A.Denysiuk, Tatiana B.Nakonechna
**MINIATURE ECG FOR INDIVIDUAL USE: THE ANSWER FOR DOCTORS' AND
 PATIENTS' DEMANDS**

Miniature ECG for individual use: the answer for doctors and patients demands

The analysis of new electrocardiographic technology, the current state of conjuncture miniature ECG examined the specifications and features in Ukraine created a series of ECG 4th generation "Cardiolyse.me" for professional and personal use. Noting the importance of combining of technological and scientific progress to meet the needsof consumers and give them tools to prevent serious cardiac diseases. Was emphasized the importance of using such technologies to improve the situation with cardiovascular diseases in Ukraine.

Illya.chaikovsky@gmail.com

Чередниченко В.А.

ПРОДУКТОВІ ІННОВАЦІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ФІРМИ

Одеський національний політехнічний університет

Одним з найбільш складних завдань в реалізації конкурентних стратегій є управління продуктовими інноваціями. Розробка і виведення на ринок нового продукту може стати дуже ризикованою справою. Значна частина нових продуктів, запроваджених в комерційне виробництво терпить невдачу на ринку через різні причини. Якщо вірогідність провалу продукту велика, а пов'язані з цим витрати високі, то закономірно виникає питання: чому компанії витрачають такі значні ресурси на розробку нових продуктів? Відповідь очевидна: за рахунок нових продуктів асортимент компаній повинен безперервно оновлюватися, щоб вона утримувала і підвищувала об'єм прибутку. Якщо фірма хоче зберегти свою конкурентоздатність, то розробка нових продуктів – це природна і необхідна реакція на зміну потреб клієнтів і ринкової ситуації.

Тому не дивно, що проблеми управління продуктовими інноваціями на протязі довгого часу є актуальними і знаходяться у полі зору таких видатних світових та вітчизняних дослідників як Ф.Котлер, Ж.-Ж. Ламбен, Р.Г.Куперт, М. Портер, Ф. Уебстер, Р.Уотермен, Л.Л.Антонюк, Л.В.Балабанова, М.И.Белявцев, А.В Войчук, В.М.Щербань, С.М.Ілляшенко, В.Я Кардаш, Н.В., Кузнецова, В.Е. Николайчук, Л.В. Новошинська, А.Ф Павленко,

В.С.Решетнікова, А.О.Савчук, І.Л. Старостіна, О.С.Телетов та ін., які досліджували окремі теоретичні аспекти розроблення та комерціалізації нових продуктів.

Попри те, що теоретичне осмислення впливів інноваційної активності на конкурентоспроможність фірми доволі добре представлено в економічній літературі, все ще залишається недостатньо дослідженими питання кількісної оцінки такого впливу. Теоретичною основою для побудови такої методики кількісної оцінки впливу інноваційної активності фірми на її конкурентоспроможність може стати введена М.Портером розширена концепція суперництва. Концепція М.Портера виходить з того, що здатність фірми реалізувати свою конкурентну перевагу на базовому ринку залежить не тільки від прямої конкуренції, з якою вона стикається, але також від ролі, яку грають такі конкурентні сили, як потенційні конкуренти на цьому ринку, товари-замінники, клієнти і постачальники [1, С.44-63]. Дві перші сили складають пряму загрозу, а дві останні – непрямую загрозу, залежну від їхньої здатності диктувати свої умови. Саме взаємодія даних п'яти сил визначає, зрештою, потенціал рентабельності ринку товару. Очевидно, що склад факторів, які формують конкурентний клімат на різних промислових ринках, можуть відрізнятися одне від одного.

Отже, фірма знаходиться під ринковим тиском різних сил. Усі ці сили впливають на специфіку функціонування всього ринку певного продукту. Треба зауважити, що означені сили діють на всі фірми-конкуренти, але кожна фірма приймає свою більш-менш адекватну стратегію і отримує відповідний результат. Наскільки обрана стратегія була вдалою можна дізнатися лише порівнюючи результати бізнесової діяльності фірми з результатами фірм-конкурентів. На цих засадах будуються найбільш поширені методики оцінки конкурентоспроможності, але вони мають суттєві вади, які ставлять під сумнів досяжність самої мети оцінки конкурентоспроможності підприємства за їх допомогою.

Маркетингові методи (Бостонська матриця, матриця GE ін.) передбачають порівняння показників фірми, яка досліджується, з показниками її найближчих конкурентів. Вибір параметрів, які порівнюються, та вибір самих еталонів мають достатньо суб'єктивний характер, передбачають використання експертних оцінок. У центрі уваги знаходяться ринкові долі, темпи зросту ринку. Ці параметри беруться у відносних долях, що створює ефект такого собі дзеркала, в яке вдивляється фірма. І, відповідно, в залежності від того, яка фірма буде грати роль «дзеркала», будуть і визначатися результати аналізу. Популярність цих методів можна пояснити дешевизною та простотою збору необхідних для аналізу даних. [2]

Оцінка ресурсного потенціалу, як основи конкурентоспроможності дещо складніша від маркетингових методів, потребує більш детальної інформації про ресурси фірм-конкурентів та про результати їх бізнесової діяльності. Дані про ресурси, що використовуються в аналізі, представлені у фізичній чи вартісній оцінці. На цих даних вибудовуються різні алгоритми оцінки конкурентоспроможності фірми. Зазвичай використовуються математичні моделі з використанням багатофакторної регресії, чи вдаються до вираховування комплексних коефіцієнтів на базі присвоєння різним ресурсам відповідних балів. Бали призначаються з урахуванням уявлень експертів про важливість тих чи інших ресурсів з огляду їх впливу на конкурентоспроможність фірми. Такі оцінки мають достатньо суб'єктивний характер і залежать від досвіту залучених до аналізу експертів та їх особистих переконань.

Крім того, для ресурсного аналізу використовуються дані бухгалтерського обліку, які відображають господарські процеси з огляду джерел засобів та характеру їх розміщення та використання. Крім того, бухгалтерський облік оцінює ресурси по ціні придбання з наступною корекцією облікової вартості за певним алгоритмом, який не передбачає експертної оцінки вартості (почасти довільної). Реальна економічна цінність ресурсів, іншими словами, їх спроможність генерувати доходи тут не проглядається. Така задача не стоїть перед бухгалтерським обліком і тому було б дивно, щоб бухгалтери переймалися міркуваннями про явні та неявні витрати, альтернативні можливості використання ресурсів фірми тощо.

Бізнес-діяльність фірми можна представити як потік ресурсів, що активно залучені до процесу виробництва та реалізації та їх резерву, який наразі не залучений до процесу виробництва та реалізації. Зміни кон'юнктури ринку змінює і структуру потоку та резерву ресурсів. Одні ресурси уводяться у виробничий процес та активно використовуються у бізнесовій діяльності, інші виводяться і стають пасивним резервом. Не завжди можна достеменно передбачити які ресурси і скільки часу будуть знаходитися у резерві.

Треба зауважити, що рентабельність підприємства знаходиться в залежності не тільки від ефективності економічної активності, але і від особливостей структури самої галузі (промислової групи). Зазвичай цю залежність відображають за допомогою рівняння, запропонованого П.Фергюсоном [3, С.16-19, 264], який має наступний вигляд:

$$\frac{P - \overline{MC}}{P} = -\frac{HNI}{E_d} \quad (1)$$

де, P – ринкова ціна; MC – середньозважені граничні витрати по галузі; HNI – індекс Херфіндаля-Хіршмана; E_d – цінова еластичність попиту.

Таким чином, ми бачимо, що в середньому по галузі відносна величина націнки, що максимізує прибуток у середньому по галузі, визначається структурними змінними, а саме числом підприємств галузі та їх ринковими частками, що характеризується значеннями індексу Херфіндаля-Хіршмана, крім того, цінової еластичністю попиту на дану продукцію. Цей висновок дуже важливий для теорії організації промисловості. Всупереч панівній тривалий час думки про те, що будова галузі визначає поведінку, а та, в свою чергу, визначає результат бізнесової діяльності, з цієї формули видно, що будова галузі та результати її функціонування (структура ціни) визначаються одночасно.

Права частина рівня показує середній рівень ефективності ділової активності економічних агентів, що входять в промислову групу. Отже, було б логічним з цією величиною порівнювати і показники окремого підприємства.

Певні труднощі виникають з визначенням еластичності попиту на продукцію галузі, а також визначення самих кордонів галузі (промислової групи). Для цього слід в розрахунок приймати тільки ті підприємства, продукція яких має позитивну перехресну еластичність за ціною, що свідчить про те, що підприємства випускають товари-субститути.

Підприємство, що володіє ринковою владою, повинне мати уявлення про криву ринкового попиту та відповідної кривої граничної виручки. В іншому випадку воно не може керуватися правилом рівності граничного доходу граничним витратам для максимізації прибутку і встановлювати ціну продукції і величину випуску відповідно до розташування точки Курно. Швидше за все, додаткові витрати по розшуку точки Курно перевищать вигоду від точного встановлення оптимальної ціни. Тому часто бізнесмени користуються емпіричними правилами, приймаючи оптимально недосконалі рішення з приводу встановлення або зміни цін. Такого роду емпіричні методи можна розглядати як субоптимальні по відношенню до методів, що вимагають повної та досконалої інформованості, але вони дозволяють скоротити витрати коштів і часу, необхідні для прийняття абсолютно оптимальних рішень. Розрахунок граничних витрат також пов'язаний з певними складностями тому доцільно перейти на субоптимальне рішення, доступне з урахуванням наявної інформації. Найбільш поширеним емпіричним методом встановлення ціни є практика додавання до витрат підприємства певного відсотка прибутку або, інакше, ціноутворення за допомогою націнки. Оскільки граничні витрати приблизно дорівнюють середнім перемінним витратам, то рівняння П.Фергюсона для субоптимальних рішень можна представити так:

$$\frac{P - \overline{AVC}}{P} = -\frac{HNI}{E_d} \quad (2)$$

де, P – ринкова ціна; AVC – середньозважені змінні витрати по галузі; HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана; E_d – цінова еластичність попиту.

Чисельник лівої частини рівняння у перерахунку для окремого підприємства з урахуванням обсягів реалізації продукції фактично збігається з показником EBITDA (Earnings before Income, Tax, Depreciation and Amortization). Отже порівнюючи відношення EBITDA до отриманої виручки з правою частиною рівняння можна робити висновок щодо ефективності інноваційної активності підприємства. Якщо цей показник буде кількісно меншим, то можна робити допущення про низьку конкурентоспроможність фірми, якщо цей показник буде кількісно більшим, то, навпаки, можна робити припущення про високу конкурентоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності.

У запропонованій методиці всі розрахунки мають приблизний характер, однак, вони зав'язані на ринкові показники (параметри кон'юнктури), а не на позаринкові показники.

В залежності від оцінки конкурентоспроможності фірми слід провадити й продуктові інновації. Продуктова стратегія – це найгнучкіша і найдинамічніша сфера стратегічного планування. Динамічну і мінливу природу продуктової стратегії не слід розглядати як випадкову або пасивну реакцію на вимоги ринку. Провал нового продукту може бути викликаний відсутністю ретельного довгострокового планування продуктового асортименту, так само як і консервація товарної лінії і відсутністю гнучкої й динамічної реакції на зміну вимог ринку та дії конкурентів.

Розробка і виведення на ринок нового товару обумовлені наступними чинниками:

- необхідністю захистити компанію від наслідків неминучого процесу концептуального старіння існуючих товарів через конкуренцію або моральний знос. Зниження рентабельності товарів, що випускаються, може бути компенсоване в довгостроковому періоді тільки за рахунок введення нового товару, який мав би попит у споживача. Відтак, введення нового товару в асортимент потрібне для захисту вже вкладених в компанію коштів;

- необхідністю розширювати виробництво швидшими темпами, ніж це можливо при вузькому асортименті товарів;

- необхідністю розподіляти комерційний ризик на ширший спектр товарів, зменшувати вплив конкуренції на окрему сферу діяльності компанії;

- необхідністю забезпечити збільшення загальної рентабельності компанії, яка оцінюється відношенням прибутку до вкладеного капіталу, шляхом збереження і збільшення конкурентоспроможності, раціональнішого використання відходів виробництва, повнішого використання виробничих потужностей і можливостей персоналу і, як наслідок, більше рівномірного розподілу деяких накладних витрат, зменшення сезонних і циклічних коливань в обсягах виробництва і збуту [2, 4].

Для забезпечення успіху діяльності з розробки нових товарів необхідно налагодити постійне надходження нових ідей із різних джерел. Ідеї повинні бути реалістичними, відповідати можливостям підприємства. Крім того, їх повинно бути досить багато, щоб було з чого вибирати. Актуальність ідей багато в чому залежить від інформованості співробітників про принципи інноваційної політики фірми, реальні можливості підприємства. Кожен окремий співробітник і кожна окрема група працівників повинні точно знати, у яких саме напрямках творчого пошуку компанія зацікавлена більше всього.

Можна виділити три основних джерела ідей для створення нових продуктів.

По-перше, це ринок, причому імпульси можуть виходити як від споживачів, так і від конкурентів. Бажання клієнтів, типові нарікання на якість придбаних товарів надають важливу інформацію для поліпшення продуктів. Споживачі постійно жадають від підприємств поліпшення продукції і вказують на можливості фірми у цьому напрямі діяльності.

По-друге, це співробітники підприємства, що зацікавлені у випуску більш сучасного і, відповідно, більш рентабельного товару, насамперед, працівники дослідницьких підрозділів

підприємства, що розробляють нові товари. Розробка нових продуктів лише в рідких випадках можлива без інтенсивних досліджень. Великі підприємства мають істотні переваги в цій області. Відтак, обмежується конкуренція, оскільки вступ нових підприємств на ринок стикається з бар'єрами. Для того щоб вистояти у конкурентній боротьбі, середні фірми можуть кооперуватися для спільного проведення досліджень.

Третє джерело ідей для розробки нових продуктів – це незалежні фірми, що теж можуть бути залучені для пошуку нових ідей. Істотне значення мають звіти наукових і комерційних закладів, які займаються дослідженням товарів. На виставках та ярмарках можна ознайомитися з характеристиками вітчизняних й закордонних конкурентних товарів. Варто також проаналізувати зміст патентів і результатів досліджень у споріднених галузях економіки.

На етапі попередньої оцінки ідеї нового товару вирішуються дві задачі. По-перше, відбувається відсіювання явно нікчемних проектів, які не заслуговують подальшої уваги. І, по-друге, з числа ідей, що залишилися після відсіювання, відбираються найбільш вдалі і багатообіцяючі, котрі можна рекомендувати для експериментального пророблення науково-дослідними та дослідно-конструкторськими підрозділами підприємства.

На даному етапі досліджуються такі питання: очікувана норма прибутку від продажу нового товару; кон'юнктурна ситуація, у якій перебуває компанія, її здатність до сприйняття нового товару; співвідношення між наявними фінансовими ресурсами й обсягом капіталовкладень, необхідних для здійснення проекту; дається приблизна оцінка обсягів попиту, аналізуються стійкі тенденції його розвитку; проводиться огляд методів, використання яких необхідно для забезпечення успішного збуту товару; розглядаються питання структури цін тощо. Фірма повинна визначити, на які товари і на які ринки варто звертати основну увагу. Треба сформулювати, чого насамперед прагне досягти фірма за допомогою новинок: зростання прибутків, збільшення своєї частки на ринку тощо.

Планування нових товарів передбачає координацію цілої низки взаємопов'язаних видів діяльності: науково-технічних досліджень і розробок, досліджень ринку, організації руху товару, стимулювання збуту і реклами. Максимальна ефективність досягається за рахунок оптимізації всієї сукупності складових частин, а не кожного елемента окремо. Якщо відповідальність за різні елементи інноваційного проекту із запровадження нового продукту буде покладена на вузькоспеціалізовані підрозділи, виникне небезпека того, що кожне з них розглядатиме свою власну діяльність як найбільш важливу, як таку що передбачає наявність права використання ресурсів компанії у першу чергу.

Економічний аналіз інноваційних ідей може бути здійснений у такому порядку.

1) Прогноз витрат, пов'язаних з розробкою продукту, виводом його на ринок і продажем. Цей прогноз пов'язаний з ризиком, оскільки для аналізу необхідно знати ситуацію на ринку, час і місце продажу продукту, відношення споживачів до продукту.

2) Оцінка обсягу реалізації (обороту, виторгу). Якість цього прогнозу залежить від того, наскільки точно вдасться оцінити динаміку ринку, досягну частку ринку, ціну, прийнятну для потенційних покупців.

3) Прогноз прибутку. Якщо ми знаємо для певного періоду часу прогнозовані дані про доходи та витрати, то можна спрогнозувати й прибуток. У будь-якому випадку необхідно розглядати кілька періодів, оскільки, як показує модель життєвого циклу продукту, перші періоди можуть виявитися зовсім нетиповими з огляду отримання прибутку у подальшій перспективі.

4) Урахування невизначеності. Для кожної ситуації рекомендується розробляти оптимістичні, помірні і песимістичні прогнози. Інший варіант урахування невизначеності полягає в корекції цільових величин за допомогою коефіцієнтів, що виражають міру їх вірогідності [2, 5, 6].

Економічний успіх підприємства прямо залежить від того, наскільки його продукція задовольняє визначені потреби клієнтів. Тому відповідність продукту вимогам ринку можна

визначити, виходячи безпосередньо з економічних показників. Індикаторами можуть служити обсяг збуту, прибуток, покриття постійних витрат.

Однак, у більшості випадків, неможливо оцінювати продукт тільки за економічними показниками, наприклад:

- коли рішення про інновації приймається раніш, ніж з'являються які-небудь дані про реакцію ринку;
- якщо на економічні показники впливає безліч додаткових факторів;
- коли виявлення ринкової адекватності продукту важливо для його удосконалення і модифікації.

У подібних випадках важливо з'ясувати, наскільки товар чи виробнича програма відповідають вимогам ринку, тобто ринкову адекватність товару.

Для оцінки ринкової адекватності товару можуть бути застосовані різні підходи:

- а) польові маркетингові дослідження, що дозволяють з'ясувати активізацію потреб і уподобань споживачів при покупці тих чи інших товарів;
- б) лабораторні маркетингові дослідження, що визначають можливість оцінки емоційного впливу товару на споживачів;
- в) аналітичне моделювання, що забезпечує виявлення оцінки суб'єктивної якості товару;
- г) багатофакторне комп'ютерне моделювання, що забезпечує порівняльні оцінки різних товарів по всіляких характеристиках.

Розроблювачі нових продуктів у першу чергу повинні вивчати технологічні, економічні й інші характеристики насамперед підприємств-суперноваторів і новаторів, оскільки саме вони відгукуються на новинки в першу чергу. Зробити це, як правило, надзвичайно складно, тому що одні і ті компанії можуть поводитися по-різному щодо різних технічних рішень. Стосовно одних товарів вони можуть поводитися як новатори, а по відношенню до інших, у той же час, як консерватори.

Незатребуваність товарних інновацій – поширене явище в ринковій економіці. Основні ризики незатребуваності нових товарів можуть бути обумовлені такими причинами:

- динамікою зміни споживчих уподобань (вірогідність того, що до моменту зустрічі цього продукту із споживачем сукупна користь, закладена в ньому, повністю відповідатиме системі цінностей споживача);
- невідповідністю вартісних оцінок товарів споживачами (вірогідність того, що наші уявлення про якість, ціну і умови продажу повністю співпадуть з уявленнями споживача);
- науково-технічним прогресом (вірогідність того, що капіталовкладення в розробку, виробництво і реалізацію певного продукту дадуть очікувану віддачу до того, як на ринку з'явиться технологічно новий продукт, який зуміє його витіснити);
- дією конкурентних сил на певному ринку (вірогідність того, що наш товар виявиться більш прийнятним для споживачів, ніж аналоги конкурентів);
- купівельною невпевненістю (вірогідність того, що нам вдасться здолати невпевненість (скепсис) споживача з приводу пропонованого нами товару).

У кожного споживача є свої критерії оцінки цінності товару і його якості, які іноді можуть не співпадати з думкою розробників. Один і той же товар може отримати різні оцінки у різних груп споживачів залежно від способу, часу і місця його застосування, а також системи цінностей у конкретного споживача. Якщо ж властивості товару не відповідають умовам експлуатації (споживання), то він фактично втрачає споживчу цінність і тим самим перестає бути корисним при будь-якому рівні якості.

Таким чином, обґрунтоване і коректне застосування передових методів аналізу доцільності продуктових інновацій дозволяє проектувати і виробляти конкурентоздатні, ринково адекватні продукти, що забезпечують одержання високого прибутку товаровиробниками.

1. Портер Майкл. Конкуренція.: Пер с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива. / Пер. с франц. – М.: Наука, 1996. – 589 с.
3. Ferguson P., Ferguson G. Industrial Economics: Issues and -Perspectives. 2nd ed. Houndmills, 1994.
4. Уэбстер Ф. Основы промышленного маркетинга /– М.: Издательский Дом Гребенникова, 2005. – 416 с.
5. Ілляшенко С.М. Товарна інноваційна політика: підручник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 281 с.
6. Телетов О.С. Тестування нової продукції в системі маркетингу промислового підприємства // Вісник СумДУ «Серія економіка». – 2008. - №2. С.150-158.

V.A.Cherednychenko

INNOVATION OF PRODUCTS COMPETITIVE FIRMS

Researching provided a reasonable and correct use of methods analyze the feasibility of product innovation competitive firms. Author offer the method of quantitative assessment of the competitiveness of the company on the basis of state of affairs on market a particular product.

В.А.Чередниченко

ПРОДУКТОВІ ІННОВАЦІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ФІРМИ

Досліджуються умови обґрунтованого і коректного застосування методів аналізу доцільності продуктових інновацій конкурентоспроможної фірми. Пропонується метод кількісної оцінки конкурентоспроможності фірми з урахуванням кон'юнктурної специфіки ринку певного продукту.

В.А.Чередниченко

ПРОДУКТОВЫЕ ИННОВАЦИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ФИРМЫ

Исследуются условия обоснованного и корректного применения методов анализа целесообразности продуктовых инноваций конкурентоспособной фирмы. Предлагается метод количественной оценки конкурентоспособности фирмы на основе конъюнктурной специфика рынка определенного продукта.

v.a.cherednychenko@outlook.com

Ширяева Л.В.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Одеський національний морський університет

В умовах ринкової економіки, при яких торгівлі по праву відводиться центральне місце, роль торгового персоналу зростає особливо. Від грамотного підбору торгових працівників, їх підготовки в плані реалізації покладених на них функцій, залежить, перш за все, успіх самого торгового підприємства. Це обумовлено, з одного боку, загостренням конкуренції, з іншого боку, досить ясно проявляється тенденція до підняття торгівлі на необхідний рівень культури обслуговування споживачів.

Переваги мережевої торгівлі досить відомі, проте їй притаманні і недоліки. Найбільшою проблемою є персонал. Всі великі структури відрізняються слабкою лояльністю персоналу, і мережі не виняток.

Керівник, приймаючи на роботу співробітника, не просто купує робочу силу, він припускає знайти в ньому спосіб досягнення поставлених цілей перед організацією.

Співробітник же прагне отримати можливість задоволення особистих потреб, а робота – лише спосіб досягнення цієї мети.

Вирішити це протиріччя можна лише одним способом – спільним досягненням цілей обох сторін. Працівник повинен розуміти, яким саме чином пов'язані його робота на організацію та досягнення його особистих інтересів. Тільки в цьому випадку можлива ефективна робота організації. Задача «створення системи узгодження інтересів організації та працівника» лежить на керівнику. Роль керівника на підприємстві можна сформулювати як «ефективне розпорядження обмеженими ресурсами»[2].

Проте складно постійно контролювати якість роботи навіть висококваліфікованого робітника, не кажучи вже про менеджерів середньої та вищої ланки, творча праця взагалі практично не піддається оцінці. Це в поєднанні зі зростаючим рівнем життя населення робить абсолютно неефективними стратегії «багога і пряника».

Звідси впливає головна роль керівника – створення бажання у кожного працівника діяти в інтересах підприємства, якісно і ефективно виконувати поставлені перед ним завдання. Тобто стимулювати.

Система стимулювання персоналу – це організована сукупність впливів на співробітників, що спонукає їх виконувати свою роботу найкращим чином.

Стимулювання персоналу може виступати в двох формах: матеріальній і нематеріальній.

Мотивування припускає використання природних спонукань людини. По суті воно являє собою додання діяльності сенсу, значимого для співробітника: пов'язування необхідності виконати роботу зі значимістю цієї роботи та її наслідками.

Більшість потреб є загальними, тому використовувати їх керівник може за допомогою створення загальної системи стимулювання. У той же час кожен співробітник має свої особливості і відмінні від типових потреби, тому велике значення відіграє роль його безпосереднього керівника, який міг би знайти персональний підхід до співробітника і створити для нього індивідуальну систему мотивації.

Дійсно, ні задоволеності, ні залученості на багатьох сучасних вітчизняних підприємствах не спостерігається [1].

З початком епохи змін тема задоволеності і залученості персоналу цілком свідомо була переведена на другий план: по-перше, будівництво нового припускає позбавлення – яка вже тут задоволеність; по-друге, всі чинять опір змінам – звідки ж узятися залученості. І чи є взагалі втрата, якщо місце абстрактних понять впевнено зайняла така зрозуміла і практична річ, як «мотивація персоналу». Можна погодитися з тим, що задоволеність досягалася відсутністю вибору, а залученість часто приймала форму «імітації кипучої діяльності».

Вибудовуючи систему управління підприємством, необхідно з'ясувати, які мотиви рухають співробітниками, з тим щоб, використовуючи систему заохочень і покарань, досягти зростання продуктивності праці та якості роботи.

Іноді задоволеність може бути результатом задоволення мотивів, але тільки іноді.

Залученість якраз показує, якою мірою в організації використовується потенціал її людських ресурсів. Підвищення залученості досягається в основному вдосконаленням системи менеджменту.

Управління персоналом повинно будуватися так, як якщо б співробітники працювали добровільно. Тобто мотиви співробітника – це його мотиви, і думати, як їх задовольнити, він повинен сам. «Мотивація», в сенсі управлінської діяльності, не спрямована на задоволення мотивів персоналу. Вона є одним з інструментів управління задоволеністю і залученістю.

Таким чином, робота над залученістю і задоволеністю персоналу – це те до чого неминуче доводиться повертатися. Нехтування у вивченні задоволеності і залученості персоналу призводить до їх втрати і, як наслідок, можливого краху підприємства.

Робота з персоналом – процес досить копіткий і трудомісткий. Але це саме та область докладання зусиль, яка принесе реальну і довгострокову віддачу.

Ідеальних людей взагалі немає. Треба розуміти, що людина може робити і чи може це бути вигідним для загальної справи. Важливо також, скільки це коштує для компанії, тобто співвідношення ціна/якість. Адже рано чи пізно в будь-якому проекті людина перестане відповідати займаній позиції, тому що проект розвивається. І треба дуже чітко розуміти, коли варто йти.

Існують правила, які допоможуть керівникові більш ефективно вкласти кошти в співробітника:

- 1) грошова винагорода повинна безпосередньо залежати від результатів роботи співробітника, досягнення поставлених перед ними задач;
- 2) зміна заробітної плати в межах менше 10 відсотків неефективно для стимулювання;
- 3) як і будь-який інший стимул, грошова винагорода має бути тісно пов'язана з роботою в часі;
- 4) кількість складових заробітної плати не повинна бути занадто великою;
- 5) серед складових заробітної плати повинна бути присутня винагорода за колективні результати;
- 6) при визначенні окладів і тарифних ставок важливо забезпечити об'єктивний і рівний підхід до оцінки праці на різних робочих місцях;
- 7) працівник повинен заздалегідь знати, наскільки його зарплата залежить від його зусиль і скільки він може заробити;
- 8) все добре в міру [3].

Існує закон зниження стимулюючої сили грошової винагороди в міру його зростання: при певному, досить високому рівні доходу додаткову грошову винагороду не стимулює працівника до підвищення обсягу, темпу та ефективності своєї праці. Отже, безкінечне підвищення зарплати не буде приводити до позитивного ефекту. Тому, якщо працівник «переріс» свою посаду і піднімати зарплату далі не має сенсу, то варто подумати про переведення його на більш складну або більш кваліфіковану роботу, де за його здібностями та умовами роботи можна буде призначити більш високу винагороду.

Однак не можна забувати: співробітник ніколи не повинен стикатися на роботі з негативними явищами, які були б більш вагомими, ніж переваги заробітної плати.

Таким чином, для того, щоб повністю використовувати потенціал співробітника підприємства, підвищити лояльність персоналу в цілому, необхідна комплексна розробка системи оплати праці, з урахуванням інтересів усіх факторів, які на неї впливають, і умов підприємства.

Література

1. Захарченко В.И. Менеджмент на предприятии: вопросы терминологии /В.И. Захарченко // Ринкова економіка: сучасна теорія и практика управління. – 2007. – Т.10. – Вип.11. – С.110–127.
2. Менеджмент - человеческий фактор / И.П. Продиус и др. – Одесса: ОГМУ, 2001. – 224 с.
3. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : [навч. посібник] /О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Львів: Вид-во "Львівська політехніка", 2003. – 228 с.

Ширяева Людмила Володимирівна

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Присвячено проблемам пошуку ефективних мотиваційних інструментів щодо персоналу українських промислових підприємств.

Ширяева Людмила Владимировна

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Посвящено проблемам поиска эффективных мотивационных инструментов по персоналу украинских промышленных предприятий.

Shiryayeva V.Lyudmila

IMPROVING THE QUALITY OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE
ENTERPRISE

Devoted to the problem of finding effective motivational tool for staff to Ukrainian industrial enterprises.

РОЗДІЛ 4. ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Барішевська І.В.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Миколаївський національний аграрний університет

Розвиток є результатом зміни в людині, предметах та засобах праці. Критерієм цих змін виступає поява нової якості, яка закріплює стабільність та гармонійність функціонування економічної системи або створює принципово нові умови для цього. В результаті змінюються і умови функціонування. Факторами розвитку виступають: підвищення продуктивності праці, підсилення мотивації діяльності, застосування нових технологій та ін. [2].

Розвиток аграрного підприємства як об'єктивна необхідність знаходиться під безпосереднім впливом зовнішніх динамічних процесів, але при цьому його тип залежить від певного співвідношення виробничих ресурсів і результатів діяльності, а швидкість протікання – від відповідності системи управління цілям розвитку та зовнішнім умовам. Головною ж передумовою інноваційного розвитку суб'єктів господарювання є первісне перманентне оновлення менеджменту на інноваційній основі.

Основними елементами, які забезпечують розвиток аграрних підприємств, є:

- державна і регіональна аграрна, інноваційно-інвестиційна та бюджетно-фінансова політика, регіональні програми розвитку АПК;
- правова база, яка регламентує права та обов'язки суб'єктів господарювання;
- ресурсний та виробничий потенціал, підготовлені кадри менеджменту на всіх рівнях управління [2].

На сучасному етапі функціонування аграрних підприємств, для забезпечення стійкого економічного зростання в довгостроковій перспективі, дедалі необхіднішим стає стратегічне бачення шляхів розвитку. На перший план виходять саме стратегічні аспекти діяльності. Управління господарською діяльністю не може зводитися лише до ухвалення поточних управлінських рішень із окремих її аспектів.

На нашу думку, найбільш всеохоплюючим є розгляд стратегічного управління як системи взаємопов'язаних елементів, які включають мету, завдання, планування, аналіз, комунікацію, мотивацію, оцінку, прийняття рішень, контроль і направлені на реалізацію загальної концепції розвитку аграрного підприємства та забезпечують збалансування інтересів підприємства в майбутніх прибутках із задачами поточного виробництва, що формує прибуток в теперішній час.

Такий підхід сформовано нами на основі позиції Р. Каплана і Д. Нортонна [1], що однією із умов успішної реалізації стратегії є використання системного підходу, який би встановлював зв'язок між стратегією, плануванням та виробничою діяльністю. Таке управління (комплексна інтегрована система менеджменту) розглядає стратегічне планування і операційну діяльність не як два різних напрями діяльності підприємства, а як етапи однієї системи, які взаємопов'язані єдиними цілями, показниками, ресурсами, потоками даних та інформацією (рис. 1).

Шість процесів менеджменту створюють основу інтегрованої і комплексної системи із замкнутим циклом, яка пов'язує стратегічне планування з плануванням виробничої діяльності, виконанням планів, зворотнім зв'язком і виявленням проблем та можливостей.

Найбільш адекватною сучасним вимогам є комплексна інтегрована система менеджменту, яка тим не менш буде працювати цілісно, а не фрагментарно, при умові створення на аграрному підприємстві нового структурного підрозділу – відділу стратегічного розвитку. Зазначимо, що в науковій літературі існує ряд пропозицій щодо назви такого підрозділу – відділ стратегічного менеджменту, відділ стратегічного планування, департамент стратегічного розвитку, управління стратегічного планування і бізнес-аналізу тощо. Але вважаємо, що, зважаючи на національні особливості та традиції управління, запропонована назва є найбільш прийнятною.

Рисунок 1 Система управління розвитком аграрного підприємства: взаємозв'язок стратегії та виробничої діяльності

Джерело: побудовано та адаптованими даними [1]

Відділ стратегічного розвитку аграрного підприємства повинен координувати та інтегрувати діяльність всіх підрозділів, забезпечуючи відповідність стратегії і виробництва. При цьому, функціональний відділ стратегічного розвитку для забезпечення цілей відповідного типу розвитку повинен концентруватися більшою мірою на виконанні інтеграційних функцій (табл.1).

В цілому ж відділ стратегічного розвитку аграрного підприємства виконує багато ролей та несе значну відповідальність, зокрема [1]:

1) як архітектор застосовує інтегровану модель управління для розробки та впровадження в організаційну систему менеджменту стратегічних та операційних управлінських процесів, яких не вистачає для досягнення цілей розвитку; ув'язує всі необхідні процеси у замкнений цикл;

2) виступає керівником декількох процесів стратегічного і оперативного менеджменту, таких як розробка і планування стратегій, розробка механізмів, координація нарад керівників вищої ланки по аналізу стратегій;

3) інтегрує багато видів поточної діяльності: зв'язок стратегії з плануванням фінансових ресурсів та розробкою бюджетів; узгодження планів і ресурсів допоміжних підрозділів; комунікації між підрозділами та інформування співробітників по стратегічним питанням; менеджмент стратегічних ініціатив; зв'язок з ключовими виробничими процесами; обмін досвідом.

Таблиця 1 Функціональна характеристика відділу стратегічного розвитку аграрного підприємства

Роль відділу стратегічного розвитку	Процеси стратегічного менеджменту	Відповідальність відділу стратегічного розвитку
Архітектор	Визначення моделі стратегічного менеджменту відповідно до типу розвитку підприємства та правил. Розробка процесу управління стратегічного розвитку	Керує процесом
«Власник» процесу	Розробка стратегії розвитку підприємства Планування стратегії розвитку підприємства Приведення організації до відповідності зі стратегією розвитку	Керує процесом
Інтегратор	Забезпечення зв'язку з оперативним плануванням та складанням бюджету	Інтеграція з процесами заступника директора з фінансових питань
	Забезпечення зв'язку з ключовими операційними процесами	Інтеграція з процесами заступників директора по виробництву, логістиці та подібних операціях
	Забезпечення зв'язку з відділом управління персоналом, техніко-технологічним відділом	Інтеграція з процесами заступників директора управління персоналом, по техніко-технологічному розвитку
	Комунікація стратегії розвитку	Інтеграція з процесами відділу комунікацій
	Управління стратегічними ініціативами	Інтеграція з процесами відділу

Роль відділу стратегічного розвитку	Процеси стратегічного менеджменту	Відповідальність відділу стратегічного розвитку
		управління програмами
	Обмін досвідом	Інтеграція з процесами заступника директора по управлінню знаннями

Джерело: побудовано за даними [1]

Практичні дослідження засвідчують, що на сьогодні виконання цих функцій на аграрних підприємствах, навіть у двадцяти найбільших агрохолдингів, здебільшого концентруються у директорів або власників, але постійне збільшення кількості інформаційних потоків та необхідність випереджуючого реагування на зовнішні виклики зумовлює необхідність у створенні відділів стратегічного розвитку.

Вважаємо, що особливості створення відділів стратегічного розвитку та їх кадрова чисельність буде залежати не скільки від типу розвитку аграрного підприємства, а від його розміру, так:

- для великих підприємств доцільним є створення повноцінного відділу із включенням до нього менеджерів із відділів планування, фінансів, управління якістю, персоналом, техніко-технологічним розвитком, керівників проектів, оскільки діяльність таких підприємств є різнобічною і потребує врахування та узгодження різнорідних факторів і напрямів діяльності;

- середні підприємства можуть обмежуватися створенням відділу з одного або двох співробітників, але із відповідним програмним забезпеченням, що дасть змогу вчасно відстежувати, аналізувати, доводити інформацію;

- на малих підприємствах зазначені функції може виконувати власник підприємства, але враховуючи необхідність інтеграції всіх його дій та комплексний підхід до прийняття рішень.

Головними ж, на нашу думку, є компетенції, якими будуть володіти співробітники відділу і, особливо, його керівник. Тому необхідним є розроблення посадової інструкції начальника відділу стратегічного розвитку аграрного підприємства, яка враховує серед професійно-кваліфікаційних якостей знання бізнесу, здатність до стратегічного мислення, комунікаційні якості, досвід, ініціативність тощо.

Отже, створення ефективної системи організаційно-економічного механізму реалізації стратегії розвитку аграрних підприємств слід здійснювати в комплексі на державному, регіональному та мікрорівнях. При цьому, в середині аграрного підприємства основна роль відводиться організаційному механізмові, який забезпечує створення благо приємної культури та клімату, реалізує організаційну та аналітичну функції, що підвищує загальний стратегічний потенціал підприємства і його готовність до ризику.

Література

1. Каплан Р. Награда за блестящую реализацию стратегии. Связь стратегии и операционной деятельности – гарантия конкурентного преимущества / Р. Каплан, Д. Нортон ; пер. с англ. М. Павловой. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2010. – 368 с. : ил.

2. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н. М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.

3. Чивві К. О. Системний підхід до стратегії управління підприємством / К. О. Чивві, О. О. Гасило. // Перспективні наукові досягнення – 2010 : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., 17 лютого 2010 року. – Миколаїв, 2010. – С. 41-43.

Баришевська Інна Володимирівна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розкрито сутність стратегічного управління як системи взаємопов'язаних елементів. Обґрунтовані підходи до побудови функціональної структури різних за розміром аграрних підприємств створенням відділу стратегічного розвитку як координатора та інтегратора діяльності всіх підрозділів щодо забезпечення відповідності стратегії розвитку і процесу виробництва.

Барышевская Инна Владимировна

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Раскрыта сущность стратегического управления как системы взаимосвязанных элементов. Обоснованы подходы к построению функциональной структуры различных по размеру аграрных предприятий созданием отдела стратегического развития как координатора и интегратора деятельности всех подразделений по обеспечению соответствия стратегии развития и процесса производства.

Inna V. Baryshevskaya

STRATEGIC MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The essence of strategic management as a system of interrelated elements. Grounded approaches to the construction of the functional structure of different-sized agricultural enterprises by creation of strategic development Department as the coordinator and integrator of the activities of all units to ensure compliance with the development strategy and production process

inessa.83@bk.ru

Бутук О.І.

ЧЕРГОВІ ВИПРОБУВАННЯ ЧИ ТУПИК СПЕКУЛЯТИВНО-ОЛІГАРХІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Одеський національний політехнічний університет

Підчас існування СРСР та європейської частини світової системи соціалізму реальний устрій фрітредерства (режиму відносно вільної міжнародної торгівлі) обмежувався головним чином товарними відносинами сукупності індустріально розвинутих країн капіталізму, насамперед, Західної Європи, Північної Америки, Австралії та Японії (оскільки західні та далекосхідні крайнощі збігаються, згідно з діалектикою, мабуть, і в географічному сенсі, не кажучи вже про спільні буржуазні риси не тотожних, але достатньо близьких соціально-економічних моделей перелічених регіонів світу). Він регламентувався Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ), що була досягнута у 1947 р. Учасники ГАТТ, чисельність яких поступово зростала (з часом охопивши також низку держав, що розвиваються), просуваючи здійснення принципів вільної міжнародної торгівлі, зокрема, зуміли знизити середній рівень імпортих тарифів на промислову продукцію у стосунках між собою з 40 % до 5 %, хоча зберегали у них торговельні квоти та інші нетарифні бар'єри (національні стандарти продуктів, санітарні норми та процедури митного оформлення), котрі дозволяли підтримувати певний протекціонізм (захист внутрішнього ринку і вітчизняних виробників), забезпечуючи балансування неспівпадаючих інтересів різних контрагентів.

Одночасно, Міжнародний валютний фонд (МВФ), заснований у 1944 р. на Бреттон-Вудській конференції, окрім іншого, рекомендував своїм членам скасувати валютні обмеження щодо поточних операцій, тобто стосовно обороток, пов'язаних з експортом-імпортом товарів і послуг, міжнародним переміщенням факторних доходів (зарплат,

прибутків, дивідендів, відсотків, тощо), а також поточних переказів (пенсій, пожертв, допомоги та дарувань) між різноманітними суб'єктами держав-членів МВФ для полегшення їхніх економічних зв'язків. Проте, МВФ не забороняв своїм учасникам підтримувати валютні обмеження відносно руху капітала, особливо, у разі його втечі, щоб країни мали змогу перешкоджати експорту національних інвестиційних ресурсів (коли це загрожує перспективам розвитку вітчизняного господарства), чим більшість держав-членів МВФ, у тому числі із індустріально розвинутих країн-учасниць МВФ дуже широко користувалися. До речі, і зараз установчі документи МВФ правомірно дозволяють його державам-членам суверенно встановлювати будь-які валютні обмеження щодо руху капітала, надаючи їм таким шляхом ефективну можливість регулювати інвестиційні потоки з зовнішнім світом заради забезпечення прийнятної обсягу внутрішніх капіталовкладень як порівняно незалежного джерела їхнього самостійного розвитку.

Однак, після розвалу СРСР та європейської частини глобальної системи соціалізму, коли тимчасово встановився так званий однополярний світ, в якому домінуючі позиції захопив Захід на чолі з США, промислово розвинуті країни (одна за одною, а за ними також багато інших держав) непередбачливо самовпевнено відмовилися від попередньої практики валютних обмежень стосовно руху капітала, що природно призвело до його вільного міждержавного перетоку майже винятково саме за мотивами більшої прибутковості інвестицій. У той же час, ГАТТ значно розширила свої лави і з 1995 р. була переіменована у Світову організацію торгівлі (СОТ), котра зміцнила непередбачливу самовпевненість керівних кіл Заходу у нарощуванні його провідних позицій у світовому господарстві, оскільки СОТ, розповсюджуючи свої ліберально-фрітредерські принципи на колишні соцкраїни та пострадянські республіки, первинно давала їм нібито реальну надію повного і кінцевого захоплення олігархічного контролю над економіками останніх, не кажучи вже про господарства відсталих держав.

Звідси, розпочалася інтенсифікація пропаганди так званої глобалізації. У цій широкомасштабній пропаганді, з одного боку, ретельно маскувалася початкова (вихідна) олігархічна природа даної глобалізації, передусім, у дійсності націленої на реалізацію інтересів західних транснаціональних корпорацій (ТНК), а, з іншого боку, настійливо нав'язувалась абсолютно ліберальна ідеологія необмеженого фрітредерства з її необгрунтованою критикою будь-якого протекціонізму навіть відсталих економік [1-3]. Сама же сучасна глобалізація базується на двох несучих стовпах, як відомо: по-перше, на проголошенні майже нерегламентованої вільної міжнародної торгівлі, постулати котрої практично намагаються проводити у життя завдяки діяльності СОТ, і, по-друге, на відміні валютних обмежень щодо руху капітала, на чому часто наполягає переважно ліберально-монетаристські налаштоване керівництво МВФ (у супереч з своїм установчим документам), де більшість голосів належить країнам Заходу і фінансово залежним від них державам.

Деякий період західні ТНК нарощували свою фінансову могутність у межах сучасної глобалізації. Причому, все більш значний приріст їхніх прибутків формувався за рахунок зростання виробництва не у державах самого Заходу, а у Країнах Сходу і Півдня планети, де потрібний прошарок місцевої робочої сили відзначався працелюбністю, дисциплінованістю, вмінням швидко освоювати необхідні технології та багатократною дешевізою (порівняно з трудовими ресурсами Заходу з точки зору не тільки рівня середньої зарплати, але й ступеня соціального захисту робітників). У результаті останнього, з одного боку, капітал західних ТНК, не зустрічаючи національних перешкод у вигляді валютних обмежень щодо його міжнародного руху, широко потік у ті держави Сходу і Півдня Землі, в яких влада продемонструвала свою здатність підтримувати твердий правопорядок і певну законність, без котрих солідні іноземні інвестори не будуть вкладувати свої капітали у приймаючі країни, а, з іншого боку, вироблена на базі цього західного капітала відносно більш дешева продукція Сходу і Півдня світу почала захоплювати саме західні ринки, підриваючи тут виробництво, робочі місця і доходи населення та бізнесу. Мабудь правильно буде сказати, що першою із індустріально розвинутих країн постраждала ще у 90-ті рр. ХХ в. Японія,

славнозвісне економічне диво котрої тоді закінчилося внаслідок відтоку її вітчизняного капіталу, передусім, до Китаю, який показав надвисокі та стійкі темпи індустріалізації, починаючи з кінця 70-х рр. Дещо пізніше держави Північної Америки та Західної Європи також почали підживлювати своїми інвестиціями прискорений промисловий прогрес Сходу і Півдня Землі.

Таким чином, вже приблизно наприкінці першого десятиріччя XXI ст. пресловута “фабрика світу” наочно перемістилася з Заходу на Схід і Південь планети, що зафіксувало, так би мовити, тектонічний зсув у сучасному глобальному господарстві. Ясно, що за реальним сектором аналогічному географічному переміщенню буде підданий також і фінансовий сектор, хоча і не відразу. Найочевиднішою первинною прикметою цього стала глибока іпотечна криза 2007 р. у США, котра поклала початок депресивній смузі 2008-2015 рр., що особливо важко вдарила якраз по західній економіці. Для рятування останньої від глибокого занепаду владою були задіяні усі важилі стимулюючої монетарної (курс “дешевих” грошей) та спонукаючої фіскальної (податково-видаткової) політики неокейнсіанства [4-9].

Дискреційна монетарна політика (ДМП), як і дискреційна фіскальна політика (ДФП), котрі здійснювалися практично усіма країнами, особливо, починаючи з 2008 р., коли криза перевиробництва із США докотилася майже до усіх держав, первинно були обґрунтовано (з позицій неокейнсіанських канонів) односпрямованими на стимулювання, тобто зорієнтованими на подолання спаду через спонукання сукупного попиту і підприємницької активності, зрозуміло, у рамках наявних неоднакових можливостей окремих країн. Інакше кажучи, по-перше, у ракурсі м’якої ДМП (політики «дешевих» грошей) Центральні банки (ЦБ) «накачували» свої економіки ліквідністю шляхом зниження своєї облікової ставки (ставки рефінансування комерційних банків (КБ)), зменшення норми обов’язкових резервів КБ і купівлі державних боргових паперів (“кількісного пом’якшення”), а, по-друге, у плані спонукальної ДФП парламенти та уряди скорочували податки, збільшуючи неоподатковані прибутки (купівельну спроможність) і нарощували бюджетні видатки, заповнюючи виниклі рецесійні втрати сукупного попиту населення та бізнесу. Однак, у силу конкурентних переваг низки держав Сходу і Півдня Землі (у першу чергу, Китаю, Індії та Бразилії з їхніми співставно низькими питомими витратами на робочу силу) додатково емітовані грошові потоки у значній своїй частині спрямувалися з усього світу саме туди, оскільки вироблена вказаними країнами продукція опинилася більш прийнятною для покупців за ціною, приносячи більшу норму прибутку на інвестиції, у тому числі порівняно з конкурентами із ЄС, США та Японії.

Щодо тієї маси додаткових ліквідних коштів, яка залишилася на Заході, то вона переважно спрямовувалася не на кредитування реального сектору, бо місцеві виробники, посередники та покупці, котрі були налякані можливими наслідками своїх надмірних (перенагромаджених раніше) обсягів кредиторської заборгованості (в умовах поганої кон’юнктури та високого безробіття), побоювалися брати нові позики; а західні КБ відчували велику безпеку позичати їм свої вільні кошти з огляду на значну вірогідність їхньої потенційної неплатоспроможності. Тому КБ, отримавши гігантські та дешеві грошові ресурси (у межах м’якої ДМП), або кредитували переважно фондових спекулянтів, або придбали на них в основному державні цінні папери, маса котрих різко зросла внаслідок безпрецедентного (у мирні часи) нарощування держборгу, зумовленого априорно дефіцитним характером стимулюючої ДФП. Це викликало неменуче «надування бульбашки» фіктивного капіталу і стрибок спекулятивної мотивації бізнесу, котра ще більш обмежувала можливості розвитку виробничої сфери у західних країнах, тим більш, що їхнім правлячим колам не вдавалося твердо нейтралізувати дефляцію (як в Японії) чи у достатньому ступені прискорити (звичайно поживляючу ринкову кон’юнктуру) помірну інфляцію, яка впала до стримуючого рівня біля 2 % приросту цін у річному вимірі в США та ЄС.

Катастрофічний стрибок держборгів, котрі у багатьох країнах Заходу або безпосередньо наблизилися до розміру їхнього річного ВВП (наприклад, у Німеччині та

Франції), або перевисили останні, зокрема, у США, в Японії та у низці держав Південної Європи, змусили їхню еліту відмовитися від продовження спонукальної ДФП і перейти до рестриктивного (стримувального) її курсу на тлі фактичного збереження господарської стагнації, яка іноді змінюється дуже слабким і несталим поживленням. Ясно, що реалізація у зазначених (переважно рецесійних) макроекономічних обставинах стримувального напрямку ДФП кричуще антагонізує постулатам неокейнсіанства. Щоб не завести такою рестриктивною ДФП національні господарства у нову хвилю занепаду, ЦБ практично усіх держав Заходу посилили застосування інструментів політики «дешевих» грошей: ФРС США здійснила вже три раунди багатотрильйонного кількісного пом'якшення (закінчивши останній з них восени 2014 р.) та понизила облікову ставку до 0,25 %; Банк Японії з 2011 р. продовжує купівлю державних боргових зобов'язань на щорічну суму, як мінімум, адекватну 73 млрд дол., та давно опустив ставку рефінансування до 0,1 %; ЄЦБ реалізував декілька програм придбання суверенних боргових паперів (особливо, так званих переферійних країн-членів єврозони), розпочавши з березня 2015 р. впровадження ще однієї з них, що розрахована до вересня 2016 р. і передбачає виділення на неї 1,14 трлн євро, а також восени 2014 р. черговий раз знизив облікову ставку аж до 0,05 %. Все вказане зробило ставку депонування КБ у ЦБ перелічених країн від'ємною, одночасно вкрай здешевивши кредит КБ для їхніх позичальників. Втім, не зважаючи на відзначені монетарні заходи, суттєвого і помітного поліпшення макроекономічної ситуації там не спостерігається. Більш того, між окремими західними країнами та їхніми угрупованнями (типу ЄС) розгорнулася гостра конкурентна боротьба за ринки одна одної через девальваційну валютну війну.

Разом з тим, за нашим переконанням, Захід все наочніше програє економічне суперництво Сходу і Півдню планети в умовах спекулятивно-олігархічної глобалізації, хоча вона і сформована за ініціативою еліти першого. Достатньо сказати, що у 2014 р. сукупний ВВП п'яти держав BRICS (за паритетом купівельної спроможності) склав приблизно 32 трлн дол. І перевищив сукупний ВВП славнозвісної "Сімки" провідних країн Заходу; а ВВП Китаю у цьому ж році, за даними МВФ і Світового Банку, досяг 17,6 трлн дол. Та опинився більшим, ніж ВВП США (17,4 трлн дол.). Зрозуміло, що активізація фінансовою олігархією США пресловутої стратегії керованого хаосу у багатьох країнах спрямована якраз на спробу підриву можливостей випереджаючого індустріального і науково-технічного розвитку незахідних цивілізацій та ставить людство перед загрозою третьої світової війни.

Очевидно також, що конкурентна боротьба між Заходом, з одного боку, та Сходом і Півднем Землі, з іншого боку, продовжується на тлі взаємодоповнення і взаємопроникнення усіх частин глобального господарства. Зокрема, це проявляється як у позитивному, так і в негативному впливі цих частин одна на одну. Наприклад, такі провідні держави Сходу і Півдня, як Китай, Індія та Бразилія, перейнявши та вдосконаливши багато що з науково-технічних звершень Заходу, тим не менш, в останні роки дещо уповільнили свій прискорений промисловий розвиток, а деякі з них навіть відчули відомі кризові явища, котрі пов'язані у певному аспекті з депресивними та спекулятивно-олігархічними процесами на Заході. Той же Китай у міру поступового здорожчення його трудових ресурсів, зумовленого зростанням рівня середніх зарплат (на базі здобутих досягнень попереднього економічного прогресу останніх 35 років), почав втрачати конкурентні переваги за ціною продукції та знизив темпи щорічного приросту ВВП з 10-12 % до 8-7,4 %; збільшивши тільки за один рік (з середини минулого року) сукупний рівень фондової капіталізації удвічі (аж до 10 трлн дол. У квітні 2015 р.), він допустив його падіння лише за кілька тижнів червня 2015 р. відразу на тритину (втративши біля 3,5 трлн дол. Капіталізації), що примусило його керівництво вдатися у липні до жорстких заходів стримання біржової спекуляції, щоб втримати індекс Шанхайської біржи на рівні, котрий все ж на 20 % перевищував своє значення січня даного року.

Виходячи з викладеного, на наш погляд, заради недопущення жажливої світової війни та для збалансування інтересів динамічного розвитку шістьох наявних цивілізацій сучасного людства (західної, індуської, ісламської, китайської, латиноамериканської та

північноєвразійської) життєво необхідно демонтувати діючу спекулятивно-олігархічну модель глобалізації та відшукати її нову (більш адекватну сучасним потребам прогресу) іпостась. На нашу думку, це передбачає, насамперед:

- відмову від необмеженого фрітредерства у міжнародній торгівлі та допущення гнучкого протекціонізму на кордонах регіональних об'єднань (як правило, у рамках однієї з зазначених цивілізацій) переважно сусідських країн з близьким рівнем конкурентоздатності їхніх національних господарств, торгівля між котрими може бути вільною від бар'єрів, причому, без загроз вітчизняним виробникам кожної з них;
- встановлення валютних обмежень щодо руху капітала за межі вказаних угруповань близьких держав заради збереження на цих теренах їхніх сумісних внутрішніх інвестиційних ресурсів для вдосконалення спільного економічного потенціалу;
- узгоджене в рамках угруповань сусідських країн прогресивне оподаткування доходів з метою перешкодження надмірного матеріального розшарування суспільства та запобігання олігархізму, який створює величезну соціальну небезпеку своїм ненаситним хижацтвом, у чому легко переконатися будь-якій неупередженій, совітливій та розумній людині;
- можливе введення єдиної загальної валюти в межах угруповань цивілізаційно близьких держав, за їхньою згодою, для полегшення інтеграційних процесів всередині цих міждержавних економіко-політичних формувань, що можуть добровільно набувати конфедеративного характеру;
- налагодження мирного, комплексного і взаємовигідного співробітництва між зазначеними угрупованнями цивілізаційно компліментарних країн без допущення будь-яких посягань на законні інтереси кожного з цих міждержавних формувань.

Література

1. Бережна І.Ю. Інвестиційна діяльність України в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів / І.Ю. Бережна // Економіка і держава. – 2011. – № 2. – С. 50-53.
2. Кудінова А.В. Виробництво і споживання в глобальній економіці: характер взаємодії / А.В. Кудінова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 11. – С. 35-39.
3. Сурженко Д.О. Сучасні тенденції глобалізаційних процесів у контексті розвитку ринку фінансового капіталу / Д.О. Сурженко // Економіка і держава. – 2011. – № 1. – С. 53-55.
4. Олешко А.А. Теоретичні аспекти антикризового регулювання національної економіки / А.А. Олешко // Економіка і держава. – 2009. – № 11. – С. 86-87.
5. Пациківський С.С. Інституційно-еволюційні виміри світової фінансової кризи / С.С. Пациківський // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 11. – С. 47-49.
6. Римар О.Г. Фіскальна ефективність податкової системи в контексті антикризового регулювання / О.Г. Римар // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4. – С. 224-227.
7. Топій І.І. Механізм оцінювання рівня успішності антикризових дій / І.І. Топій // Економіка і держава. – 2011. – № 2. – С. 88-91.
8. Шпачук В.В. Теоретичні положення концепції антикризового управління / В.В. Шпачук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 1. – С. 75-77.
9. Уманців Ю. Фінансово-економічна криза як новітній виклик конкурентній політиці / Ю. Уманців // Банківська справа. – 2011. – № 2. – С. 72-82.

Бутук Олександр Ілліч

ЧЕРГОВІ ВИПРОБУВАННЯ ЧИ ТУПИК СПЕКУЛЯТИВНО-ОЛІГАРХІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасна глобалізація базується на двох стовпах: на вільній міжнародній торгівлі та на відміні валютних обмежень щодо руху капітала. Вона є олігархічною, оскільки слугує інтересам

ТНК. Останні, вивозячи західний капітал у країни Сходу і Півдня планети, спричинили їхній випереджувальний індустріальний розвиток за рахунок відносно більш дешевої робочої сили приймаючих держав. Щоб збалансувати прогрес людства і зберегти його від конфліктів, необхідно надати глобалізації іншу іпостась; а саме треба у межах об'єднань країн, близьких за рівнем конкурентоспроможності своїх економік, ввести гнучкий протекціонізм і валютні обмеження стосовно руху капітала.

Бутук Александр Ильич

ОЧЕРЕДНЫЕ ИСПЫТАНИЯ ИЛИ ТУПИК СПЕКУЛЯТИВНО-ОЛИГАРХИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Современная глобализация базируется на двух столпах: на свободной международной торговле и на отмене валютных ограничений по движению капитала. Она является олигархической, поскольку служит интересам ТНК. Последние, вывозя западный капитал в страны Востока и Юга планеты, вызвали их опережающее индустриальное развитие за счёт более дешёвой рабочей силы принимающих государств. Чтобы сбалансировать прогресс человечества и уберечь его от конфликтов, необходимо придать глобализации другую ипостась, а именно нужно в пределах объединений стран, близких по уровню конкурентоспособности своих экономик, ввести гибкий протекционизм и валютные ограничения по движению капитала.

Alexander I. Butuk

THE NEXT TEST OR A DEAD END SPECULATIVE OLIGARCHIC GLOBALIZATION

Contemporary globalization is based on two pillars: on the free international trade and abolition of currency restrictions on the movement of capital. It is an oligarchic, as it serves the interests of the multinationals. The latter exporting capital in the western countries of the East and the South of the planet due to their advancing industrial development at the expense of cheaper labor receiving countries. To balance the progress of humanity and to save him from conflict need to give globalization a different subsistence, namely need within the associations of the countries that are similar in terms of competitiveness of their economies, protectionism and to introduce a flexible exchange restrictions on the movement of capital.

abutuk@ukr.net

Дубініна М.В., Потриваєва Н.В., Ксьонжик І.В.

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Миколаївський державний аграрний університет

Під час реалізації перетворювальних процесів, що охоплюють лібералізацію, приватизацію, інституціоналізацію, було відсутнє повноцінне структурне бачення майбутньої аграрної системи. Внаслідок чого до вже наявних ключових проблем неефективності колишньої системи господарювання додалися нові дисбаланси і диспропорції. У результаті тривалий період ринкової трансформації поки що не сприяє формуванню ефективного аграрного сектора економіки.

Стратегія інституціонально-структурних змін аграрного сектора економіки — це

певний комплекс принципів, що формують концепцію, спрямовану на досягнення визначених показників соціально-економічного стану окремих складових цього сектора економіки.

Стратегічний план інституціонально-структурних змін є узагальненою довгостроковою програмою досягнення аграрним сектором економіки визначеної мети. Стратегічний план є узгодженим з усіма основними складовими аграрного сектора, його реалізація передбачає залучення окремих компонентів до спільної реалізації поставленої мети. Результатом упровадження стратегічного плану має бути формування ефективного та дієвого інституціонального середовища.

Особливе значення в розробленні такої стратегії полягає у тому, що вона забезпечує ясність думки й допомагає різним суб'єктам процесу інституціонально-структурних змін досягати консенсусу. На нашу думку, слід звертати особливу увагу на розроблення декількох альтернативних стратегій та розглядати їх поряд із низкою конкретних проектів чи пропозицій, що є основними структурними елементами будь-якої програми економічного розвитку.

Формування стратегії інституціонально-структурних змін аграрного сектора економіки – це системний процес, за допомогою якого як на рівні держави, так і на місцевому рівні виникає можливість прогнозувати та планувати свою діяльність на довгострокову перспективу. Він допомагає зосередити ресурси на обмеженій кількості основних напрямів і тим самим забезпечує досягнення максимально можливого ефекту.

Процес формування стратегії інституціонально-структурних змін аграрного сектора економіки можна поділити на декілька етапів: на першому – слід визначити місію інституціонально-структурних змін, на другому – розробити стратегічні завдання, що базуються на аналізі чинних та інертних інститутів як всередині аграрного сектора, так і зовні, на третьому – розробити конкретні плани дій.

Стратегічний план не є жорстким ні за змістом, ні за термінами. Процес стратегічного планування є довгостроковим за глибиною прогнозу і тривалістю наслідків дій, але середньостроковим за характером заходів, що він містить. В основному документі стратегії визначено головну мету й основні напрями інституціонально-структурних змін, а додатки пропонують низку конкретних завдань і заходів, а також план дій. Мають бути визначені й учасники, терміни, індикатори виконання, витрати та ефект. Пріоритети стратегічного плану можуть змінюватися у разі втрати актуальності одних і появи інших, те саме стосується й черговості досягнення стратегічних цілей плану.

Кожен процес має дві органічно пов'язані між собою сторони: відносно самостійні складові, що є вихідним його моментом, та умови, які забезпечують їхнє (вихідних складових) перетворення у новий стан, набуття об'єктом нової якості. Зазначені сторони своєю єдністю відображають перехід можливого в дійсне, потенційного – в реальне, а тому поняття процесу належить до онтологічних характеристик будь-якого системного об'єкта і, як правило, пов'язане з реальними подіями та явищами. Тому аналіз інституціонально-трансформаційних процесів в аграрному секторі необхідно здійснювати в поєднанні з характеристикою їхньої системи. Система є відносно стійкою частиною геометричного або функціонального простору, який виокремлює дослідник за допомогою однієї або декількох системоутворюючих ознак. Ця точка зору не є єдиною, або загальноновизнаною, але вона відображає сучасні погляди на характеристику даної категорії. Поряд з поняттям системи до базисних понять системного аналізу належить поняття структури. Під структуризацією слід розуміти подання системи через об'єднання двох взаємозв'язаних за певним правилом типів об'єктів: сукупності елементів і множини зв'язків між ними. Структуризація системи, таким чином, означає перехід від сприймання системи як певної частини зовнішнього простору до подання її через сукупність внутрішніх елементів та їхніх зв'язків.

Як вже зазначалось, економічна реформа, яка впроваджувалась, має багато недоліків, але основний з них полягає в тому, що вона не мала чіткого системного змісту. Недостатнє методологічне забезпечення призвело до ряду серйозних прорахунків, що визначили

неефективну динаміку реформи і зумовили глибоку економічну кризу народного господарства в цілому. Значний негативний вплив на хід економічної реформи мала відсутність чітко сформульованих та системно реалізованих цілей і завдань. Змінити неефективну динаміку економічної реформи можливо тільки на основі інституціональних перетворень, які мають базуватися на подоланні суперечностей і невизначеності, що виникли в соціально-економічній системі під час її реформування.

Аграрна реформа в Україні завершує вже своє друге десятиліття — від того моменту, коли Верховна Рада, тоді ще УРСР, своєю постановою від 18 грудня 1990 року «Про земельну реформу» ініціювала цей процес. Однак практично до грудня 1999-го відбувався процес відступу держави від регулювання аграрного виробництва, руйнування потенціалу аграрної сфери, втрати продовольчої безпеки. Українське село стрімко деградувало й у нових макроекономічних умовах, які настали на початку 90-х, виявилось нездатним ефективно господарювати. Прийнятий 3 грудня 1999 року указ Президента України «Про негайні заходи з прискорення реформування аграрного сектора економіки» радикально змінив швидкість процесу трансформації відносин власності на селі.

З методологічного боку, можна виокремити формальну і неформальну трансформацію аграрної економіки. Формальна трансформація в Україні проявилась у виконанні законодавчо визначених умов, як правило, у поділі підприємств на дрібніші та зміні юридичної форми функціонування. Неформальна трансформація сільськогосподарських підприємств полягала в зміні форм, методів, цілей та завдань діяльності, ринковій переорієнтації відповідно до вимог часу тощо.

Вивчення системної особливості ієрархічності економіки дає відповідь на поставлене питання. Ринок є складовою в цілісній системі державного управління. Отже, без врахування інтересів охопленої системи, її підсистеми не можуть працювати ефективно. Без дотримання субординації економічних інтересів підсистема може завдати значної шкоди системі, органічною частиною якої є сама. Порушення вимог субординації, співпідпорядкованості економічних інтересів може призвести до руйнування не тільки материнської, але й охопленої системи.

Насамперед, мова йде про необхідність узгодження інтересів макроекономіки та мікроекономіки, між якими зараз спостерігають гострі суперечності, про гармонію цілого і його частин, народного господарства та господарюючих суб'єктів. Швидкість руху цілісної системи переважно залежить від синхронності економічних інтересів її підсистеми із системою управління більш високого рангу. Певна річ, що вирішальне значення в розвитку системи управління економікою має основний її елемент - людина, її спрямованість на зростання продуктивності праці, на зниження суспільно необхідних витрат в розрахунку на одиницю корисного ефекту. Такий висновок буде зрозумілий, якщо цілісну систему управління народним господарством розглянути як організацію, що має здатність координувати діяльність людей для досягнення загальної мети. Таким чином, наявність загальної мети економічної системи народного господарства є інтегративною якістю, що цементує всю його економічну структуру.

Формулювання такої загальної мети в умовах перехідного періоду від адміністративно-командної до ринкової системи - справа складна та методологічно дотепер неопрацьована. Спочатку вона може бути сформульована таким чином: загальною економічною метою на рівні макроекономіки є задоволення суспільно необхідного рівня платоспроможного попиту всіх верств населення у разі систематичного зниження суспільно необхідних витрат в розрахунку на одиницю корисного ефекту.

Очевидно, що цілі, які відображають макроекономічні інтереси, ідентичні національним інтересам, проте не можуть збігатися з інтересами господарюючих суб'єктів на рівні мікроекономіки, основна мета яких полягає у максимізації поточного прибутку. Вирішення зазначеної суперечності неможливе без використання системної якості економіки - інституціональності. Це відтворено у правилах поведінки суб'єктів економічних відносин у результаті пошуку найефективніших шляхів вирішення наявних протиріч.

Таке порушення проблеми має на меті наявність чітко сформульованих завдань на рівні національної економіки, для вирішення яких потрібно залучити інституціональні правила та механізми.

Крім того, це завдання повинно мати адекватне методологічне забезпечення, економічну платформу, на підставі яких може бути побудована теоретична модель узгодження макроекономічних і мікроекономічних інтересів. Зміст моделі має відображати основну спрямованість інституціональних правил і механізмів їхньої реалізації. Визначена модель якісно може бути сформульована так: все, що вигідно з погляду національних інтересів (на рівні макроекономіки), повинне бути вигідно з погляду інтересів господарюючих суб'єктів (на рівні мікроекономіки).

Таким чином, розвиток системи управління є ускладненим та інколи унеможливлений без адекватної підсистеми інституціонального забезпечення. Поряд з фінансовою, кадровою, транспортною, ресурсною та іншими підсистемами, постає необхідністю сформулювати підсистему інституціонального забезпечення розвитку системи управління. Викладене вище означає, що, по-перше, процес інституціональних перетворень може проводитися ефективно лише тоді, коли він охопить всю систему управління, всю її структуру на всіх рівнях ієрархії управління.

По-друге, інституціональні перетворення повинні орієнтуватися на людину, її права, свободу, можливість бути здоровим і працювати, одержати освіту, займатися підприємництвом або іншою сферою діяльності, у якій у найповніше проявляться її творчі здібності. Орієнтація інституціональних перетворень на людину персоніфікує національні інтереси до рівня кожного громадянина країни. Таким чином інституціональні перетворення одержують адресний зміст. По-третє, найважливішою проблемою економічної реформи є подолання кризи у сфері виробництва. Отже, необхідне розроблення комплексу заходів, які будуть спрямовані на реанімацію інвестиційної та інноваційної активності та слугуватимуть зростанню обсягів виробництва. По-четверте, критерієм ефективності створення інститутів мають стати підходи, які відображають необхідність узгодження макроекономічних і мікроекономічних інтересів (це є предметом спеціального обговорення).

Труднощі в досягненні мети аграрної реформи пояснюють трьома основними причинами:

- високим ступенем складності завдань, спрямованих на вирішення комплексних і застарілих структурних проблем, що охоплюють матеріально-технічні, технологічні, техніко-економічні, соціально-економічні, економічно-правові та соціально-психологічні чинники;

- наявністю потужних інерційних процесів, що спираються на неформальні орієнтації селян зокрема їхні уявлення, сформовані колишньою директивно-плановою системою, і з великими труднощами піддаються регулюванню з боку держави;

- допущеними прорахунками в стратегії і тактиці реформи, насамперед переоцінкою значення приватної власності порівняно з іншими чинниками ефективного сільськогосподарського виробництва, недооцінкою значення соціальних чинників її проведення, ролі сучасної інфраструктури й екології землекористування [2].

Ознаками сьогодення є падіння важливості галузі в національній економіці, нерівномірність трансформаційних змін у різних сферах агроекономічної діяльності, нерациональність внутрішньогалузевих пропорцій, нерівномірність розвитку агротериторій, несприятливий стан ресурсного потенціалу та обмеження можливостей структурного маневру щодо внутрішньогалузевого перерозподілу ресурсів, посилення диференціації між сільськогосподарськими товаровиробниками, погіршення експортно-імпортного співвідношення в продовольчій забезпеченості країни, розбалансованість міжгалузевих відносин в аграрному секторі економіки. Наявність численних структурних вад обмежує поступальний розвиток аграрної системи і породжує об'єктивну необхідність керованих інституціонально-структурних перетворень.

Трансформація, заснована на розвитку окремих пріоритетних аграрних секторів, проходить дуже нерівномірно, призводить до одержання тільки окремих результатів, що не

забезпечують стійкість розвитку комплексу в цілому. Через нерівномірність розвитку взаємозалежних з ними галузей виникає велика диференціація господарств за прибутковістю, зменшується кількість господарств, які мають доступ до довгострокових кредитів і відповідно мають можливість здійснювати трансформацію виробництва.

Стратегія інституціонально-структурних змін аграрного сектора економіки охоплює досягнення комплексу цілей:

- створення соціально-економічних умов, що забезпечують вигідність інвестиційних вкладень у життєдіяльність на селі;
- технічна, технологічна, виробнича, організаційна та управлінська трансформація всіх галузей аграрного сектора з формуванням інноваційної моделі його розвитку;
- досягнення прибутковості та престижності сільськогосподарської праці;
- насичення державного аграрного ринку вітчизняною продукцією і вихід підприємств з конкурентоспроможною продукцією на зовнішні ринки.

Основу стратегії довгострокових інституціонально-структурних змін аграрного сектора економіки має становити синхронізація процесу створення необхідних соціальних і економічних умов для забезпечення розширеного відтворення в галузі з докорінною трансформацією інститутів, що створюють формальним і неформальним чином норми та правила інноваційного розвитку аграрного сектора економіки й окремих його ланцюгів.

Досліджуючи стратегію розвитку (трансформації) загальної системи управління аграрним сектором економіки, ми дотримували системного підходу, який розуміємо як методологію розширення комплексних проблем. Він містить системну інтеграцію – фінансового і виробничого капіталу, а також технологічну, організаційну й управлінську інтеграцію.

Під час переходу економіки на ринкові відносини єдина система державного управління аграрним сектором економіки поділилася на підсистему державного регулювання і підсистему господарського самоуправління, які сьогодні перебувають на стадії формування. Господарську підсистему самоуправління комплексу під час дослідження розглядаємо не лише з погляду взаємозв'язку взаємодіючих між собою господарських ланцюгів, які виконують певну для кожного ланцюга стадію виробництва кінцевої продукції комплексу, але й з точки зору збереження цілісності системи, її можливості забезпечити розширене відтворення. У процесі розвитку організаційної й управлінської інтеграції на державному, регіональному і міжрегіональному рівні будуть формуватися господарські блоки, що об'єднуюватимуть у єдине ціле значну кількість господарств.

Управлінська структура у господарській підсистемі на певному етапі організаційних перетворень й інтеграційних процесів буде складатися з двох рівнів. Перший – рівень незалежного управління, який охоплює велику кількість підприємств малого і середнього бізнесу, а також невелику кількість великих ефективно працюючих господарств. Другий – рівень децентралізованого планування, який складається з деякої множини плануючих центрів у господарських підсистемах.

Література

1. Безуглий М.Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України / М.Д.Безуглий, М.В. Присяжнюк. – К.: Аграр. наука, 2012. – 48 с.
2. Дубініна М. В. Система інституціонально-трансформаційних процесів аграрної економіки / М. В. Дубініна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К. : ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154, Ч. 1. – С. 128-132. – (Економіка, аграрний менеджмент та бізнес).
3. Національна доктрина реформування агропромислового комплексу України для забезпечення його інноваційного розвитку (проект) / [П. Т. Саблук, В. М. Скупий, В. Я. Месель-Веселяк та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2010. – 10 с.

Дубініна Марина Вікторівна, Потривасва Наталя Володимирівна, Ксьонжик Ірина
Володимирівна

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

На основі інституціонального підходу виявлено сучасні тенденції, закономірності та проблеми розвитку аграрного сектору економіки. Запропоновано підходи до формування ефективного функціонування підсистеми інституціонального забезпечення. Ключові слова: інституційний, аграрний сектор, реформи, підсистема, забезпечення.

Дубинина Марина Викторовна, Потриваева Наталья Владимировна, Ксьонжик Ирина
Владимировна

ОБОСНОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

На основе институционального подхода выявлены современные тенденции, закономерности и проблемы развития аграрного сектора экономики. Предложены подходы к формированию эффективного функционирования подсистемы институционального обеспечения.

Ключевые слова: институциональный, аграрный сектор, реформы, подсистема, обеспечение.

Marina V.Dubinina, Natalia V.Potrivaeva, Irina V.Ksonzhik

JUSTIFICATION STRATEGIC PRIORITIES OF THE AGRICULTURAL SECTOR

On the basis of the institutional approach identified current trends, patterns and challenges of the agricultural sector. The approaches to the formation of the efficient functioning of pidsistemi institutsionalnogo zabezpechennya.

Keywords: institutional, agricultural sector reforms subsystem obezpechenie.

andrianos1@yandex.ru

Губарева Ю. А.

ВОСПРИЯТИЕ ВИЗУАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЕМ

ООО «ФОРТУНА ГРУП ЛТД»

Нейромаркетинг – инновационное прогрессивное направление маркетинга, направленное на изучение физиологических реакций потребителей при воздействии на органы чувств (зрение, обоняние, осязание, вкус, слух) на различные раздражители (звук, свет, взгляд, изображение, фото, запах, тактильные ощущения) и применениерезультатовданныхисследований для разработки максимально эффективного контакта с потребителем посредством рекламных носителей, повышения эффективности маркетинговых кампаний и качества коммуникации с целевой аудиторией. [4, с.46]

Уникальная возможность воздействия визуальной информации обусловлена лёгкостью её восприятия и сложностью её обработки человеческим мозгом. Воздействие посредством визуальной информации используется для достижения самых разных целей и конкретно поставленных задач.

Повседневнo человек окружен широким полем самой разнообразной визуальной информации, мозг фиксирует такой объём визуальной информации, который даже не успеваeт осознанно восприниматься и обрабатываться человеком, но принимает

непосредственное участие в формировании его взглядов, настроений, внедряется в сознание и оказывает влияние на его психоэмоциональное состояние. Современные методы представления информации, средства массовой информации и коммуникаций имеют достаточно широкие возможности и их значение нельзя недооценивать.[5, с.1]

Изучение вопроса визуального восприятия информации человеком имело место еще со времен древней Греции, затем более детально рассматривалось учеными начала 20 века и не теряет своей актуальности по сей день, развиваясь и пополняясь многочисленными исследованиями специалистов в области гештальтпсихологии.

Среди ученых древности существовала тенденция описывать опыт зрительного восприятия по аналогии с физическими процессами. Когда речь идет о зрительном восприятии, то предполагают, что человеческий разум работает наподобие камеры фотоаппарата. Но полагаясь на факты исследований ученые обнаружили, что восприятие не является механическим средством регистрации вещей. Прежде всего, зрение - не чисто пассивное восприятие. Мир образов не просто отражается в органах чувств, достоверно отражает визуальную информацию. Скорее, наоборот, человек их получает, рассматривая объект.

Сталкиваясь с этими явлениями, древнегреческие мыслители чисто физически описывали процессы восприятия. Например, Платон в своем диалоге «Тимей» утверждает, что из глаз человека плотным и ровным световым потоком возникает благородный огонь, который согревает все человеческое тело. Таким образом, между воспринимающим субъектом и воспринимаемым объектом устанавливается осязаемый мостик и по этому мостику на пути к человеческому глазу, а через него и к человеческой душе перемещаются световые импульсы, которые выпускает воспринимаемый объект.

В то время оптика была примитивная, однако опыт, который она иллюстрирует, все еще живет и до сих пор остается в поэтических описаниях, например, в следующих словах Т. С. Эллиота: «И невидимый пучок лучей пронзил мои глаза, поскольку розы, которые на меня смотрели, владели своим взглядом - взглядом цветка».

В 1910 г. психолог Макс Ветгеймер, наблюдавший за вспышками сигнальных огней на железнодорожном переезде, испытал внезапное озарение, впоследствии послужившее основой для разработки концепции гештальта (от немецкого Gestalt — целостная структура, образ, форма) и формулировки принципов визуального восприятия объектов.

Цепочка рассуждений психолога была примерно следующей: на самом деле световой сигнал не перемещается влево-вправо — это просто последовательно включаются и выключаются 2 отдельные лампы. Еще более наклонность человеческого мозга «дорисовывать» наблюдаемый объект до завершенной, «полной» структуры заметна при взгляде на «бегущие огоньки», создаваемые электрическими лампами, по периметру окружающими вывески и козырьки крыш кинотеатров.

Для наблюдателя все выглядит так, будто отдельный огонек перемещается по некоей траектории, периодически меняя направление движения, хотя на деле происходит последовательное включение-выключение отдельных ламп. Это мозг человека объединяет отдельные объекты в некий целостный образ, категориально отличающийся от суммы своих частей — как неподвижные лампочки качественно отличаются от «бегущего огонька», воспринимаемого наблюдателем этой электрической иллюминации.

Классические исследования Рудольфа Арнхейма дают научное определение данной проблеме. Теоретики дизайна рассматривают вопрос зрительной среды и декорирования ее семантических значений. В этом они видят выход из "информационного кризиса", способ упрощения и активизации процесса усвоения понятий. Для этого есть определенные основания: хотя сторонники вербального мышления считают визуальный язык поверхностным способом человеческой активности, рассматривают ее как способную

выражать и передавать сложные абстрактные понятия, однако есть поклонники более уравновешенной позиции.[1, с.50]

В. Розин подчеркивает, что предложенный теоретиками лозунг “тотальной визуализации” призван упорядочить, гармонизировать, уплотнить объем информации, которую поглощает современный человек.[3, с.75]

Известный психолог Б.Ананьев утверждает, что есть основания считать зрительную систему доминантной для человека, поскольку она является не только мощным источником информации об окружающей среде, но и осуществляет связь всех сигналов, поступающих в мозг, через визуализацию чувств и сигналов, преобразования незримого в зримое. Психолог В. Зинченко развивает эту точку зрения, считая присущей зрительным образам субъективную симультанность, что позволяет мгновенно различать взаимосвязь между различными сигналами.

Рудольф Арнхейм, рассматривая восприятие творчества как познавательного процесса, указывает на специфические особенности этого восприятия. Прежде всего, он делает акцент на том, что эстетическое восприятие не пассивный, созерцательный акт, а творческий, активный процесс. Оно не ограничивается только репродукцией объекта, но имеет и производительные функции, заключающиеся в создании визуальных моделей. Каждый акт визуального восприятия, по мнению Арнхейма, является активным изучением объекта, его визуальной оценке, отбором существенных черт, сопоставление их со следами памяти, их анализ и организацию в целостный визуальный образ. [2,с.7]

На сегодняшний день существенно изменился темп жизни, ритм времени, скорость и формы передачи информации в целом. Гораздо быстрее и эффективнее воспринимается именно визуальная информация - она влечёт за собой более пристальное изучение вопроса и вызывает уже целенаправленный предметный интерес. Визуальная информация - это не только художественные выставки, фотовыставки и кинофильмы, но и сам город, с его структурой, средой, улицами и домами, витринами, магазинами. Визуальной информацией наполнено личное пространство человека, она выступает как форма коммуникации между людьми, более того, каждый отдельный человек является носителем своей визуальной информации. Безусловно, в сферу визуальной информации попадает огромный пласт печатной продукции, телепередачи, все виды видео и различного рода реклама.

В настоящее время учеными досконально изучены и структурированы визуальные (зрительные) характеристики образов – ассоциированность или диссоциированность, панорамность, размер, расстояние, яркость, цветность, чёткость, контрастность, передний (задний) план, угол и точка зрения, рамка, подвижность, непрерывность визуального ряда, блеск, плотность изображения, стереоскопичность (глубина, объемность), форма и др.

Феномен зрительного восприятия времени заключается в том, что подавляющее большинство людей бессознательно создают себе личную шкалу событий в виде образов, закреплённых на условной временной линии в визуальном поле. Конфигурации "личной шкалы времени" разнообразны и индивидуальны, но для большего числа людей (70-80%) время "идет" в визуальном поле слева направо, поэтому левая половина шкалы координирует образы прошлого, а правая - образы будущего. Образы настоящего времени, как правило, находятся прямо по центру. Зрительная репрезентация времени тесно связана с визуальными зонами. Качественные характеристики (субмодальности цветности, размера, детализированности и т.д.) образов на "шкале" различаются в зависимости от их расположения в прошлом, настоящем и будущем. [6, с.3]

Важным фактором визуального восприятия является восприятие цвета. Согласно результатам, полученным в ходе многочисленных психологических экспериментов, учеными был сделан вывод, что цвет определенным образом влияет на восприятие человеком веса тела, температуры помещения и оценку удаленности объекта.

Так, красный, желтый, оранжевый цвета визуально приближают предмет, увеличивая его объем и как бы "подогревая" его. Голубой, синий, фиолетовый, черный - визуально

отдаляют объект, уменьшают и "охлаждают" его. Поэтому, выбирая тот или иной цвет для рекламы товара, следует оценить его с точки зрения этих параметров.

Восприятие цвета зависит от эмоционального состояния человека. Именно этим объясняется то, что человек в зависимости от своего эмоционального состояния расположен к одним цветам, равнодушен к другим и не приемлет третьи. Эти закономерности открыл Макс Люшер в середине прошлого века. Создавая свой цветовой тест, Люшер исходил из того, что восприятие цвета у человека сформировалось в результате образа жизни и взаимодействия с окружающей средой на протяжении длительного периода исторического развития. Сначала жизнь человека определялась главным образом двумя факторами, не подлежащими произвольному изменению: ночью и днем, светом и тьмой. Ночь означала условия, когда активная деятельность могла прекращаться. День требовал активных действий - поиска пищи, элементарного обустройства. Отсюда темно-синий цвет ассоциировался с ночным покоем, а желтый - с солнечным днем и его заботами. Красный цвет напоминал о крови, пламени и связанных с ними ситуациях, требующих высокой мобилизации, активности. Кроме того, Люшером был сделан еще один важный для рекламной индустрии вывод - цвет не только вызывает соответствующую реакцию человека в зависимости от его эмоционального состояния, но и определенным образом формирует его эмоции.

Таким образом, с помощью выбора определенного цвета можно управлять отношением потребителя к рекламе, а создавая необходимую цветовую среду, можно вызвать у потребителя рекламы требуемые эмоции.

Когда в визуальной рекламной информации отсутствуют иллюстрации, роль главного элемента оформления перекладывается на шрифты, которые кроме своего основного предназначения - денотативного (шрифт как беспристрастный интерпретатор букв), становятся носителями коннотации. Шрифтовая коннотация отражает эмоциональное осмысление значения подаваемой информации.

Возможности шрифтовой интерпретации широки. Можно передать через шрифт даже аудиальные характеристики. Силе голоса соответствует увеличение кегля. Этот прием характерен для комиксов. Паузе соответствует многоточие или большие пробелы в горизонтальном или вертикальном направлении. Посредством шрифтов передаются такие характеристики, как статичность и динамика. Курсив очень удобен для интерпретации индивидуальных особенностей голоса, по которому идентифицируется личность говорящего.

Рассмотрим несколько моделей, применяемых в рекламе:

- модель цветового разграничения: название товара набирается тем же шрифтом, но другим цветом (восприятие становится более эффективным).
- модель шрифтовой иллюстрации смысла заголовка (модель метафоризации букв). Примером может служить часть заголовка заявления конгресса по рекламе. Часть букв в ключевом слове заголовка - CHANGES - заканчиваются стрелками, показывающими разные направления. Этим способом еще больше подчеркнут смысл слова ("изменения") и акцентированы некоторые смысловые оттенки этого понятия в данном конкретном контексте. Метафоричность решения делает его одновременно более образным и в тоже время более оригинальным, что способствует лучшему запоминанию.
- модель индивидуализации: это коммуникативная стратегия индивидуальных почерков. Обыкновенно почерки используются в рекламе базирующейся на свидетельских показаниях или близких ей стратегий. Курсив "интимизирует" рекламу. Хорошо индивидуализированные сообщения внушают большую степень доверия. Особенно этому способствует использование индивидуального почерка.
- модель действия: основные характеристики этой модели две - использование курсивных шрифтов (наборные или рисованные) и

использование красного цвета. Красный цвет достаточно точно передает идею динамики, а курсив подкрепляет идею скорости, что позволяет выстроить соответствующее семантическое поле.[6, с.4]

В визуальной рекламе трёхмерность восприятия связана в основном с использованием субмодальностей расстояния (или удаленности от объекта) глубины и размера объекта.

Отражение в рекламе перспективы и глубины объекта, наличие второго плана, светотеней и т.д. приближает восприятие к реальным параметрам воспринимаемой человеком окружающей действительности.

Визуальные эффекты: движение сквозь пространство, изменение пропорций размеров объектов в перспективе или визуальные парадоксы - служат скорее средством привлечения внимания.

Зрительные образы влияют на оценку информации на сознательном и подсознательном уровнях. Изображение как способ получения и передачи информации, появившийся еще раньше письменности, был и остается наиболее эффективным во всей истории человечества.

С помощью визуальной информации возможно принимать непосредственное участие в формировании восприятия рекламного посыла, мнений потребителя о товаре и бренде в целом. Применяя результаты исследований восприятия изобразительного искусства, гештальт и другие наработки ученых, психологов и медиков, маркетологи смогут наиболее эффективно воздействовать на целевую аудиторию, продумать набор символов и образов, которые могли бы стать отправными в сознании человека и заниматься последовательной популяризацией и внедрением этих символов и образов для повышения эффективности маркетинговых коммуникаций.

Литература

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. – М., 1952.
2. Арнхейм Р. Кино как искусство. – М., 1960.
3. Розин В. Визуальное восприятие в современной культуре // Almatater. —1998. — №7.
4. Окландер М., Губарева Ю., Нейромаркетинг - теория и практика влияния на подсознание потребителя / Окландер М., Губарева Ю., - Экономист – 2014 - № 11.- С. 46-55.
5. Лиховцева А. Визуальная информация. Восприятие и механизм воздействия. 07.03.2014, режим доступа: http://avrorart.ru/novosti/news_post/statya.-vizualnaya-informaciya.-vospriyatie-i-mehanizm-eyo-v
6. Инсапова Г. Психологические маркеры визуальной рекламы, режим доступа: <http://www.33333.ru/public/marker.php>

Губарева Юлія Андріївна

СПРИЙНЯТТЯ ВІЗУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ СПОЖИВАЧЕМ

У роботі розкрито основні аспекти особливостей візуального сприйняття інформації споживачем, систематизовано світовий досвід досліджень даного питання в аспектах образотворчого мистецтва з часів Стародавньої Греції, а так само дослідження фахівців в області гештальт психології, що могло б дати можливість маркетологам найбільш ефективно впливати на цільову аудиторію, продумуючи набір символів і образів, які в свою чергу могли б стати відправними у свідомості людини; займатися послідовною популяризацією і впровадженням цих символів і образів для підвищення ефективності маркетингових комунікацій, а так само брати безпосередню участь у формуванні сприйняття рекламного посилання споживачем, його думки про товар і лояльності до бренду.

Губарева Юлія Андреевна

ВОСПРИЯТИЕ ВИЗУАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЕМ

В работе раскрыты основные аспекты особенностей визуального восприятия информации потребителем, систематизирован мировой опыт исследований данного вопроса в аспектах изобразительного искусства со времен Древней Греции, а так же исследования специалистов в области гештальтпсихологии, что могло бы дать возможность маркетологам наиболее эффективно воздействовать на целевую аудиторию, продумывая набор символов и образов, которые в свою очередь могли бы стать отправными в сознании человека; заниматься последовательной популяризацией и внедрением этих символов и образов для повышения эффективности маркетинговых коммуникаций, а так же принимать непосредственное участие в формировании восприятия рекламного посыла потребителем, его мнения о товаре и лояльности к бренду.

Yulia A. Gubareva

CONSUMER PERCEPTION OF VISUAL INFORMATION

The article covers the main aspects of the features of the visual perception of the information by consumer, has systematized international experience of knowledge in the aspects of fine art from the time of ancient Greece, as well as researches of experts in the field of Gestalt psychology, which would enable marketing managers to more effectively influence to the target audience, thinking through a set of symbols and images, which could be starting in the human mind; to engage in a consistent promotion and implementation of these symbols and images to enhance the effectiveness of marketing communications, as well as to participate directly in shaping the perception of the consumer advertising promise, their opinion about the product and brand loyalty.

yael@yandex.ru

*Калюжна О.В., Христенко О.А., Жорова А.М.***НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Миколаївський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Економічне зростання є основою розвитку країни, сприяє нарощуванню виробничого потенціалу та реалізації економічних і соціальних програм. Його прискоренню великою мірою сприяють розробка і впровадження інновацій, що є пріоритетною складовою загальної економічної стратегії. Фінансово-економічна криза змінила структури багатьох ринків та внесла корективи до основних правил ведення ефективного бізнесу. Підприємства вимушені розробляти та впроваджувати нові стратегії побудови й розвитку бізнесу для підвищення конкурентоспроможності, утримання та розширення ринків, залучення нових покупців. Стабілізація економіки країни залежить від диверсифікації та модернізації пріоритетних галузей промисловості, впровадження інноваційних технологій, модернізації та підвищення ефективності виробництва, зниження енергозалежності, розвитку інформаційних технологій тощо. Впровадження інновацій у свою діяльність дають змогу підприємствам подолати виробничі, ресурсні, екологічні, технологічні, матеріально-технічні, організаційно-управлінські й соціальні обмеження та сприяють постійному підвищенню конкурентоспроможності галузі через ефективне економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інновацій і різні аспекти, пов'язані з розробкою та реалізацією стратегії інноваційного розвитку, її інвестиційного і ресурсного забезпечення, а також інформування аграрних виробників щодо новітніх розробок сільськогосподарської науки й використання інтелектуальної власності в аграрній сфері, були предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених: А.Ф. Бондаренка, С.А. Володіна, В.М. Геєць, О.І. Дацій, М.В. Зубець, С.М. Кваши, М.Ф. Кропивка, Ю.О. Лупенка та інші. Не зважаючи на достатню кількість наукових здобутків, як вітчизняних так і зарубіжних вчених, впровадження інновацій аграрними підприємствами відбувається досить повільно, й у більшості випадках взагалі відсутнє. Низька інноваційна активність сільськогосподарських товаровиробників багатьма дослідниками пояснюється негативним впливом комплексу факторів, зокрема дефіцитом фінансових коштів, низькою інвестиційною привабливістю, відсутністю ефективного організаційно-економічного механізму стимулювання впровадження інновацій, доступністю інформації щодо новітніх розробок і методики оцінки доцільності їх уведення, недосконалою інноваційною інфраструктурою аграрного сектора тощо.

Зазначені проблеми мають недостатній ступінь дослідження та характеризуються наявністю невирішених дискусійних питань, що зумовлюють актуальність теми дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді основних проблеми та перспектив використання новітніх прогресивних технологій у сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка інновацій в аграрному секторі зумовлена особливостями самого сільського господарства, де основним фактором виробництва є земля, у процесі виробництва існує чітка взаємодія з живими організмами, виробництво має сезонний характер і високий рівень ризику.

Сільське господарство України, незважаючи на нестабільність інноваційної активності, намагається інтегрувати передові науково-технічні розробки і адаптувати їх у власне виробництво. Свідченням цього є новітні технології рослинництва, тваринництва та енергозберігаючі системи землеробства.

На підставі опрацювання представлених в економічній літературі досліджень учених щодо сутності інновацій в аграрній сфері, вважаємо за доцільне, визначити основні напрями впровадження інновацій.

У рослинництві нові здобутки пов'язані з енергозберігаючими технологіями обробітку ґрунту, селекційною роботою, генною інженерією, органічним землеробством, мікрозрошенням, космічними інформаційними технологіями (у тому числі GPS-навігація), нанотехнологіями.

Інноваційні заходи у галузі тваринництва полягають у впровадженні інтенсивних систем годівлі, біотехнологій, сучасного техніко-технологічного забезпечення, селекційно-плеємної роботи, енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Основні інноваційні техніко-технологічні рішення в тваринництві спрямовані на організацію зручних умов утримання та обслуговування тварин; полегшення умов праці за рахунок впровадження автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів та використання робототехніки та електронних технологій; збільшення продуктивності тварин та поліпшення якості тваринної продукції за рахунок створення нових і удосконалення існуючих порід та високопродуктивних гібридів; покращення плеємних і продуктивних якостей тварин; використання генетичного потенціалу кращих порід тощо. Основними стримуючими факторами, що впливають на впровадження інновацій в галузь є: висока вартість інновацій в галузі; дефіцит кваліфікованих кадрів, низький рівень ветеринарної медицини; незадовільний стан кормової бази; відсутність ефективних тваринницьких комплексів; недостатня кількість лабораторій перевірки якості продукції тваринництва, критичне зменшення поголів'я; низька продуктивність тваринництва порівняно із світовими лідерами, концентрація значної

частини поголів'я (до 60%) у господарствах населення та низький рівень державної підтримки.

В галузі зберігання та первинної переробки сільськогосподарської продукції основний акцент робиться на впровадженні сучасних зерно- та овочесховищ, холодильний установок, новітнього обладнання для переробки зерна, овочів та фруктів, продукції тваринництва (м'яса, молока), обладнання для пакування та зберігання продукції тощо.

На даний час впровадження інновацій в аграрну сферу відбувається дуже повільно: статистика свідчить, що лише майже 10% агроформувань застосовують новітні агротехнології світового рівня, а в переважній більшості на полях і фермах суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки України домінують витратні технології – витрати пального на 1 га сільськогосподарських угідь перевищують аналогічні в розвинених країнах Заходу в 2-3 рази[3].

Незважаючи на низьку інноваційну активність аграрних підприємств в практику вітчизняного землеробства дедалі ширше застосовуються прогресивні сучасні технології мінімального обробітку ґрунту та точного землеробства: технології «Mini-till», «No-till», «Strip-till», що потребують модернізації та оновлення машинно-тракторного парку.. Технологія «Mini-till» передбачає мінімізацію техніко-технологічного впливу на ґрунт під час його обробітку, що підвищує економічну ефективність й екологічність процесу вирощування сільськогосподарських культур за рахунок зниження погодно-кліматичного впливу, суттєвого зниження рівня витрат палива, добрив, засобів захисту рослин, скорочення використання сільськогосподарської техніки, зростання врожайності, оптимізації сівозмін, покращення стану природного середовища [2].

«Strip-till»— це зберігаюча система землеробства, що використовує мінімальний обробіток ґрунту. Вона поєднує переваги прогріву та підсушування ґрунту у традиційній технології з ґрунтозберігаючими перевагами нульової, ворущачи тільки ту частину ґрунту, що міститиме насіння. Кожна смужка, що обробляється, має ширину близько 25 см та глибину до 30 см. Також, однією з переваг «Strip-till» є можливість одночасного внесення мінеральних добрив різних типів на різну глибину [1].

«No-till» – спосіб обробітку ґрунту, що не пропонує механічних рішень для усунення ущільнень на глибині 30–35 см. Проте вона є ідеальною системою обробітку ґрунту для захисту поверхні від ерозії, адже післязжнивні та органічні рештки залишаються на поверхні ґрунту [2].

В Україні технології мінімальної обробки ґрунту успішно застосовують передові підприємства: наприклад, «Агро- союз» та «Агро КМР» (Дніпропетровська обл.), «Дружба Нова» (Чернігівщина), «Рост Агро» (Полтавщина), фермерське господарство «Степ» (Черкаська обл.) та деякі інші [1].

Тенденція розвитку землеробства на сучасному етапі передбачає створення умов для стабільного управління станом ґрунтів. Визначальна роль у розв'язанні цього питання належить зрошенню та осушенню земель, широке застосування яких істотно знижує залежність сільськогосподарського виробництва від умов природного вологозабезпечення [5].

За офіційними статистичними даними, у 2013 р. В Україні зрошувальних земель склав 365,8 тис. га, з них до 46% - краплинне зрошення. Найбільші площі крапельного зрошення розташовані в Херсонській (29 %) і Миколаївській (12 %) областях. В подальшому прогнозується зростання площ в зонах Лісостепу і Північної частини Степу – Харківська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Вінницька, Київська та ряд інших областей України.

Основними перевагами впровадження крапельного зрошення є: забезпечення оптимального рівня вологості для рослин в посушливих умовах, економія води для поливу і добрив на 50 %, одночасне виконання операцій з поливу з іншими технологічними операціями з догляду за рослинами і збиранням урожаю; можливість освоєння малопридатних для обробітку земель, зменшення експлуатаційних витрат, проведення

агротехнічних робіт разом з поливом. зменшення ураженості рослин захворюваннями, насамперед грибковими; збільшення урожайності і покращення якості продукції; зменшення ерозії та збереження родючості ґрунту.

Можна впевнено спрогнозувати, що через 15 – 20 років безальтернативне використання способів крапельного зрошення застосовуватиметься для всіх просапних і багаторічних культур, оскільки врятує від дефіциту водних ресурсів. Крапельне зрошення забезпечить значну економію води й екологічну безпеку і суттєво потіснить традиційні способи поливу [5].

Серед головних факторів нарощування виробництва продукції рослинництва та тваринництва провідне місце належить впровадженню досягнень селекції. Дії вітчизняних селекціонерів спрямовані на покращення сортових якостей, підвищення стійкості до природно-кліматичних умов та шкідників; значний приріст урожайності та одержання насіння елітних сортів. Результативність племінної роботи тісно пов'язана з відтворенням, темпами оновлення основного стада, забезпеченням високоцінним генетичним матеріалом, а в перспективі – зі створенням вітчизняного ринку племінних ресурсів, який би повністю забезпечив внутрішню потребу та орієнтувався на експорт.

Традиційна селекція, з огляду на значні витрати часу й великі масштаби схрещувань і досліджуваного селекційного матеріалу, витісняється маркерною. Маркерна селекція, відрізняється від традиційної селекційної роботи тим, що дозволяє швидко оцінювати вихідний посівний матеріал на наявність певних генів і контролювати їх у ході селекції, підвищуючи надійність й ефективність відбору, скорочуючи період створення нових сортів і знижуючи витрати [4].

Селекцією сільськогосподарських культур в Україні займаються близько 100 наукових установ, які проводять селекційну роботу з понад 300-ми видами рослин. Слід зазначити, що великою проблемою запровадження інновацій в аграрну сферу є брак фінансування. В середньому на створення одного сорту чи гібриду сільськогосподарських культур в США витрачають щорічно 250 тис. дол., при цьому загальні витрати складають 1,5-2,5 млн. дол. В Росії селекція одного гібриду овочевих культур для захищеного ґрунту коштує 69 млн. руб., або 200-300 тис. дол. В Україні на здійснення науково-дослідної програми виробництва овочів в умовах захищеного ґрунту виділяється біля 1 млн. грн., що в еквіваленті складає 125 тис. дол. Наведені показники рівня фінансування аграрної сфери яскраво свідчать про його недостатність в Україні, адже він нижчий ніж в Росії майже в 2 рази, і менший ніж в США в десятки разів [3].

Інноваційним напрямком підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції є впровадження нових нетрадиційних видів і створення екологічно чистої продукції. Органічне сільське господарство – це виробнича система, яка підтримує родючість ґрунтів, добрий стан екосистем і здоров'я людей [6]. Виробництво сільськогосподарської продукції за встановленими правилами дає змогу виробляти органічні продукти з оздоровчими якостями, а також зберігати та впроваджувати природні ресурси. Така продукція не містить хімічні речовини, антибіотики, консерванти, генно-модифіковані організми. Органічна продукція має бути вироблена без використання мінеральних і синтетичних добрив та без застосування засобів захисту рослин.

Україна має певні переваги щодо можливостей, що пропонує збалансоване та органічне сільське господарство, низький рівень використання пестицидів і хімічних добрив, досить значну кількість малих ферм і робочої сили. Близьке сусідство з країнами ЄС – споживачами органічних продуктів робить Україну інвестиційно привабливою.

Сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши: у 2007 році - 500 тис. євро, в 2008 році - 600 тис. євро, у 2009 — 1,2 млн. євро, у 2010 - 2,4 млн. євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн.євро, у 2012 році – до 7,9 млн.євро, у 2013 р. - до 12,2 млн.євро, а у 2014 р. - до 14,5 млн.євро [7].

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус “органічного”, то в 2013 р. нараховувалось вже 175 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 393, 4 тис.га. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об’єму сільськогосподарських угідь України складає близько 0,9%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур та почесне двадцяте місце світових країн-лідерів органічного руху.

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі (ПП «Акроекологія» Полтавська обл. – 8 тис. га).

Розвиток органічного ринку України знаходиться у фазі зростання життєвого циклу, який вимагає значних інвестицій для подальшого росту. Багато виробників органічної продукції ще не досягли рівня самоокупності або використання своїх прибутків для реінвестування у бізнес, розвитку ринку, зростання компетенції, становлення технологій та підвищення конкурентоспроможності з метою організації виробничо-збутових ланцюгів та підвищення рівня продажу органічної продукції.

Основними проблемами, які не дозволяють виявити значний потенціал вітчизняної економіки у цій сфері, є такі [8]:

- слабка обізнаність виробників щодо специфіки органічного виробництва та населення щодо органічної продукції;
- інноваційна пасивність більшості виробників та управлінських структур;
- переважання експорту органічної сировини;
- низький рівень або і зовсім відсутнє виробництво продукції тваринництва згідно з органічними стандартами;
- недостатня розвиненість інфраструктури торгівлі органічною продукцією;
- недосконале інституційне забезпечення та відсутність державної фінансової підтримки;
- відсутність достатньої кількості офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, що не дає права виробникам продавати продукцію як органічну;
- слабкий розвиток інтеграції з міжнародними структурами та обмежений доступ на зовнішні ринки органічної продукції.

Для стабілізації ринку екологічно чистої продукції в Україні важливим завданням є використання світового досвіду, що дасть змогу визначити тенденції розвитку внутрішнього ринку в плані експортно-імпортних перспектив для України, а також місця нашої країни в світовому виробництві екологічно чистої продукції. В цьому контексті потрібно розглянути нормативно-законодавчу базу щодо обігу та сертифікації екологічно чистої продукції в Європі, засоби державної підтримки екологічно чистих ферм, формування цінової надбавки й систему організації збуту.

Висновки. Аграрний сектор України має значний потенціал щодо впровадження інновацій у свою діяльність. Використання інновацій та техніко-технологічних розробок в аграрній галузі дасть змогу підвищити результативність її діяльності. Сучасні умови господарювання не дозволяють більшості аграрним товаровиробникам самостійно здійснювати фінансування інноваційної діяльності. Завдяки здатності використовувати широкий спектр правових, адміністративних, економічних, інших засобів впливу на інноваційну сферу саме державі відведена центральна роль в моделі сприяння впровадження інновацій аграрними підприємствами.

До економічних методів державного регулювання належать інструменти, за допомогою яких створюються умови розвитку ринкових процесів у потрібному для держави

напряму. Економічні методи працюють у площині бюджетної та фіскальної політики, а також цінового регулювання. Держава встановлює загальні правові рамки інноваційної діяльності, виступає в якості замовника на інноваційну продукцію аграрних підприємств, має можливість стимулювати інноваційну діяльність за допомогою кредитів, позичок, податкових пільг та інших економічних важелів, фінансувати більшу частину фундаментальних і найважливіших прикладних досліджень в сільському господарстві. Тому стимулювання аграрних підприємств до впровадження інновацій у господарську діяльність слід вважати одним із ключових економічних методів впливу держави на інноваційний розвиток аграрного виробництва

Література

1. Петренко І. Хід зebroю, або покажіть нам стрип-тіл! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/mekhanizatsiia-apk/2174-khid-zebroiu-abo-pokazhit-nam-stryp-til.html>
2. Татибер Й. Strip-till – вирішення проблеми?! / Й. Татибер // Практичний посібник аграрія. – 2012. – № 3 (44). – С. 94-96.
3. Смолінський В.Б. Проблеми фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств/ В.Б. Смолінський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, Т. 2. – С. 179- 182.
4. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки : [монографія] / [Шубравська О. В., Молдован Л. В., Пасхавер Б. Й. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К. , 2012. – 496 с.
5. Кисляченко М.Ф. Ефективність крапельного зрошення картоплі та овочевих культур в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin>
6. Потапенко В. Г. Органічне сільське господарство як чинник економічної безпеки / В. Г. Потапенко, О. М. Потапенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 58-65.
7. <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
8. Клітна М.Р, Брижань І.А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2525>

Калюжна Олена В'чеславівна, Христенко Ольга Андріївна, Жорова Алла Миколаївна НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто особливості сучасних інтенсивних технологій ведення сільського господарства. Виявлено основні проблеми та перспективи на шляху адаптації сучасних технологій у рослинництві, новітніх техніко-технологічних рішень в тваринництві та ресурсозберігаючих систем землеробства до існуючих умов вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Запропоновано пріоритетні заходи з подолання кризового стану інноваційно-технологічної активності сільськогосподарських підприємств, орієнтовані на зміцнення аграрної галузі та забезпечення її прогресивного розвитку.

Ключові слова: інновації, новітні технології, досягнення науково-технічного прогресу, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, землеробство.

Калюжная Елена Вячеславовна, Христенко Ольга Андреевна, Жорова Алла Николаевна НАПРАВЛЕНИЯ АКТИВИЗАЦИИ И ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье рассмотрены особенности современных интенсивных технологий ведения сельского хозяйства. Выявлены основные проблемы и перспективы на пути адаптации современных технологий в растениеводстве, новейших технико-технологических решений в животноводстве и ресурсосберегающих систем земледелия к существующим условиям отечественного сельскохозяйственного производства. Предложены приоритетные пути по

преодолению кризисного состояния инновационно-технологической активности сельскохозяйственных предприятий, ориентированные на укрепление аграрной отрасли и обеспечения ее прогрессивного развития.

Ключевые слова: инновации, новые технологии, достижения научно-технического прогресса, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, земледелие.

Elena V.Kalyuzhnaya, Olga A.Khristenko, Alla N. Zhorova

DIRECTIONS OF ACTIVATION AND INNOVATION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article deals with the peculiarities of modern intensive agricultural technologies. The main problems and prospects for the adaptation of modern technologies in crop production, new technical and technological solutions in stock-breeding and resource saving systems of agriculture to the existent terms of domestic agricultural production are identified. The priority measures to overcome the crisis of innovation and technological activity of agricultural enterprises, focused on strengthening the agricultural industry and ensure its progressive development are proposed.

Key words: innovation, new technologies, scientific and technological progress, agriculture, crop production, stock-breeding, farming.

Kalyzna76@mail.ru

Коваленко О.М., Станіславик О.В.

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИНЦИПАХ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Одеський національний політехнічний університет

На початку XXI в. вітчизняна економіка опинилася перед обличчям довготривалих системних викликів, обумовлених існуванням зовнішніх і внутрішніх факторів-загроз. До першої групи таких детермінант, перш за все, слід віднести розвиток процесів глобалізації, посилення конкуренції, що охоплює світові ринки праці, товарів, капіталів, наукомістких технологій. Зовнішньо несприятливий вплив цих чинників посилюється існуванням серйозних внутрішніх проблем, пов'язаних з нестабільністю систем управління національною економікою, дистанціюванням держави від регулювання соціально-економічних процесів, розривом існуючих раніше стійких господарських зв'язків, недосконалістю чинного законодавства, значним податковим тягарем. Ці та інші чинники, взяті в комплексі, визначають жорсткі вимоги, які пред'являються до темпу і якості росту української економіки, необхідних для забезпечення стійкості її розвитку, збільшення питомої ваги у світовій системі господарювання, скорочення відставання від економічно розвинутих країн.

Одним з ключових сегментів економіки України є харчовий сектор, в рамках якого ключову роль відіграють підприємства харчової промисловості. Функціонування останніх, як показують реалії сьогодення, пов'язане з наявністю вельми серйозних проблем, пов'язаних з відсталістю сировинної бази, ростом питомих витрат виробництва, високим ступенем зносу основних фондів, невідповідністю глибини переробки харчової сировини світовому рівню. Названі обставини свідчать про наростання кризових тенденцій в харчовій галузі, недопущення розвитку яких передбачає проведення послідовної та ефективної політики в галузі стратегічного управління, спрямованої на модернізацію та подальший перехід галузі від експортно-сировинного до інноваційного шляху розвитку.

Вивчення досвіду функціонування зарубіжних харчових підприємств дозволяє розглянути в якості можливого вектора довгострокового інноваційного розвитку вітчизняних компаній харчової галузі стратегію вертикальної інтеграції. Її послідовна реалізація виключає отримання прибутку з проміжного виробництва та інфраструктурних монополій, забезпечує проведення ефективної консолідації галузевих підсистем і функціональних програм в цілісний системний комплекс, вдосконалює стратегічне управління на корпоративному рівні. Об'єктивація зазначеної стратегії знижує підприємницькі ризики, збільшуючи при цьому ринкову та економічну вартість підприємства, забезпечуючи збереження, відтворення, раціональне використання сировинних ресурсів, сприяє підтримці глобальної конкурентоспроможності продукції кінцевого попиту виробників з подальшим збільшенням мультиплікатора доданої вартості. Представляється важливим виявити можливість адаптації зарубіжного досвіду до українських умов, в яких протікає діяльність вітчизняних харчових компаній.

Проведений аналіз наукової бази зі стратегічного управління (Фатхутдінов Р.А., Чейз Р.Б.) дозволяє конкретизувати зміст поняття «стратегія» стосовно до сфери економіки. Стратегія може розглядатися як унікальна комплексна програма дій (план), що дозволяє на основі аналізу ринкової інформації про минулий досвід і прогнозів майбутніх перспектив, визначити основні конкурентні переваги господарюючого суб'єкта у зовнішньому середовищі функціонування, узгодити між собою вибрані напрямки зростання і розвитку для зміцнення позиції бізнесу як на локальному, так і на глобальному рівні.

Грунтуючись на різноманітті тлумачень поняття «стратегічне управління» (Томпсон Х. та ін.), можна модернізувати його визначення. Стратегічне управління являє собою процес планування, прийняття та здійснення стратегічних рішень, включаючи контроль за діяльністю підприємства та його структурних підрозділів. При цьому центральною ланкою зазначеного процесу виступає стратегічний вибір, заснований на зіставленні власного ресурсного потенціалу з можливостями і погрозами зовнішнього оточення і досягненні стійких конкурентних переваг шляхом структурних і технологічних змін.

У зв'язку із зростаючою роллю стратегії інноваційного розвитку в поточній діяльності та довгостроковим розвитком українських харчових підприємств, необхідно визначити місце стратегії в системі управління через взаємодію з такими економічними явищами, як інновація, інноваційна стратегія і ін.

На основі аналізу наукової літератури, присвяченої визначенню змісту категорії «інновація» (Б. Твісс, Й. Шумпетер та ін.), поняття інновація слід визначати як нову ідею, процес, метод, а також сукупність дій і прийомів, за допомогою яких досягається прискорений сталий розвиток господарюючого суб'єкта на макро-, мезо-та мікрорівні шляхом реалізації конкретного продукту або послуги.

Слід наголосити на необхідності концентрації уваги на питаннях сталого розвитку при розробці інноваційної стратегії з урахуванням інтересів господарюючого суб'єкта в цілому і його підрозділів, зокрема. У зв'язку з цим, інноваційна стратегія є невід'ємним елементом стратегічного плану і ефективним інструментом перспективного управління діяльністю підприємства в інтересах її власників, працівників і суспільства. Тому стратегія, що базується на інноваціях, передбачає інтеграцію стратегічного та інноваційного менеджменту, постановку на методологічну основу технологічного розвитку підприємств відповідно до принципів стратегічного управління.

З урахуванням викладеного, ми визначаємо стратегію інноваційного розвитку підприємства, як підсистему (субстратегію) загальної економічної стратегії, яка формує систему довгострокових цілей і задач інноваційної діяльності суб'єкта економіки, виявляє, відбирає і реалізує інновації, надає підтримку в області конкретних фінансово-економічних важелів, а також забезпечує стійкий розвиток господарюючого суб'єкта на ринку.

Узагальнивши підходи до класифікації інновацій (Сидлецька О.С., Коденська М.Ю., Мазуренко О.В. та ін.), вважаємо за доцільне сформулювати систему критеріїв, що включають в себе ознаки: характеризують мету інновацій (рішення поточної або стратегічної задачі); відображають форму реалізації інновацій (інновації у вигляді продукту, операції, технології тощо); фіксують структуру інновацій (виробничо-торговельні, соціально-економічні, фінансові інновації); характеризують масштаб і значимість інновацій (за ступенем новизни, за частотою застосування, за формою нововведення).

Особливої актуальності набуває модернізація українських харчових підприємств шляхом перетворення їх в вертикально інтегровані структури, в яких основна увага зосереджена на кількості переділів, що дозволяють здійснити повну внутрішню переробку тонни сировини і створити додану вартість в кінцевій продукції, що реалізовується.

Однак на сьогоднішній день мультиплікатор доданої вартості вітчизняної харчової промисловості знаходиться на неприпустимо низькому рівні, що пов'язано з відсутністю міжгалузевого зв'язку ланок вертикальної інтеграції.

Ухваленню остаточного рішення, відповідно до принципів вертикальної інтеграції, повинні передувати такі етапи стратегічного аналізу: визначення поточної ситуації в галузі на глобальному та регіональному рівні; проведення внутрішньої діагностики підприємства, в т.ч. аналіз показників господарської та виробничої діяльності, структури активів і пасивів, показників рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності; дослідження і конкретизація факторів макро- і мікросередовища підприємства з урахуванням специфіки галузевого впливу на великі вертикально-інтегровані харчові компанії, середній і малий бізнес; постановка довгострокових цілей діяльності, адекватних ринковим умовам функціонування; вибір стратегії інноваційного розвитку підприємства харчової галузі в залежності від ступеня інтеграції бізнесу; обґрунтування обраної стратегії з точки зору техніко-економічних показників і ресурсного потенціалу організації; оцінка ефекту від впровадження проекту на основі показників народногосподарської економічної ефективності, рентабельності і мультиплікатора доданої вартості, отриманого після об'єднання технологічно суміжних галузевих комплексів, що, в свою чергу, відповідає принципам вертикальної інтеграції; формування висновків і подальший контроль.

З урахуванням факторів впливу на діяльність вертикально-інтегрованих компаній, сформульовані пріоритетні напрямки інноваційного розвитку харчового підприємства: оптимізація або скорочення витрат; нарощування експорту сировини в країни СНД і далекого зарубіжжя; створення або придбання активів для збільшення частки доданої вартості в реалізації продукції кінцевого попиту.

Стратегія зниження собівартості продукції харчового підприємства є абсолютно неприпустимою для сегмента малого та середнього бізнесу, з урахуванням особливостей технологій, що надалі може привести до падіння обсягів і якості продукції.

Розвиток вертикальної інтеграції харчових компаній у сфері виробництва і збуту продукції посилює конкурентні позиції на ринку, є необхідною ланкою б загальній стратегії компанії.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в українській економіці між підприємствами різних форм власності і напрямів діяльності, є об'єктивною закономірністю на сучасному етапі розвитку.

Важливою передумовою інтеграції є субаддитивність витрат, тобто залежність горизонтального і вертикального розміру підприємства від позитивного ефекту масштабу. Основною передумовою інтеграції, яка витікає з навчань інституціоналістів, є те, що у великих корпораціях відбувається об'єднання спеціальних знань, технічної думки, капіталу для цілей сталого розвитку промислових підприємств. Масштабні інтегровані структури мають унікальні можливості щодо мінімізації ризиків.

В працях неоінституціоналістів міститься важливе твердження про наявність трансакційних витрат, економія яких є вирішальним фактором при виборі організаційної форми і розмірів підприємства. Інтеграція базується на перевагах кооперації, тобто спільне використання ресурсів у фірмі як в «мережі контрактів». Технологічні зміни дозволяють підприємствам збільшувати обсяги виробництва. Диверсифікація вертикально- і горизонтально-інтегрованих господарських структур веде до збільшення ресурсів, що у розпорядженні підприємства, для більш повного використання яких відбувається його подальше зростання.

Інтеграція компаній виступає формою відмови від використання системи ринкових конкурентних відносин. Основний контроль за інвестиційними та матеріальними потоками здійснюють транснаціональні корпорації, при формуванні яких пріоритетними є процеси горизонтальної інтеграції господарюючих структур [1].

Основні інтеграційні тенденції у розвитку галузей харчового комплексу йдуть з використанням методології сценарного аналізу в поєднанні з макроекономічним прогнозом на довгострокову перспективу, що дозволяє виділити можливі стратегічні альтернативи економічного розвитку галузей харчового комплексу:

1. Розвиток внутрішнього ринку, обмеження вивозу капіталу – глобальна інтеграція і міжнародний поділ праці.

2. Вертикальна інтеграція – горизонтальна інтеграція.

3. Активна участь держави – мінімальна участь держави.

На сьогоднішній день прийняття ефективних управлінських рішень пов'язане з питанням підвищення капіталізації компанії. Показник зростання капіталізації є ключовим індикатором ефективності управління компанією. Низька ринкова капіталізація українських нафтогазових компаній, порівняно із зарубіжними аналогами, порівнюваними за розміром бізнесу, викликає необхідність більш детального розгляду причин даної диспропорції і розробки ефективних методів управління, спрямованих на підвищення капіталізації компаній [2].

Українські харчові компанії мають обмежений потенціал щодо залучення інвестицій для розвитку свого бізнесу, зважаючи на низьку ринкову капіталізацію. Враховуючи стратегічну значимість харчового комплексу, підвищення ефективності управління в ключових українських компаніях є актуальним завданням для економіки в цілому. Темпи розвитку галузі відображають динаміку економічного зростання країни, зважаючи на високу взаємозалежність з іншими галузями.

Перед менеджментом українських харчових компаній стоїть завдання вдосконалення концептуальних підходів до управління бізнесом в умовах глобалізації галузі та збільшеного ризику. Солідна капіталізація компаній є необхідною умовою для залучення інвестицій, позикового капіталу, участі у великих проектах поряд зі світовими лідерами. У цих умовах актуалізуються питання, пов'язані з виявленням факторів, що визначають капіталізацію компаній і можливість управління ними.

Перехід на вартісні принципи управління компанією передбачає глибоку стратегічну реструктуризацію, яка включає зміну системи матеріального заохочення менеджменту, вдосконалення інвестиційної та інноваційної політики, виявлення слабких сторін та їх усунення в системі корпоративного управління, системи планування та контролю, введення показників результативності діяльності бізнес-підрозділів і компанії в цілому [3].

Підвищення ефективності управління компанією на сучасному етапі розвитку нерозривно пов'язане з питаннями формування та управління капіталізацією. Численні дослідження показують, що низькі фінансові та операційні результати, низька капіталізація компанії та інші негативні моменти в діяльності можуть свідчити про недостатньо ефективне управління компанією, і при правильному комплексному підході менеджери можуть використовувати резерви компанії для досягнення цілей. Основними факторами ефективності управління традиційно були прибуток, виручка, обсяги

виробництва, виробнича ефективність й ін. Нині більшої актуальності набуває концепція управління, спрямована на підвищення капіталізації (value based management), в якій основним критерієм ефективності виступає капіталізація. Дана концепція з'явилася в середині 80-х в США. На початку 2000-х даний підхід став застосовуватися і в Україні, ряд компаній, що намагаються відповідати західним стандартам ведення бізнесу, стали активно впроваджувати і застосовувати дану концепцію. Сьогодні для розвинених ринків концепція управління капіталізацією є дуже популярною, вона підкреслює ступінь відповідності сучасним стандартам. Суть її в тому, що управління компанією має сприяти зростанню ринкової капіталізації компанії, тобто повинно бути направлено на максимізацію добробуту акціонерів. Концепція управління капіталізацією - система оцінки впливу факторів на результат, виражений в капіталізації, і побудова управління з урахуванням цих важелів. На сьогоднішній день концепція управління, спрямована на підвищення капіталізації, зазнала значних змін: змінилося ставлення до факторів, які лежать в основі концепції. Якщо спочатку в основі концепції були такі чинники, як економічний прибуток, вартість капіталу та ін., то зараз набір факторів став значно ширше.

Отже, враховуючи переваги та недоліки різних підходів до визначення ефективності управління та сучасні тенденції галузі, ми вводимо власне поняття ефективності управління харчовою компанією. Згідно з нашими уявленнями, ефективність управління харчовим підприємством – це здатність менеджерів здійснювати основну діяльність підприємства на доступних йому сегментах і ринках таким чином, щоб забезпечувати стійке функціонування в умовах глобалізації галузі та гіперконкуренції.

Література

1. Бочаров С. Организационные формы создания эффективного предприятия холдингового типа / С. Бочаров, Н. Нечаев // АПК: экономика, управление. – 2006. – № 9. – С. 21-24.
2. Білоусова С.В. Теоретико-методологічні основи розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері України: [монографія] / С.В. Білоусова. – Херсон: Міжнародний університет бізнесу і права, 2009. – 289 с.
3. Коваленко О.М. Стратегія і механізми регулювання діяльності вертикально-інтегрованих структур у харчовій галузі: проблеми теорії і практики: [монографія] / О.М. Коваленко. – Херсон: Грін Д.С., 2014. – 356 с.
4. Мармуль Л.О. Особливості формування розподільчих відносин та цін в інтегрованих агропромислових підприємствах / Л.О. Мамуль // Вісник Білоцерківського нац. аграрн. університету: Зб. наук. праць [вип. 67]. – Біла Церква. – 2011. – С. 55-61.
5. Пілявський В.І. Агропромислова інтеграція: види та організаційно-правові структури / В.І. Пілявський // Наук. праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2. – Т.1. Економічні науки. – Полтава: ПДАА, 2011. – С. 184-191.

Коваленко Олександр Михайлович, Станіславик Олена В'ячеславівна СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИНЦИПАХ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В доповіді конкретизовано зміст поняття «стратегія інноваційного розвитку підприємства», сформовано систему критеріїв інновацій, запропоновано етапи стратегічного аналізу відповідно до принципів вертикальної інтеграції. З урахуванням факторів впливу на діяльність вертикально-інтегрованих компаній, сформульовані пріоритетні напрямки інноваційного розвитку харчового підприємства. Показано, що підвищення ефективності управління компанією пов'язане з питанням формування та управління капіталізацією. Сформульовано з новим науковим змістом визначення поняття ефективності управління харчовою компанією.

Коваленко Александр Михайлович, Станиславик Елена Вячеславовна
**СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ
 ПИЩЕВОЙ ОТРАСЛИ НА ПРИНЦИПАХ ВЕРТИКАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

В докладе конкретизировано содержание понятия «стратегия инновационного развития», сформирована система критериев инноваций, предложены этапы стратегического анализа в соответствии с принципами вертикальной интеграции. С учетом факторов влияния на деятельность вертикально-интегрированных компаний, сформулированы приоритетные направления инновационного развития пищевого предприятия. Показано, что повышение эффективности управления компанией связано с вопросом формирования и управления капитализацией. Сформулировано с новым научным содержанием определение понятия эффективности управления пищевой компанией.

Kovalenko M.Olexandr, Olena V.Stanislavyk
**STRATEGIC ASPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE FOOD BRANCH
 ENTERPRISES ON THE PRINCIPLES OF VERTICAL INTEGRATION**

In the report the content of the concept "strategy of innovative development" is concretized, the system of criteria of innovations is created, stages of the strategic analysis according to the principles of vertical integration are offered. Taking into account factors of influence on activity of the vertically integrated companies, the priority directions of innovative development of the food enterprise are formulated. It is shown that increase of effective management of the company is connected with a question of formation and management of capitalization. Definition of concept of effective management of the food company with the new scientific contents is formulated.

almkov@rambler.ru

Кухарчик В.Г., Кухарчик О.Г.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС

ІПРЕЕД НАНУ

Сучасна транспортна політика Євросоюзу полягає у створенні єдиного транспортного простору. На сьогодні діє морська транспортна політика ЄС («Синя книга»), девіз якої: морський транспорт без кордонів, яка містить у собі сприяння зростанню іміджу морського транспорту в Євросоюзі в цілому і стимулювання розвитку морського транспорту між портами ЄС.

Морські перевезення є переважним видом міжнародних перевезень вантажів. Морські судна перевозять приблизно 80% світових вантажів і є з погляду видатку палива найбільш ефективним способом перевезення вантажів. У міжнародному судноплаванні в основному використовується енергія, одержувана з викопних видів палива. При спалюванні цих викопних видів палива утворюються значні викиди окислів азоту (NO_x) і окислів сірки (SO_x), які пов'язані з різними негативними наслідками для здоров'я населення, а також викиди діоксиду вуглецю, що викликають глобальне потепління. Разом з тим слід зазначити, що викиди, що утворюються в результаті спалювання бункерного палива в міжнародному судноплаванні, не охоплюються міжнародними регулюючими рамками, установленими у Кіотському протоколі.

Конвенція МАРПОЛ 1973/1978 рр., що є основною міжнародною конвенцією з питань забруднення із суден, охоплює різні різновиди забруднення (нафтою, хімічними речовинами,

забруднювачами в упакованому виді, стічними водами й сміттям), не охоплювала питання забруднення повітряного середовища до 1997 року, коли на спеціальній конференції був прийнятий новий додаток VI до МАРПОЛ «Правила запобігання забрудненню повітряного середовища зі суден». Додаток VI до МАРПОЛ набув чинності у травні 2005 року й ратифікований 51 країною, на які доводилося приблизно 80,36% валової місткості світового торговельного флоту. Додаток VI стосується викидів SO_x, NO₂ і твердих часток, але не охоплює викиди З₂, які є предметом окремих дискусій в ІМО. Важливо відзначити, що робота в ІМО по проблематиці викидів парникових газів не завершилася встановленням в 2009 році комплексного й всеосяжного режиму для боротьби з викидами парникових газів зі здійснюючих міжнародні перевезення суден, але у зв'язку з фінансовою кризою й значним погіршенням ситуації на фрахтовому ринку остаточне рішення прийняте не було.

Так, на 59-й сесії КЗМС, що проходила з 13 по 17 липня 2009 р. у штаб-квартирі Міжнародної морської організації ІМО у Лондоні, одним з найбільш значимих питань порядку денного стало питання про запобігання забрудненню атмосфери із суден, зокрема, про обмеження викидів парникових газів. У ході розгляду технічних і експлуатаційних заходів щодо зниження викидів парникових газів із суден було проведено обговорення питання розрахунку конструктивного індексу енергетичної ефективності й експлуатаційного критерію енергетичної ефективності, а також суднового плану енергетичної ефективності. Питання розробки можливих ринкових механізмів, наприклад, створення міжнародного фонду по викидах парникових газів із суден або введення міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів із суден, були розглянуті загалом, в концептуальному плані. Досягнуто згоди, що такі механізми повинні бути розроблені в рамках ІМО й що подальше, більш детальне обговорення було продовжено в ході роботи 60-й (березень 2010 р.) і 61-й (жовтень 2010 р.) сесій КЗМС.

Оновлене дослідження з питань парникових газів, проведене міжнародним консорціумом науково-дослідницьких інститутів, здійснюється у два етапи:

а) перший етап укладався в складанні кадастру викидів З₂ від міжнародного судноплавства й майбутніх сценаріїв викидів; відповідна доповідь була представлена ІМО в серпні 2008 року й розглядалася на п'ятдесят восьмій сесії КЗМС у жовтні 2008 року;

б) другий етап охоплює викиди інших парникових газів, крім З₂, і відповідних речовин із суден, що здійснюють міжнародні перевезення, відповідно до методології, прийнятої в Рамковій конвенції ООН про зміну клімату, а також вивчення можливостей скорочення в майбутньому викидів за допомогою технічних, експлуатаційних і ринкових мір. Остаточна доповідь, що охоплює обидва етапи, повинна була підготовлена у березні 2010 року й розглянута на 60 сесії КЗМС.

На своїй п'ятдесят шостій сесії КЗМС прийняв також рішення про проведення всебічного дослідження для оцінки впливу на навколишнє середовище, здоров'я людини й судноплавний і нафтовий сектори різних варіантів палива, пропонувананих у рамках перегляду додатка VI до Конвенції МАРПОЛ. Це дослідження було проведено "неофіційною науковою групою експертів урядів і галузі" і фінансувалося державами-членами й неурядовими організаціями. За підсумками своєї роботи наукова група експертів урядів і галузі підготувала доповідь, що була представлена КЗМС перед його п'ятдесят сьомою сесією. У доповіді відзначається, що в 2007 році загальні викиди З₂ від судноплавства склали, по оцінках, 1,12 млрд. т, що відповідало приблизно 4% сукупних викидів З₂ у результаті спалювання палива. До 2020 року викиди від судноплавства збільшаться, за прогнозами, більше ніж на 30% до 1,47 млрд. т. Оскільки ці цифри істотно вище існуючих оцінок викидів від судноплавства, а також від сектора повітряних перевезень, сектор морських перевезень може зіштовхнутися з усе більше наполегливими вимогами зайнятися проблемою скорочення викидів парникових газів.

На своїй п'ятдесят сьомій сесії, що проходила з 31 березня по 4 квітня 2008 року, КЗМС прийняв ряд виправлень до правил, що втримується в додатку VI до Конвенції МАРПОЛ, відносно викидів SO_x і твердих часток:

а) з 1 березня 2010 року максимально припустиме втримування сірки в паливі в районах контролю викидів буде 1,00% (10 000 млн⁻¹) замість 1,50% (15000 млн⁻¹);

б) з 1 січня 2012 року максимально припустиме втримування сірки в паливі буде знижене з 4,50% (45 000 млн⁻¹) до 3,50% (35 000 млн⁻¹);

в) з 1 січня 2015 року максимально припустиме втримування сірки в паливі у районах контролю викидів буде 0,10% (1000 млн⁻¹);

г) з 2020 року максимально припустиме втримування сірки в паливі в глобальному масштабі буде знижене до 0,50% (5000 млн.⁻¹) (в 2018 році буде проведений огляд для вивчення можливості застосування цієї вимоги, і у випадку негативного висновку в огляді нове обмеження в глобальному масштабі повинне почати застосовуватися з 1 січня 2025);

д) у правило 18 про якість палива було включене положення про наявність палива, що визначає відповідні дії, які повинні бути прийняті у випадку недотримання вимог правила 14.

Комітет схвалив також циркуляр "Однакові тлумачення, що стосуються перевірки втримування сірки в рідкому паливі". Ці тлумачення застосовувалися до набрання чинності виправленнями 2008 року до додатка VI до Конвенції МАРПОЛ.

Інші виправлення, схвалені КЗМС, що стосуються викидів NO_x із суден. Норма викидів окисів азоту для двигунів третього рівня в районах контролю викидів буде знижена до 3,4 г/кВт г. За межами таких районів обмеження по викидах NO_x буде відповідати нормі, застосовуваної відносно двигунів другого рівня, а саме 14,5 г/кВт г. Обмеження для двигунів першого шабля становить 17 г/кВт г. КЗМС схвалив також деякі виправлення до технічного кодексу по NO_x, що включають нову главу 7, присвячену сертифікації існуючих двигунів. Переглянутий текст включає також положення, що стосуються мер по здійсненню безпосередніх вимірів і моніторингу, процедури сертифікації для існуючих двигунів і циклів тестування для двигунів другого й третього рівнів.

На своїй п'ятдесят сьомих сесій КЗМС досяг певного важливого прогресу щодо викидів CO₂. Комітет привітав пропозицію Генерального секретаря ІМО про прискорення роботи ІМО по проблематиці викидів парникових газів з урахуванням загально визнаного значення й невідкладності обмеження й скорочення викидів парникових газів і необхідності забезпечення погодженості дій у рамках більше широких зусиль по розробці й прийняттю глобальної угоди до 2010 року, для того щоб воно набуло чинності до 2012 року. У цьому контексті Комітет погодив деякі основні елементи майбутньої нормативної бази ІМО в області викидів парникових газів із суден, що повинна:

- вносити ефективний вклад у скорочення загальних глобальних викидів парникових газів;
- носити обов'язковий характер і, для запобігання відхилень, на рівній основі застосовуватися до всіх держав прапора;
- бути ефективною з погляду витрат;
- дозволяти обмежити або хоча б дійсно звести до мінімуму порушення конкуренції;
- ґрунтуватися на стійкому екологічному розвитку без шкоди для світової торгівлі й економічного росту;
- ґрунтуватися на цілеспрямованому підході й не пропонувати конкретних методів;
- сприяти заохоченню й полегшенню впровадження технічних нововведень і результатів досліджень і розробок у всьому секторі морських перевезень;
- урахувати передові технології в області енергоефективності;
- бути практичною, транспортному й зручної в застосуванні й не допускати шахрайства.
- установлення єдиної границі для експлуатаційного індексу CO₂ у сполученні із санкціями у випадку недотримання;
- механізм торгівлі дозволами на викиди й / або механізм чистого розвитку;
- включення обов'язкового елемента, відносно CO₂, у збори за користування портовою інфраструктурою

Разом з тим на наступних сесіях КЗМС в 2010 р. тривав розгляд цих принципів, зокрема у зв'язку із застереженнями, висловленими деякими делегаціями щодо принципу, зазначеного в пункті 2.

Комітет схвалив також доповідь і запропонований пакет дій нової Робочої групи по викидах парникових газів із судів. Робоча група ретельно вивчила ряд короткострокових і довгострокових заходів щодо скорочення викидів CO₂ із суден, які були викладені в доповіді Міжсесійної координаційної групи з питань, пов'язаних з парниковими газами, заснованої на п'ятдесят шостій сесії КЗМС і знову заснованої на його п'ятдесят сьомій сесії. Розглядаються, зокрема, такі короткострокові міри, як створення системи глобального збору за суднове паливо для сприяння скороченню викидів парникових газів, а також міри, що стосуються більш ефективного видатку палива, використання енергії вітру, зниження швидкості суден і використання берегових силових установок. До досліджуваних довгострокових мір ставляться:

- технічні міри, що стосуються конструкції суден;
- використання альтернативних видів палива;
- введення для нових суден індексу викидів CO₂ залежно від конструкції судна;
- механізм зовнішньої перевірки для експлуатаційного індексу CO₂.

На своїй п'ятдесят шостій сесії КЗМС досяг подальшого прогресу в роботі над проектом тексту міжнародної конвенції про безпечну й екологічно раціональну утилізацію суден. Проект конвенції покликаний установити міжнародно визнані правила утилізації суден для сектора міжнародного судноплавства й утилізаційних підприємств. КЗМС ухвалив рішення щодо того, що новий проект конвенції про утилізацію суден буде включати положення, що регулюють такі питання, як:

- конструкція, будівництво, експлуатація й підготовка суден з метою сприяння безпечної й екологічно раціональної утилізації без шкоди для безпеки й експлуатаційної ефективності суден;
- безпечні й екологічно раціональні методи роботи підприємств по утилізації суден;
- створення належного правозастосовного механізму у галузі утилізації суден, що включає вимоги до сертифікації й звітності.

Слід зазначити, що деякі судноплавні компанії вже приступили до дій викидів CO за рахунок використання економного ходу, особливого корпусного покриття, що забезпечує краще ковзання, кращого гвинтового оснащення й завдяки прийняттю інших заходів щодо підвищення ефективності. Зовсім недавно компанії "А.П. Моллер-Маерск" і "Ллойдз реджистер" об'єднали зусилля в рамках дворічної експериментальної програми апробування біодизельного палива. Кінцевою метою компаній є скорочення викидів на 50% до 2020 року й на 70% до 2030 року [1].

Таким чином, нова міжнародна нормативна схема для рішення проблем зміни клімату у області морської транспортної політики змінить режим регулювання в цій галузі й спричинить коректування в експлуатації, устаткуванні, керуванні, використанні енергії й впровадженні нових технологій [2,3,4].

Література

1. А.Р. Moller-Maersk Group (2010). In a climate of change. Sustainability Report 2009.
2. Конкуренентоспроможність та сталий розвиток морського господарського комплексу України/Котлубай О.М. та інші.-Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2011.-427с.
3. Ильченко С.В. Украина в мировой транспортной системе: перспективы функционирования и развития .-Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2012.-456с.
4. Розвиток економічних взаємовідносин в світовому транспортному комплексі/Котлубай О.М. та інші.-Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2013.-286с.

Кухарчик В.Г., Кухарчик О.Г.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС

В програмі ЄС до 2050 року розвиток морського та авіаційного транспорту розглядається як найбільш пріоритетний напрямок, для якого, між тим, все більше уваги передбачається приділяти ефективності управління потоками з метою забезпечення конкурентоспроможності та скороченню шкідливих викидів. Така увага ЄС відносно цих секторів пов'язана зі збереженням ролі ЄС, як всесвітнього центру авіаційних та морських перевезень. Будуть прийняті заходи по розширенню аеропортів для забезпечення зростаючого попиту на перевезення між ЄС і третіми країнами. Програмою передбачено, що залізничний транспорт повинен прийняти на себе перевезення на відстані середньої дальності. Промислова авіація повинна перейти на низьковуглеродне паливо. Основні зміни щодо морського транспорту пов'язані з посиленням безпеки людини на морі та скороченням шкідливого впливу на довкілля.

Кухарчик В.Г., Кухарчик А.Г.

МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ТРАНСПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ В ЕС

В программе ЕС до 2050 года развитие морского и авиационного транспорта рассматривается как наиболее приоритетное направление. Наибольшее внимание предполагается уделять эффективности управления потоками с целью обеспечения конкурентоспособности и сокращения вредных выбросов. Такое внимание ЕС в отношении этих секторов связано с сохранением роли ЕС, как всемирного центра авиационных и морских перевозок. Будут приняты меры по расширению аэропортов для обеспечения растущего спроса на перевозки между ЕС и третьими странами. Программой предусмотрено, что железнодорожный транспорт должен принять на себя перевозку на расстоянии средней дальности. Промышленная авиация должна перейти на низкоуглеродистое топливо. Основные изменения для морского транспорта связаны с усилением безопасности человека на море и сокращением вредного влияния на окружающую среду.

V. Kukharchyk, A.Kukharchyk

MECHANISM TO ENSURE THE TRANSPORT POLICY IN THE EU

The program of the EU by 2050 the development of sea and air transport is seen as the most priority. The highest attention will be paid to the effectiveness of flow control in order to ensure competitiveness and reduction of harmful emissions. Such attention of the EU with regard to these sectors due to the preservation of the EU's role as a world center of aviation and maritime transport. Measures will be taken to expand the airport to meet the growing demand for transport between the EU and third countries. The program provides that the rail should take the carriage at a distance of medium-range. Aviation industry must move to low-carbon fuels. The main changes to maritime transport are associated with increased human safety at sea and reducing the harmful effects on the environment.

v_g_k_@ukr.net

Лаповський Д.М.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки» ім. Г.М.Доброва
НАН України

Україна має достатній економічний потенціал для розбудови національного фондового ринку, темпи зростання якого випереджатимуть динаміку росту валового

внутрішнього продукту. Фондовий ринок повинен функціонувати як регульований елемент цілісної фінансової системи, синхронізований з банківським сектором і системою державних фінансів. Саме тому несистемний та різновекторний його розвиток неможливий. Таким чином, з метою впорядкування цього процесу і повинна бути підготовлена чітка програма, яка має визначати основні напрями його подальшого реформування та суттєвої модернізації на всіх рівнях - правовому, інституціональному та технологічному.

Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за підтримки Світового банку була здійснена оцінка поточного стану дотримання Україною принципів та цілей регулювання ринку цінних паперів IOSCO (Міжнародна організація комісій, що здійснюють регулювання ринків цінних паперів). Дослідження показало, що для підвищення ефективності регулювання ринку цінних паперів необхідно переглянути законодавчу базу в цілому та ту її частину, яка пов'язана безпосередньо з фінансовим сектором, а також детально перевірити стратегії та практики безпосередньої діяльності інститутів, відповідальних за регулювання ринку цінних паперів. Ще однією з передумов - підвищення позиції нашої держави у відомому рейтингу Doing Business ("Ведення бізнесу"), який оцінює законодавство, пов'язане з регулюванням бізнесу, та його застосування у 189 країнах, а також в окремих містах (зараз із 189 країн Україна за показником індексу рівня захисту прав інвесторів знаходиться на 128 місці з показником 4,3 (при максимальному балі 10)).

За результатами розвитку фондового ринку України на 2012 - 2014 роки було досягнуто таких результатів:

- залучення в середньому щорічно не менш як 100 млрд. грн. у цінні папери, у тому числі як інвестиції не менше як 75 млрд. грн. (досягнуто - у 2013 році було залучено 142,03 млрд. грн., у тому числі як інвестиції - 141,77 млрд. грн.);
- збільшення до 300 млрд. грн. капіталізації лістингових компаній (досягнуто - у 2013 році становило 311,73 млрд. грн.);
- підвищення співвідношення капіталізації біржового ринку до валового внутрішнього продукту до 40 відсотків (не досягнуто, оскільки станом на 2013 рік був 21,43 %);
- збільшення до 20 відсотків частки біржового ринку (досягнуто - в 2013 році становило 27,69 %);
- збільшення до 50 млрд. грн. загальної номінальної вартості облігацій підприємств, що перебувають в обігу на фондовому ринку (майже досягнуто - в 2013 році - 42,47 млрд. грн.);
- збільшення до 30 млрд. грн. вартості активів інвестиційних та пенсійних фондів (досягнуто - в 2013 році - 12,23 млрд. грн.);
- збільшення до 400 млрд. грн. в рік обсягів торгів цінними паперами на біржовому ринку (не досягнуто - у 2013 році становив 463,43 млрд. грн.).

Метою розвитку фондового ринку України є стимулювання притоку інвестицій в економіку України через інтеграцію фондового ринку у світові ринки капіталу та запровадження кращих світових стандартів і практик. Забезпечення функціонування справедливого, ефективного та прозорого ринку; захист інвесторів; зниження системних ризиків; інтеграцію України в міжнародні фондові ринки; стимулювання економіки країни; збільшення надходження інвестицій.

Україна як один із геополітичних центрів країн Балто-Чорноморської смуги, Східної Європи та Кавказу, потребує розбудови лідируючого становища в зазначеному регіоні. На думку автора, до національних інтересів України у фінансовій сфері слід віднести створення і розвиток конкурентоспроможних фінансових та економічних інститутів з метою накопичення й використання фінансових ресурсів, достатніх для вирішення національних завдань усередині країни та поза її межами, підтримки здорової, зростаючої економіки заради забезпечення високого рівня конкурентоспроможного фінансового ринку.

Національні інтереси у фінансовій сфері – це життєво важливі економічні та фінансові цілі виживання України як вільної і незалежної нації в умовах глобалізації.

Серед національних цілей у фінансовій сфері, що спрямовані на досягнення, підтримку та захист відповідних національних інтересів, можна назвати:

- підвищення міжнародного авторитету України завдяки здійсненню якісного вітчизняного урядового, підприємницького і фінансового менеджменту;
- досягнення реальної стабільності та збалансованого розвитку фінансової системи країни шляхом налагодження механізмів захищеності та забезпечення фінансових суб'єктів господарювання, домогосподарств, підприємств, держави фінансовими ресурсами, необхідними для задоволення їх потреб і виконання функціональних обов'язків, здійснення реальної детінізації економічної та фінансової системи України;
- розроблення і вдала реалізація конкурентоспроможної моделі та стратегії розвитку (на 15–20 років) фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, митної, розрахункової, інвестиційної та фондової систем на регіональному і глобальному фінансовому ринках, а також ціноутворення, які мають достатній потенціал стійкості від впливу внутрішніх та зовнішніх негативних чинників;
- якнайшвидше завершення правової, організаційної, інституційної розбудови конкурентоспроможного фондового ринку, національних та приватних фінансових інституцій; нейтралізація тенденцій загрози цілісності фінансової системи, зокрема пов'язаних із сепаратистськими проявами;
- налагодження ефективної взаємодії між фінансовими системами України, країн ЄС та інших регіональних утворень із подальшою інтеграцією до них на базі національних інтересів України;
- залучення на керівні посади в Уряді фахівців із підприємницького та фінансового середовища, високоморальних і професійних людей, здатних ефективно реалізувати національні інтереси України у фінансовій сфері.

Для подальшого поступу необхідно активізувати діяльність, спрямовану на поглиблення інтеграції українського фондового ринку в світовий, для чого слід адаптувати ринкову та торгову інфраструктуру під загальні стандарти. Створення в Україні ліквідного фондового ринку, привабливого для інвесторів-нерезидентів, який буде повноцінною складовою світового фондового ринку, прискорить перехід української економіки на якісно новий рівень. При прийнятті рішення стосовно інвестицій в українські активи інвестори-нерезиденти визначають економічні характеристики структури фондового ринку за такими параметрами:

- капіталізація ринку як здатність освоїти певні обсяги інвестицій, що, своєю чергою, несе в собі ризики, пов'язані із можливістю маніпуляції цінами окремими гравцями;
- ступінь концентрації інвестиційних інструментів, широка інвестиційна лінійка, дозволяє інвесторам страхувати ризики та будувати різноманітні інвестиційні стратегії;
- ступінь концентрації учасників: якщо їх забагато, то це зменшує ризик залежності ринку від певних інвесторів;
- ліквідність, можливість швидкої реалізації активів без значних грошових втрат;
- ризикованість, наявність специфічних ризиків, великі затрати на їх страхування або взагалі відсутність можливості їх страхувати;
- інформаційна прозорість, стандарти культури корпоративної звітності емітентами й оприлюднення достовірних макроекономічних показників державними органами;
- захист прав інвесторів, наявність зрозумілої та прозорої системи законодавчого державного регулювання і системи саморегулювання, що надає інвесторам упевненість у захисті їх прав;
- присутність та частки на ринку іноземних інвесторів, що свідчить про стан довіри інвесторів до конкретного ринку;

- ступінь обмежень для іноземців на здійснення інвестицій, наприклад – введення або вивід активів із країни, податкове навантаження.

Після такого аналізу нерезиденти оцінюють системні ризики локальних ринків, надійність інфраструктури, дотримання гарантій прав власності та приймають рішення стосовно моделі, відповідно до якої сьогодні розбудовується фондовий ринок в Україні, який має як універсальні, так і особливі риси. Універсальність полягає в тому, що вона складається з елементів, характерних для ринку цінних паперів інших країн (державний контроль за РЦП, наявність біржового та позабіржового сегментів, створення інфраструктурних інструментів, інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, обіг дематеріалізованих цінних паперів, законодавче регулювання фондового ринку, випуску цінних паперів та закріплення переліку ЦП, публікація емітентами щорічного звіту, державне ліцензування посередницької діяльності). Серед особливостей, які притаманні українському фондовому ринку, слід назвати такі: перевага первинного ринку, випуск емітентами своїх акцій, невелика питома вага акціонерного ринку, самокоригування цінних паперів, недостатня поінформованість інвесторів про державні та місцеві боргові ЦП, низький рівень забезпечення майбутніх доходів, доцільності інвестувати в активи певної країни.

В Україні всі складові інфраструктури фінансового ринку – інституційні, правові, інформаційні, соціальні – є перехідними, незрілими. Відзначається низький рівень використання сучасних інформаційних систем (особливо в галузі українізації діловодства і технічного аналізу діяльності сегментів фінансового ринку), здійснення професійного аналізу, прогнозування ситуації та надання рекомендацій ДКЦПФ. Залишається незадовільною діяльність фінансових посередників щодо забезпечення населення комерційно-фінансовою інформацією, чим обумовлюється фактична відсутність на фондовому ринку фізичних осіб як ключових інвесторів економіки країни. Економічне і «біржове» мислення громадян знаходиться на початковому рівні, що не дозволяє їм активно включитися у функціональну систему фінансового ринку.

Через край недосконалу законодавчу базу розвитку ринку цінних паперів, поточність і мобільність грошового капіталу найбільш універсальним інституційним елементом інфраструктури фінансового ринку України стали банки. Відтак виникають реальні ризики, пов'язані з монополізацією послуг та зменшенням захисту прав міноритарних акціонерів.

Зберігається деформація структури фондового ринку. Значна частина операцій з цінними паперами здійснюється поза межами організованого ринку.

Кабінет Міністрів має у невідкладному порядку всебічно вивчити стан розвитку фондового ринку в Україні, ужити заходів, які б дозволили виправити існуючу критичну ситуацію. Уряд має сприяти прийняттю Законів «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про акціонерні товариства», впорядкувати діяльність Національної депозитарної системи відповідно до міжнародних стандартів та вдосконалити державне регулювання і контроль за її функціонуванням.

Фондовий ринок України за ступенем своєї зрілості та ризиків належить до ринків, які перебувають на початкових стадіях свого розвитку. Він не здатний витримати жорсткої конкуренції з фондовими ринками розвинутих країн за обмежений обсяг інвестиційних ресурсів.

У сучасних міжнародних умовах існує загроза зосередження торгівлі привабливими українськими цінними паперами за межами нашої країни, у столицях іноземних держав. Наслідки подібних процесів будуть невтішними:

- другорядний статус фондового ринку України з подальшим зменшенням обсягів операцій з цінними паперами на ньому;
- відсутність достатнього входження на вітчизняний фондовий ринок іноземних інвесторів і фінансових інститутів після закінчення грошової приватизації;
- постприватизаційний перерозподіл української власності на іноземних ринках.

Найбільшою проблемою в найближчі роки стане регуляторний арбітраж (різниця між витратами учасників ринку на дотримання комплексу регулятивних вимог у тій чи іншій країні), пов'язаний із масштабним переміщенням капіталів в офшорні зони для створення ринку, паралельного внутрішньому. Провідна роль у цих процесах належить окремим українським фінансово-промисловим групам (ФПГ). Для визнання Європою ФПГ як форми самореалізації приватного та корпоративного капіталу останнім потрібно здійснити внутрішню модернізацію, налагодити принципово нові форми взаємовідносин із державою, оптимізувати власну присутність у політиці, опрацювати ефективну систему вирішення корпоративних конфліктів і, зрештою, продемонструвати західним партнерам амбіції та потенціал, достатній для сприяння модернізації української економіки на базі національних інтересів України.

Сьогодні саме з діяльністю лобістських угруповань із числа ФПГ пов'язують такі явища:

- збереження в політиці, державному управлінні, економіці непрозорих моделей прийняття рішень;
- маніпулювання громадською думкою та масовою свідомістю.

Економічне зростання України багато в чому залежить від зусиль держави, професійності крупних учасників національного ринку капіталів та здатності мобілізувати фінансові ресурси з метою їх інвестування в реальний сектор економіки.

Враховуючи низький рівень внутрішніх заощаджень, ефективним способом підтримання стабільного зростання в Україні є збільшення надходжень міжнародного приватного капіталу. Однак реалізація цього напряму стане можливою лише в разі забезпечення певних умов, як-от:

- прозорість фондового ринку, що передбачає вільний доступ інвесторів до інформації про випуск та обіг цінних паперів, унеможливує «закулісні» схеми, усуває прояви дискримінації суб'єктів ринку. Якщо правила гри будуть простими, чіткими і зрозумілими, тоді відпаде необхідність вивчати безліч інструкцій для здійснення операцій з цінними паперами на фондовому ринку;
- передбачуваність результату, що дає змогу іноземному інвестору заздалегідь обраховувати всі ризики вкладання свого капіталу в Україні, а відтак бути впевненим у виконанні державою її зобов'язань.

Необхідно надати реальні повноваження саморегулятивним організаціям фондового ринку, щоб вони стали впливовими центрами професійної регуляції для об'єднаних ними учасників ринку.

Суттєвою перешкодою для притоку вітчизняного та іноземного капіталу є випадки порушення прав інвесторів, непрозорість і низька ліквідність фондового ринку України.

До найбільш поширених порушень слід віднести:

- недотримання норм законодавства, які визначають порядок розміщення акцій; порушення інтересів інвесторів під час проведення емісій;
- несвоєчасне та неповне висвітлення інформації про діяльність емітентів;
- утиск прав інвесторів під час процедури банкрутства, санації, реорганізації або ліквідації об'єкта інвестування;
- недотримання емітентами порядку проведення загальних зборів акціонерів;
- прийняття емітентами статутних норм, що обмежують права та інтереси інвесторів;
- зміни порядку та термінів виплати дивідендів;
- ігнорування інститутами інфраструктури вимог законодавства про фондовий ринок.

Створення ефективної системи захисту прав та законних інтересів інвесторів можливе тільки за умови об'єднання зусиль законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, громадських організацій, засобів масової інформації, емітентів та інвесторів.

Через високу собівартість послуг реєстраторів часто платіж за перереєстрацію невеликого пакета акцій перевищує його вартість. Необхідно вирішити питання щодо тарифікації послуг професійних учасників фондового ринку (реєстраторів, зберігачів). У

Законі України «Про механізми кредитування» слід врахувати стандарти обігу та обслуговування цінних паперів.

Подальше прискорення ефективної трансформації українського фондового ринку залежить від правильного вектору системних зрушень, що будуть ініційовані державою у сфері вдосконалення фінансового сектору. Концепція успішного реформування фондового ринку України передбачає реалізацію системи заходів державної політики, що має бути зосереджена на наступному:

- проведення ефективного ліберального валютного регулювання, що дозволить українським підприємствам вільно виходити на міжнародні ринки капіталу та спростить прихід зовнішніх інвесторів на внутрішній ринок;
- поширення позитивної інформації щодо розвитку українського фондового ринку серед зарубіжних та вітчизняних інвесторів, пропаганда його потенційних можливостей, налагодження системи тісної взаємодії та співпраці в межах міжнародних організацій з метою формування коректного іміджу;
- застосування підвищених вимог корпоративного управління в Україні, відповідність законодавства України міжнародним нормам і правилам розвитку капіталу, ефективна реалізація закону «Про акціонерні товариства» та інших прогресивних законодавчих актів;
- подальша ефективна розбудова розвиненої та прозорої Національної депозитарної системи через створення одного центрального депозитарію корпоративних цінних паперів, покращення обліку прав власності на цінні папери та введення міжнародних стандартів у цій сфері, розвиток системи обігу деривативів, оптимізація процедури проведення розрахунків за угодами з цінними паперами за участю нерезидентів;
- Збільшення числа фінансових інструментів, що будуть опрацьовані інвесторами, значне просування процесу впровадження в обіг похідних цінних паперів;
- використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку з метою забезпечення транспарентності ринку та підвищення його привабливості;
- розроблення та застосування відповідного нормативного забезпечення випуску інвестиційно–привабливих цінних паперів для роздрібного продажу індивідуальним інвесторам;
- забезпечення концентрації значних обсягів торгівлі цінними паперами на організованому ринку відповідно до міжнародних стандартів;
- здійснення емісії державних боргових цінних паперів, зокрема муніципального рівня, для роздрібного продажу, з цільовим спрямуванням коштів на розвиток.

В цілому можна відзначити, що зростання фондового ринку набуває якісно нової динаміки за умови тривалого періоду політичної та економічної стабільності, розвитку ринкової інфраструктури. Існує реальна можливість збалансованого росту обсягів ринкової торгівлі. Цілком природно, що розвиток приватного сектору відіграє найвагомішу роль у розвитку ринку капіталу, особливо щодо збалансування попиту та пропозиції. Але держава, у свою чергу, є відповідальною за створення та впровадження «правил гри» у фінансовому секторі.

Прозоре і передбачуване законодавче та регуляторне середовище має стимулювати розвиток фінансового ринку, підтримувати повне та чесне розкриття всієї фінансової інформації про емітента, а також забезпечувати чітке здійснення процедур банкрутства, спрямованих на реалізацію прав кредиторів. Загалом це сприяє розвитку фондового ринку.

Лаповський Дмитро Михайлович

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено розвиток фондового ринку, має забезпечувати фінансово-економічну стабільність країни на базі ефективного використання реальних інвестиційних потоків, що створює умови для оптимізації основних складових єдиного

народногосподарського комплексу. Покращуючи внутрішні властивості самих інвестицій, завжди необхідно звертати увагу на фактор зміни взаємодії фондового ринку та соціально-економічних і екологічних факторів.

Ключові слова: фондовий ринок, портфельне інвестування, біржа, інвестиційні інструменти, інвестиційна інфраструктура, економічний розвиток, фінансові інструменти, трансформації.

Лаповский Дмитрий Михайлович

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФОНДОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

В статье исследовано развитие фондового рынка, должно обеспечивать финансово-экономическую стабильность страны на базе эффективного использования реальных инвестиционных потоков, что создает условия для оптимизации основных составляющих единого народнохозяйственного комплекса. Улучшая внутренние свойства самих инвестиций, всегда необходимо обращать внимание на фактор изменения взаимодействия фондового рынка и социально-экономических и экологических факторов.

Ключевые слова: фондовый рынок, портфельное инвестирование, биржа, инвестиционные инструменты, инвестиционная инфраструктура, экономическое развитие, финансовые инструменты, трансформации.

Dmytro M.Lapovski

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN STOCK MARKET

The paper investigates the development of the stock market, should ensure financial and economic stability of the country based on effective use of real investment flows, which creates conditions for optimizing the main components of a single national economic complex. By improving the intrinsic properties of the investment itself, you should always pay attention to the factor of change in the interaction of the stock market and the socio-economic and environmental factors.

Keywords: stock market, portfolio investments, exchange, investment instruments, investment infrastructure, economic development, financial instruments, transformation.

dml76@mail.ru

Новаківський І.І.

ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІТ-ГАЛУЗІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Національний університет "Львівська політехніка"

При формуванні інформаційного суспільства відбуваються радикальні зміни у виробництві, світогляді, побуті та освіті, мистецтві та культурі. Змінюються не тільки форми, але і зміст діяльності. У даному контексті важливо зрозуміти ті нові вимоги, які пред'являє інформаційне суспільство до системи управління підприємствами. Центральним джерелом змін стала система менеджменту, а саме модернізація основних її функцій. Звичайно, на перетворення системи менеджменту здійснюють значний вплив зміни технології, але в більшості випадків організаційні зміни передують зміні технології і відбуваються незалежно від неї, готуючи для неї методичну основу. Наприклад, автоматизації виробництва передувало розбиття роботи на завдання і прості операції, які могли виконати працівники низької кваліфікації. Організаційні технології не були механічним наслідком технологічних

змін, а швидше передували появі автоматизованих технологій. Наприклад, система «Канбан» була застосована компанією Toyota ще в початку 50-х років і базувалася на певним чином стандартизованому документообороті. Виходячи з цих фактів, можна стверджувати, що ефективність системи менеджменту вітчизняних підприємств залежить від стратегічного поєднання управлінських і виробничих технологій.

В інформаційному суспільстві наука стала джерелом конкурентоспроможності розвинутих країн. Наукові досягнення насамперед підвищують ефективність основних функцій менеджменту: планування, мотивування, організування, регулювання і контролювання. В економічній сфері такі зусилля спрямовані на розроблення і адаптування нових методів для практичного використання, які дозволять менеджерам не лише правильно зрозуміти і досліджувати нову високодинамічну інформаційну картину розвитку ринку, але і, на основі поєднання аналізу закономірностей інформаційного обміну в організації і суспільстві зуміють цілеспрямовано підтримувати конкурентоспроможність підприємства та забезпечити його сталий розвиток. Це завдання ускладнюється тим, що в сучасних умовах ринкової економіки, для підприємств характерне зростання нестабільності зовнішнього середовища, яке характеризується такими рисами:

- події проявляють себе з незвичного боку, а тому не ідентифікуються класичними інструментами;
- підвищуються темпи змін, які часто перевершують швидкість відповідної реакції систем менеджменту вітчизняних підприємств;
- зростає частота економічних криз та непрогнозованих науково-технічних перетворень, їх непередбачуваність і пов'язані з цим економічні ризики.

Головною тенденцією сучасних перетворень стало стихійне цілеспрямоване переведення персоналу з виробничої в інформаційну сферу, що підтверджують такі характерні ознаки інформаційного суспільства:

- Зростання потреби оперативного перероблення великих обсягів інформації для управління виробничими і збутовими бізнес-процесами вимагає циклічного оновлення на вищому рівні існуючих засобів ІКТ. А це в свою чергу спричиняє ускладнення змістовного використання нових ІКТ та контролювання ефективності їх застосування. Підкреслимо, що згідно загальновідомим даним обсяги наукових знань подвоюється в наш час приблизно за 2-3 роки.

- Значно зростають капітальні матеріальні витрати на створення і тиражування засобів зберігання, передачі і переробки інформації у інформаційному середовищі, а це вимагає задіяння високоефективного менеджменту для планування розвитку і організування їх використання.

- Відсутність єдиних універсальних програмно-інструментальних засобів сильно утрудняє проблеми опису, інтеграції, ідентифікації знань в різних предметних областях діяльності підприємств та відповідно підвищує відповідні вимоги до здатності регулювання і корегування цієї інформації персоналом.

- Розподілені і безперервно оновлювані в глобальній інформаційній мережі банки різногалузевих знань розкривають широкі можливості для навчання чи підвищення кваліфікації (у тому числі і дистанційного) для фахівцями проектних, наукових і промислових організацій.

У кругообігу процесів управління система менеджменту має забезпечити кожного менеджера релевантними методами управлінського аналізу для ухвалення управлінських рішень так, щоб процедури управлінського аналізу пронизували дії співробітників на кожній фазі процесу управління, включалися в кожен ланку процесу створення ланцюжка вартості. Якщо в доінформаційному суспільстві діяв принцип «кожен повинен знати/вміти стільки, щоб в сумі всі знали/вміли все», то в інформаційному суспільстві діє принцип: «кожен повинен знати/вміти стільки про все, щоб бути незалежним в своїй взаємодії з іншими».

Своєрідність сьогоденного внутрішньогосподарського управління на вітчизняних підприємствах полягає в його динамічному характері, що відображається у переході від

традиційних принципів організації управління до сучасних умов господарювання в умовах зростаючої інформаційної економіки. Нові підходи ще не опираються на цілісну систематизовану теорію - на даний час вона поки що перебуває на стадії вивчення, опрацювання емпіричного матеріалу.

Узагальнену залежність ефективності системи управління підприємств від технологічних змін на базі ретроспективного аналізу відображено на рис. 1.

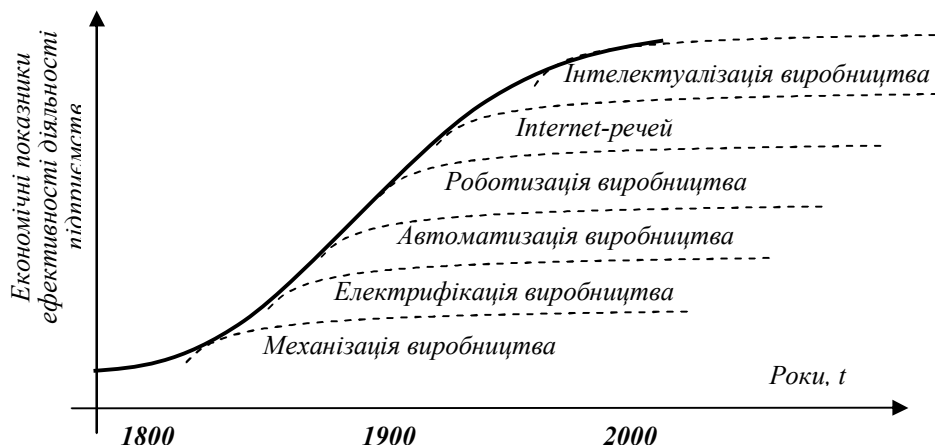

Рис. 1. Вплив інновацій на економічні показники ефективності діяльності підприємств

Логістична крива на рис. 1 характеризує зміни у показниках ефективності управління інноваційної діяльності під впливом науково-технічного прогресу. На початкових етапах впровадження нової технології ефективна система менеджменту зазнає сильного впливу інноваційного чинника на виробничі процеси, що схематично відображено частиною кривої, що швидко зростає. Такі впливи мають локальний характер експоненціального зростання з подальшою стабілізацією, що відображає закон спадання граничної корисності нововведень. Можна констатувати, що інноваційний потенціал в сфері традиційного механічного виробництва по базових технологічних характеристиках (продуктивність, швидкість) вичерпав себе. Проте масштаб наслідків сучасних нововведень набагато більший, що в свою чергу підносить вагомість системи менеджменту і зміщує акценти її розвитку в напрямі нарощування інформаційного потенціалу. Засоби праці на вітчизняних підприємствах швидше за все перебувають в середовищі індустріального суспільства, в той час як щодо предмети праці стають глобалізованими і визначаються умовами функціонування інформаційного суспільства.

У сучасній теорії інноватики зміну ділових циклів прийнято пов'язувати зі зміною технологічних укладів у суспільному виробництві, на що звернув увагу М. Д. Кондратьєв [2]. Він ще у 20-ті роки минулого століття, вивчаючи коливання в економіці, прийшов до висновку, що економічним змінам передували значні науково-технічні винаходи і технологічні нововведення. Технологічний уклад має складну внутрішню структуру, ядром якої є сукупність базових технологій. На основі раніше не відомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, які докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві.

Технології продовжують нестримно змінюватися і сьогодні. На нашу думку слід виділити такий ряд нових видів інноваційних технологій, які найбільш значимо вплинуть на зростання світової економіки в XXI столітті (табл. 1).

Таблиця 1

Перспективні напрями розгортання інноваційних технологій

Назва	Змістовне наповнення
Технології мобільного Інтернет	Найближчим десятиліттям мобільні пристрої зможуть задовольнити потреби практично всіх бажаючих в світі. Суцільне охоплення потреб в мобільному Інтернеті приведе до зростання рівня організування бізнес-процесів і відкриє нові спектри можливостей для ведення бізнесу.

<i>Технології Інтернет-речей</i>	Основними джерелами даних в XXI столітті стануть сенсори, які в реальному часі збиратимуть і передаватимуть інформацію про будь-які зміни. В результаті зросте якість контролю за зовнішнім середовищем і зменшиться ймовірність негативних впливів зовнішнього середовища, збільшаться можливості автоматизація масових взаємодій (наприклад, дорожнього руху) за рахунок впровадження масових логістичних систем для мінімізації витрат.
<i>Роботизовані інтелектуальні технології</i>	Масове поширення роботизованих систем в промисловості, які можуть працювати 24 години в добу 7 днів в тиждень і суттєво зменшують ймовірність помилок. У довгостроковій перспективі це дозволить мінімізувати витрати і збільшити ефективність виробництва.
<i>Друк складних технічних органічних систем</i>	3-d принтери, що здатні друкувати фізичні об'єкти, в найближчі десятиліття стануть особливо популярними. Такі пристрої зможуть використовувати не лише підприємства, але і звичайні споживачі у себе удома. Вже сьогодні вчені досліджують способи відтворювати живі організми.
<i>Нанотехнології</i>	Спектр застосування нанотехнологій охоплює надзвичайно широкий спектр від виробництва структурованих матеріалів з заданими характеристиками (наприклад, стійкості, провідності тощо), друку технологічних плат чи навіть для боротьби з бактеріями.
<i>Біотехнології</i>	Забезпечують використання живих організмів і біологічних процесів у виробництві, що відкриє абсолютно нову сферу для розвитку технологій (наприклад, для маніпулювання генами, лікування хворіб, розроблення нових продуктів).
<i>Нові технології видобутку електроенергії</i>	У міру розвитку економіки доступних джерел енергії стає все більше (наприклад, термоядерний синтез). Завдяки новим технологіям можна добувати паливо, яке раніше було недоступне. Ведуться роботи по розробці джерел поновлюваного палива, яке в майбутньому може замінити вуглеводні.

На жаль спостерігаємо істотне відставання України за технологічним розвитком від розвинутих країн, зокрема до цього часу інтенсивно підтримуються виробництва нижчих технологічних укладів, які не генерують значного попиту на інновації. Зниження попиту промисловості на інноваційні продукти в Україні є принциповим чинником, що негативно впливає на стан розвитку інноваційної сфери. Аналіз доданої вартості за галузями промисловості демонструє, що вона створюється переважно за рахунок розвитку технологій, закладених у III технологічному укладі, що є загрозою конкурентоспроможності економіки України [1].

За підрахунками Інституту економічного прогнозування НАНУ, в Україні частка III технологічного укладу у випуску продукції складала 57,9%, IV — 38%, V — 4%. Із загального обсягу коштів, що спрямовуються на науково-технічні розробки, майже 70% припадає на IV технологічний уклад і лише 23% — на V; 60% інноваційних витрат — на IV технологічний уклад, 30% — на III, на V — лише 8,6%; 75% інвестицій спрямовується у III уклад і лише 20% і 4,5% — у IV і V технологічні уклади відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переоснащення та модернізація) домінує III технологічний уклад — 83% і лише 10% припадає на IV уклад [1]. Наведені факти свідчать про незначну частку V і VI укладів, які визначають основи та перспективи розвитку провідних економік світу, і відсутність надійного потенціалу для її нарощування. VI технологічний уклад за випуском продукції становив лише 0,1%, за фінансуванням науково-технічних робіт — 0,3%, за інноваційними витратами — 0,4%, за інвестуванням — 0,5%, за інвестиціями у технічне переозброєння і модернізацію — 0,9%. [3].

Виходячи з результатів приведеного аналізу вітчизняної інноваційної політики крізь призму зазначеного підходу за технологічними укладами можна з впевненістю стверджувати, що рівень відтворювальної структури промисловості України не задовольняє вимогам часу. Переважаючий сьогодні у розвинутих країнах п'ятий інформаційний уклад в Україні не перевищує п'яти відсотків промислового виробництва. Якщо розвинуті країни вже формують передумови для розгортання виробництва шостого укладу, в якому рушійною силою є конвергенція ІТ і біотехнологій, тоді як економіка України все ще опирається на третій уклад. Можна констатувати переважання зусиль до простого відтворення стану технологічної бази вітчизняної економіки, яка сформувалася у минулому. Зрозуміло, що така політика розвитку не спроможна забезпечувати успішний розвиток вітчизняних підприємств, а тому в цілому недоступне довгострокове економічне зростання країни.

Найбільш відчутні зміни в Україні проявляються в розширеному відтворенні інформаційної інфраструктури, яке ініціює поступовий перехід на більш високий рівень суспільно-економічного розвитку. Тому розвиток інформаційної економіки в Україні можна вважати розширеним наздоганяючим та швидким але нестабільним в розрізі розгортання інформаційної інфраструктури. Досягнення науково-технічного прогресу в галузі ІТ докорінно змінило зовнішню політику підприємств. Так в сфері маркетингу, більшість продуктів та послуг на стадії їх проектної апробації ще до початку їх виробництва орієнтують якщо не на конкретну групу споживачів то принаймні на певний прошарок населення. Тому все частіше все більше підприємств розглядають власну діяльність через реалізацію окремих, обмежених в часі, проектів. Найбільш масштабно та яскраво ця тенденція проявляється на підприємствах високотехнологічних галузей, які концентрують зусилля на інноваційних науково-дослідних проектах з метою створення нових високоякісних видів продукції на базі нових технологій. Можна констатувати, що у сучасних умовах ринкових трансформацій практично всі організації знаходяться в режимі постійної тихої реорганізації, що насамперед проявляється в перетворенні елементів системи менеджменту, а в окремих випадках приводить до видимих структуро-твірних змін на підприємстві. А це в свою чергу вимагає керованості змін, що без відповідної теоретико-методичної бази важко досягне навіть в рамках окремих унікальних та інноваційних перетворень.

Не підлягає сумніву, що нові ІТ стали ключовим чинником розвитку п'ятого технологічного укладу. Стимулююча інноваційна політика в ІТ-галузі є складною комплексною системою, спрямованою з одного боку - на створення сприятливого інвестиційного клімату реалізації інноваційних проектів, а з другого - спеціального стимулювання інноваційних технологічних змін. Останнє полягає в забезпеченні умов формування конкурентоздатного національного виробника інноваційних продуктів ІКТ.

Сучасна епоха ґрунтується на посиленому обміні інформацією, її перетворенням та наступним осмисленням. Тому стратегія розвитку системи менеджменту має також спрямовуватися на розвиток інформаційного потенціалу підприємства в таких аспектах:

- *стандартизація елементів ІТ.* Підприємству необхідна логіка організування інформаційної інфраструктури, закріплена в принципах застосування інформації та ІТ. Інтеграція процесів дозволяє концептуально представляє підприємство у зовнішньому середовищі та легко переходить від виконання однієї функції до іншої. Основою інтеграції процесів з погляду технології є стандартизація. Тому інформаційна інфраструктура має відображати логіку організування баз даних і програмного забезпечення, закріплених в політиці розвитку, взаємовідношень і технічних альтернатив для досягнення бажаного рівня комерційної й технічної стандартизації.

- *Політика розвитку інформаційної інфраструктури* полягає у формуванні інформаційної інфраструктури, яка має охоплювати і посилювати взаємозв'язки на базі нових ІТ між суб'єктами бізнес-середовища, сприяти консолідації й зниженню витрат на поточні бізнес-процеси. Несистемне вкладення коштів у розвиток інфраструктури або використання

невідповідної інфраструктури, як правило, закінчується втратою ресурсів, передчасним моральним старінням або системною несумісністю з бізнес-партнерами.

Тому важливим сучасним фактором стимуляції та підтримки ефективного інноваційного процесу є заохочення та контролювання широкого залучення нових ІКТ у виробництво і збут через систему сертифікації. Сертифікація базується на законодавчих актах, що встановлюють обов'язкові вимоги до продукції. Підтверджуючи стандартизовану і формалізовану відповідність технологій вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційного продукту. Впровадження сертифікованих систем якості є важливою передумовою комерційного успіху підприємств. Наявність у підприємств сертифікованих систем на підприємстві обумовлює не тільки ціну на її продукцію на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них.

Виходячи з того, що ефективні інноваційні технологічні зміни є головним чинником довгострокового усталеного розвитку практично всі розвинуті держави підтримують національні інноваційні системи, що охоплюють комплекс інституційних, правових та економічних заходів щодо стимулювання інноваційних технологічних змін в країні для забезпечення національних стратегічних переваг та ефективної міжнародної конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Сьогодні такими необхідними першочерговими інноваційними технологічними змінами вважається впровадження і розповсюдження нових ІТ.

Ключовим чинником сьогодні стає саме глобальність масового попиту на відповідні технологічні зміни. Тому такі країни-лідери світової спільноти, як США, Японія, Німеччина та інші, опановують ці технології з випередженням. Галузі, які інтенсивно орієнтуються на поточний ключовий чинник, найбільш вдало пристосовуються до потреб відповідного організування виробництва.

При удосконаленні інвестиційної політики дуже важливим залишається створення ефективного економіко-технологічного циклу, суть якого можна сформулювати таким чином: "стимулювання наукових досліджень забезпечує позитивні кінцеві результати своєї діяльності у вигляді масової конкурентоспроможної продукції». В цьому випадку підтримка має носити цільовий програмний характер і спрямовується на досягнення реалізації національних пріоритетів розвитку. Можна запропонувати такі напрями і принципи технологічної політики, спрямованої на стимулювання розвитку галузей "інформаційного" технологічного укладу в Україні:

- підтримка проведення цільової торгівельної політики з елементами підтримуючого протекціонізму;
- заохочення проектів спільних досліджень та розробок з метою широкого доступу до високих сучасних технологій;
- заохочення створення спільних підприємств для виробництва наукоємної продукції в найбільш перспективних інноваційних напрямків ІКТ;
- широке впровадження міжнародних стандартів на вітчизняних підприємствах.

Сучасна відомча модель фінансування інвестиційних проектів та програм, як правило, спрямована на самозбереження існуючих суспільно-економічних відносин, що в свою чергу довело до абсурду політику фінансування інвестиційних проектів та програм, унеможливаючи таким чином перспективні розробки та їх реалізацію. В таких умовах практика цільового інвестування шляхом виділення коштів виключно на виживання, створює ілюзію фінансування пріоритетів розвитку науки і техніки, і виконує по суті тільки функцію соціальних трансфертів. Запровадження статистичного обліку щодо обсягів та результатів інноваційної діяльності, а також використання методів інвестиційно-управлінського моніторингу та гласності стає необхідним чинником для оцінювання ефективності таких заходів стимулювання інноваційної діяльності.

Відчутним недоліком теперішньої інноваційної політики в Україні є намагання проводити її для надто широко окресленій інноваційній сфері. В результаті перспективні задекларовані пріоритети губляться через велику розпорошеність фінансування суб'єктів

інвестування в умовах обмежених ресурсів. Таким чином, широко окреслені пріоритети розвитку вітчизняної економіки часто вступають у протиріччя з концептуальними теоретичними засадами економічних методів стимулювання інноваційного поля. Масове розпорощення систем інвестування тільки руйнує ефективну координацію економічної діяльності, не приносячи користі від технологічних змін вибраним суб'єктам. В Україні спроби введення спеціальних систем стимулювання через науково-інституційну невідповідність їх впровадження призвела до того, що пільги ставали не стимулюючим виключенням, а фінансуванням для невідчутної підтримки багатьох, в результаті чого обсяги інвестицій починали перевищувати бюджетні можливості держави. На жаль, до цього часу фактично не сформовано чіткої концепції щодо інноваційних національних пріоритетів. Логічно було б спрямувати бюджетні кошти в галузі, які самі повинні формувати фінансові ресурси для інноваційних проривів, а не бути пасивними споживачами цього ресурсу. На нашу думку, це насамперед ІТ-галузь.

Важливим фактором успішності реалізації програм пріоритетного розвитку ІТ-галузі є комерціалізація результатів науково-технологічних та продуктивних інновацій, які є формою впровадження цих результатів у реальне виробництво з метою підвищення суспільної продуктивності національної економіки. Основними причинами, що стримують комерціалізацію інноваційної діяльності, є відсутність фінансування та коштів у замовників, високі кредитні ставки та високі витрати на нововведення. Інноваційна сфера не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів, а основним джерелом фінансування інновацій залишаються власні кошти підприємств.

Технологічні зміни на основі інтелектуального глобального проникнення процесів інформатизації розглядаються як головний фактор, що визначає шляхи еволюційної динаміки сучасного суспільства. Сьогодні джерелом таких змін стали нові ІКТ. З цієї точки зору інформатизація суспільства повинна фактично перетворитися на стержень абсолютної більшості стратегій його розбудови. Необхідність переходу на новий інформаційний технологічний уклад насамперед визначається суто економічними чинниками. Досягаючи межі економічного зростання існуюча суспільна господарська система для підтримки подальшого розширеного відтворення стимулює утворення нових технологій, які кардинально змінюють виробничу основу суспільства через нове якісне поєднання технічної та економічної сфер. Для цього традиційні системи менеджменту вимушені переформатовуватися відповідно до потреб нової технологічної системи, щоб бути адекватними новій структурі інвестицій, новому ринковому попиту тощо. Від швидкості цього процесу в Україні, залежить її глобальна конкурентоспроможність.

Література

1. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В.М. Геєць. – К.: «Фенікс», 2003. – 1008 с.
2. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 2002. – 568 с.
3. Цихан Т.В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины // Теория и практика управления. –2005. –№ 1. –С.33-46.

Новаківський Ігор Іванович

ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІТ-ГАЛУЗІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В роботі показано, що основою успішних інноваційних перетворень є поєднання виробничих та управлінських технологій на основі оновленої системи управління підприємств. Нові ІТ стали ключовим чинником розвитку п'ятого технологічного укладу. Стимулююча інноваційна політика в ІТ-галузі є складною комплексною системою, спрямованою з одного боку - на створення сприятливого інвестиційного клімату реалізації інноваційних проектів, а з другого - спеціального стимулювання інноваційних технологічних

змін. Технологічні зміни на основі інтелектуального глобального проникнення процесів інформатизації розглядаються як головний фактор, що визначає шляхи еволюційної динаміки сучасного суспільства. Приведено головні чинники успішності реалізації програм пріоритетного розвитку ІТ-галузі.

Новаківський Ігорь Іванович

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИТ-ОТРАСЛИ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

В работе показано, что основой успешных инновационных преобразований является сочетание производственных и управленческих технологий на основе обновленной системы управления предприятий. Новые ИТ стали ключевым фактором развития пятого технологического уклада. Стимулирующая инновационная политика в ИТ-отрасли является сложной комплексной системой, направленной с одной стороны - на создание благоприятного инвестиционного климата реализации инновационных проектов, а с другой - специального стимулирования инновационных технологических изменений. Технологические изменения на основе интеллектуального глобального проникновения процессов информатизации рассматриваются как главный фактор, определяющий пути эволюционной динамики современного общества. Приведены главные факторы успешности реализации программ пріоритетного развития ИТ-отрасли.

Igor I. Novakivskyi

INNOVATIVE REFORMS BASED ON THE NATIONAL IT INDUSTRY AS A STRATEGIC PRIORITY OF UKRAINE

It is shown that the basis of successful innovative reforms is a combination of production and management technologies based on the updated management companies. New IT become a key factor in the development of the fifth technological structure. Stimulating innovation policy in the IT industry is a complicated complex system aimed on the one hand - to create a favorable investment climate, implementation of innovative projects, and the other - the special incentive innovative technological change. Technological change based on intellectual penetration of global informatization processes are considered as the main factor that determines the path of evolutionary dynamics of modern society. Powered key factors of success of implementation of priority programs of the IT industry.

Панухник Я.Г.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРИЛАДОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ У МУНІЦИПАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Зростання конкуренції серед підприємств приладобудування, а також динамізм, обумовлений впливом екзогенних глобальних, національних, регіональних та муніципальних чинників, об'єктивно вимагає від останніх формування уміння розробляти і реалізовувати політику свого розвитку таким чином, щоб ефективно та адекватно реагувати на зміну суспільно-політичних, соціально-економічних та інших умов.

Приладобудівні підприємства є складними динамічними організаціями, що відповідно до теорії систем характеризуються наявністю поліелементного внутрішнього та мінливого нестабільного зовнішнього середовища. За цих умов для забезпечення стабільності економічного розвитку приладобудівних підприємств необхідним є вироблення відповідної стратегії їх розвитку та спеціального інструментарію стратегічного планування. Адже за

відсутності чітко сформульованих орієнтирів, науково обґрунтованих цілей та завдань розвитку в підприємств приладобудування виникає багато проблем, таких як неможливість скоординувати різнорівневі плани функціонування структурних підрозділів, що входять до їх складу, неузгодженість в розподілі та використанні всіх ресурсів підприємства, складність в оцінці ефективності розвитку підприємства тощо. Цілісність, сталість розвитку приладобудівного підприємства повинні визначатись і достатнім чином забезпечуватись досягненням довгострокових цілей, сформульованих у спеціальних документах (стратегіях, планах, програмах), а також реалізацією управлінських функцій органів управління підприємством.

Стратегічне планування як технологія управління економічним розвитком приладобудівного підприємства, є одним із системоутворюючих інструментів менеджменту, який дозволяє забезпечувати ефективний розвиток підприємства в напрямку досягнення обґрунтованих цілей та завдань в умовах мінливого зовнішнього й внутрішнього середовища на основі раціонального використання конкурентних переваг та всіх складових його соціально-економічного потенціалу. Воно підвищує конкурентоздатність підприємства. Наявність розробленого стратегічного плану є чинником залучення інвесторів.

Стратегічне планування приладобудівним підприємством в умовах муніципальної економічної системи слід розглядати як системну технологію обґрунтування та ухвалення ключових рішень стосовно розвитку підприємства. Це процес розробки моделі бажаного майбутнього стану та програми переходу до неї, що базується на ситуаційному аналізі зовнішнього оточення (нових можливостей і загроз) й внутрішнього потенціалу (сильних і слабких сторін) і полягає у визначенні узгоджених з суб'єктами муніципального управління пріоритетів дій, на реалізації яких концентруються ресурси, зусилля та відповідальність органів управління підприємством.

За допомогою стратегічного планування можна визначити орієнтири та критерії для саморозвитку підприємства, його модель існування в майбутньому відповідно до окресленої перспективи, передбачати негативні та позитивні зміни соціально-економічного і просторового середовища.

До ключових переваг стратегічного планування можна віднести: повноцінне розуміння і осмислення управління та його орієнтація на кінцевий результат діяльності; своєчасне забезпечення компромісу інтересів усіх зацікавлених сторін; формування зацікавленості учасників в реалізації напрацьованої стратегії; формування в суб'єктів економічних відносин нових уподобань і пріоритетів; орієнтацію на передбачення необхідних змін та завчасну підготовку до них, а не реакцію на події, що вже відбулися; створення умов для забезпечення цілісності діяльності, координації та інтеграції цілей всіх напрямків і рівнів; визначення показників оцінки рівня досягнення цілей і здійснення контролю наближення до кінцевого результату тощо.

Через стратегічне планування розвитку приладобудівного підприємства вирішується низка завдань. Зокрема, це передбачення ідеального стану розвитку підприємства на довготривалу перспективу на основі врахування системи екзогенних та ендегенних чинників; формування реальної моделі розвитку на основі визначення завдань та функцій органів управління; гарантування можливостей коригування стратегій розвитку з метою досягнення наперед визначених цілей; забезпечення чіткого усвідомлення цілей діяльності органів управління підприємством та підвищення мотивації їх функціонування; посилення зв'язків органів управління підприємством з зовнішнім середовищем та поліпшення внутрішньої координації їх діяльності; досягнення пріоритетності довгострокових цілей розвитку підприємства; забезпечення здатності до змін, а також стимулювання переважно інноваційного спрямування розвитку підприємства; формування підходів в управлінні підприємством, що орієнтуються на врахування його конкурентних переваг, зовнішніх і внутрішніх впливів; раціональне використання всіх видів ресурсів; підвищення ефективності діяльності органів управління підприємством.

Стратегічне планування в системі управління економічним розвитком приладобудівного підприємства виконує, в першу чергу, аналітико-прогностичну функцію. Окрім того, воно реалізує й пізнавально-виховну функцію, спрямовану на формування у суб'єктів економічних відносин нових уподобань та пріоритетів. Вигідно вирізняє стратегічне планування від інших видів те, що воно в своїй основі має демократичну сутність, оскільки дозволяє залучити представників муніципалітету до управління економічним розвитком підприємства. Місцеве населення, представники органів місцевого самоврядування можуть бути включені до загального процесу розробки стратегічного плану з правом перегляду напрямків роботи, вони стають частиною команди, яка буде впроваджувати стратегію розвитку підприємства.

Розробляючи стратегію розвитку приладобудівного підприємства слід дати відповідь на два питання: для чого формується стратегічний план та чиї цілі слід врахувати? Враховуючи вказані установки, зазвичай, визначають три можливих типи стратегій розвитку підприємства: технологічно-можливі стратегії; економічно-можливі стратегії; соціально-можливі стратегії. Узагальнення досвіду зарубіжних країн засвідчує, що в практиці використовується два варіанти визначення стратегічних цілей: 1) шоківий (трудовому колективу оголошуються вже сформовані цілі і лише тоді відбувається зворотний зв'язок між колективом та органами управління, в процесі якого останні визначають реакцію

Рис. 1. Алгоритм стратегічного планування економічним розвитком приладобудівного підприємства

колективу на встановлені цілі – сприйняття чи несприйняття); непередбачуваний (цілі встановлюються на основі діалогу з трудовим колективом) [1; 2].

У розробці стратегічного плану приладобудівного підприємства необхідно застосовувати процесний підхід, суть якого полягає у реалізації низки кроків, які в цілому відображають етапи процесу прийняття управлінського рішення (рис. 1).

Основними етапами (кроками) формування стратегічного плану, як показує досвід, мають бути: моніторинг економічного стану підприємства (крок 1). Його слід розглядати як систему спостережень, оцінки, аналізу та прогнозу економічної ситуації на підприємстві,

підготовки проектів управлінських рішень, спрямованих на підтримку позитивних та послаблення негативних тенденцій розвитку організаційної системи. Моніторинг економічного стану підприємства повинен вирішувати такі завдання: організація отримання об'єктивної і достовірної інформації про економічне становище підприємства; оцінка і системний аналіз інформації, виявлення причин, що викликають той чи інший характер економічних змін; забезпечення органів управління підприємством отриманою інформацією; розроблення прогнозів соціально-економічного розвитку і рекомендацій з подолання негативних та підтримання позитивних тенденцій. У процесі економічного моніторингу дається кількісна та якісна оцінка економічного потенціалу підприємства, стану трудових ресурсів, рівня розвитку інституційного середовища та інвестиційного клімату, конкурентних переваг та параметрів конкурентоздатності підприємства, стану інфраструктури, рівня матеріального та соціального забезпечення трудового колективу;

- ресурсний аналіз приладобудівного підприємства (крок 2). На цьому етапі нагромаджується інформація про наявні ресурси та їх рух на підприємстві. У кінці цього кроку слід побудувати дерево якісних цілей управління підприємством з урахуванням факторів мікро- і макросередовища, проведеного аналізу статистичної інформації. У результаті здійснення першого та другого кроків об'єкт управління – приладобудівне підприємство – постає у вигляді модифікованої карти «організація – зовнішнє середовище», де в характеристику внутрішнього середовища включаються наявні ресурси, організація їх руху, вузлові точки ресурсопотоків, структура управління ресурсами, а зовнішнього мікросередовища – соціально-економічне становище муніципальної економічної системи, в межах якої розташоване підприємство;

- визначення проблем і постановка цілей (тобто бажаного стану з врахуванням умов і обмежень, виявлених на етапі економічного та ресурсного аналізу) (крок 3). На даному етапі формується загальне стратегічне бачення розвитку приладобудівного підприємства, проводиться SWOT-аналіз та виявляється коло критичних питань (проблем, обмежень), що потребують першочергового вирішення. У процесі стратегічного планування спочатку розробляється концепція програми економічного розвитку підприємства, де в текстовій, вільній формі розкривається система уявлень про стратегічні цілі та пріоритети економічної політики менеджменту підприємства, важливі методи і напрямки реалізації вказаних цілей. Процес формування концепції повинен включати таку сукупність етапів: організаційно-підготовчий; аналітичний; розроблення проекту концепції; узгодження і затвердження концепції. Важливим аспектом цього кроку є вибір пріоритетних цілей, на розв'язання яких будуть спрямовані основні зусилля. У пропонованій нами моделі стратегічного планування за кожною проблемою розвитку приладобудівного підприємства здійснюється SWOT-аналіз. При цьому доцільно розробити декілька сценаріїв стратегії розвитку підприємства як описів подій від існуючого до майбутнього стану його розвитку на основі різних комбінацій сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз розвитку. На основі опрацювання сценаріїв слід обрати один базовий та декілька оптимальних (які в подальшому можуть використовуватись для корекції цілей стратегії та стратегічного вибору);

- визначення шляхів досягнення цілей і завдань (крок 4). На цьому етапі аналізуються напрямки використання спеціального економічного інструментарію менеджменту для досягнення обраних цілей розвитку підприємства; проводиться аналіз, оцінка ефективності і вибір альтернативних стратегій та окремих напрямків розвитку підприємства за допомогою низки критеріїв. Даний етап, у підсумку, створює можливості для формування стратегічних цілей, оперативних цілей та завдань досягнення стратегічних пріоритетів розвитку приладобудівного підприємства.

Стратегічний план економічного розвитку приладобудівного підприємства – це своєрідна його конституція, на основі якої виробляються цільові програми. Він може розроблятися, як в цілому для підприємства, так і для окремих його функціональних сфер та підрозділів. Відповідно, на рівні підприємства результатом даного етапу є розробка

генеральної стратегії, а на рівні зон стратегічної відповідальності – функціональних стратегій управління розвитком підприємства [3].

Генеральна стратегія повинна передбачати формулювання стратегічного бачення економічного розвитку та місії управління підприємством, сформованих на основі аналізу загальної економічної ситуації в ньому і спрямованих на визначення загально організаційних пріоритетів. До таких пріоритетів можуть бути віднесені завдання стабілізації економічного стану розвитку, підвищення підприємницької та інвестиційної активності на підприємстві, зниження соціальної напруги в трудовому колективі. Функціональні стратегії управління розвитком підприємства стосуються, перш за все, вирішення проблем та визначення пріоритетів розвитку окремих функціональних сфер, а також напрямів удосконалення структури та організаційно-функціонального забезпечення органів управління підприємством.

У цілому, стратегічне планування повинно забезпечити визначення стратегічних цілей економічного розвитку приладобудівного підприємства, адекватну їм систему організації управління економічними процесами та явищами, а також вибір відповідної моделі механізму реалізації стратегій економічного розвитку підприємства. Розробка та реалізація стратегій економічного розвитку підприємства повинна стати визначальною функцією організаційних структур управління підприємством.

Головне призначення стратегії економічного розвитку приладобудівного підприємства – визначення загального напрямку його розвитку, концентрація зусиль та ресурсів на вирішенні найважливіших орієнтирів та завдань розвитку підприємства на основі врахування конкурентних переваг, врахування сильних і слабких сторін, потенційних можливостей та загроз його функціонування, обґрунтування напрямів та механізмів управлінської діяльності в умовах змінюваного зовнішнього середовища [4].

Стратегія економічного розвитку приладобудівного підприємства – це система принципів і положень, кількісних та якісних параметрів, орієнтованих на досягнення певних економічних результатів його розвитку у віддаленій перспективі. Вона має бути основою для розробки: програм економічного розвитку підприємства, що визначають послідовні заходи першочергової реалізації стратегії розвитку та необхідні для цього витрати, що включаються до проекту кошторису на наступні періоди; спеціальних проектів та програм; організаційно-економічних інструментів запровадження контрактних засад в управлінні підприємством.

Методологічні засади розроблення стратегії економічного розвитку приладобудівного підприємства передбачають систему принципів, на яких базується цей вид управлінської діяльності. Основними з них мають бути наступні принципи: об'єктивності оцінки результатів економічного розвитку в попередньому періоді (на засадах ретроспективного аналізу); цілепокладання (визначення мети та системи орієнтирів економічного розвитку); спрямування на досягнення оптимальної структури підприємства; забезпечення збалансованого комплексного розвитку підприємства (врахування системного підходу до розробки і реалізації стратегії). Особливістю формування стратегії економічного розвитку приладобудівного підприємства є її диверсифікація, тобто, одночасне виділення кількох рівноцінних стратегічних напрямків, цілей, задач. Серед таких найважливіших стратегічних напрямів розвитку можуть виділятися стратегії спеціалізації, інвестиційні, інноваційні, управлінські. Варто зазначити, що при реалізації стратегії економічного розвитку приладобудівного підприємства існує необхідність дотримання диверсифікаційної гнучкості, яка полягає у періодичній зміні пріоритетів стратегічних напрямків у залежності від змін зовнішнього та внутрішнього середовища розвитку підприємства. Тобто, доцільним є періодичне коригування стратегічних напрямів розвитку, їх уточнення чи трансформація. Стратегія економічного розвитку приладобудівного підприємства – це спеціальний організаційно-економічний та інформаційно-аналітичний документ, що має формуватися за певною структурою (табл. 1).

Структура стратегії економічного розвитку приладобудівного підприємства

Елементи структури стратегії	Зміст елемента
1. Вступ	Повинен містити обґрунтування мети та підстав для розробки стратегії
2. Описово-аналітична частина	Має містити результати аналізу та оцінки стану розвитку підприємства; використання економічного потенціалу; стану фінансової, інвестиційної та інноваційної діяльності; ділової активності; місця підприємства в муніципальній економічній системі та в регіональному поділі праці
3. Бачення майбутнього	У цьому розділі слід окреслити нові елементи довгострокового стратегічного розвитку, різнобічний оптимістичний погляд на розвиток підприємства в майбутньому, що є основою тих завдань, виконання яких буде визначено стратегією
4. Місія	Має виражати мету існування та розвитку підприємства в майбутньому. Місія може бути обґрунтована та визначена за умов чіткого уявлення про наявні ресурси (їх конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках)
5. Характеристика конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку підприємства	Повинна здійснюватися на основі аналізу та діагнозу стартових умов соціально-економічного розвитку шляхом здійснення SWOT-аналізу, аналізу ендогенних та екзогенних факторів розвитку підприємства
6. Стратегічні цілі (напрями) та поетапні плани дій	Має містити сукупність стратегічних цілей та поетапних планів дій щодо досягнення всіх стратегічних та оперативних цілей з детальним описом заходів, термінів виконання, відповідальних виконавців, джерел фінансування
7. Механізм реалізації стратегії	Необхідно передбачити розробку прогнозів, програм розвитку підприємства, використання фінансово-кредитних засобів підтримки розвитку, активізацію підприємницької діяльності
8. Розробники та учасники реалізації стратегії розвитку підприємства	До розробки та реалізації стратегії можуть залучатись органи управління підприємством, органи місцевого самоврядування, громадські організації, наукові та освітні заклади тощо

Ефективне використання засад стратегічного планування в процесі формування й реалізації економічної політики підприємства в муніципальній економічній системі сприятиме максимальному задоволенню потреб трудового колективу, територіальної громади, створенню можливостей для економічного розвитку підприємства на тривалу перспективу в умовах динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

В Україні, стратегії розвитку приладобудівних підприємств ще не стали дієвим інструментом керованого розвитку і значною мірою мають декларативний характер, розглядаються як обов'язковий «модний» атрибут підприємства, а не як ефективний механізм управління його економічним розвитком. Це зумовлено, в першу чергу, недостатнім організаційно-управлінським забезпеченням цієї ділянки роботи. Міжнародна практика показує, що з метою розробки стратегічного плану економічного розвитку підприємства, організації робіт з його виконання можуть залучатися послуги консалтингових структур, за якими доцільно закріпити такі функції: аналіз ресурсного потенціалу підприємства; аналіз зовнішнього середовища; розроблення сценарію довготермінового розвитку підприємства; формування рекомендацій щодо інвестиційної політики; доведення

до потенційних інвесторів інформації про переваги підприємства; розроблення стратегічного плану розвитку підприємства; моніторинг і корегування реалізації стратегічного плану.

Звичайно, що точкове впровадження функції стратегічного планування економічного розвитку приладобудівного підприємства, є неможливим, що пов'язано з проблемами як інституційного, так і методологічного характеру. Первинною вихідною формою управління економічним розвитком підприємства на засадах планології може стати імплементація технології програмування, що, з одного боку, створить підґрунтя для поступового застосування інструментарію стратегічного управління, а з другого – стане засобом реалізації стратегії економічного розвитку підприємства.

Суб'єктами програмних впливів на економічний і соціальний розвиток підприємства можуть бути як суб'єкти муніципальної економічної системи, так й інститути вищого ієрархічного рівня. Така всебічність програмно-цільового управління їх розвитком відповідає розумінню підприємства як елементу економічних систем вищого ієрархічного порядку.

Відповідно до теорії організації, реалізація загальносистемних орієнтирів є можливою лише за умови однонаправленості векторів розвитку її елементів. Тому формування й реалізацію стратегії економічного розвитку муніципальних утворень необхідно розглядати крізь призму стратегій окремих підприємств, що розташовані на їх території.

У контексті висунутої концепції ієрархічності управління економічним розвитком підприємства, доцільним є обґрунтування необхідності використання ієрархічного підходу до формування муніципальних стратегій розвитку, що підсилюються відповідними стратегіями підприємств з урахуванням ефекту синергії [5].

Гіпотеза ієрархічності муніципальних стратегій економічного розвитку базується на таких положеннях [6, 8]:

1. Стратегія економічного й соціального розвитку муніципальних утворень реалізується безпосередньо на рівні підприємств, установ та організацій, які є необхідними та невід'ємними складовими територіальних систем вищого ієрархічного порядку.

2. Без загальної підтримки органів управління підприємств, установ та організацій муніципальна стратегія є наміром, що не має об'єктивних умов для реалізації.

3. Деталізація муніципальних стратегічних орієнтирів відбувається в стратегіях розвитку підприємств, установ та організацій, що повинні підпорядковувати напрямок свого розвитку муніципальним цілям. В іншому випадку, протилежний характер стратегічних векторів розвитку муніципальних утворень та організацій або нівелює зусилля й прагнення територіальних громад і організацій, або породжує конфлікт їх інтересів. Це, в свою чергу, блокує динаміку розвитку економічних систем різного ієрархічного рівня.

4. У разі відсутності стратегій економічного розвитку підприємств, установ та організацій, що формують муніципальну економічну систему, або хоча б певних меж і вектору їх стратегічного вибору, муніципальна стратегія залишається гіпотетичною дорожньою картою розвитку території. Муніципальна стратегія повинна стати вихідною основою розробки стратегій економічного розвитку підприємств, установ та організацій, однак, з іншого боку, стратегія розвитку муніципальної економічної системи повинна враховувати інтереси, стратегічні бачення цих суб'єктів.

Розв'язання проблеми узгодження розробки й реалізації муніципальних та організаційних стратегій економічного розвитку потребує формування нової сучасної моделі територіальної організації управління, яка б базувалася на принципах муніципального менеджменту, що базуються на креативному підході до управління з використанням системи управлінських технологій.

Вихідним суб'єктом в узгодженні стратегічних векторів економічного розвитку підприємств та муніципальних утворень повинні стати органи місцевого самоврядування та сформовані при них консультативно-дорадчі органи. Інтереси окремих підприємств іноді суперечать муніципальним цілям економічного розвитку. Тому одним з основних завдань місцевих органів влади є забезпечення спрямованості економічного розвитку підприємств в

рамках стратегії розвитку муніципального утворення з використанням стимулятивно-мотиваційних механізмів. На практиці слід знайти точку дотику та задовольнити їх взаємні інтереси. Прикладом ефективної форми взаємодії органів місцевого самоврядування та підприємств є співробітництво через асоціації (ліги підприємців). У рамках асоціацій підприємства можуть більш точно сформулювати і довести до відома місцевих органів влади спільні проблеми, проекти управлінських рішень.

Важливим зрізом збалансування стратегічних векторів економічного розвитку підприємств та муніципальних утворень є узгодження муніципальної структурної політики та структурних політик окремих підприємств. У контексті структурної перебудови муніципальних економічних систем надзвичайно важливим є питання забезпечення гармонізації стратегічних інтересів місцевого самоврядування та окремих підприємств у баченні структурних особливостей муніципальної економіки для усунення ризику виникнення конфліктів. Технологіями такого узгодження можуть бути: підписання та реалізація рамкових угод між органами місцевого самоврядування та асоціаціями підприємців щодо напрямків розвитку муніципальної економіки; забезпечення узгодженості векторів муніципальних стратегій економічного розвитку та стратегій розвитку окремих підприємств; мотивування підприємств у підтримці та реалізації муніципальної економічної політики.

Узгодженню стратегічних векторів економічного розвитку підприємств та муніципальних утворень сприятиме застосування технології стратегічного аналізу, що дозволить забезпечити адекватність всіх стратегічних інструментів місцевої економічної політики.

Реалізація технологій узгодження стратегічних векторів економічного розвитку підприємств і муніципальних економічних систем сприятиме синергетичному посиленню регулятивних впливів суб'єктів управління щодо забезпечення економічної динаміки економічних систем мікрорівня.

Література

1. Белова А.І. Система стратегічного управління реструктуризацією підприємств: цілі, проблеми та перспективи / А.І. Белова. – Київ : Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, 2014. – 292 с.
2. Герасимчук З.В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика / З.В. Герасимчук, О.В. Серета. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 274 с.
3. Орешин В.П. Система государственного и муниципального управления : учеб. пособие / В.П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 319 с.
4. Павлова В.А. Стратегічне управління ресурсним потенціалом: концепція, механізм, стратегія / В.А. Павлова, О.В. Кузьменко, Л.А. Гончар. – Д.: Дніпропетровський університет ім. А. Нобеля, 2014. – 150 с.
5. Розвиток стратегічних підходів до управління підприємством у нестабільних умовах / під ред. В. Захарченко. – Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. – 187 с.
6. Соколова Л.В. Стратегічне управління малими машинобудівними підприємствами в умовах нестабільного зовнішнього середовища / Л.В. Соколова, О.В. Колісник. – Харків: Точка, 2014. – 277 с.
7. Утвенко В.В. Муніципальна соціально-економічна політика: навч. посіб. / В.В. Утвенко. – К. : Вид. дім "Персонал", 2011. – 138 с.

Панухник Яна Геннадіївна

СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРИЛАДОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ У МУНІЦИПАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Доведено, що зростання конкуренції серед підприємств приладобудування, а також динамізм, обумовлений впливом екзогенних чинників, об'єктивно вимагає від останніх формування уміння розробляти і реалізовувати політику свого розвитку таким чином, щоб

ефективно та адекватно реагувати на зміни суспільно-політичних, соціально-економічних та інших умов. Обґрунтовано шляхи узгодження стратегічних векторів економічного розвитку підприємств та муніципальних утворень на основі застосування технології стратегічного аналізу, що дозволить забезпечити адекватність всіх стратегічних інструментів місцевої економічної політики.

Ключові слова: підприємство приладобудування, муніципальне утворення, муніципальна економічна система, стратегічні вектори економічного розвитку, місцева економічна політика.

Панухник Яна Геннадієвна

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ ПРИБОРОСТРОИТЕЛЬНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ В МУНИЦИПАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ

Доказано, что рост конкуренции среди предприятий приборостроения, а также динамизм, обусловленный влиянием экзогенных факторов, объективно требует от последних формирования умения разрабатывать и реализовывать политику своего развития таким образом, чтобы эффективно и адекватно реагировать на изменения общественно-политических, социально-экономических и других условий. Обоснованно пути согласования стратегических векторов экономического развития предприятий и муниципальных образований на основе применения технологии стратегического анализа, что позволит обеспечить адекватность всех стратегических инструментов местной экономической политики.

Ключевые слова: предприятие приборостроения, муниципальное образование, муниципальная экономическая система, стратегические векторы экономического развития, местная экономическая политика.

Iana G.Panukhnyk

STRATEGIC APPROACH TO DEVISE-MAKING ENTERPRISES MANAGEMENT IN MUNICIPAL ECONOMIC SYSTEM

The article proved that due to increasing of rivalry among instrument-making enterprises is objectively required an ability to develop and implement policies of their growth for effective and adequate reactions to the changing of socio-political, socio-economic and other conditions. The author determined that strategic planning of instrument-making enterprises in terms of municipal economic system should be seen as a systemic technology validation and approval of key decisions concerning development of the company. The ways of coordination of the strategic vectors of enterprises and municipalities economic development based on application of technology strategic analysis, which will ensure the adequacy of all strategic instruments of local economic policy were determined.

Keywords: devise-making enterprise, municipality, municipal economic system, strategic vectors of economic development, local economic policy.

paniuh@yandex.ru

Слободянюк В.П.

О НЕОБХОДИМОСТИ УТОЧНЕНИЯ ОБЪЕМОВ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ПРОЕКТЫ ВОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

Одесский национальный политехнический университет

К настоящему времени опыт эксплуатации крупных плотин, построенных в начале прошлого столетия, является источником уникальной информации о правильности, а самое главное о полноте технических и экономических предпосылок, заложенных в обоснование

целесообразности этих проектов. Уже во время строительства этих сооружений стало очевидным, что они оказывают колоссальное влияние на процессы развития общества в регионе строительства, в частности существенно меняется его социальный состав по причине увеличения численности промышленных рабочих. Кроме этого, большое количество семей выводилось из зоны затопления с исключением их из числа выгодоприобретателей, так как процессы принятия решений в те времена были во всем мире централизованы и технократичны, особенно в условиях мобилизационных экономик.

После первых лет эксплуатации плотин стало понятно, что строительство и эксплуатация этих сооружений генерируют, кроме всего прочего, изменения во многих сферах, влияющих на рентабельность проектов, например экология, учет прав местного населения, отсутствие юридической базы для решения других важных вопросов. Более того, аварии на крупных плотинах Вайонт, Мальпасе, имевших место в Италии и Франции, показали, что экономический и природный факторы должны быть тщательно сбалансированы, так как иногда природные катаклизмы, как следствие предыдущих экономических выгод, могут быть значительно более затратными чем их оценки, принятые для обоснования проектов. Этот вывод актуален и в настоящее время, что подтверждают трагические примеры Чернобыля и Фукусимы. И, наконец, срок эксплуатации многих плотин начал приближаться к максимальному расчетному (обычно 50 – 150 лет), по истечении которого встает вопрос о ликвидации или капитальном ремонте сооружения. Для плотин, построенных в начале прошлого века, мониторинг вышеперечисленных факторов велся неудовлетворительно или вообще не принимался в расчет, однако проявление этих факторов в той или иной форме в процессе эксплуатации сводил к минимуму экономическую выгоду, а иногда приводил к прямым убыткам.

Этот вывод подтверждается экономическим анализом, выполненном для 245 больших плотин, построенных между 1934 и 2007 годами в 65 странах мира и на которые в общей сложности было потрачено 353 миллиарда долларов /1/. Этот анализ был выполнен учеными Оксфордского университета, основным выводом которого можно считать то, что средний перерасход капиталовложений по 81 крупному водохозяйственному объекту составил 56%. В некоторых случаях максимальное отклонение от проектного оценивался величиной в 262%, причем одновременно с этим, сроки строительства увеличивались в среднем на 1-2 года. Общественная организация «Международная сеть рек» представила список 14 крупных плотин, при возведении которых средний перерасход средств достиг 242%. В технической литературе причины колебаний инвестиций объясняются в основном тремя факторами: 1) низким качеством технических и финансовых оценок; 2) техническими проблемами, которые могут возникать во время строительства; 3) изменениями внешних условий. Однако, сюда необходимо добавить новые важные элементы, мало значимые в недалеком прошлом: 1) оценка влияния сооружений на окружающую среду (ОВОС); 2) вопросы, связанные с вынужденным переселением людей, компенсация их потерь в этой связи, а также обеспечение доступности этих людей к будущим выгодам; 3) вывод из эксплуатации и разборка сооружений как по причинам окончания срока эксплуатации, так и по аварийным случаям.

Для корректного учета этих важных оценок необходимо внедрить следующие практики:

- 1) Создать в финансирующих строительство банках «Инспекцию по контролю за обращениями заинтересованных лиц», положительное заключение которой обязательно для принятия положительного решения. До настоящего времени часто результат достигался с помощью стихийных выступлений общественности (так жители России и Монголии заблокировали строительство плотины на реке Селенга), но этому процессу необходимо придать юридическую законченность;
- 2) Необходимо предусматривать резервирование специальных средств на вывод сооружения из эксплуатации уже на стадии введения его в действие, или в течение периода, на который выдана лицензия на эксплуатацию, создание таких фондов – общераспространенная

практика для атомных электростанций в таких странах, как, например, Соединенные Штаты Америки.

Литература

1. Отчет всемирной комиссии по плотинам Москва 2009.

Стадник В.В., Головчук О.В.

**ПРІОРИТЕТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ СПІВВІДНОСНО ЦІЛЕЙ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Хмельницький національний університет

Вступ. Відмітними рисами сучасного стану світової економіки є зростаюча мінливість середовища господарювання, викликана стрімким накопиченням і використанням нових знань. У поєднанні із прискоренням процесів взаємопроникнення діяльності суб'єктів господарювання на суміжні ринки та ринки інших країн, зумовленим глобалізацією економічного простору, це спричиняє посилення конкурентної боротьби на більшості сегментів ринку. Висока динаміка зовнішнього середовища і щільність ринкового простору вимагають від менеджменту підприємств гнучкості, постійних змін в управлінні, технологіях, організації виробництва і збуту – в усіх процесах, які складають зміст і матеріальну основу господарської діяльності. В цих умовах провідні світові компанії стали прихильниками нового принципу в управлінні: «Стійкість через розвиток». Йдеться про здатність підприємства стабільно функціонувати, оперативно трансформуючи свою внутрішню середовище у відповідь на зміни бізнес-оточення. Вирішальну роль у забезпеченні реалізації цього принципу відіграє активна інноваційна діяльність, яка є основою інноваційного розвитку кожної економічної організації.

Аналіз останніх публікацій з теми дослідження. Теоретичне підґрунтя для управління інноваційними процесами на рівні підприємств створене завдяки дослідженням С. Кузнеця, Г. Менша, Б.Санто, Р. Фостера, Й. Шумпетера, М. Портера та ін. Дослідженням особливостей і закономірностей управління інноваційним розвитком промислових підприємств у перехідній економіці займаються багато вітчизняних та російських науковців, зокрема, Т. Гринько, В. Ляшенко, Л. Мельник, Ю. Погорелов, О. Раєвнева, Л. Федулова та ін. Ними досліджуються природа, напрями і джерела розвитку, його способи і спонукальні мотиви, пропонуються моделі управління їх розвитком тощо. Водночас залишається значне коло питань теоретико-методологічного характеру, пов'язаних з тим, що будь-які інновації, здійснювані у виробничій системі промислового підприємства, впливають на параметри процесів виготовлення продукції, а отже – зумовлюють і зміни у якості кінцевої продукції. Можна припустити, що саме така взаємообумовленість елементів виробничої системи, порушення якої в ході реалізації інновацій може погіршити кінцевий результат, породжує небажання власників вітчизняних підприємств вдаватись до радикального оновлення чи інноваційного перепроектування бізнес-процесів. Водночас доцільно припустити, що зменшити ризики негативного результату в реалізації проєктів інноваційного розвитку можна, використовуючи основні принципи загальної системи управління якістю.

З огляду на спорідненість цілей управління інноваційною діяльністю і управління якістю доцільно припустити, що інструменти й технології, які використовуються нині у системі управління якістю, можуть бути ефективними й для вирішення завдань управління

інноваційним розвитком. Тим більше, що у цій сфері досягнуто значного успіху завдяки розробкам таких провідних фахівців з управління якістю як Е. Демінг, Дж. Джуран, Ф. Кросбі. Вони заклали фундамент загальної системи управління якістю, відомої як TQM. Завдяки її активному упровадженню на японських підприємствах Японія стала визнаним лідером у виробництві якісних товарів. Адаптацією основних підходів системи загального управління якістю на пострадянському просторі займаються також багато науковців, зокрема, І. Боднар, А. Вакуленко, В. Друзюк, А. Дятлов, В. Лапидус, В. Захожай, М. Лапуста та багато ін. Однак питання побудови ефективної системи управління якістю в контексті вирішення завдань інноваційного розвитку на сучасних промислових підприємствах залишаються багато в чому невирішеними. Це й визначило мету даного дослідження.

Мета дослідження – окреслити пріоритети менеджменту якості співвідносно цілей управління інноваційною діяльністю промислових підприємств, на основі чого зробити висновок про можливість застосування його методичних підходів і практичного інструментарію для підвищення результативності й ефективності управління інноваційним розвитком підприємств машинобудівного комплексу національної економіки.

Основні результати дослідження. Промисловий сектор України перебуває нині у вкрай складній ситуації. Внаслідок посилення процесів глобалізації і зростання політичного протистояння бізнес-груп стосовно вибору пріоритетів економічного співробітництва в економіці поширились деструктивні процеси, що зумовили втрату добре налагоджених зв'язків із традиційними партнерами в межах СНД. Адже значна кількість вітчизняних (особливо промислових) підприємств були пов'язані між собою технологічними ланцюжками, здійснюючи виробництво продукції за визначеними технологічною спеціалізацією переділами. Ці технологічні ланцюжки у багатьох випадках охоплювали і підприємства Російської Федерації, що за існуючих політичних реалій робило їх учасників заручниками рішень політиків всупереч економічним інтересам. Так, за даними російських експертів, загальне зниження обсягів товарообороту України з Росією у січні 2015 р. порівняно з січнем 2014 р. перевищило 2 рази (з 2618,8 млн. дол. до 1129,8 млн. дол. США [1]). Для більшості промислових підприємств з усією гостротою постало питання виживання, про що свідчать тенденції у динаміці експорту й імпорту Україною промислових товарів протягом останніх десяти років (табл. 1, складена за статистичними даними [2; 3]).

Таблиця 1

Динаміка експорту-імпорту товарів у зовнішньоекономічній діяльності України та обсягів реалізації промислової продукції

Назва показника	Величина показників за роками							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Індекс експорту товарів, %	128,4	135,8	59,3	129,6	133,0	100,6	92,0	86,5
Індекс імпорту товарів, %	134,7	141,1	53,1	133,7	136,0	102,5	90,9	71,8
Сальдо, млн. дол. США	-11400	-18570	-5737,4	-9,31	-14210	-15850	-13651,9	-527,0
Індекс обсягів реалізації промислової продукції, %	107,6	94,8	78,1	112,2	108,0	99,5	95,7	89,9

З них видно, що протягом усього досліджуваного періоду сальдо зовнішньоекономічної торгівлі товарами було від'ємне і в окремі періоди перевищувало мільярди доларів США. Це свідчить про те, що державою протягом останніх десяти років не було сформовано ефективної промислової політики і здійснювані поодинокі структурні зміни в економіці не забезпечили зростання її міжнародної конкурентоспроможності. При цьому зростання обсягів експорту й імпорту товарів майже завжди (за винятком останніх двох років) перевищувало зростання обсягів реалізації промислової продукції. Така динаміка цих показників свідчить, з одного боку, що Україна має значний рівень інтегрованості у світову економіку, а з іншого – що вона є реципієнтом значного обсягу промислових товарів – як високотехнологічних, так і товарів широкого вжитку, особливо продукції легкої промисловості (і навіть продовольчих товарів).

І якщо за останніми двома групами промислової продукції слід очікувати позитивних (з позицій товаровиробників) змін без регулюючих заходів з боку держави внаслідок девальвації гривні (що зробило імпортні товари дорожчими у 2-3 рази, а переважну більшість споживачів – біднішими у стільки ж разів і це зумовлює значне зниження попиту населення на імпортні товари), то для виробників високотехнологічних товарів ситуація дещо складніша. Багато з них є учасниками міждержавних технологічних ланцюжків, займаючись виготовленням комплектуючих для кінцевого споживання (наприклад, у аерокосмічній галузі та ВПК). І так як завершальна фаза технологічного ланцюжка була у Російській Федерації, такі підприємства вимушені були суттєво скоротити виробництво.

Багато машинобудівних підприємств знаходилося на тимчасово окупованій території Донбасу і припинили свою діяльність внаслідок руйнувань в ході воєнного протистояння або ж були вивезені у Росію. І це відразу відобразилося на обсягах експорту, оскільки Донецька область забезпечувала значну частину експорту промислової продукції (за статистичними даними, у 2013 р. це було 19,6 % від усього обсягу експорту, водночас імпорт складав лише 5,3%; у 2014 р., при загальному зменшенні обсягів експорту до 86,5% від досягнутого у 2013 р. частка експорту підприємств Донецької області склала 15,6 %, а за січень-квітень 2015 р. – всього 9,9% – при зменшенні загального обсягу експорту Україною промислової продукції до 65,4% порівняно з аналогічним періодом 2014 року, а підприємствами Донецької області – до 37,9% [4]).

Такі деструктивні процеси у галузі спричинили значне погіршення її експортоспроможності, що особливо проявилось у 2013-2014 рр. (рис.1). Ще більше погіршився стан справ у галузі у 2015 р. (частка машинобудування у загальному обсязі реалізації промислової продукції за перші 4 місяці року зменшилась до 6,0 %). І хоча за межі України реалізовано 61,2 % від усього обсягу машинобудівної продукції, загалом це склало лише 12,42 % від загального обсягу експорту промислової продукції [5].

Рис. 1. Динаміка внеску машинобудування в загальні обсяги експорту продукції України (побудовано за даними [4; 5])

Статистика свідчить про поступове витіснення вітчизняних машинобудівників із внутрішнього ринку. За існуючими даними, частка імпортованої машинобудівної продукції у внутрішньому споживанні сягає майже 80 % [6]. Зокрема, у 2013 р. імпорт обладнання та механізмів склав 16,2% від загального обсягу імпорту і перевищив 12,47 млрд. дол. США. Експортовано цієї групи товарів майже удвічі менше – лише на суму 6,98 млрд. дол. США (11,0 % від загальної суми експортованих товарів). У 2014 році частка імпорту машин та механізмів залишилась майже такою ж (16,0 %), проте обсяги його зменшились суттєво – до 8,72 млрд. дол. США. Водночас експорт також зменшився – до 5,66 млрд. дол. США (10,5 %).

Зважаючи на ці дані, можна стверджувати, що за збереження існуючої тенденції машинобудування відіграватиме все меншу роль у формуванні валового національного продукту і все меншу роль у технологічному оновленні вітчизняних виробничих підприємств. І, як справедливо зауважують деякі наковці, такий стан спричинений не стільки експансією імпорту, скільки інертністю українських виробників, відсутністю активної інноваційної діяльності. І саме машинобудівні підприємства потребують інноваційного розвитку для того, щоб зберегти свою життєздатність (конкурентоспроможність).

Опираючись на теорію конкурентних переваг М. Портера [7], багато сучасних науковців зазначають, що конкурентоспроможність суб'єктів господарювання залежить від їх здатності вірно обирати напрями формування конкурентних переваг і вміння втілювати у життя інноваційні рішення. Про те, що саме інновації є головним джерелом формування конкурентних переваг і економічного зростання країни, писав ще Й. Шумпетер [8]. Нині не підлягає сумніву, що успішне протистояння діям конкурентів можливе як за умови систематичного оновлення номенклатури продукції, розширення і збагачення асортиментного ряду, так і за умови постійного вдосконалення й поліпшення виробничих та управлінських процесів, тобто – за умов активної інноваційної діяльності. Це особливо стосується машинобудівних підприємств, де науково-технічний прогрес є найбільш динамічним. І саме підприємства машинобудівного сектору перебувають нині у найскладнішій ситуації, коли необхідно радикально переосмислювати стратегічні плани діяльності, переорієнтовуючись на роботу в нових умовах. Це з усією гостротою ставить питання про їх інноваційний розвиток.

На сьогодні в науковій літературі не склалось єдиного підходу до трактування сутності інноваційного розвитку. Однак, зважаючи на те, що відмітною особливістю промислових підприємств є наявність техніко-технологічної складової виробничої системи, вважаємо справедливим стверджувати, що їх інноваційний розвиток слід розглядати саме з позицій обґрунтованих з урахуванням тенденцій НТП та споживчих потреб якісних змін його техніко-технологічної складової, а відтак – взаємоузгоджених з ними змін у інших складових бізнес-системи, що забезпечують необхідні умови для створення споживчих цінностей та формують основу кількісного зростання підприємства у довгостроковій перспективі [9, с.21]. Адже для промислового підприємства пріоритетними є саме техніко-технологічні зміни, вони забезпечують матеріальну основу реалізації продуктивних інновацій – нових споживчих цінностей. І саме здійснення цих змін має бути ретельно обґрунтованим з погляду їх важливості для забезпечення переходу підприємства на новий виток свого розвитку. У більшості випадків це передбачає радикальні зміни асортиментного ряду, що особливо характерно в машинобудуванні.

Іманентними характеристиками техніко-технологічних інновацій, які складають основний асортиментний ряд підприємств машинобудування, є їх науково-технічна новизна і придатність зразка нової продукції до технологічного втілення. Останнє визначає можливість машинобудівного підприємства за наявної технології оперативно організувати процес виведення нової продукції на ринок, комерціалізувати результати науково-технічного доробку. Водночас придатність зразка нової продукції до технологічного втілення дає змогу виробникам досягти таких параметрів якості нової продукції, які, насамперед, відповідатимуть існуючим стандартам безпеки в експлуатації, а також не менш актуальним для сучасних споживачів запитам ресурсощадності.

Реалізація інновацій здебільшого пов'язана з невизначеністю і ризиками. Багаторічна статистика засвідчує доволі низький відсоток інновацій, що успішно пройшли етап комерціалізації і отримали визнання на ринку. Проте можна з великою ймовірністю сказати, що ризики неприйняття новинки ринком будуть меншими, якщо нова продукція відповідатиме усталеним стандартам якості (залежно від галузі вимоги цих стандартів в загальному визначені і є основою сертифікації продукції та виробничих систем для виходу на міжнародні ринки).

Тим самим можна стверджувати, що управління інноваційними процесами підприємства не може розглядатися окремо від управління якістю. Ця спорідненість простежується і у відомій «петлі якості», де акцентується увага на тому, що якісні характеристики продукції є важливими на усіх етапах її життєвого циклу – від створення до виведення з експлуатації і утилізації (останнє відповідає принципам екологічної безпечності, який нині визнається одним із визначальних для роботи на ринках розвинених країн). Недаремно питання управління якістю у найбільш розвинених країнах є пріоритетними для виробничих систем і це втілюється у відповідних витратах (табл.2). Як видно, підвищувати

якість на етапах створення продукції (профілактика якості) є більш економічно вигідним для підприємства, аніж виправляти дефекти чи коригувати відповідні процеси після того, як буде виявлено відхилення від діючих стандартів у готовій продукції.

Таблиця 2

Порівняльна величина окремих структурних елементів у загальній сумі витрат на забезпечення якості продукції в США та Японії, % [10, с.68]

Витрати	США	Японія
На профілактику	0,5	2,5
На перевірку	4,5	3
На коригування процесів і виправлення дефектів	20	7,5
Сукупні витрати на забезпечення якості продукції у загальній сумі витрат	25	13

Очевидно, що посилення боротьби за споживача зумовлює необхідність ефективного управління якістю, яке є умовою самозбереження будь-якого підприємства, запорукою його конкурентоспроможності. І в поєднанні з інноваційним менеджментом управління якістю має містити стимули до інновацій, а не спричиняти наростання проблем після їх упровадження. У цьому контексті доцільно розглянути, як змінювалися основні пріоритети менеджменту якості на різних етапах еволюції економічних систем (підприємств, організацій) і яким чином ці пріоритети відповідали завданням їх інноваційного розвитку.

В еволюції систем менеджменту якості можна виділити п'ять основних етапів:

1. Сформована відповідно до основних принципів управління виробництвом Ф. Тейлора. Передбачала встановлення певного інтервалу параметрів якості продукції, вихід за який означав порушення технології виробництва робітником. Допущення браку тягнуло за собою штрафні санкції – аж до звільнення з роботи. Успішне функціонування такої системи забезпечувалось наявністю технічних контролерів, які оцінювали кожен випущену продукцію на її відповідність встановленому шаблону – технічним умовам (ТУ), причому якість продукції перевірялась на стадії вихідного (у виробників) та вхідного (у споживачів) приймального технічного контролю, чим і визначались їх відносини в процесі обміну товарами. Система також передбачала професійне підвищення кваліфікації робітників, здобуття ними навичок роботи з вимірювальним і контрольним устаткуванням. Такі особливості прив'язували менеджмент якості до кожного окремо взятого виробу.

2. Другий етап характеризується ускладненням менеджменту якості – шляхом відмови від контролю якості конкретного продукту до створення механізму управління якістю виробничих процесів. Це передбачало включення в структуру механізму статистичних служб, введення посади інженера з якості, перенесення акцентів у контролюванні на попередження дефектів, збільшення уваги до мотивації точності налагодження процесів, до вибудовування відносин із зовнішнім середовищем (постачальниками, споживачами) на основі стандартних таблиць та статистичного приймального контролю.

3. Третій етап ознаменувався появою документованих систем якості. У них передбачалось, з одного боку, розмежування повноважень і відповідальності фахівців служб якості та керівництва підприємства у питаннях забезпечення й контролю якості продукції, а з іншого боку – налагодження більш тісної взаємодії між ними. Мотиваційний акцент змістився в бік морального стимулювання людей (визнання їх праці колегами і керівництвом, заходи соціального страхування, підтримка родин тощо). Взаємовідносини між споживачем та постачальником передбачають сертифікацію продукції третьою стороною, завдяки чому у процесах товарообміну стали набувати додаткової ваги договірні гарантії.

4. Четвертий етап демонструє перехід до тотального менеджменту якості (TQM) – комплексної системи, орієнтованої на постійне поліпшення якості, мінімізацію виробничих витрат і постачання точно у встановлений термін. На цьому етапі з'явилися міжнародні стандарти якості: стандарти ISO 9000 (1987 р.). Це суттєво вплинуло на розвиток технологій

забезпечення якості. Особливістю системи TQM є постійна участь у поліпшенні якості роботи всього колективу. Навчання стає тотальним і безперервним, протягом усієї трудової діяльності та стає частиною мотивації працівників.

5. П'ятий етап еволюції менеджменту якості характеризується посиленням взаємних впливів споживачів (суспільства) й виробників (підприємств) на процеси у сфері створення й використання продукції. Це зумовило необхідність запровадження стандартів ISO 14000 (серія міжнародних стандартів зі створення системи екологічного менеджменту та безпеки продукції), ISO 9001:2008, згодом – ISO/TS 16949. Головним досягненням цього етапу є впровадження зазначених стандартів, а також застосування методів самооцінки за критеріями Європейської премії з якості. При цьому до роботи в системі якості має бути залучений весь персонал – від вищого керівництва до рядового працівника, що потребує, серед іншого, професійного саморозвитку співробітників підприємства.

Водночас на кожному із етапів розвитку менеджменту якості простежувався зв'язок із управлінням інноваціями, що систематизовано нами у табл.3.

Таблиця 3

Пріоритети менеджменту якості співвідносно цілей інноваційного розвитку

Пріоритети менеджменту якості на етапах її еволюції	Пріоритети загального менеджменту	Пріоритетні цілі інноваційного менеджменту	Цілі інноваційного розвитку підприємства	Модель інноваційного розвитку
Етап I. Контролювання якості кожної одиниці готової продукції на стадії підготовки до товарообміну	Мотивація забезпечення якості – через штрафні санкції у разі виявлення дефектів	Розробка нових зразків продукції. Навчання персоналу кращим практикам виконання роботи	Не є домінуючими і не прив'язуються до менеджменту якості	Навздогін за лідерами
Етап II. Контроль якості за стадіями виробництва. Розвиток систем статистичної оцінки якості продукції на відповідність встановленим стандартам	Формування технологічних і технічних регламентів і забезпечення їх дотримання. Попередження виникнення дефектів	Розробка нових зразків продукції. Удосконалення виробничих і управлінських процесів		
Етап III. Організаційне виокремлення служб забезпечення й контролю якості продукції.	Профілактика виникнення дефектів. Сертифікація якості продукції здійснюється третьою стороною			
Етап IV. Відповідність виробничих систем міжнародним стандартам якості	Постійне поліпшення якості через залучення у процес її забезпечення всього колективу	Удосконалення бізнес-процесів і створення продуктових інновацій	Перепроєктування процесів для забезпечення відповідності міжнародним стандартам виробництва і продукції і зростання споживчої цінності товарів і послуг	Технологічного розвитку
Етап V. Гуманізація процесів забезпечення якості Самооцінка діяльності за критеріями Європейської премії з якості	Стимулювання професійного саморозвитку співробітників для розвитку їх компетенцій, ініціативності і активній участі у інноваційній діяльності			Технологічного випередження

Таким чином, використання систем менеджменту якості у їх найбільш досконалих нинішніх формах може створити необхідні умови для переходу підприємств машинобудівного сектору вітчизняної економіки від моделі наздоганяючого інноваційного розвитку до моделі технологічного випередження.

Висновки. Стратегічними цілями вітчизняних промислових підприємств є інтегрування у світовий економічний простір на правах виробника конкурентоспроможних товарів. Це можливо лише на основі реалізації ними інноваційної моделі розвитку, що

особливо актуально для машинобудівного комплексу України. Зв'язок між цілями інноваційного розвитку і цілями управління якістю дає підстави для висновку, що вони мають розглядатися в комплексі, до того ж – з урахуванням безперервності й взаємообумовленості обох процесів; можуть бути організаційно й економічно поєднані і мають розглядатися як елементи єдиного механізму. Це дасть змогу стандартизувати методичні підходи і практичний інструментарій управління інноваційною діяльністю і підвищити їх ефективність. Створення такого механізму можливе на основі концептуального підходу системи TQM, пріоритети якої збігаються із стратегічними пріоритетами управління інноваційною діяльністю. Це й стане предметом наступних досліджень.

Література

1. Федотов А.В. Неблагоприятные факторы развития экономической интеграции стран СНГ / А.В. Федотов / Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – №2, т.2. – С. 162-165.
2. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/oet/oet_u/oet_0315_u.htm (дата звернення 21.06.2015);
3. Індекси промислової продукції за видами діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u_bez.htm (дата звернення 23.06.2015).
4. Товарна структура зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0113u.htm (Дата звернення 23.06.2015).
5. Обсяги реалізованої продукції за видами промислової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/pr/orp/_u/orp1215_u.htm (Дата звернення 23.06.2015).
6. Барташевська Ю. М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю. М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 19-25.
7. Porter M. E. Competitive advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / M. E. Porter. – New York: Free Press, 1985. – 715 p.
8. Шумпетер И. А. Теория экономического развития / И. А. Шумпетер [Перевод В. С. Автономова и др.]; [Воспроизводится по изданию: Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982]. – М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. – 356 с.
9. Стадник В.В. Маркетинг-менеджмент інноваційного розвитку підприємства : монографія / В.В. Стадник, О.П. Мельничук, В.М. Йохна. – Хмельницький: ПП Гонта А.С., 2013. – 206 с.
10. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації : підручник / М.І. Шаповал. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 174 с.

Стадник Валентина Василівна, Головчук Олександр Володимирович
**ПРІОРИТЕТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ СПІВВІДНОСНО ЦІЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО
 РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ
 ЕКОНОМІКИ**

Актуалізовано проблему інноваційного розвитку підприємств машинобудівного комплексу України в світлі євроінтеграційних процесів. Окреслено пріоритети менеджменту якості співвідносно цілей управління інноваційною діяльністю промислових підприємств на різних етапах еволюції системи управління якістю. Показано їх зв'язок із цілями інноваційної діяльності і моделями інноваційного розвитку. Аргументовано можливість застосування методичних підходів і практичного інструментарію концепції TQM для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком підприємств машинобудівного комплексу

Стадник Валентина Васильевна, Головчук Александр Владимирович
**ПРИОРИТЕТЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА СООТНОСИТЕЛЬНО ЦЕЛЕЙ
 ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА
 НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Актуализировано проблемы инновационного развития предприятий машиностроительного комплекса Украины в свете евроинтеграционных процессов. Описаны приоритеты менеджмента качества соотносимо целей управления инновационной деятельности промышленных предприятий на разных этапах эволюции системы управления качеством. Показана их связь с целями инновационной деятельностью и моделями инновационного развития. Аргументирована возможность использования методологических подходов и практического инструментария концепции TQM для увеличения эффективности управления инновационным развитием предприятий машиностроительного комплекса

Valentina V.Stadnik, Holovchuk V.Oleksandr
**PRIORITIES OF QUALITY MANAGEMENT ON THE OBJECTIVES OF INNOVATION
 DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF THE INDUSTRIAL SECTOR OF THE NATIONAL
 ECONOMY**

Actualized problems of innovative development of the enterprises of machine-building complex of Ukraine in the light of European integration processes. Described priorities correlated quality management objectives of management of innovative activity of industrial enterprises at different stages of evolution of the quality management system. Their connection with the objectives of innovation and the development of innovative models. It argued the possibility of using methodological approaches and practical tools TQM concept to increase the efficiency of innovative development engineering plants

hardmen@ua.fm

Кухарчик В.Г., Кухарчик О.Г.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС

ШРЕЕД НАНУ

Сучасна транспортна політика Євросоюзу полягає у створенні єдиного транспортного простору. На сьогодні діє морська транспортна політика ЄС («Синя книга») девіз якої: морський транспорт без кордонів, яка містить у собі сприяння зростанню іміджу морського транспорту в Євросоюзі в цілому і стимулювати розвиток морського транспорту між портами ЄС.

Морські перевезення є переважним видом міжнародних перевезень вантажів. Морські судна перевозять приблизно 80% світових вантажів і є з погляду видатку палива найбільш ефективним способом перевезення вантажів. У міжнародному судноплаванні в основному використовується енергія, одержувана з викопних видів палива. При спалюванні цих викопних видів палива утворюються значні викиди окислів азоту (NO_x) і окислів сірки (SO_x), які пов'язані з різними негативними наслідками для здоров'я населення, а також викиди диоксиду вуглецю, що викликають глобальне потепління. Разом з тим слід зазначити, що викиди, що утворюються в результаті спалювання бункерного палива в міжнародному судноплаванні, не охоплюються міжнародними регулюючими рамками, установленими у Кіотському протоколі.

Конвенція МАРПОЛ 1973/1978 рр., що є основною міжнародною конвенцією з питань забруднення із суден охоплює різні різновиди забруднення (нафтою, хімічними речовинами, забруднювачами в упакованому виді, стічними водами й сміттям), не охоплювала питання забруднення повітряного середовища до 1997 року, коли на спеціальній конференції був прийнятий новий додаток VI до МАРПОЛ «Правила запобігання забруднення повітряного середовища зі суден». Додаток VI до МАРПОЛ набуло чинності у травні 2005 року й ратифіковано 51 країною, на які доводилося приблизно 80,36% валової місткості світового торговельного флоту. Додаток VI стосується викидів SO_x , NO_2 і твердих часток, але не охоплює викиди Z_2 , які є предметом окремих дискусій в ІМО. Важливо відзначити, що робота в ІМО по проблематиці викидів парникових газів не завершилася встановленням в 2009 році комплексного й всеосяжного режиму для боротьби з викидами парникових газів зі здійснюючі міжнародні перевезення судів, але у зв'язку з фінансовою кризою й значним погіршенням ситуації на фрахтовому ринку, остаточне рішення прийняте не було.

Так, на 59-й сесії КЗМС, що проходила з 13 по 17 липня 2009 р. у штаб-квартирі Міжнародної морської організації ІМО у Лондоні, одним з найбільш значимих питань порядку денного стало питання про запобігання забруднення атмосфери із судів, зокрема, про обмеження викидів парникових газів. У ході розгляду технічних і експлуатаційних заходів щодо зниження викидів парникових газів із суден було проведено обговорення питання розрахунку конструктивного індексу енергетичної ефективності й експлуатаційного критерію енергетичної ефективності, а також судового плану енергетичної ефективності. Питання розробки можливих ринкових механізмів, наприклад, створення міжнародного фонду по викидах парникових газів із суден або введення міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів із суден, були розглянуті загалом, концептуальному плані. Досягнуто згоду, що такі механізми повинні бути розроблені в рамках ІМО й що подальше, більше детальне обговорення було продовжено в ході роботи 60-й (березень 2010 р.) і 61-й (жовтень 2010 р.) сесій КЗМС.

Оновлене дослідження з питань парникових газів, проведене міжнародним консорціумом науково-дослідницьких інститутів, здійснюється у два етапи:

а) перший етап укладався в складанні кадастру викидів Z_2 від міжнародного судноплавства й майбутніх сценаріїв викидів; відповідна доповідь була представлена ІМО в серпні 2008 року й розглядалася на п'ятдесят восьмих сесій КЗМС у жовтні 2008 року;

б) другий етап охоплює викиди інших парникових газів, крім Z_2 , і відповідних речовин із суден, що здійснюють міжнародні перевезення, відповідно до методології, прийнятої в Рамковій конвенції ООН про зміну клімату, а також вивчення можливостей скорочення в майбутньому викидів за допомогою технічних, експлуатаційних і ринкових мір. Остаточна доповідь, що охоплює обидва етапи, повинен був підготовлений, у березні 2010 року й розглянутий на 60 сесії КЗМС.

На своїй п'ятдесят шостій сесії КЗМС прийняв також рішення про проведення всебічного дослідження для оцінки впливу на навколишнє середовище, здоров'я людини й судноплавний і нафтовий сектори різних варіантів палива, пропонованих у рамках перегляду додатка VI до Конвенції МАРПОЛ. Це дослідження було проведено "неофіційною науковою групою експертів урядів і галузі" і фінансувалося державами-членами й неурядовими організаціями. За підсумками своєї роботи наукова група експертів урядів і галузі підготувала доповідь, що був представлений КЗМС перед його п'ятдесят сьомою сесією. У доповіді відзначається, що в 2007 році загальні викиди Z_2 від судноплавства склали, по оцінках, 1,12 млрд. т, що відповідало приблизно 4% сукупних викидів Z_2 у результаті спалювання палива. До 2020 року викиди від судноплавства збільшаться, за прогнозами, більш ніж на 30% до 1,47 млрд. т. Оскільки ці цифри істотно вище існуючих оцінок викидів від судноплавства, а також від сектора повітряних перевезень, сектор морських перевезень може зштовхнутися з усе більше наполегливими вимогами зайнятися проблемою скорочення викидів парникових газів.

На своїй п'ятдесят сьомій сесій, що проходила з 31 березня по 4 квітня 2008 року, КЗМС прийняв ряд виправлень до правил, що втримується в додатку VI до Конвенції МАРПОЛ, відносно викидів SO_x і твердих часток:

а) з 1 березня 2010 року максимально припустиме втримування сірки в паливі в районах контролю викидів буде 1,00% ($10\ 000\ \text{млн}^{-1}$) замість 1,50% ($15\ 000\ \text{млн}^{-1}$);

б) з 1 січня 2012 року максимально припустиме втримування сірки в паливі буде знижене з 4,50% ($45\ 000\ \text{млн}^{-1}$) до 3,50% ($35\ 000\ \text{млн}^{-1}$);

в) з 1 січня 2015 року максимально припустиме втримування сірки в паливі у районах контролю викидів буде 0,10% ($1\ 000\ \text{млн}^{-1}$);

г) з 2020 року максимально припустиме втримування сірки в паливі в глобальному масштабі буде знижене до 0,50% ($5\ 000\ \text{млн}^{-1}$) (в 2018 році буде проведений огляд для вивчення можливості застосування цієї вимоги, і у випадку негативного висновку в огляді нове обмеження в глобальному масштабі повинне почати застосовуватися з 1 січня 2025);

д) у правило 18 про якість палива було включене положення про наявність палива, що визначає відповідні дії, які повинні бути прийняті у випадку недотримання вимог правила 14.

Комітет схвалив також циркуляр "Однакові тлумачення, що стосуються перевірки втримування сірки в рідкому паливі". Ці тлумачення застосовувалися до набрання чинності виправленнями 2008 року до додатка VI до Конвенції МАРПОЛ.

Інші виправлення, схвалені КЗМС, що стосуються викидів NO_x із суден. Норма викидів окисів азоту для двигунів третього рівня в районах контролю викидів буде знижена до 3,4 г/кВт г. За межами таких районів обмеження по викидах NO_x буде відповідати нормі, застосовуваної відносно двигунів другого рівня, а саме 14,5 г/кВт г. Обмеження для двигунів першого щабля становить 17 г/кВт г. КЗМС схвалив також деякі виправлення до технічного кодексу по NO_x , що включають нову главу 7, присвячену сертифікації існуючих двигунів. Переглянутий текст включає також положення, що стосуються мер по здійсненню безпосередніх вимірів і моніторингу, процедури сертифікації для існуючих двигунів і циклів тестування для двигунів другого й третього рівнів.

На своїй п'ятдесят сьомій сесій КЗМС досяг певного важливого прогресу щодо викидів CO_2 . Комітет привітав пропозицію Генерального секретаря ІМО про прискорення роботи ІМО по проблематиці викидів парникових газів з урахуванням загальноновизнаного значення й невідкладності обмеження й скорочення викидів парникових газів і необхідності забезпечення погодженості дій у рамках більше широких зусиль по розробці й прийняттю глобальної угоди до 2010 року, для того щоб воно набуло чинності до 2012 року. У цьому контексті Комітет погодив деякі основні елементи майбутньої нормативної бази ІМО в області викидів парникових газів із суден, що повинна:

- вносити ефективний вклад у скорочення загальних глобальних викидів парникових газів;
- носити обов'язковий характер і, для запобігання відхилень, на рівній основі застосовуватися до всіх держав прапора;
- бути ефективною з погляду витрат;
- дозволяти обмежити або хоча б дійсно звести до мінімуму порушення конкуренції;
- ґрунтуватися на стійкому екологічному розвитку без шкоди для світової торгівлі й економічного росту;
- ґрунтуватися на цілеспрямованому підході й не пропонувати конкретних методів;
- сприяти заохоченню й полегшенню впровадження технічних нововведень і результатів досліджень і розробок у всьому секторі морських перевезень;
- урахувати передові технології в області енергоефективності;
- бути практичною, транспортному й зручною в застосуванні й не допускати шахрайства.
- установлення єдиної границі для експлуатаційного індексу CO_2 у сполученні із санкціями у випадку недотримання;
- механізм торгівлі дозволами на викиди й / або механізм чистого розвитку;

- включення обов'язкового елемента, відносно CO₂, у збори за користування портовою інфраструктурою

Разом з тим на наступних сесіях КЗМС в 2010 р. тривав розгляд цих принципів, зокрема у зв'язку із застереженнями, висловленими деякими делегаціями щодо принципу, зазначеного в пункті 2.

Комітет схвалив також доповідь і запропонований пакет дій нової Робочої групи по викидах парникових газів із судів. Робоча група ретельно вивчила ряд короткострокових і довгострокових заходів щодо скорочення викидів CO₂ із суден, які були викладені в доповіді Міжсесійного координаційної групи з питань, пов'язаним з парниковими газами, заснованої на п'ятдесят шостих сесій КЗМС і знову заснованої на його п'ятдесят сьомих сесій. Розглядаються, зокрема, такі короткострокові міри, як створення системи глобального збору за суднове паливо для сприяння скороченню викидів парникових газів, а також міри, що стосуються більше ефективного видатку палива, використання енергії вітру, зниження швидкості суден і використання берегових силових установок. До досліджуваних довгострокових мір ставляться:

- технічні міри, що стосуються конструкції суден;
- використання альтернативних видів палива;
- введення для нових суден індексу викидів CO₂ залежно від конструкції судна;
- механізм зовнішньої перевірки для експлуатаційного індексу CO₂;

На своїй п'ятдесят шостих сесій КЗМС досяг подальшого прогресу в роботі над проектом тексту міжнародної конвенції про безпечну й екологічно раціональній утилізації суден. Проект конвенції покликаний установити міжнародні визнані правила утилізації суден для сектора міжнародного судноплавства й утилізаційних підприємств. КЗМС ухвалив рішення щодо того, що новий проект конвенції про утилізацію суден буде включати положення, що регулюють такі питання, як:

- конструкція, будівництво, експлуатація й підготовка суден з метою сприяння безпечної й екологічно раціональній утилізації без шкоди для безпеки й експлуатаційної ефективності суден;
- безпечні й екологічно раціональні методи роботи підприємств по утилізації суден;
- створення належного правозастосовного механізму у галузі утилізації суден, що включає вимоги до сертифікації й звітності.

Слід зазначити, що деякі судноплавні компанії вже приступилися до дій викидів CO за рахунок використання економного ходу, особливого корпусного покриття, що забезпечує краще ковзання, кращої гвинтового оснащення й завдяки прийняттю інших заходів щодо підвищення ефективності. Зовсім недавно компанії "А.П. Моллер-Маерск" і "Ллойдс реджистер" об'єднали зусилля в рамках дворічної експериментальної програми апробування біодизельного палива. Кінцевою метою компаній є скорочення викидів на 50% до 2020 року й на 70% до 2030 року. [1]

Таким чином, нова міжнародна нормативна схема для рішення проблем зміни клімату у області морської транспортної політики змінить режим регулювання в цій галузі й спричинить коректування в експлуатації, устаткуванні, керуванні, використанні енергії й впровадженні нових технологій. [2,3,4]

Література

1. A.P. Moller-Maersk Group (2010). In a climate of change. Sustainability Report 2009.
2. Конкурентоспроможність та сталий розвиток морегосподарського комплексу України/Котлубай О.М. та інші.-Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. -427с.
3. Ильченко С.В. Украина в мировой транспортной системе: перспективы функционирования и развития .-Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. -456с.
4. Розвиток економічних взаємовідносин в світовому транспортному комплексі/Котлубай О.М. та інші. -Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. -286с.

Кухарчик В.Г., Кухарчик О.Г.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС

В програмі ЄС до 2050 року розвиток морського та авіаційного транспорту розглядається як найбільш пріоритетний напрям, для якого, між тим, все більше уваги передбачається приділяти ефективності управління потоками з метою забезпечення конкурентоспроможності та скороченню шкідливих викидів. Така увага ЄС відносно цих секторів пов'язана зі збереженням ролі ЄС, як всесвітнього центру авіаційних та морських перевезень. Будуть прийняті заходи по розширенню аеропортів для забезпечення зростаючого попиту на перевезення між ЄС і третіми країнами. Програмою передбачено, що залізничний транспорт повинен прийняти на себе перевезення на відстані середньої дальності. Промислова авіація повинна перейти на низьковуглеродне паливо. Основні зміни щодо морського транспорту пов'язані з посиленням безпеки людини на морі та скороченням шкідливого впливу на довкілля.

Кухарчик В.Г., Кухарчик А.Г.

МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ТРАНСПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ В ЕС

В программе ЕС до 2050 года развитие морского и авиационного транспорта рассматривается как наиболее приоритетное направление. Наибольшее внимание предполагается уделять эффективности управления потоками с целью обеспечения конкурентоспособности и сокращения вредных выбросов. Такое внимание ЕС в отношении этих секторов связано с сохранением роли ЕС, как всемирного центра авиационных и морских перевозок. Будут приняты меры по расширению аэропортов для обеспечения растущего спроса на перевозки между ЕС и третьими странами. Программой предусмотрено, что железнодорожный транспорт должен принять на себя перевозку на расстоянии средней дальности. Промышленная авиация должна перейти на низкоуглеродистое топливо. Основные изменения для морского транспорта связаны с усилением безопасности человека на море и сокращением вредного влияния на окружающую среду.

V. Kukharchyk, A. Kukharchyk

MECHANISM TO ENSURE THE TRANSPORT POLICY IN THE EU

The program of the EU by 2050 the development of sea and air transport is seen as the most priority. The highest attention will be paid to the effectiveness of flow control in order to ensure competitiveness and reduction of harmful emissions. Such attention of the EU with regard to these sectors due to the preservation of the EU's role as a world center of aviation and maritime transport. Measures will be taken to expand the airport to meet the growing demand for transport between the EU and third countries. The program provides that the rail should take the carriage at a distance of medium-range. Aviation industry must move to low-carbon fuels. The main changes to maritime transport are associated with increased human safety at sea and reducing the harmful effects on the environment.

v_g_k_@ukr.net

Чебан Ю.Ю., Сирцева С.В., Горбач С.О.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Миколаївський національний аграрний університет

Однією з умов покращення як якісних, так і кількісних характеристик трудових ресурсів, є необхідність розробки ефективної моделі регулювання соціально-трудова відносин, що здатна забезпечити аграрні підприємства необхідними трудовими ресурсами для здійснення інноваційної діяльності.

Рушійним фактором інноваційних перетворень економіки та умовою досягнення високих результатів в аграрному секторі є інтелектуальний капітал, безумовним носієм якого є людина. Тому основним завданням менеджменту на сучасному етапі є збереження, розвиток та ефективне використання інтелектуальної складової трудового потенціалу підприємств, який і визначає інноваційну силу кожного з них.

Для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств необхідним є формування відповідних соціально-трудова відносин шляхом створення умов для розвитку трудового середовища, підвищення зайнятості сільського населення за допомогою зростання його трудової активності, розвитку підприємництва та ділової ініціативи, забезпечувані у процесі розробки та реалізації спеціальних механізмів, що дозволяють дотримуватися соціально-правових гарантій учасників трудового процесу в сфері оплати та умов праці, соціального захисту та соціального страхування.

Для вирішення даного питання необхідно розробити таку схему регулювання соціально-трудова відносин, яка здатна забезпечити інноваційний розвиток аграрного підприємства трудовими ресурсами визначеної кваліфікації та інтелектуально-творчого рівня.

Адже результати діяльності сучасних аграрних підприємств і накопичений ними досвід принципів і методів роботи з кадрами показують, що формування виробничих колективів, здібних до високопродуктивної праці і забезпечення високого рівня професіоналізму і кваліфікації працівників є вирішальними чинниками для підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в більшості випадків визначається якістю робочої сили і глибокими змінами в трудовій діяльності людини. Створюються нові робочі місця, що викликає структурні зрушення на ринку праці. У таких умовах зростає потреба в кваліфікованих кадрах, що відповідають сучасним ринковим вимогам, здібних до активного використання нової техніки, технологій тощо [1].

Дана схема як порядок дій має враховувати пріоритетні напрями регулювання соціально-трудова відносин як на рівні держави, так і на рівні підприємства з метою забезпечення балансу інтересів учасників цих відносин, що, в результаті, призведе до покращення кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу аграрних підприємств, необхідного для забезпечення їх інноваційного розвитку.

Так, при вдосконаленні регулювання соціально-трудова відносин необхідно виходити з системи спеціальних принципів, з поділом їх на два рівні (макро- та мікро-) за суб'єктами регулювання, склад та зміст яких має визначатися змістом і напрямками державної політики та політики підприємства.

На нашу думку, пріоритетні напрями вдосконалення регулювання соціально-трудова відносин необхідно розділити на напрями, що реалізуються на макрорівні (у соціальній та трудовій сферах) і рівні підприємства, з визначенням методів щодо їх реалізації.

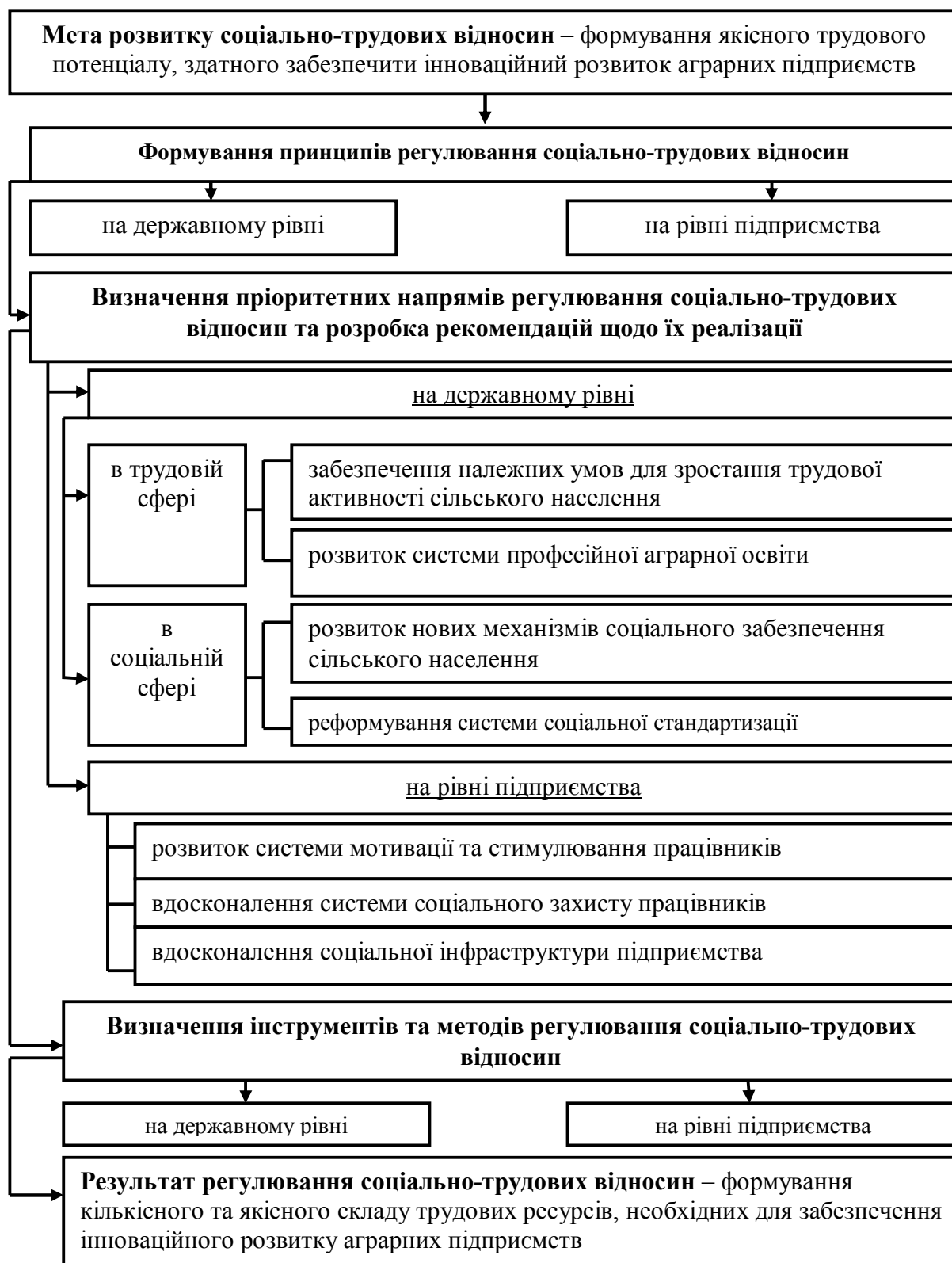

Рисунок 1 – Схема формування соціально-трудових відносин для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств
Джерело: розвинено ідею [2]

Щодо напрямів регулювання соціально-трудових на рівні підприємства, то вони мають забезпечити:

Розвиток системи мотивації та стимулювання працівників. При формуванні результативної системи мотиваційного забезпечення активізації діяльності людського

ресурсу необхідно враховувати: потреби, інтереси, цінності, цільову спрямованість людини як особистості, цільову спрямованість організації як системної цілості [3]. Так, мотивація працівників (а тим більше підприємств інноваційного спрямування) є одним з найскладніших проблем, для вирішення якого необхідно використовувати такі методи підтримки мотиваційного рівня працівників, як матеріальне стимулювання, організаційні, соціально-психологічні, адміністративні (рис. 2).

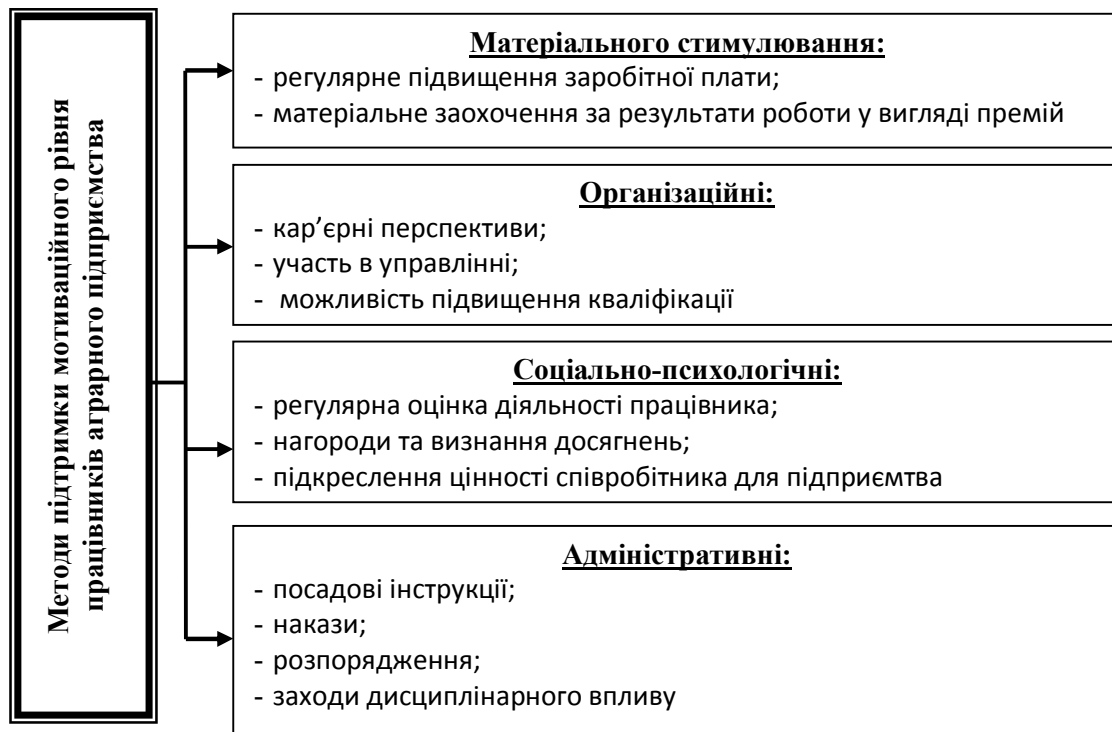

Рисунок 2 – Основні методи підтримки мотиваційного рівня працівників аграрних підприємств регіону

Джерело: розробка авторів

Заробітна плата є головним інструментом матеріального стимулювання. Її розмір повинен залежати від кінцевих результатів діяльності працівників. Тому з метою вдосконалення системи оплати праці на підприємствах необхідно розробляти та застосовувати наступні положення:

про оплату та нормування праці;

про підвищення тарифних окладів працівникам, які беруть активну участь в інноваційних процесах;

про виплату премій керівникам, фахівцям і працівникам структурних підрозділів.

Преміювання працівників може здійснюватися з використанням показників, які забезпечують: стимулювання раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів; сировини та кормів; зниження рівня матеріаломісткості продукції; отримання максимального прибутку.

У тваринництві для преміювання працівників в якості показників можна використовувати дані про збереження поголів'я, ефективності використання кормів, дотримання доведених норм витрат і лімітів споживання ресурсів [4].

Крім того, розмір заробітної плати конкретного працівника повинен залежати від його кваліфікації та рівня залучення до інноваційного процесу, а це, в свою чергу, вимагає постійного підвищення кваліфікації, участі у семінарах, виставках та ін.

З метою забезпечення ефективної мотивації на підприємстві необхідно виявляти схильності та інтереси кожного працівника, враховувати його особисті та професійні якості шляхом проведення постійної оцінки діяльності працівника, врученням нагород, грамот,

висвітлення в засобах масової інформації передових досягнень як окремо взятих працівників, так і всього колективу.

Вдосконалення системи соціального захисту працівників. На даний час перелік соціальних виплат і послуг в аграрних підприємствах скорочений до мінімуму і визначається кожним конкретним підприємством з урахуванням його фінансового стану. Проте, значення даної системи захисту працівників не викликає сумнівів, оскільки, наприклад, безкоштовно надані пільги та послуги підприємством мають для працівника набагато більше значення, ніж сплачені ним за власний рахунок.

Ми вважаємо, що основним інструментом механізму управління соціальним захистом працівників на підприємстві має виступати колективний договір. Адже саме цей документ багато в чому визначає рівень довіри між сторонами соціального партнерства. Від його змісту в значній мірі залежить успішність взаємодії сторін, а в результаті – ефективна інноваційна діяльність аграрного підприємства.

Тому, крім передбачених законодавством пільг і компенсацій, працівникам повинні надаватися додаткові гарантії, визначені соціальними програмами з ініціативи роботодавців відповідно до колективного договору. Зокрема, мають реалізовуватись санаторно-курортне лікування працівників, медичне обслуговування працівників, оздоровлення дітей в період літніх канікул, надання житла, допомога у веденні особистих підсобних господарств та ін. На сьогодні, за результатами анкетного опитування працівників аграрних підприємств Миколаївської області, лише 55% респондентам було надано медичні послуги, 25% респондентів отримали санаторно-курортне лікування і лише 10% респондентам - надана допомога у діяльності їх особистих підсобних господарств (рис. 3).

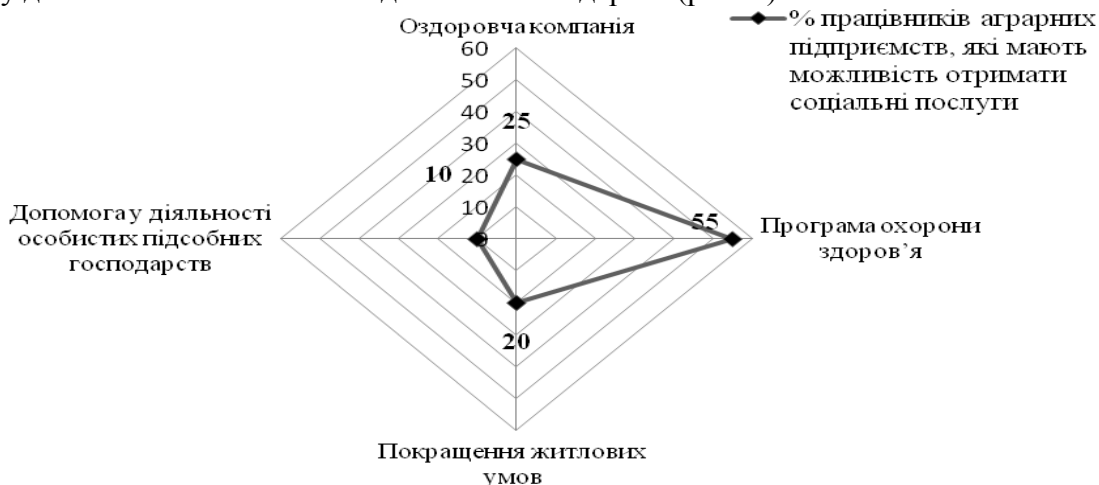

Рисунок 3 – Питома вага працівників аграрних підприємств, які мають можливість скористатися соціальними послугами, %

Джерело: побудовано автором на основі анкетного опитування працівників АП

Вдосконалення соціальної інфраструктури підприємства. Визначальним фактором у формуванні соціально-трудових відносин є стан соціальної інфраструктури підприємства, що виконує важливу соціальну функцію – забезпечення умов для формування, відтворення та збереження трудового потенціалу підприємства.

Проте враховуючи незадовільний фінансовий стан більшості аграрних підприємств, облаштування соціальної сфери на підприємстві та в цілому в сільській місцевості неможливе без участі державних та регіональних органів влади, на рівні яких мають бути розроблені відповідні програми.

Дослідження доводять, що самі роботодавці готові брати участь у програмах співфінансування житла для молодих фахівців, реконструювати існуючі об'єкти соціальної інфраструктури, але за певних умов, головними з яких виступають: а) державні інтервенції на закупівлю сільгосппродукції; б) надання податкових пільг тим аграрним підприємствам, які взяли на себе зобов'язання по благоустрою соціальної інфраструктури; в) відродження системи розподілу випускників аграрних освітніх установ.

Отже, реалізація всіх умов запропонованої схеми розвитку соціально-трудових відносин, при активізації всіх рівнів управління економікою, на яких формуються і розвиваються ці відносини, сприятиме формуванню трудового потенціалу необхідного для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Література

1. Долгошея Н. О. Формування системи інноваційного розвитку агробізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Н. О. Долгошея. – Миколаїв, 2013. – 40 с.
2. Никулин Ю. И. Регулирование социально-трудовых отношений и направления его совершенствования : автореф. дис. ... канд. экон. наук. : 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (экономика труда) / Ю. И. Никулин. – Белгород : БУКП, 2008. – 26 с.
3. Гудзинський О. Д. Мотиваційний механізм в системі активізації діяльності аграрних підприємств / О. Д. Гудзинський, Н. М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2009. – Вип. 1 (48). – С. 9-15.
4. Микулич А. В. Механизм мотивации труда в сельском хозяйстве в новых условиях: теория, методология, практика : монография / А. В. Микулич. – Минск : Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2011. – 274 с.

Чебан Юлія Юрійвна, Сирцева Світлана Володимирівна, Горбач Світлана Олексіївна ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Для забезпечення аграрних підприємств трудовими ресурсами визначених інтелектуально-творчого рівня та кваліфікації розроблено схему регулювання соціально-трудових відносин, яка враховує пріоритетні напрями їх розвитку як на рівні держави, так і на рівні підприємств. При цьому основна роль у побудові таких відносин відведена методам підтримки мотиваційного рівня працівників аграрних підприємств та вдосконалення системи їх соціального захисту для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Чебан Юлия Юрьевна, Сырцева Светлана Владимировна, Горбач Светлана Алексеевна ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Для обеспечения аграрных предприятий трудовыми ресурсами определенных интеллектуально-творческим уровнем и квалификацией разработана схема регулирования социально-трудовых отношений, которая учитывает приоритетные направления их развития как на уровне государства, так и на уровне предприятий. При этом основная роль в построении таких отношений отведена методам поддержки мотивационного уровня работников аграрных предприятий и совершенствования системы их социальной защиты для обеспечения инновационного развития аграрных предприятий.

Ylia Y.Cheban, Svetlana V.Syrtzeva, Svetlana O.Horbach FORMATION INDUSTRIAL RELATIONS INNOVATION FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT ENTERPRISES

To ensure agricultural enterprises labor resources defined intellectual creativity and skill level scheme of regulation of industrial relations, taking into account priority directions of development at both the state and at the enterprise level. Thus the basic role in building such relationships assigned to support methods of motivation of employees of agricultural enterprises and improvement of their social protection for innovative development of agricultural enterprises.

sirochek7@mail.ru

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ.

Одеський національний політехнічний університет

Постановка проблеми. В умовах загострення конкурентної боротьби з іноземними компаніями проблема інноваційного розвитку вітчизняних підприємств стає особливо актуальною. Інноваційна діяльність є засобом забезпечення конкурентоспроможності національних економік і підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Відображенням неоднозначності критеріїв виявлення кластерів виступає різноманіття підходів до їх класифікації. Так, Р. Джонстон поділяв кластери за домінуючою ознакою взаємозв'язків між учасниками на горизонтальні та вертикальні. За рівнем промислового охоплення Організація економічного співробітництва та розвитку поділяє на національні або регіональні, міжрегіональні, галузеві та міжфірмові. За кількістю робочих місць Ш. Карлсон, Ш. Мелландер та Т. Паулсон розглядали мега-, мезо- та мікрокластери. П. Педерсен виділяв такі кластери за характером обслуговування ринку: другорядних товарів, ринкового міста, субпідрядників та диверсифіковані. За стадією життєвого циклу кластеру Т.Андерсон вбачав агломерацію, виникаючий, той, що розвивається, зрілий та трансформуючий.

Невирішені частини загальної проблеми. Сьогодні, перш за все потрібні такі інновації, які відповідають критеріям перевищення світового рівня, мають малий термін окупності, використовують чисто власний потенціал. Аналізуючи показники інноваційної діяльності можна зробити висновок, що для забезпечення економічного зростання промислового комплексу як регіонів, так і України в цілому, для досягнення конкурентоспроможного рівня підприємств на світовому ринку, основним має стати шлях розвитку, який ґрунтується на нарощуванні інноваційного потенціалу підприємств, використовує стратегії технологічного прориву, також має використовуватися «кластерна модель» економіки, з оглядом на досвід закордонних країн.

Постановка завдання. Основною метою даної статті є розгляд стану конкурентоспроможності економіки регіонів та країни в цілому. Та знаходження найбільш прийняттого шляху підвищення конкурентоспроможності на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна має значну кількість можливостей щоб досягти значних показників інноваційного розвитку. По-перше, це достатня кількість вищих навчальних закладів, які зберегли традиції викладання технічних і природничих наук, наявність великої кількості науковців та осіб з науковим ступенем. По-друге, це загальна схильність населення до інновацій, техніки та точних наук. По-третє, це наявність великої кількості підприємств, які мають унікальні висококваліфіковані кадри та орієнтовані на випуск високотехнологічної продукції.

Інноваційний розвиток підприємств України є недостатнім. Україна займає за інтегральним показником здатності до інновацій 28 місце серед 115 країн. Загальний обсяг видатків на дослідження і розробки інноваційних проектів становить 0,8%. В ЄС цей показник в середньому становить 1,7%, у Фінляндії - 7%, США, Німеччини – 2%, 7% і це не рахуючи абсолютну різницю в обсягах ВВП.

Така ситуація обумовлена цілим рядом причин. В першу чергу, десятиріччями руйнувався взаємозв'язок між виробництвом та наукою і освітою. У зв'язку з цим у науково-дослідних організацій виникла застарілість матеріально-технічної бази. Недостатні обсяги фінансування та підтримки галузевої та академічної науки. У останні роки відсутні реальні стимули до впровадження інновацій, а через низький платоспроможний попит на науково-технічну продукцію згортається інноваційна діяльність. Також не останню роль відіграє

відсутність або недосконалість процесу комерціалізації розробок, які створюються за рахунок державних коштів.

Підприємства, що інвестують в нові розробки та технології, використовують передусім свої кошти, обсяги яких недостатні. При цьому можливості використання залучених коштів обмежені через високу вартості кредитних ресурсів, нерозвиненість ринку венчурного інвестування, низького рівня державної підтримки. З огляду на усі проблеми, що постають в Україні все більш актуальним стає питання інноваційного вирішення. Таким може стати використання «кластерної моделі» економіки.

Кластерний розвиток як фактор підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності є характерною ознакою сучасної інноваційної економіки. Взаємозумовленість і взаємозв'язок між процесами кластеризації, посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності - це новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного і регіонального розвитку [1].

Останнім часом «кластерні стратегії» економічного розвитку отримали велике визнання в більшості країн світу, політичний лад яких не грав ніякої ролі. В Україні ця стратегія набула популярності, за останнє десятиліття інтерес до цієї моделі розвитку дуже виріс. Використовуючи кластерні стратегії, національна та регіональна влада впроваджує організацію комплексних досліджень зі створення кластерів, враховуючи місцеві умови. Світовий та український досвід свідчить про те, що замовники цих досліджень не мали належного уявлення про суть кластерів, їх необхідних умов створення основи та їх функціонування. Кластерні дослідження - це лише початковий етап формування кластерної моделі соціально-економічного розвитку, будучи некомпетентними у цій справі, замовники досліджень, вважали їх за завершальну фазу нової стратегії.

В сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках, кластери – це фундаментальна організаційна основа для втілення головних принципів становлення національної та регіональної економіки і належної розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. До їх складу можуть входити до 7 тисяч компаній і створюватися вони можуть і з великих, і з малих фірм, об'єднань, співвідношень. Їх вважають за географічну концентрацію компаній, які працюють у певному виді бізнесу або великі і мали фірми, з частиною власності у іноземців. Виникають вони у традиційних галузях, у high-tech напрямках, у виробничо-комерційному напрямку, соціальних сферах та секторі послуг.

Світовий і поки скромний український досвід демонструють такі переваги виробничих систем на основі кластерної моделі [2]:

- кластери здатні забезпечувати з'єднання у виробництві конкуренції з кооперацією, вони уособлюють «колективну ефективність», створюють «гнучку спеціалізацію»;
- кластери будуються на використанні ефекту масштабу;
- кластери - це точки росту, стимулятори технічного прогресу;
- кластери являють собою механізм підвищення регіональної і національної конкурентоспроможності.

Кластери дозволяють:

- активізувати між компаніями процеси спеціалізації і розподілу праці;
- привертати увагу клієнтів, за допомогою взаємодії покупців і продавців;
- зменшувати вартість одиниці технічної послуги і продукції, яка створюється на основі спільної діяльності;
- зміцнювати міжфірмові потоки ідей та інформації;
- використовувати інновації для підвищення виробництва;
- створювати нові робочі місця;
- продуктивніше використовувати місцеві природні ресурси;
- на взаємній довірі втілювати в життя створювання соціального капіталу, забезпечуючи соціальну справедливість;

– гарантувати баланс соціальної гармонії і ринкової ефективності.

В Українській економіці сформувалися об'єктивні умови для позитивних змін. Розвиток кластерних ініціатив в Україні виявило необхідність першочергового здійснення наступних кроків [2]:

– терміново розробити, затвердити і забезпечити реалізацію стратегії і програми підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів на основі інноваційних кластерних структур;

– забезпечити законодавчу роботу в Україні щодо формування сприятливого для розвитку підприємництва ділового середовища з особливим акцентом на співпрацю влади, бізнесу, науки, освіти та громадських організацій в інноваційних мережевих структурах;

– забезпечити впровадження в Україні інноваційних освітніх програм для підготовки та перепідготовки фахівців, які беруть участь у розвитку і функціонуванні інноваційних мережевих структур;

– провести фундаментальні дослідження в напрямку визначення пріоритетів формування в Україні національних і регіональних інноваційних виробничих кластерів;

– всебічно сприяти розвитку міжнародного співробітництва кластерів і мегакластерів України з кластерними об'єднаннями ЄС і на глобальному рівні.

Висновок. Отже, для України було б корисним вивчити досвід країн Європейського Союзу у сфері інновацій та використати дещо у своїй діяльності. В країні є досвід впровадження кластерів, одними із перших регіонів були західні. Цей досвід свідчить про те, що регіонам складно формувати партнерські відносини між таким структурами, як ділові кола, наукові та освітні центри, які підтримують виробництво та державними органи місцевого рівня. Завдяки досвіду, накопиченому роками, робимо висновок, що конкурентоспроможність - це не позбавлення дії положення регіону або галузі, а безперервний процес реалізації зусиль по підвищенню продуктивності за допомогою ефективного використання природних, інтелектуальних, технологічних ресурсів території чи регіону та їх виробничих кластерів.

Література

1. Мазнев Г.Є. Інноваційні технологічні кластери: особливості та застереження / Г.Є. Мазнев // Економіка АПК. – 2013. - № 8. – С. 63-67.
2. Соколенко С.І., Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2013

Шебаніна О.В., Галунець Н.І.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Миколаївський національний аграрний університет

В умовах активізації євроінтеграції міжнародне співробітництво у сфері науки, технологій та інновацій постійно розширюється. Аграрний сектор економіки держави потенційно є високорентабельним та привабливим для вкладання інвестицій у його розвиток. При цьому інноваційний розвиток аграрного сектору необхідний сьогодні, як ніколи. Слід відмітити, що за сучасних умов підвищення конкурентоспроможності та продуктивності аграрного виробництва є однією з головних цілей аграрної політики України. Тому інтенсифікація використання досягнень науково-технічного прогресу та зростання інтелектуалізації основних факторів виробництва дозволяють матеріалізувати нові ідеї,

відкриття і результати наукових досліджень у вигляді удосконалення знарядь праці, технологій, підходів до організації виробничих процесів, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції на світових ринках. У цьому зв'язку розвиток міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності повинно стати одним із пріоритетів державної політики країни.

Україна сьогодні активно залучається до міжнародного співробітництва в науково-технологічній та інноваційній сферах, що викликає неабиякий інтерес у вітчизняних економістів. Серед них можна назвати праці таких фахівців, як: Я.К. Білоусько, О.І. Волкова, А.П. Гречана, М.П. Денисенка, Л.А. Євчук, О.Ю. Єрмакова, М.Ю. Коденської, В.І. Покотилової [7], П.Т. Саблука, С.О. Тивончука. В той же час, в літературі залишається нерозкриті питання, які стосуються розвитку аграрних підприємств на інноваційній основі та за умови активізації міжнародного співробітництва.

Інноваційна діяльність на сучасному етапі розвитку являє фундамент стабільного та ефективного економічного зростання. Практична реалізація переходу до інноваційної моделі розвитку в Україні має особливе значення для аграрної сфери, тому що саме вона має змогу забезпечити продовольчу безпеку країни, а також формує 17 відсотків валового внутрішнього продукту та близько 60 відсотків фонду споживання населення. У сільській місцевості проживає третина загальної кількості населення. Однак ситуація, що склалася на даний час в аграрному секторі України дає змогу виділити низку проблем, які гальмують впровадження інноваційної діяльності [2].

До основних проблем формування і розвитку інноваційного процесу у аграрному секторі відносяться наступні:

- значні відмінності регіонів країни за природно-кліматичними умовами і спеціалізації виробництва;
- різноманітність видів сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки, істотна різниця в технології обробки продукції, утримуванні и годівлі тварин;
- велика різниця в періодах виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;
- наявність великої різноманітності типів виробництва за різними організаційно-правовими формами та формами власності, розмірами, спеціалізації, підпорядкованості, кооперації тощо;
- велика залежність технологій виробництва в сільському господарстві від дорожньо-транспортних мереж, віддаленості від постачальницьких центрів і ринків збуту продукції і інших факторів;
- відособленість сільськогосподарських товаровиробників, віддаленість від інформаційно-консультаційних служб і організацій, які виробляють науково-технічну продукцію;
- різний соціально-освітній рівень робітників сільського господарства;
- відсутність чіткого і науково-обумовленого організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам і як наслідок, суттєве відставання галузі по освоєнню інновацій у виробництві [3].

Дослідження наукової літератури показало, що важливим інструментом подолання зазначених проблем і посилення конкурентних переваг вітчизняного аграрного сектору, є налагодження та розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності.

Міжнародне співробітництво – це процес взаємодії двох або декількох акторів (країн, підприємств), у якому виключається застосування збройного насильства і домінують спільні пошуки реалізації загальних інтересів. Традиційно відносини співробітництва містять у собі двосторонню і багатосторонню дипломатію, укладання різноманітного роду альянсів і угод, що передбачають взаємну координацію політичних ліній: наприклад, із метою спільного врегулювання конфліктів, забезпечення спільної безпеки або розв'язання інших питань, що представляють спільний інтерес для всіх сторін, які беруть в цьому участь [7].

Співробітництво в інноваційній сфері відносно недавно було виділено як окремий напрям міжнародної співпраці. Його виокремлення пов'язано з пріоритетами розвитку сучасних технологій, від яких значною мірою залежить економічний і соціальний прогрес людської цивілізації [4]. Нині технологічне удосконалення аграрного виробництва розглядається, з одного боку, як вирішальний чинник забезпечення конкурентоспроможності країн на світовій арені, а з іншого боку, воно спонукає до об'єднання зусиль в науково-інноваційній діяльності, здатної суттєво прискорити отримання нових знань і перетворити їх на передові технології в аграрному секторі.

Протягом останніх десятиріч масштаби, рівень активності та різноманітність видів міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності зазнали суттєвих змін та значно розширились. Основні форми міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності представлено на рисунку 1.

Рисунок 1. Основні форми міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності [1].

Спільна робота представників різних країн світу над інноваційним проектом є найбільш поширеною формою міжнародного співробітництва. Особливістю роботи суб'єктів інноваційної діяльності у рамках спільного інноваційного проекту є її довготривалий характер, що дозволяє встановити міцні ділові стосунки, які після завершення проекту поглиблюються і розширюються. Ще однією перевагою є розроблення і постійне вдосконалення механізмів обміну інноваціями, досвідом, знаннями, навиками у сфері інноваційної діяльності.

Ключова форма міжнародного співробітництва, головною метою якої є інноваційний розвиток країни, реалізується шляхом розробки та подальшого впровадження міжнародних проектів.

В аграрному секторі пріоритетними напрями інноваційної діяльності представляються, зокрема, розробки, пов'язані з генетичними селекційними дослідженнями, біотехнологією, включаючи екологічні медичні і соціальні аспекти їх виживання; питання модернізації матеріально-технічної бази аграрного виробництва, що дозволяє забезпечити оптимальні терміни і способи обробітку прибирання, переробки, зберігання і реалізації основних видів продовольчої продукції цілях збереження якості і мінімізації витрат тощо [2].

Міжнародні проекти інноваційного характеру можуть орієнтуватись не тільки на розробку та впровадження кардинальних змін, а й на реалізацію певних вдосконалень в об'єкт проекту і/або в процес його функціонування. На практиці міжнародні проекти інноваційного характеру, переважно орієнтовані на вдосконалення (поліпшення)

властивостей і діяльності об'єкту проекту, що зумовлено нижчим рівнем ризику, вартості та складності міжнародних проектів [4].

На сьогоднішній день функціонує кілька програм міжнародного співробітництва аграрних підприємств у сфері інноваційної діяльності, у рамках яких міжнародні фонди присуджують гранти на реалізацію найбільш перспективних та актуальних проектів. Так останнім часом зростає зацікавленість країн світу у співробітництві з Україною, було проведено близько 120 переговорів з іноземними партнерами. За результатами двосторонніх зустрічей та візитів керівництва міністерства, розробляються проекти міжнародних нормативних актів.

У 2007 році Мінагрополітики підписані 3 міжнародні акти з КНР, Королівством Данія та Німеччиною. Нині в стадії розробки та опрацювання – 32 нормативних міжнародних акта, регламентуючих діяльність за різними напрямками співробітництва.

Зокрема, з Французькою Республікою створено спільну робочу групу в галузі сільського господарства, розроблені проекти Угод в галузі тваринництва та насінництва. Результатом співпраці з Данією стала розробка міжміністерської Угоди з питань обміну спеціалістами в галузі сільського господарства.

Співробітництво в рамках Українсько-німецького аграрного комітету є зразком поступового залучення України до взаємодії на двосторонньому й багатосторонньому рівні, яка сьогодні існує між країнами Європейського Союзу. На засіданнях комітету вирішуються поточні актуальні питання, визначаються шляхи подолання суперечностей, формат надання консультативної допомоги, узгоджуються освітні кваліфікаційні програми.

Пріоритетами розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва з американськими континентами є поглиблення співпраці зі Сполученими Штатами Америки. Поряд з цим продовжується робота щодо запозичення бразильського досвіду у галузі виробництва і використання альтернативних видів палива, налагодження співпраці й обміну досвідом з Аргентиною в галузі управління сільським господарством.

Зростаючий світовий попит на продовольство сприяє розширенню співпраці з країнами Близького Сходу та ряду африканських країн. В рамках міжнародного співробітництва міністерством забезпечується активна участь в міжнародних агропромислових виставках. У 2007 році делегації Мінагрополітики прийняли участь в 11 виставкових заходах агропромислового напрямку в різних країнах світу (ФРН, Данія, Ізраїль, Білорусь, Російська Федерація, Туреччина. Передбачається активна участь міністерства у міжнародній виставковій діяльності й у 2015 році).

Існує також ціла низка угод у рамках СНД. Проблеми полягають в тому, що, по-перше, не розроблено ефективного механізму введення відповідних законодавчих актів у дію. По-друге, велика кількість законодавчих актів має відверто декларативний характер і не сприяє реальному розвитку міжнародного співробітництва.

Варто відмітити, що тенденція щодо активності інноваційного інвестування наукових розробок та результативності інноваційного процесу активно зміщується в бік посилення економічної ролі країн Азії та Південно-Східної Європи і СНД – їх сумарна частка в глобальних витратах та поданих патентних заявках зросла за останні 10-15 років щонайменше вдвічі і наближається до рівня 10 % та 20 % відповідно. Тож зростання активності відносин з цими країнами в порівнянні з попередніми роками зумовлює необхідність відновлення в міністерстві протокольного сектору, відповідального за якісне забезпечення двостороннього співробітництва.

Наступною формою міжнародного співробітництва, націленого на забезпечення інноваційного розвитку країни, є консорціуми університетів, які являють об'єднання університетів, окремих структурних підрозділів, або ж навіть окремих учених. Основними причинами створення консорціумів закладами вищої освіти є:

- активізація міжнародної інноваційної діяльності,
- підвищення рейтингу та іміджу університету;
- входження у міжнародне наукове співтовариство;

- участь у масштабних інноваційних проєктах;
- можливість доступу до світового досвіду;
- залучення іноземних студентів.

Основною перевагою консорціуму ВНЗ є об'єднання зусиль учених різних університетів, забезпечує отримання високоякісних результатів спільної діяльності у сфері інноваційної діяльності. Нині досить поширеною тенденцією у діяльності консорціумів університетів є розробка і впровадження спільних навчальних програм з підготовки фахівців у сфері інноваційної діяльності. До розробки подібних навчальних програм залучається кваліфікований професорсько-викладацький персонал університетів різних країн світу. У процесі розробки спільних навчальних програм враховуються особливості інноваційної діяльності у всіх державах, університети яких входять до складу консорціуму. Роль спільних навчальних програм інноваційного характеру в забезпеченні інноваційного розвитку країн, у яких подібні програми впроваджуються, полягає у тому, що завдяки їх реалізації студенти ВНЗ здобувають знання та переймають досвід фахівців (теоретиків і практиків) сфери інноваційної діяльності.

Консорціуми університетів можуть мати різні організаційно-правові форми:

1. Асоціація – форма, прийнята для класичних ВНЗ; практично єдина легітимна форма створення об'єднань університетів, яка однак не завжди є генератором інноваційних змін в освіті.

2. Регіональний навчальний округ – зазвичай викликає інтерес в аспекті створення науково-технологічних парків.

3. Корпорація – заснування даної форми активно обговорюється у науковій літературі та освітній політиці, однак ВНЗ і досі не можуть створювати об'єднання юридично самостійних організацій.

Ще одним видом міжнародного співробітництва ВНЗ є організація та проведення міжнародних науково-практичних конференцій, які орієнтовані на обговорення актуальних питань інноваційного розвитку. Регулярне проведення подібних заходів цілком спроможне чинити суттєвий вплив на інноваційний розвиток країни [4].

В даний час більшість вітчизняних аграрних закладів освіти проводять свою міжнародну співпрацю за наступними напрямками:

- реалізація міжнародних освітніх і дослідницьких програм і проєктів;
- організація стажувань та практики за кордоном для студентів, аспірантів і викладачів університету;
- участь у міжнародному процесі інтеграції аграрних вищих шкіл у світове освітнє співтовариство;
- проведення міжнародних наукових конференцій та семінарів;
- навчання та стажування іноземних студентів, аспірантів і фахівців;
- залучення міжнародних інвестицій у розвиток університету;
- діяльність у рамках багатосторонніх або двосторонніх договорів з університетами та іншими науково-освітніми установами.

Найбільш поширеною формою міжнародного співробітництва закладів вищої освіти є діяльність саме дослідницького характеру, що протягом останніх років набула значно ширшого визнання, оскільки спостерігається залучення до неї представників ряду 547 країн з різних континентів. При цьому науково-освітнє міжнародне співробітництво передбачає зазвичай проведення спільних фундаментальних і прикладних досліджень, у результаті яких планується розробка і подальше впровадження інновацій.

Географічне розташування України, розміри її території, чисельність населення, природні ресурси в поєднанні з потенційними можливостями в науковій, економічній та інших сферах суспільного життя дало їй змогу й право мати статус одного з найвпливовіших членів Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО). Співробітництво нашої держави з ФАО є доволі активним: Україна – член багатьох робочих органів цієї організації й бере участь у її заходах. ФАО організовує майданчик, форум для досягнення

прогресу в багатьох областях. Навіть у високорозвинених країнах існує великий розрив між рівнем наукових технологій та їх застосуванням на місцях. ФАО проводить якусь політику згладжування даних невідповідностей. Робота такого роду особливо корисна для слаборозвинених країн. Організація дозволяє вводити у виробництво нові сорти насіння і нові методи внесення в ґрунт добрив, що сприяє збільшенню виробництва (випуску) продовольства в значній мірі і у відносно короткий термін. ФАО організовує освітні та технічні заходи, які допомагають навчити зайнятих у сільському господарстві ефективно використовувати новітні технології, оснащувати парк обладнання за останнім словом техніки. Організація має унікальний досвід у галузі використання ноу-хау і нових агропромислових технологій, виведення і вирощування високоврожайних, посухостійких рослинних культур, боротьби з шкідниками та хворобами. Довгостроковий проект боротьби з голодом здійснюється за допомогою ФАО в рамках програми "World Food Programme". Виконання програм має важливе значення для країн-експортерів продовольчих товарів в умовах запеклої конкуренції у сфері міжнародної торгівлі і гострої боротьби за ринки збуту.

Основні проблеми й перспективи розвитку міжнародно-правового співробітництва нашої держави та ФАО мають два правові виміри. По-перше, це правові питання, пов'язані з подальшим науково-технічним розвитком сільського господарства, а також із розвитком міжнародних відносин у цій сфері. По-друге, це вдосконалення чинного законодавства й процесу нормотворчості в агропромисловому комплексі. Співпраця з ФАО має сповна використовуватись урядом України під час реалізації національної програми в інноваційній галузі та підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки на основі внесення пропозицій щодо розробки і вдосконалення нормативно-правових актів.

Пріоритети повинні віддаватися перш за все міжнародним програмам під егідою ЄС. Механізми і конкретні пропозиції щодо участі в них розроблено досить детально. Конкретизація форм і напрямків співробітництва в інноваційній сфері має бути здійснена прийняттям відповідних нормативних актів. Стосовно співробітництва з ЄС завдання полягає в ініціюванні нових програм на умовах, що існували й існують у ЄС для країн Центральної та Східної Європи. Це дозволить не тільки залучати більш значні кошти до виконання НДДКР та інноваційних проектів, але і розширити спектр співробітництва між українськими та зарубіжними організаціями. Крім того, необхідно суворіше дотримуватись виконання зобов'язань держави з фінансування українських частин спільних проектів. Для цього подібне фінансування могло б бути включене окремим рядком до так званих "захищених" статей бюджету.

Податкова політика держави стосовно участі в міжнародних проектах також має відповідати міжнародним стандартам, тобто відповідні трансфери не повинні обкладатись податками як виробнича діяльність. Важливим завданням є формування нормативно-правової бази забезпечення рівноправного входження України в науково-технологічний простір країн Європи та світу. Нормативно-правова база повинна формуватись у відповідності з тенденціями, що спостерігаються у світі. Україна приєдналася до більшості існуючих угод та конвенцій у сфері захисту інтелектуальної власності, ноу-хау тощо.

Отже, на сьогоднішній день не викликає жодних сумнівів твердження про те, що навіть найрозвиненіша і найбагатша країна світу неспроможна забезпечити успішний розвиток інноваційної діяльності держави виключно власними зусиллями, мається на увазі, абсолютно самостійно, без контактів з іншими країнами, без залучення світового досвіду. Міжнародне співробітництво аграрних підприємств у сфері інноваційної діяльності неодмінно призведе до саморозвитку його учасників: і окремих суб'єктів інноваційної діяльності, і країни загалом. Ефективне міжнародне співробітництво у сфері інноваційної діяльності з конкретними іноземними партнерами спонукає до розширення масштабів спільної роботи. Не менш важливою є зважена та поміркована участь держави у процесах міжнародного співробітництва аграрних підприємств у сфері інноваційної діяльності, завдяки чому підвищується рівень позитивного впливу міжнародної діяльності на інноваційний розвиток країни в цілому. Положення щодо розвитку науково-технічного

співробітництва повинні, як правило, входити до нових угод, що укладає Україна із зарубіжними країнами та міжнародними організаціями, зокрема в економічній сфері.

Таким чином, можемо констатувати, що за сучасних умов неодмінною складовою ефективною реалізації інноваційної діяльності аграрних підприємств являється міжнародне співробітництво.

Література

1. Каленюк І. С. Переваги міжнародного інноваційного співробітництва / І. С. Каленюк Н. І. Холявко // Чернігівський науковий часопис ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка і управління : електронний збірник наукових праць. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. – № 1(1). – С.45-54
2. Кириленко, І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи : монографія / І. Г. Кириленко. - К. : ННЦ ІАЕ, 2005. - 452 с
3. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми науки. - 2009. - № 9. - С. 30 - 36.
4. Марчук Л.П. Міжнародне співробітництво України в науково-інноваційній сфері Науково-теоретичний фаховий журнал “Вісник аграрної науки Причорномор’я” Миколаївського державного аграрного університету. Редкол.: В.С. Шебанін (гол. ред.) та ін. — Миколаїв, 2009. Випуск 2(49). – 2010. – С.48-57
5. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. / П.П. Микитюк – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 295 с.
6. Сиротюк Г.В. Перспективи розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі / Г.В. Сиротюк // Таврійський державний агротехнологічний університет. – 2011. -№ 3. – С. 240 – 246.
7. Сімків Л.Є. Основи економічної теорії: Конспект лекцій. / Л.Є. Сімків, Р.Б. Данилейчук, С.Я. Кісь, І.І. Проданова, О.С. Яцюк. – Івано-Франківськ, 2006.

Шебаніна Олена В’ячеславівна, Галунець Наталія Іванівна
**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ
 ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В роботі розглянуто форми міжнародного співробітництва аграрних підприємств у сфері інноваційної діяльності. Авторами виокремлено основні проблеми розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств. Обґрунтовано, що за сучасних умов міжнародне співробітництво передбачає проведення спільних досліджень, у результаті яких планується розробка інновацій. При цьому до процесу розробки інновацій зазвичай залучаються найбільш кваліфіковані у відповідній сфері фахівці з різних країн світу. Інновації, отримані в результаті дослідницької діяльності, позитивно впливають на інноваційний розвиток кожної держави, у межах якої дана інновація впроваджується на практиці.

Elena V. Shebanin, Natalia I. Galunets
**INTERNATIONAL COOPERATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE SPHERE
 OF INNOVATION ACTIVITY**

Розглянуто форми міжнародного співробітництва у сфері сільського господарства інноваційних підприємств. The authors singled out the basic problems of innovation activity agricultural enterprises. Proved that in modern conditions international cooperation involves joint research, the result of which is planned to develop innovations. This development process innovation typically involved the most qualified in the relevant field experts from around the world. Інновації, отримані в результаті науково-дослідної діяльності, позитивний вплив на інноваційний розвиток кожної держави, протягом якого це нововведення реалізується на практиці.

Шебанина Елена Вячеславовна, Галунець Наталья Ивановна
МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СФЕРЕ
ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В работе рассмотрены формы международного сотрудничества аграрных предприятий в сфере инновационной деятельности. Авторами выделены основные проблемы развития инновационной деятельности аграрных предприятий. Обосновано, что в современных условиях международное сотрудничество предусматривает проведение совместных исследований, в результате которых планируется разработка инноваций. При этом в процесс разработки инноваций обычно привлекаются наиболее квалифицированные в соответствующей сфере специалисты из разных стран мира. Инновации, полученные в результате исследовательской деятельности, положительно влияют на инновационное развитие любого государства, в пределах которой данная инновация внедряется на практике.

*Коренев М.М., Водолажський М.Л., Сидоренко Т.П.,
Фоміна Т.В., Кошман Т.В.*

**УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ
НАУКОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ**

Державна установа «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків
Національної академії медичних наук України»

За аналізом наукової літератури в останній час спостерігається тенденція створення моделей або методик щодо оцінки результативності наукових досліджень, науково-технічної діяльності дослідницьких установ та науки в цілому. Дослідники використовують різні методи, серед яких цитування, аналіз винахідницької активності, морфологічний аналіз публікування, експертна оцінка, економічні, бальні оцінки та інші [1–16].

Аналіз останніх вітчизняних публікацій свідчить про наступне: в Україні успішно та плідно проводяться дослідження з питань критеріальної системи комплексної оцінки інноваційного потенціалу результативності науково-дослідних робіт медико-біологічного профілю. Існує технологія комплексного оцінювання інноваційного потенціалу НДР, що запропонована фахівцями інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України [1, 2].

Серед наукової спільноти України широко дискутується питання оцінки наукових публікацій як фактора обміну інформацією у світі. Автори зазначають, що публікування робіт: цитуємість публікацій у періодичних виданнях, які входять у загальновізнані міжнародні бази даних є престижним для авторів і наукових установ. Це свідчить про інтегративні процеси в обміні інформацією і встановлює пріоритет дослідників, хоча проблема об'єктивності цитування, як визнають критики, є недостатньо досконалою (у міжнародних базах даних домінують публікації англійською мовою), що спонукає науковців до створення національних інформаційно-аналітичних систем із послідовним просуванням їх у світовий простір [2–9].

В Україні також розвинута експертна діяльність щодо оцінки результативності наукових досліджень. У 2012 р. затверджено наказ МОН, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 399 «Порядок оцінки розвитку діяльності наукової установи», у якому чітко прописано перелік показників та розрахунків системи атестаційних оцінок з урахуванням кількісних та експертних індикаторів. Такий підхід дозволяє встановити публікаційну та

інноваційну активність науковців, представленість у світовому просторі, міжнародну інтеграцію та ін. Розроблена методика включає кількісні показники оцінки за балами, ваговий коефіцієнт показника та зважену оцінку показників.

У Росії та Білорусі науковцями розроблені відповідні інструменти оцінки результативності науково-технічної діяльності. Порівняльний аналіз проводиться у кількісних і бальних показниках, на підставі котрих здійснюються розрахунки середньозважених балів та їх відхилень від середньої сумарної величини. Автори підкреслюють, що така оцінка з використанням бальних показників та їх значення, яке приходить на певну кількість науковців (одного, ста або тисячу) є своєрідною «моделлю кінцевих результатів» [10–13].

Разом з тим робіт щодо оцінки наукового результату конкретної науково-дослідної роботи практично не знайдено. Тому створення такої моделі оцінки є актуальним.

Виходячи з даної передумови, ми поставили собі за мету дослідження – удосконалення оцінки наукового результату дослідницької роботи.

Теоретичні підстави створення моделі оцінки наукового результату дослідницької роботи передбачали наступні дії:

- 1) визначення термінологічного апарату щодо оцінки наукового результату дослідницької роботи;
- 2) складання переліку складових наукових результатів;
- 3) визначення критеріїв оцінки інформаційного та інноваційного ресурсів (ІтаІР) науково-дослідних робіт;
- 4) експертна оцінка провідними вченими України в галузі педіатрії, шкільної та підліткової медицини складових наукового результату (інформаційного та інноваційного ресурсів).

Науковий результат конкретного дослідження знаходить своє відображення в системі медичних документів, що забезпечують споживача (лікаря або науковця) інформацією наукового або прикладного змісту, одержану за результатами дослідницьких розробок і представлених у вигляді статей у наукових журналах, монографій, посібників, довідників, тез доповідей, описів патентів на винаходи та корисні моделі, комп'ютерних програм і баз даних, методичних рекомендацій, інформаційних листів, бюлетенів нововведень МОЗУ і НАМНУ, реєстрів несекретних медичних технологій, що формують інформаційні та інноваційні ресурси дослідницьких робіт і відображають їх результативність [14].

Понятійний словник термінів, які використовувались при розробці моделі оцінки наукового результату конкретної дослідницької роботи, спирався на відповідні смислові категорії, які зафіксовані у законодавчих документах та наукових публікаціях, а саме:

– науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо [15];

– інновації – новостворені і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери, забезпечують економію витрат або створюють умови для такої економії [12, 16];

– індикатор – числовий вимірник властивостей, стану та розвитку об'єкта спостереження;

– критерій відзначається як ознака, на підставі якої проводиться оцінка якості предмета, явища, системи, процесу або їх функціонування;

– наукові комунікації – сукупність процесів, подання, передачі і отримання наукової інформації в людському суспільстві. Формальні комунікації – обмін інформації за допомогою опублікованих наукових документів, в першу чергу, науково-технічна література.

Неформальні комунікації – безпосередній діалог між ученими і фахівцями (бесіди, наукові відрядження, участь у конференціях, семінарах та ін.) [15];

– кваліметрична модель – являє собою систему кількісних показників, за якими можливо отримати уяву про якість певного явища, процесу або предмету [4, 13];

– кваліметричний аналіз – метод дослідження, який являє собою послідовність дій щодо надання оцінки предмету, процесу, явищу за кількісними показниками (кваліметрія – наука про методи кількісної оцінки якісних показників) [2, 4, 8, 9];

– засоби наукових комунікацій – традиційні та електронні канали обміну та поширення наукової інформації, до яких належать видання наукових праць, проведення наукових форумів, безперервне професійне навчання фахівців, Інтернет, презентація наукових досягнень на виставкових заходах, презентація наукових досягнень у засобах масової інформації;

– інформаційні ресурси – систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації (книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, нормативно-технічна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації), зафіксовані на паперових чи інших носіях (Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р.);

– інноваційні ресурси – в сучасному наукознавстві розглядають як одну з провідних складових наукового потенціалу, які містять у собі нематеріальні активи закладу, фірми, галузі у вигляді об'єктів інтелектуальної власності, нові організаційні рішення, медичні технології та послуги, лікарські засоби, що одержані в процесі науково-дослідної роботи і призначені для використання у професійному середовищі.

Інформаційні ресурси наукових досліджень являють собою певний обсяг наукових первинних документів, в яких втілені теоретичні знання або практичні результати, одержані в процесі науково-дослідної роботи і призначені для розповсюдження, дифузії або обміну новими знаннями у професійному середовищі.

На наш погляд, інформаційні ресурси дослідницької роботи являють собою результати НДР, які втілені у первинні види документів, а саме: звіт про НДР (дисертацію), книжкове видання, статті, тези доповідей, електронні публікації, науково-популярні видання тощо. В той же час, інноваційні ресурси дослідницької роботи будуть являти собою результати НДР (дисертації), які втілені у об'єкти інтелектуальної власності та авторського права, нормативно-правові документи, інструктивно-методичні матеріали, нововведення, завершені несекретні медичні технології тощо.

Критеріями оцінки обрано:

- публікування матеріалів дослідження;
- створення об'єктів патентного та авторського права, інноваційної діяльності;
- презентація результатів дослідження в інформаційному просторі;
- продуктивність проведення дослідження;
- особистий внесок виконавців дослідження у розробку наукової проблеми.

Критерій «публікування матеріалів дослідження» характеризує наукову складову отриманих результатів, втілення їх у публікації;

Критерій «створення об'єктів патентного та авторського права, інноваційної діяльності» відображає інноваційну складову результатів дослідження.

Критерій «презентація результатів дослідження в інформаційному просторі» висвітлює інформування науковців та громадськість про нові дані, що отримано за результатами наукового спостереження.

Критерій «продуктивність проведення дослідження» характеризує кількісні показники наукового результату, кількість друкованих праць, об'єктів інноваційної діяльності, презентацій доповідей та ін.

Критерій «особистий внесок виконавців дослідження у розробку наукової проблеми» вказує на кількість дисертацій, захищених за темою дослідження.

Провідними вченими України (114) в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків було надано експертну оцінку усім складовим наукового результату, отриманого при виконанні досліджень. За аналізом їх відповідей визначено статистично значущі зважені об'єктивні оцінки кожного виду наукового документу, і розраховано коефіцієнти їх вагомості, що дало змогу надання відповідної бальної оцінки усім складовим наукового результату.

Математична обробка відповідей експертів дозволила визначити середні бальні оцінки кожної складової ІтаІР, коефіцієнти вагомості та зважену бальну оцінку кожної складової наукового результату дослідницької роботи.

Були використані якісні критерії та індикатори оцінки ІтаІР, що відображають стадію циклу, на якій знаходиться складова ІтаІР (де опубліковано або здано до друку).

Проводився підрахунок обсягу друківаних праць, об'єктів інтелектуальної власності та авторського права, об'єктів інноваційної діяльності, створених за результатами конкретних 323 НДР, які виконувались в Україні протягом 2007–2014 рр. в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків.

Також здійснювався розрахунок показників результативності, тобто отриманих даних щодо кількості друківаних праць, патентних документів та об'єктів авторського права, що припадає на одну науково-дослідну роботу.

Потім проводився кваліметричний аналіз наукового результату дослідницької роботи, який поєднує отримані зважені експертні оцінки складових ІтаІР та кількісні показники результативності наукового дослідження за певною сумою балів.

Інтерпретація отриманих даних, якісна оцінка інформаційного та інноваційного ресурсів наукового дослідження за певною сумою балів передбачала наступні градації – висока (оптимальна), достатня, низька.

Так була запропонована **методика кваліметричної оцінки** створеного інформаційного ресурсу (публікаційних матеріалів) та інноваційного ресурсу за результатами конкретної науково-дослідної роботи (НДР).

Весь накопичений інформаційний та інноваційний ресурс в результаті однієї НДР оцінювався за трирівневою системою:

- оптимальний рівень (високий);
- достатній рівень (середній);
- недостатній рівень (низький).

Провідними вченими України в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків було надано експертну оцінку за 10-тибальною шкалою усім сучасним складовим наукового результату, отриманого при виконанні досліджень у галузі охорони здоров'я дітей та підлітків за останні роки. За їх аналізом отримано статистично значущі середні бальні оцінки, їх вагові коефіцієнти і зважені об'єктивні оцінки кожного виду наукового документу (табл.).

За інформаційно-аналітичним аналізом отриманих даних нами було розроблено кваліметричну модель оцінки інформаційного та інноваційного ресурсів наукового дослідження з наступними варіантами: базова, загальна та факторна. При цьому базові показники, наведені у таблиці, можна застосовувати в залежності від мети аналізу і складати відповідні таблиці у різних комбінаціях. Отримана сума балів буде відображати «ідеальний, стовідсотковий» результат, з яким можна буде проводити порівняння показників конкретної дослідницької роботи.

Таким чином, обґрунтовано якісні критерії оцінки інформаційного та інноваційного ресурсів дослідницької роботи, запропоновано метод його оцінки, який можна використовувати як інструмент оперативного аналізу і тривалого моніторингу публікаційної та інноваційної складової наукового результату, що буде сприяти підвищенню творчої активності вчених, удосконаленню їх наукового потенціалу.

Зважені бальні оцінки інформаційного та інноваційного ресурсів НДР (базова модель)

Складові інформаційного та інноваційного ресурсів дослідницьких робіт	Експертна загальна оцінка складових ІтаІР, у балах	Ваговий коефіцієнт складових	Зважена загальна оцінка складових ІтаІР (гр. 3×гр. 4)
1	2	3	4
1. Публікаційні матеріали дослідження:	64,38	1,00	–
монографія	7,51	0,12	0,90
підручник, посібник	7,47	0,12	0,90
довідник, покажчик	6,93	0,11	0,76
стаття у вітчизняному науковому журналі, збірнику	6,42	0,10	0,64
стаття у зарубіжному науковому журналі	6,68	0,10	0,67
тези доповіді на науковому форумі, що проводиться в Україні	5,25	0,08	0,42
тези доповіді на науковому форумі, що проводиться за кордоном	5,66	0,09	0,51
реферат НДР	5,51	0,09	0,50
автореферат дисертації	6,84	0,11	0,75
наукова публікація в Інтернет	6,11	0,09	0,55
2. Інноваційні ресурси	59,02	1,00	–
2.1. Об'єкти інтелектуальної власності:			
патент на винахід або на корисну модель	7,00	0,12	0,84
авторське свідоцтво на науковий твір	6,03	0,10	0,60
авторське свідоцтво на комп'ютерну програму та базу даних	6,19	0,10	0,62
нововведення	6,03	0,10	0,60
2.2. Об'єкти інноваційної діяльності:			
методичні рекомендації	7,53	0,13	0,98
інформаційний лист	6,55	0,11	0,72
стандарти діагностики лікування, диспансерного нагляду, реабілітації	7,67	0,13	1,00
наказ, інструкція	6,78	0,11	0,75
пропозиції до відомчих установ та уряду	5,24	0,09	0,47
3. Суттєвий внесок в науку:	19,18	1,00	–
звіт НДР	6,01	0,31	1,88

Продовження таблиці

кандидатська ДР	6,50	0,34	2,20
докторська ДР	6,67	0,35	2,32
4. Реалізація наукового результату в інформаційному просторі:	41,12	1,00	–
доповідь місцева	5,60	0,14	0,78
доповідь в Україні державного рівня	6,08	0,15	0,91
доповідь в Україні з міжнародною участю	6,30	0,15	0,95
доповідь за кордоном	5,55	0,13	0,72
експонування роботи на виставкових заходах	4,16	0,10	0,42
тематична програма у засобах масової інформації	5,38	0,13	0,70
використання матеріалів досліджень в учбовому процесі	3,89	0,09	0,35
організація тематичного наукового форуму або заходу (конференції, симпозіуму, семінару та ін.)	4,16	0,10	0,42

Ця модель пропонується для використання у практиці роботи наукових відділів, відділів науково-медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи, організаційно-методичних дослідницьких установ, ВУЗів і призначена для науковців та організаторів науки.

Література

1. Інфометричні методи для аналізу інноваційної діяльності наукових установ медико-біологічного профілю [Текст] / О.С. Дворщенко [та ін.] // Укр. журнал телемедицини та медичної телематики. – 2010. – Т. 8, № 1. – С. 30–35
2. Технологія комплексного оцінювання інноваційного потенціалу результатів науково-дослідних робіт медико-біологічної спрямованості [Текст] / Т.В. П'ятчаніна [та ін.] // Науково-технічна інформація. – 2011. – № 1 (47). – С. 8–12
3. Гузь А.Н. К проблеме оценки научных публикаций [Текст] / А.Н. Гузь, Я.Я. Рушицкий // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 2. – 2009. – С. 26–39
4. Лазько І.В. Кваліметрична оцінка пакетів нормативної документації системи управління якістю науково-дослідних установ [Текст] / І.В. Лазько // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2010. – Т. 4. – № 3 (46). – С. 39–42
5. Метологічні аспекти оцінки якості наукового медичного документа [Текст] / Горбань А.Є. [та ін.] // Клінічна та експериментальна патологія. – 2012. – Т. XI. – № 1 (39). – С. 6–9
6. Артамонова Н.О. Система інформаційного забезпечення медичної науки в Україні [Текст] / Н.О. Артамонова. – Х.: Міськдрук, 2010. – 371 с.
7. Ямчук А.В. Оцінювання результативності науково-технічної діяльності [Текст] / А.В. Ямчук, Т.К. Куранда, В.М. Євтушенко // Науково-технічна інформація. – 2010. – № 3 (45). – С. 3–7
8. Моніторинг основних засобів наукової комунікації за напрямом «педіатрія» в сфері охорони здоров'я України за 2008–2011 рр. [Текст] / А.Є. Горбань [та ін.] // Современная педиатрия. – 2012. – № 7 (47). – С. 21–27

9. Упровадження науково-технічної продукції, створеної за рахунок коштів державного бюджету України [Текст] / Т.В. Писаренко [та ін.] // Науково-технічна інформація. – 2012. – № 2 (52). – С. 3–14

10. Вялков А.И. Подходы к измерению и инструментарий оценки потенциала научно-инновационной деятельности [Текст] / А.И. Вялков, Е.А. Глухова, Е.Л. Потемкин // Здоровоохранение Российской Федерации. – 2013. – № 1. – С. 8–11

11. Глухова Е.А. Мониторинг процессов и оценка результативности научной деятельности [Текст] / Е.А. Глухова // Здоровоохранение Российской Федерации. – 2012. – № 5. – С. 7–10

12. Шахрай С.М. Проблема оценки научной деятельности как компоненты национальной инновационной системы в Российской Федерации [Текст] / С.М. Шахрай // Государственный аудит. Право. Экономика. – 2010. – № 2. – С. 2–11

13. Денисова О.П. Моделирование системы квалиметрии образовательного процесса в ВУЗе [Электронный ресурс] / О.П. Денисова // Педагогическая наука: история, теория, практика, тенденции развития. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступа к журн.: http://intellect-invest.org.ua/rus/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_6/

14. Уваренко А.Р. Доказова медицина у спектрі наукової медичної інформації та галузевої інноваційної політики [Текст] / А.Р. Уваренко. – Житомир: Полісся, 2005. – 188 с.

15. Про наукову і науково-технічну діяльність [Текст]: закон України: [постанова № 1978-ХІІ від 13.12.1991] // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 12. – С. 165

16. Про інноваційну діяльність [Текст]: закон України: [постанова № Верховна Рада України; Закон від 04.07.2002 № 40-IV] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – ст. 266

КОРЕНЄВ МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ, ВОДОЛАЖСЬКИЙ МАКСИМ ЛЕОНІДОВИЧ,
СИДОРЕНКО ТЕТЯНА ПАВЛІВНА, ФОМИНА ТЕТЯНА ВАДИМІВНА,
КОШМАН ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ НАУКОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

На підставі аналітичної оцінки складових наукового продукту дослідницької роботи та експертного опитування провідних вчених України в галузі охорони здоров'я дітей та підлітків авторами отримано зважені бальні показники за кожним видом документів, що складають інформаційний та інноваційний ресурси конкретного дослідження і які стали підґрунтям для створення моделі оцінки конкретної дослідницької роботи.

КОРЕНЕВ НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ, ВОДОЛАЖСЬКИЙ МАКСИМ ЛЕОНІДОВИЧ,
СИДОРЕНКО ТАТЬЯНА ПАВЛОВНА, ФОМИНА ТАТЬЯНА ВАДИМОВНА,
КОШМАН ТАТЬЯНА ВЛАДИМИРОВНА

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОЦЕНКИ НАУЧНОГО РЕЗУЛЬТАТА ИСЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ

На основании аналитической оценки составляющих научного продукта исследовательской работы и экспертного опроса ведущих ученых Украины в области охраны здоровья детей и подростков авторами получены взвешенные балльные показатели по каждому виду документов, составляющих информационный и инновационный ресурсы конкретного исследования, которые стали основой для создания модели его оценки.

KORENEV MYKOLA MYKHAILOVICH, VODOLAZHISKY MAKSYM LEONIDOVICH,
SIDORENKO TETYANA MYKHAILIVNA, FOMINA TETYANA VADYMYVNA,
KOSHMAN TETYANA VOLODYMYRIVNA

SCIENTIFIC PRODUCT OF THE RESEARCH WORK:
IMPROVEMENT OF THE ASSESSMENT

Basing on the analytical assessment of the components of the research scientific product and expert questioning of the Ukrainian leading scientists in the field of children and adolescents health care, the authors have received, after due consideration, point grading for each type of the documents that represent information and innovative resources of the concrete research and are the principles for the designing of its evaluative model.

e-mail: iozdp@iozdp.org.ua

Забарная Э.Н.

**ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ НАУЧНО-
ТЕХНИЧЕСКИХ ЗОН И ЕГО АДАПТАЦИЯ В УКРАИНЕ**

Одесский национальный политехнический университет

Сегодня доказано, что ярко выраженная производственная специализация отдельных географических районов лишь в краткосрочном аспекте может дать желаемый эффект, в перспективе же, она не способствует устранению региональных дисбалансов. Причины тому – высокие темпы технического прогресса, быстрая смена преимущественных направлений развития науки и промышленности, диктующих задачу ускоренной производственной переориентации экономики области, города, района. Гибкое хозяйственное маневрирование ныне оказывается под силу только региону с диверсифицированной производственной структурой.

Для эффективной инновационной деятельности целесообразно применять новые формы управления циклом «наука-техника-производство» к которым, в частности, относятся, так называемые, технопарки и технополисы.

Технологические парки концентрируют фирмы, специализирующиеся на внедренческой деятельности в области высоких технологий. Причем, работа может начаться проведением прикладных НИР, конструкторских разработок и завершаться серийным производством. Здесь могут создаваться новые наукоемкие фирмы. Наиболее распространенными могут быть технопарки следующих видов:

- технологические – специализированные на внедрении высоких технологий, имеющие в своем составе компании рискованного капитала;
- промышленные – базируются на региональном использовании производственного потенциала и объектов инфраструктуры;
- грюндерские – создаются для предоставления «стартовой» помощи с широким спектром услуг по управлению процессами становления малых и средних фирм;
- опытно-конструкторские – направлены на использование прикладных НИР и проектирование новых изделий, серийное производство которых затем налаживается за пределами таких парков.

При разработке предложений по созданию технологических парков особое внимание уделяется грамотной всесторонней экспертизе: лучше вложить деньги в экспертизу, нежели осуществлять непроверенные проекты (сокращение риска).

Механизм технопарков эффективен для стран, имеющих высокий уровень фундаментальных исследований, которые не имеют коммерческой ориентации. Как показывает практика, конкретные формы существования научно-технологических парков весьма многообразны, однако с учетом доминирования научно-исследовательских или производственных функций можно выделить научные (исследовательские) и технологические парки.

В развитии научно-технических парков прослеживается два этапа. В 50-60 годы возникло большинство научных парков на их «родине» – в США, появились первые технопарки в западноевропейских странах – Великобритании, Франции, Германии. С начала 80-х годов формируется «второе поколение» научных парков в странах, где их раньше не было: Японии и других странах Азиатско-тихоокеанского региона.

Старейший и крупнейший из научно-технологических парков США – Стенфордский (в 1996 году отметил свое 45-летие). Он расположен в Калифорнии на землях, принадлежащих Стенфордскому университету и сдаваемых в аренду сроком на 51 год высокотехнологичным компаниям, взаимодействующим с университетом. В последнем преподают много инженеров-исследователей. В течение 30 лет парк развивался довольно равномерно: в 1975 году в нем насчитывалось 70 компаний и 17 тыс. занятых, в 1981 году – 80 компаний и 26 тыс. занятых, а парк был объявлен заполненным. Среди компаний-участников можно выделить учреждения геологической службы США, гиганты электроники (ИБМ, «Хьюлетт-Пакард»), аэрокосмические («Лок-хид»), химические и биотехнологические компании.

Следующие по величине научные парки США – это научно-технологический парк-треугольник в Северной Каролине (3 крупнейших и ряд более мелких университетов и колледжей, около 40 исследовательских центров – частных, университетских, федеральных – и предприятий высокотехнологичных компаний, около 30 банковских и коммерческих учреждений, 20 тыс. занятых), Филадельфийский научный центр штата Пенсильвания, где размещено 65 предприятий и организаций, работает 4,5 тыс. человек.

Научно-технологический парк-треугольник в Северной Каролине был создан в 1956 году на территории 5700 акров при поддержке государства усилиями трех университетов (Черел-Хилл, Дарэм и Рэли) на средства 1млн.\$ В 50-х годах традиционные отрасли промышленности штата (швейная, текстильная, мебельная, табачная) пришли в упадок. Выпускаемые университетами квалифицированные научные и инженерные кадры оставались практически без работы на территории всего штата. Эти факторы, в частности, привели к возникновению парка-треугольника, который своими исследованиями в новейших областях науки и техники пытался привлечь к себе внимание промышленности. Однако усилия парка были весьма скромными. В 1965 году на его территории были расположены 9 промышленных лабораторий с общей численностью занятых 1тыс.человек. Быстрый рост парка начался лишь после покупки в нем корпорацией ИБМ 400 акров земли для размещения научно-технического центра. В середине 80-х активы парка составляли 1 млрд.\$ Среди крупнейших совместных научно-технических предприятий парка - Центр микроэлектроники и Биотехнологический центр, которые действуют в нетрадиционных для штата областях промышленности. Однако промышленность не только участвует в финансировании университетских программ, осуществляемых в центрах, но и создает необходимую материально-техническую и финансовую основу для возникновения на территории парка разветвленной индустриальной системы. Входящие в нее специализированные предприятия научно-технических услуг усиливают целевой характер функционирующих на территории парка университетско-промышленных центров.

Типичный пример исследовательского парка, в котором на землях университета находятся предприятия и лаборатории промышленных компаний, а исследовательские

институты некоммерческого характера тесно связаны с промышленностью. Центр Иллинойского института, частный исследовательский центр США с бюджетом около 58 млн.\$ в год.

В Великобритании, где создание научных парков началось позднее, чем в США в первой половине 70-х годов оно фактически было ориентированно на американскую модель. Старейшие научные парки Великобритании – Кембриджский, созданный на земле Тфинити колледжа, на площади 110 акров, арендуемой сроком на 26 лет небольшими высокотехнологичными компаниями (около 2 тыс. новых рабочих мест) и Берчвудский – чисто коммерческое образование местных органов власти, не связанное с какими-либо академическим учреждением (размещает 32 компании, из них 17 зарубежных, в том числе 16 со штаб-квартирой в США; около 2 тыс. занятых).

«Идеальный» тип исследовательского парка представляет собой научный парк Шотландии – Хернот-Уоттский. Это единственный научный парк в Европе, в котором разрешено только проведение НИР и запрещено массовое производство. В 1982 году на площади в 50 акров разместилось 7 фирм-арендаторов, занимающихся прикладными исследованиями и производством прототипов в наукоемких отраслях. В силу этой специфики парк пока не приносит Хернот-Уоттскому университету прибыли на вложенные им средства.

Стремясь повысить свою коммерческую эффективность, научные парки все больше диверсифицируют свою деятельность. В 70-х годах они, как правило, имели определенную специализацию. Например, парк-треугольник Северной Каролины специализировался на развитии естественных наук, здравоохранении и защите окружающей среды; Стенфордский – в области электроники; Филадельфийский научный центр – в области медицины и гуманитарных наук. В 80-х годах круг интересов научных парков охватывает все более широкий спектр «ключевых» наукоемких отраслей; микроэлектронику, информатику, биотехнологию, фармацевтическую и химическую промышленность. Научные парки с отчетливо выраженным отраслевым «ядром», такие как Берчвудский, где фирмы производят компьютеры и связанную с ними продукцию, а также специализирующиеся на производстве электронного оборудования, ориентированны на обслуживание атомной промышленности, становятся исключением.

Технопарк осуществляет:

- исследования и разработки новых технических решений, высоких технологий, как основу постоянной структурной перестройки промышленного и сельскохозяйственного производства в соответствии с требованиями НТП;

- разработку научных программ для создания высоких технологий в регионе на конкурентоспособном уровне;

- высококвалифицированное изучение и обсуждение на постоянной основе перспектив долгосрочного развития и жизнеспособности основных производств агропромышленного комплекса (АПК) региона, их интеграции и адаптации к новым условиям;

- маркетинговые исследования для потенциальных партнеров среди объединений, предприятий, организаций, а также среди зарубежных организаций и фирм внешнеэкономических связей, разработку соответствующих проектов, в т.ч. создание венчурных фирм, фондов рискованного капитала и др.;

- операции по импорту и экспорту товаров и услуг за счет собственных и заемных валютных средств для нужд предприятий и организаций членов корпораций, и по их требованию;

- сбор, предварительную переработку и взаимную привязку коммерческих предложений сельскохозяйственных и промышленных объединений, предприятий и организаций с зарубежными организациями и фирмами;

- оказание участникам корпорации «Технополис» практической помощи в разработке технико-экономических обоснований, учредительных документов, совместных предприятий

и производств, соглашений по производственным корпорациям, в проведении деловых переговоров, заключении контрактов, договоров и соглашений;

- подготовку кадров для всех видов бизнеса;
- содействие в реализации проектов, в т.ч. фундаментальных и прикладных исследований в технической, экономической и социальной сферах, подготовленных с участием членов корпорации для развития АПК региона;
- координацию, при необходимости, внешнеэкономической деятельности членов корпорации;
- вложение имеющихся у корпорации собственных и привлеченных средств в проекты сотрудничества с зарубежными партнерами, включая создание совместных предприятий и производств, строительство объектов производственного, социального и культурно-бытового назначения за счет корпорации, а также лимитов подрядных работ и материальных ресурсов участников; организация, разработка и участие в осуществлении культурных, образовательных, научно-исследовательских и иных программ;
- представление интересов участников корпорации и сотрудничающих с ней организаций перед государственными и местными органами власти и управления, а также в соответствующих международных экономических организациях по вопросам, входящим в компетенцию корпорации и ее членов;
- выполнение функций, отвечающих целям и задачам деятельности корпорации, не противоречащих законодательству Украины, в т.ч. разработку и реализацию полных специальных проектов региона и его составных частей. Оказание услуг как участникам корпорации, так и другим заинтересованным объединениям, а также зарубежным организациям и фирмам производится корпорацией на коммерческой основе. Члены корпорации пользуются его услугами на льготных условиях или безвозмездно.

Несмотря на выявившиеся в 70-е годы сложности развития данной формы интеграции академической науки с промышленностью, с начала 80-х годов интерес к ней в развитых странах существенно вырос. В Великобритании, например, в этот период было основано еще 11 научных парков из 30 «запланированных» университетами и местными властями. И дело не только в том, что с развитием научных парков связываются надежды на получение доходов и дополнительных рабочих мест. В основе подъема научных парков причины более общего характера; поиски путей подъема технологического потенциала стран в целом и стимулирование развития мелкого бизнеса в целях национальной конкурентоспособности.

В результате анализа опыта технопарков, можно выделить факторы, благоприятствующие их формированию:

- присутствие в регионе научно-исследовательских учреждений высокого класса;
- наличие стабильного коллектива квалифицированных специалистов;
- возможность приобретения или найма на льготных условиях земельного участка и производственных помещений;
- наличие технологической инфраструктуры, развитой индустрии деловых услуг;
- наличие рискованного капитала.

Не менее важна помощь, которую оказывают технопаркам местные власти в виде безвозмездного финансирования, льготного выделения земель, налоговых льгот. Последние насчитывают, в мировой практике, до 300 видов (в том числе система ускоренной амортизации оборудования, льготы по налогообложению прибыли, система налоговых скидок и льготных кредитов). Такая политика вполне оправдывается тем, что научно-технические парки обладают следующими преимуществами: местные фирмы, в том числе мелкие и средние, не имеющие собственной лаборатории, получают доступ к проведению научных исследований; устраняются трудности внедрения НИР, т.к. тематика разработок предлагается фирмами-участниками, которые непосредственно контролируют ход и сроки выполнения научных исследований; профессорско-преподавательский состав, аспиранты и студенты получают большие возможности для научной работы, повышается качество подготовки кадров; технопарки служат источником притяжения капиталов в данный район,

поскольку фирмы более охотно строят новые предприятия вблизи «парка». Это способствует ускорению промышленного развития района.

Таким образом, *технопарк* – гарантия быстрой и максимально более полной реализации научного потенциала. Это единый «организм», в котором поддерживается непрерывная связь между исследованиями, опытным производством, внедрением прикладных разработок и рынком, включая подготовку менеджеров по маркетингу.

В городах Украины с достаточно мощным научным потенциалом стоит создавать технопарки в форме агломераций наукоемких фирм и производственных компаний, они должны группироваться вокруг научных центров (главным образом – университетов).

Технополис – наиболее перспективная форма интеллектуализации хозяйства, организации региональных научно-производственных комплексов, новые города, в которых, в отличие от технопарков не только осуществляется деловая активность, но и проживает население. В технополисе возрождена градостроительная идея организации древнегреческих городов-государств (полисов). Юридическим лицам, осуществляющим научную и производственную деятельность на территории технополиса, предоставляются налоговые льготы и другие режимы благоприятствования. Технополис – это свободная зона эпохи высоких технологий, где осуществляется сочетание науки и технологии с мировой и традиционной национальной культурой. В результате, создается новая общность творческих и всесторонне развитых людей. Возможно, технополисы станут последним этапом создания мировых центров духовной жизни.

Сегодня в Японии реализуется проект технополисов третьего тысячелетия, где предпринята попытка соединить стратегию интеллектуализации всего японского хозяйства с учетом национального, исторического, этнического и культурного разнообразия.

Технополис, включая промышленную и научно-исследовательскую зоны, размещается в местности с комфортной средой обитания, культурными и рекреационными возможностями. Технополис должен быть расположен вблизи базового города, который обеспечивал бы ему коммунальное обслуживание. Обязательным условием является наличие аэропорта или станции скоростной железной дороги.

В отличие от технопарков, технополисы предполагают создание совершенно новых городов с исследовательскими центрами, располагающими высококвалифицированными кадрами, современным производством, сетями коммуникаций и т.п. Среди отличительных особенностей технополисов можно выделить: формируются в условиях умеренных темпов роста экономики, когда степень тяжести переносится, в значительной степени, на качественные показатели развития, завоевание рынка трудоемкой продукции; в технополисах предусматривается развитие «технологий XXI века», таких как электроника, биотехнология, новые материалы и т.д.; в программе создания технополиса главная роль отводится местным органам власти, на которые возлагается ответственность за решение вопросов планирования, развитие производственной и транспортной инфраструктур, размещение предприятий и частных компаний; поощряется деятельность малых и средних предприятий с высоким научным (производственным) уровнем. Их существование в качестве мобильного посреднического звена приводит к ликвидации разрыва в развитии крупных, мелких и средних предприятий; сопутствующими производствами технополиса являются индустрия досуга, сервисные структуры, дизайн и т.п.

На территории техно(агро)полиса следует создать несколько зон:

- а) промзона;
- б) агропромзона;
- в) научно-учебный центр;
- г) зоны отдыха, турбазы, санатории;
- д) центр медицинских и биотехнологических исследований;
- е) центр управления;
- ж) систему малых предприятий и фирм для обеспечения полной занятости населения;

з) компьютерный банк информации новейших агротехнологий, биотехнологий, консультационный учебный Центр подготовки и переподготовки кадров.

Административное управление технополисом возлагается на местные власти, которые формируют административные зоны. Государство контролирует соблюдение экономических и политических интересов на территории технополиса и установленного режима ее функционирования через специально назначенных уполномоченных. Уполномоченные выступают с предложениями о необходимых инвестициях в технополис, осуществляют контроль над их использованием, готовят рекомендации о привлечении организаций технополиса к выполнению заказов на государственном уровне. Они имеют право обжалования в вышестоящих органах решений, принятых руководством технополиса или его отдельных организаций, которые противоречат установленному экономическому и правовому режиму функционирования технополиса или целям его создания.

Для разработки предложений по важнейшим вопросам экономического развития технополиса формируется хозяйственный Совет, который выполняет следующие функции:

- готовит для местных органов власти и администрации технополиса заключение об учреждении и размещении в технополисе совместных и иностранных предприятий и организаций, а также их ликвидации;

- разрабатывает предложения по развитию производственной инфраструктуры зоны, источникам финансирования и способам реализации соответствующих проектов;

- выступает с рекомендациями по совершенствованию структуры хозяйственного управления технополисом и улучшению работы администрации;

- ходатайствует об изменении экономического режима деятельности технополиса.

Решение конкретных хозяйственных вопросов, связанных с деятельностью технополиса возлагается на специальную корпорацию существующую за счет вкладов предприятий и организаций, местных органов управления. Корпорация занимается эксплуатацией объектов инфраструктуры, сдачей в аренду земельных участков, обеспечением централизованного снабжения и финансирования предприятий, гарантированием их кредитных обязательств и действует на принципах хозрасчета. Корпорация владеет определенным процентом акций организаций и предприятий, размещенных в технополисе. В правление корпорации должны входить представители местных органов власти. Исполнительным директором является приглашенный по контракту специалист-менеджер. В состав корпорации входят специализированные торговые, снабженческие, строительные, эксплуатационные, транспортные, информационные и другие организации. Руководители валютно-финансовых и кредитных организаций технополиса входят в состав хозяйственного Совета технополиса и правления корпорации.

Для технико-экономического обоснования следует рассмотреть вопросы, связанные с внутрихозяйственной и экспортной специализацией технополиса оценкой затрат на строительство и эксплуатацию, источниками финансирования: трудовыми ресурсами, системой управления, качественными, количественными оценками эффекта его создания. Все вопросы тщательно разрабатываются и оцениваются в рамках долгосрочных и краткосрочных планов производственно-хозяйственной деятельности регионального технополиса. Из его структуры можно выделить следующие положения: цели и задачи технополиса; роль партнеров; использование НИИ; связи с вузами; привлечение промышленности; состояние окружающей среды; система коммуникаций; финансовые средства; юридические структуры; менеджмент, подбор и подготовка кадров; специализированный маркетинг; этапность создания технополиса; предпринимательство и инкубаторы; внутреннее и внешнее развитие; рекламная политика; разработка бизнес-плана; методы оценки проекта во времени.

При создании технополиса следует изучить следующие аспекты, определяющие режим существования техногородка: таможенные условия; условия налогообложения; ценообразование; валютный механизм; система финансирования; организация снабжения и

сбыта продукции; организация розничной торговли; обеспечение трудовыми ресурсами; управление технополисом.

Стратегия органов власти региона в организации технопарков (полисов) должна состоять в следующем.

1. Разработка региональной промышленной стратегии или разработка краткосрочных (5 лет) и долгосрочных (20 лет) региональных промышленных целей и стратегий. Для этого следует сформировать региональный центр стратегических исследований для планирования и прогнозирования использования природных ресурсов, воспроизводства кадров для науки и производства, изучения техногенных последствий развития промышленности и сельского сектора экономики. Создание краткосрочных прогнозных карт регион.

2. Формирование резервного фонда рискованного капитала региона, фонда содействия развития технопарков (технополисов) системы инновационных банков, бирж и перехода на электронную банковскую систему обслуживания технополисов (парков), формирующих новый рынок ценных бумаг, акций, лицензий, ноу-хау наукоемких и культурных технологий.

3. Создание местной властью, совместно с корпорацией развития «Технополис» наблюдательного Совета по реализации инновационных проектов программы «Технопарк-Технополис», научно-технического Совета для рассмотрения и экспертизы проектов по новейшим технологиям, экспортным возможностям сырья, особо чистых материалов, товаров народного потребления; по внешнеэкономическим, информационным и научным связям.

4. Создание бизнес-центра, информационных банков для установления двухсторонних связей технопарковых зон (городов) с зарубежными институтами и библиотеками для межрегионального, межотраслевого информобмена.

5. Организация систем патентно-лицензионных, инженерно-технических центров и библиотек для реализации Закона «Об интеллектуальной собственности государства».

6. Организация консультационных, учебных центров подготовки и переподготовки кадров.

7. Создание группы экспертов для исследований конкретных возможностей проведения совместных проектов научно-технической, экономической и социокультурной инновации.

8. Обеспечение постоянных налоговых льгот для НИР, работы технопарков (полисов).

ЗАБАРНАЯ ЭЛЕОНОРА НИКОЛАЕВНА ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКИХ ЗОН И ЕГО АДАПТАЦИЯ В УКРАИНЕ

В работе обоснована актуальность применения в регионах Украины новых форм управления циклом «наука–техника–производство» к которым относятся технопарки и технополисы. Проанализирован механизм функционирования технопарков и технополисов в экономически развитых странах, выделены их виды и особенности. Предложены основные направления технико-экономического обоснования создания технопарка и/или технополиса в регионах Украины. Определены основные мероприятия по формированию стратегии органов власти регионов Украины в организации технопарков (полисов).

ЗАБАРНА ЕЛЕОНОРА МИКОЛАЇВНА ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗОН ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ

В роботі обґрунтовано актуальність використання в регіонах України нових форм управління циклом «наука-техніка-виробництво» до яких відносять технопарки та технополіси. Проаналізовано механізм функціонування технопарків та технополісів в економічно розвинутих країнах, виділено їх види та особливості. Запропоновано основні

напрямки щодо техніко-економічного обґрунтування створення технопарку та/або технополісу в регіонах України. Визначено основні заходи по формуванню стратегії органів влади регіонів України стосовно організації технопарків (полісів).

ZABARNA ELEONORA
ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ НАУЧНО-
ТЕХНИЧЕСКИХ ЗОН И ЕГО АДАПТАЦИЯ В УКРАИНЕ
BEST PRACTICES IN FORMATION OF REGIONAL SCIENCE AND TECHNOLOGY
FIELDS AND ITS' ADAPTATION IN UKRAINE

The relevance of using of new forms of governance cycle 'science-technique-production' which include technology parks and technopolis in the regions of Ukraine is explained in the work. The mechanism of functioning of technological parks and technopolis in economically developed countries is analyzed, their types and characteristics are marked. The main directions of the technical and economical foundation for the establishment of industrial park and / or technopolis in the regions of Ukraine are proposed. The main event of the formation of the strategy of the authorities of regions of Ukraine in the organization of industrial parks (policies) are identified.

eleonoraZ@ukr.net

ПЕРЕДМОВА.....	3
----------------	---

**РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ІННОВАЦІЙНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДГОТОВКА КАДРІВ В УМОВАХ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Вітренко Ю.М., Ковтунець В.В. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	4
<i>Horodetska T. B., Brovkova O. H., Atanasov M. V.</i> USE OF CVP-ANALYSIS AS AN ELEMENT OF THE ENTERPRISE COST MANAGEMENT.....	8
Герасимова Л.М. УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ЛАНЦЮГАМИ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ	9
Гуменюк А. Ю. ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ КАДРОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСПІРАНТУРИ І ДОКТОРАНТУРИ.....	14
Задорожнюк Н.О. ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ	17
Захарченко Н.В. ВЕНЧУРНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	22
Козакова О. М., Козаков В. В. ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	25
Меркулов М.М. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	31
Мойсеєнко Ю. В. АРХАЇЧНІ НОРМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ ЯК ФАКТОР СТРИМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	34
Onyusheva I.V. INNOVATION DEVELOPMENT IN ENTREPRENEURSHIP: THE CONCEPT, MODELS AND INTERRELATIONS WITH BUSINESS SCALE	38
Патрик Э.И., Никитин Ю.В., Соломински Е.Ф. ЗАРУБЕЖНЫЕ СТАЖИРОВКИ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	44
Полянська А.С., Савка Ю.В. БЮДЖЕТУВАННЯ З НУЛЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ	47
Попович А.С., Кострица Е.П. К ОЦЕНКЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНСКОЙ НАУКИ...	51
Слава С. С. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЦІЛЬОВА КОНЦЕПЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ТРИКУТНИКА ЗНАНЬ В УКРАЇНІ: РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ.....	58
Смоквіна Г.А. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	66

Таран Г.В. ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	70
Царенко І.О. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВНЗ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	75
Чайковський І.А., Денисюк В.А., Наконечна Т.Б. МІНІАТЮРНІ КАРДІОГРАФИ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ: ВІДПОВІДЬ НА ПОТРЕБИ ЛІКАРІВ ТА ПАЦІЄНТІВ.....	82
Чередниченко В.А. ПРОДУКТОВІ ІННОВАЦІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ФІРМИ.....	87
Ширяєва Л.В. ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	93

РОЗДІЛ 4. ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Баришевська І.В. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	97
Бутук О.І. ЧЕРГОВІ ВИПРОБУВАННЯ ЧИ ТУПИК СПЕКУЛЯТИВНО-ОЛІГАРХІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	101
Дубініна М.В., Потриваєва Н.В., Ксьонжик І.В. ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	106
Губарева Ю. А. ВОСПРИЯТИЕ ВИЗУАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЕМ.....	111
Калюжна О.В., Христенко О.А., Жорова А.М. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	116
Коваленко О.М., Станіславик О.В. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИНЦИПАХ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	122
Кухарчик В.Г., Кухарчик О.Г. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС.....	127
Лаповський Д.М. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	131
Новаківський І.І. ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІТ-ГАЛУЗІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	137
Панухник Я.Г. СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРИЛАДОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ У МУНІЦИПАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ.....	144
Слободянюк В.П. О НЕОБХОДИМОСТИ УТОЧНЕНИЯ ОБЪЕМОВ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ПРОЕКТЫ ВОДНОГО ХОЗЯЙСТВА.....	152
Стадник В.В., Головчук О.В. ПРІОРИТЕТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ СПІВІДНОСНО ЦІЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	154

Чебан Ю.Ю., Сирцева С.В., Горбач С.О. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	166
Швагірева В.С., Карпчук А.О. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ	171
Шебаніна О.В., Галунець Н.І. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	173
Коренев М.М., Водолажський М.Л., Сидоренко Т.П., Фоміна Т.В., Кошман Т.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ НАУКОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ.....	180
Забарная Э.Н. ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ЗОН И ЕГО АДАПТАЦИЯ В УКРАИНЕ.....	187

Наукове видання

Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
Том I. Частина II

м. Одеса, Україна, 7-11 вересня 2015

Підписано до друку 31.08.2015 р.
Формат 90×60/16. 11, 5 ум. друк. арк.
Наклад 120 прим. Зам. № 3108/02
Тиражовано з готового оригінал-макету
МНВУП «ЕМПАС-ЛТД» ТОВ
65012, м. Одеса, пров. Семафорний, 4
+380 (48) 700-41-43
empas@ukr.net